

Janez Juhant (ur.)

SPRAVA IN DEMOKRACIJA

OB 30. OBLETNICI LIPE SPRAVE

Janez Juhant (ur.)

SPRAVA IN DEMOKRACIJA

OB 30. OBLETNICI LIPE SPRAVE

15. junij • Dan Krivde • Odpuščanja • Sprave

KOLOFON

Janez Juhant (ur.)
SPRAVA IN DEMOKRACIJA
OB 30. OBLETNICI LIPE SPRAVE

LEKTORIRALA:
Nada Videtič

NA NASLOVNICI:
Lipa

GRAFIČNO OBLIKOVANJE IN PRELOM
Anka Doblekar

IZDALO IN ZALOŽILO:
Društvo Združeni ob Lipi sprave,
Sora 64 1215 Medvode

ZA ZALOŽNIKA:
prof. dr. Janez Juhant

Elektronska izdaja

© Društvo Združeni ob Lipi sprave,
Sora 64, 1215 Medvode 2020.

<http://www.lipa-sprave.si>

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v
Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID=42257923
ISBN 978-961-07-0326-6 (pdf)

KAZALO

France Balantič , Zasuta usta	11
Janez Juhant , Uvod: Tridesetletnica	13
N.N. , Spomin na tiste, ki jim »ne gre pravica do javnega spomina«	20
Jože Zadavec , Čas je žrtve dajal, mi smo prekrili spomin	21
Predsednik Republike Slovenije Borut Pahor ob Lipi sprave v luči obeležitve 70. obletnice konca druge svetovne vojne	25
Govor predsednika društva prof. dr. Janeza Juhanta ob Lipi sprave	26
Govor predsednika Republike Slovenije Boruta Pahorja na spominski žalni slovesnosti ob Lipi sprave	28
Izjava društev ob Lipi sprave	30
Janez Juhant , Govor predsednika Društva Združeni ob Lipi sprave	32
Govori ob sprejemu pri predsedniku Republike Borutu Pahorju ob 30-letnici Lipe sprave v predsedniški palači v Ljubljani, 14. 6. 2019:	
Franci Feltrin , podpredsednik poslanskega kluba Demos	35
Janez Juhant , Prof. emer. dr.	39
Borut Pahor , predsednik Republike Slovenije	40
Nagovor predsednika društva Združeni ob Lipi sprave prof. dr. Janeza Juhanta ob 30. jubilejni žalni slovesnosti ob Lipi sprave na Dan krivde, odpuščanja in sprave ..	41
Stanislav Klep	
Užugani poet	46
Memento	47
Strah in up	48
Vetrinjskim žrtvam ob Lipi sprave v spomin	57
Lipa zelenela je	58
Moralna obveza državnega zbora do narodne sprave	61

27. april – Dan upora proti okupatorju	63
Slovesnost v duhu sprave	64
Temeljna človekova pravica je pravica do življenja	69
Lipa sprave - čaščena in osovražena	71
Sprava je najodločnejša in najbolj človeška zavrnitev terorizma	72
Dan krivde, odpuščanja in sprave: Sprava je najodločnejša in najbolj človeška zavrnitev terorizma!	73
Pri Lipi sprave na dan vseh svetih pred volitvami predsednika države	76
Odgovorni za morišča nimajo pravice odločati o napisih na grobiščih.	79
Poziv Svetu Evrope, Evropski zvezi in Združenim državam Amerike; 'Ustavite teror in krajo režima v Sloveniji po letu 1992'	82
Združeni ob Lipi sprave	86
Zadnje praznovanje Dneva krivde, odpuščanja in sprave pred vstopom Slovenije v Evropsko zvezo	88
Lipa sprave ob Dnevu spomina na mrtve	90
Sedemindvajseti april leta 1941 in leta 2004	92
Spravljeni med seboj v upanju za prihodnost	94
Zbor Slovencev v svetu	95
Združeni ob Lipi sprave o Zboru za republiko	96
Dan krivde, odpuščanja in sprave	98
Lipa sprave	100
Dan krivde, odpuščanja in sprave	102
Dan krivde, odpuščanja in sprave	105
Narodna sprava	107

Vitimir Gros

Ob 50-letnici konca druge svetovne vojne.	112
--	-----

Stanislav Klep , Spoštovana gospa dr. Spomenka Hribar!	115
Vitimir Gros	116
Spoštovani udeleženci slovesnosti pri Lipi sprave, pozdravljeni vsi, ki podpirate prizadevanja za narodno spravo!	117
Za aktivnejše iskanje odgovornih	119
Ob smrti Stanislava Klepa	120
Boris Gombač , + Stanislav Klep (6. 10. 1921 – 24. 5. 2012)	122
Ivan Korošec , Ob Lipi sprave	124
France Balantič , Prošnja za besede	126
Pater Jože Kokalj , Lambertu Ehrlichu ob 69. obletnici umora	127
Janez Juhant	
Čakajoč leto milosti	132
Izjava	134
Sprava ob grobu	135
Sprenevedanje o umorih	137
Bogomir Štefanič , Pot do narodovega zdravja	140
Božje kraljestvo na zemlji	143
Vojna in žrtve: begunci in travmatizirana Slovenija 2015	145
Roterjeva knjiga in Hribarjev uvod: Kdo pa nam kaj more!	147
Krimska jama	149
Javni poziv Zvezi borcev Cerknica	152
Društvo Združeni ob Lipi sprave in drugi podpisani sprašujejo Zvezo borcev: Povejte, kje so naši mrtvi?	153
Izjava društva Združeni ob Lipi sprave glede pokopa po drugi svetovni vojni na slovenskem ozemlju pomorjenih Slovencev in pripadnikov drugih narodov	155

Stališče društva Združeni ob Lipi sprave o tem, kakšen naj bo predsednik?	158
Komemoracija za pobite in prekopane nad Šentvidom.....	159
Lipa sprave in vstajenja	162
Na poti k resnici in spravi	165
Sprava in demokracija.....	168
Etika v javnosti oz. ali je mogoča poštena politika, ki vodi k spravi?	171
Janez Pintar , Škofjeloški grad ob ogledu 11. 1. 2018	179
mag. Stane Okoliš , Muke sprave	183
mag. Stane Okoliš , Revolucionarno nasilje in narodna sprava	187
Tone Kuntner , Snežniški zvonovi	238
DEKLARACIJA O NARODNI SPRAVI	239
Članice »Partnerstva za mir in spravo v resnici«	246

.....

France Balantič

ZASUTA USTA

Nekje pokopališče je na hribu,
brez križev, rož, grobovi sami
in prek razpadlega zidu rumena trta,
ki išče luč z ugaslimi rokami.

Ležim v globini tiho, tiho,
v dolini mrzel je večer in pust.
Pri meni noč je in mi sveti.
Joj, lep je molk s prstjo zasutih ust!

Janez Juhant

UVOD: TRIDESETLETNICA

Fotoarhiv Družine

Množični začetek Lipe sprave

Za nami je tridesetletnica ustanovitve društva Združeni ob Lipi sprave. Kliče nam članom in somišljenikom društva Združeni ob Lipi sprave ter celotni slovenski javnosti, posebej državnim ustanovam odgovornim za izvajanje načel pravne države in uveljavljanja demokracije, da se konča revolucija, celostno uredi problem rehabilitacije žrtev, ukine polpretekle privilegije in se dosledno za vse uveljavi demokracija.

Tako člani in somišljeniki društva kot številni svojci žrtev so se od začetka tega procesa množično udeleževali z velikim upanjem, zavzetostjo in prepričanjem, da zmoremo in moramo popraviti medvojne in povojne revolucionarne krivice ter normalizirati medsebojne odnose. Doslej se to še ni zgodilo ali se je zgodilo le delno. Zdaj se zdi, da je prvotno upanje na popravo krivic in ureditev demokratičnih postopkov celo precej skopnelo, pa tudi zavzetost oziroma pripravljenost za

Uveljavitev teh postopkov se je zmanjšala. Po tridesetih letih žal doživljamo celo več razočaranj in malodušja, ki je posledica tega, da se krepijo in uveljavljajo težnje po restavraciji »starih sil«. Totalitarni oblastniki so kljub političnim spremembam po uvedbi formalne demokracije uspeli zadržati dovolj realne politične moči, da obvladujejo velik del družbenopolitičnega prostora. Prizadetim žrtvam, njihovim potomcem in vsem zavzetim za demokracijo se ta proces sprememb odvija prepočasi. Posebno svojci žrtev pogrešajo družbeno podporo, pričakujejo delovanje pravne države ter uveljavljanje načel človekovih pravic, ki bi pomorjenim zagotovili rehabilitacijo in potomcem uveljavljanje njihovih legitimnih pravic. Predvsem gre za zagotavljanje prisotnosti svojcev pri izkopavanju ter zagotovitvi DNK vzorcev za ugotovitev sorodstva ter možnosti, da jih potem pokopljejo na domača pokopališča. Tridesetletna zgodovina demokracije se izkazuje kot nadzorovana tranzicija. Nadzor še vedno opravljajo vodstvene strukture tajne policije bivšega režima, tj. sodelavci ali nasledniki bivših sodelavcev oziroma njim lojalni kadri. Delujejo v smislu zagotavljanja čim večjega nadzora nad življenjsko pomembnimi tokovi družbe. Tako ta struktura deluje kot neke vrste država v državi oziroma v smislu prikritega mafijskega poslovanja iz ozadja. Tako delovanje države daje vtis korupcije v smislu odlivanja sredstev proračuna v privatne žepe, torej v roke naslednikov bivšega režima. Nove sile formalne demokracije imajo zaradi (pre)majhne oziroma omejene dostopnosti do življenjskih družbenih virov težave nadziranja in vladanja in torej uveljavljanja dejanskih demokratičnih procesov oziroma pregledne politike. V takih razmerah so najbolj oškodovane ravno žrtve bivšega režima in njihovi potomci ter tudi novi družbeno odrinjeni ali prikrajšani, ki izhajajo iz slojev, ki niso imeli vodilne vloge v družbi in posledično spričo manjših ali omejenih možnosti ne morejo enakopravno uveljaviti svoje tvorne družbenopolitične vloge.

Nastanek društva

Civilno združenje oziroma društvo Združeni ob Lipi sprave je nastalo na pobudo interniranca v Auschwitzu, pravnika in partizana Stanislava Klepa (1921–2012) ter še nekaterih drugih, na partizanski in številnih na protipartizanski oziroma na strani novih demokratičnih sil, ob spremembah družbenega sistema v Sloveniji, tj. ob razpadu totalitarnega režima.

Že iz prve pobude za podpis *Izjave o narodni spravi*, prvič uradno prebrane 15. junija

1990 ob Lipi sprave, izhaja, da je namen društva uveljavljati spravo med narodom, ki ga je razdelil prevrat med in po drugi svetovni vojni. Težnja za uveljavitev pravnih procesov med narodom je bistveno vplivala na nastanek društva in na njegovo delovanje v teh letih, kot sledi iz izjave oziroma pobude za nastanek društva: »Predlog je sad prizadevanj mnogih iz vrst obeh nasprotnih strani: nekdanjih borcev NOV in komunistov in nekdanjih protikomunistov in domobrancev doma in v izseljenstvu ter kulturnih delavcev in drugih občanov dobre volje:

1. Za skupino nekdanjih borcev NOV, kulturnih delavcev in drugih;
Stanislav Klep, Peter Levec, Franc Šetar, Stane Vežjak;
2. Za Slovensko liberalno stranko (prej SOS) njen predsednik Franc Golja;
3. Za vse predstavnike kranjskega Demosa, njegov predstavnik Vitomir Gros;
4. Za združenje protikomunističnih borcev v izseljenstvu njegov predsednik Ciril Preželj.«

Kot predstavnik zmagovite strani, ki je imel zaradi svoje preteklosti večje možnosti za poseganje v družbeni prostor, se je odvetnik Stanislav Klep ob spremembah konec osemdesetih let zavzemal za uresničitev pravnega procesa med razklanim narodom.

Delovanje društva je tesno povezano z ostalim osamosvojitvenim in demokratičnim procesom v Sloveniji. Procesi in dejavnosti društva tako odražajo voljo tistih Slovencev, ki so se odločali in tudi dejavno posegli v osamosvojitveni proces v Sloveniji. Ustanovitev društva, posaditev Lipe sprave in ostala dejavnost društva odražajo spremembe in težave naše osamosvojitve in celotnih tranzicijskih postopkov.

Družbeni odziv

Največji odmev je društveno delovanje še pred formalno osamosvojitvijo doseglo v svojem začetku, tj. ob povabilu na spravno slovesnost na praznik *Vseh svetnikov* 1. novembra leta 1988. Takrat smo se lahko prvič javno »spomnili na največjo nesrečo v zgodovini našega naroda več kot desettisočev, ki jih je tedanja oblast hotela izbrisati iz spomina«. Že takoj so se pojavljala nasprotovanja s strani bivših komunistov, ki so prek vzvodov svoje ohranjene politične moči skušali preprečiti družbenopolitični prenos oblasti na nove sile, predvsem pa vsake spremembe glede pojmovanja revolucije, ki bi vključevale družbenopolitično priznanje krivde vodilnih za revolucijo in pomor nedolžnih ljudi. Za vzdrževanje mita polpreteklosti

in prekrivanje zablod revolucije so izkoriščali dosedanji vpliv in s tako razlago polpreteklosti nasprotovali in skušali preprečevati tudi rehabilitacijo žrtev bivšega totalitarnega režima. Glavni vzrok za tako ravnanje je bila težnja za ohranitev realne politične in gospodarske oblasti tudi v demokraciji.

Razumljivo, da so zato napovedali vojno tudi Lipi sprave kot znamenju novih demokratičnih razmer. Lipa je bila vsajena 11. maja 1989. Zasadil jo je vrtnarski strokovnjak in novi Demosov župan Ljubljane inž. Jože Strgar. Istega leta, 27. junija, je bila ob njej prva slovesnost, ki se jo je udeležila kar številna množica. Jeseni istega leta so 'heznanci' Lipo sprave posekali tik pred praznikom *Vseh svetih* in molitvenim zbiranjem okrog nje in tako skušali nasilno utišati družbeni proces sprave in demokratizacije v slovenski družbi. Tudi ponovno posajena Lipa sprave je bila še dvakrat oskrunjena, vendar se je prijela in raste ter spodbuja k spravnemu procesu v družbi. Na predvečer kulturnega praznika (7. februarja) leta 2001 so ponovno 'heznani' sovražniki Lipe sprave polomili ploščo z napisom: »Postoj ob meni, brat in skupaj bova našla pot«, katerega avtor je prvi predsednik društva Stanislav Klep. Društvo je takoj postavilo novo ploščo, razbita pa se hrani pri članu Danijelu Malešku. Leta 1993 je nova demokratična oblast prvič uradno sodelovala na slovesnostih pri Lipi sprave; s častnim vodom Slovenske vojske in kvintetom Slovenske policije pri kulturnem sporedu. S tem je dobil kraj Lipe sprave tudi uradno obeležje in stalni družbeno priznani prostor, ki ga ima še danes.

Nasprotovanje spravnim spremembam

Društvo je v svojem delovanju iskalo podpornike doma in v tujini. 21. avgusta 2009 je prosilo veleposlaništvo Švedske, ki je takrat predsedovala EU, naj posreduje ustanovam EU in Sloveniji, da naj se 33. člen *Evropske konvencije za človekove pravice* v Sloveniji spoštuje. Če se to ne bo zgodilo, bo društvo zahtevo za takšno uveljavitev postavilo naslednji predsedujoči EU, tj. kraljevini Španiji, kot je poudaril predsednik društva Stanislav Klep. Predsednik društva se je v svoji zahtevi skliceval na omenjeni 33. člen, ki predvideva, da »vsaka visoka pogodbenica lahko obvesti sodišče o vsaki domnevni kršitvi določil konvencije«. Predsednik v dopisu poudarja, da je Slovenija po *Ustavi* sicer demokratična država, njeno sodstvo in državno tožilstvo pa v glavnem ne spoštuje pravno-demokratičnih načel, ki prevladujejo v Evropski uniji.

Pobude društva oziroma njenih predhodnikov so spremljala različna nasprotovanja in ovire.

Že ob začetku so nekateri pristopali težnjam društva s figo v žepu. Kot druge nove družbene organizacije in družbena gibanja ob spremembi so stare sile skušale tudi društvo Združeni ob Lipi sprave spraviti pod svojo kontrolo. Celo spravnemu procesu so nekateri pristopali z nalogo, da bi ta ne vodil k demokratizaciji družbe, in torej ne k enakopravnemu vstopu zamolčanih in družbeno odrinjenih v družbeni prostor, temveč s težnjo po prevzemu nadzora tudi nad tem delovanjem civilne družbe – podobno v številnih drugih primerih. Preprečiti je treba vse, kar ni nastalo na 'pridobitvah' revolucije in onemogočati proces demokratizacije Slovenije. Bistvo takih poskusov je preprečiti korenite družbene spremembe. To politično usmeritev razodeva npr. zapis Dušana Kumra v *Dnevniku* 13. maja 1989 pod naslovom *Nihče nima pravice samovoljno odrejati naše prihodnosti*, kjer zatrjuje, da je zanj »največje zlo pod krinko slovenske demokratične javnosti izmišljena majniška deklaracija, ki opredeljuje slovensko državnost brez socializma, samoupravljanja in Jugoslavije«. Gre torej za napad na vsako prizadevanje za prečiščenje totalitarne ('socialistične') preteklosti in tudi nasprotovanje narodni spravi. Članek je bil napisan ravno dan po spominski slovesnosti za dachauske žrtve na Žalah. K temu spominu sta v imenu pobudnikov za spravo povabila Stanislav Klep ter zavzeti borec za narodno spravo, bivši krščanski socialist in zapornik zaradi Kocbekovega zapisa o poboju domobrancev leta 1974, Viktor Blažič. Bil je prvi predsednik *Komisije Izvršnega sveta Skupščine Republike Slovenije za razreševanje vprašanj, povezanih z namembnostjo in ureditvijo grobišč v Kočevskem rogu*, torej za ureditev izkopa in dostojnega pokopa žrtev poveljnih pobojev.

Izjava o narodni spravi

Nasprotovanje oziroma ignoriranje je ves čas spremljalo tudi društveno *Izjavo o narodni spravi*. Ta temeljni dokument društva je v svoji glavni vsebini nastal že ob spremembah leta 1989. Kasneje je bil še formalno dorečen. Ves čas delovanja društva predstavlja temelj in gonilno silo društvenega prizadevanja. Z njim je društvo vodilne politike in javnost stalno seznanjalo ter na politično in ostalo javnost naslavljalo pobudo za sprejetje *Izjave*. Edini, ki je 21. septembra leta 1998 predlagal sprejem *Izjave*, je bil predsednik Državnega zbora dr. Janez Podobnik.

V Državnem zboru je o tem stekla razprava, a je s strani strank, naslednic totalitarnega režima, naletela na nerazumevanje, omalovaževanje in zavračanje, zato po razpravi *Izjava* društva ni bila sprejeta. Podobno se je leta 2009 Državni zbor le seznanil tudi z *Resolucijo Evropskega parlamenta z dne 2. aprila 2009 o evropski zavesti in totalitarizmu*, a je ni sprejel. Vse to potrjuje, kolikšno je še vedno nasprotovanje popolni demokraciji, zato pa tudi spravnemu procesu v slovenski družbi in torej tudi celoviti rehabilitaciji žrtev komunizma.

Zahvala za sodelovanje

Že objavljeni dokumenti in zapisi pričajo o prizadevnem trkanju rodoljubov in narodovih odgovornih ljudi v društvu in izven njega na vest vseh Slovencev in državljanov, da bi omogočili rehabilitacijo žrtev, predvsem njihov dostojen pokop in s tem enakopravnost vseh državljanov. Avtorji prispevkov, oba predsednika društva in ostali, ki smo z govori nastopali ob slovesnostih ob Lipi sprave ali govorili o problemih ob drugih priložnostih, zasledujemo te cilje. To smo počeli na tiskovnih konferencah, v pismih in pobudah politikom, kulturnikom in celotni slovenski javnosti. Predsednik in ustanovitelj društva Stanislav Klep je oral ledino ob spremembah, ko je najprej kazalo, da bomo dobili podporo javnosti in politike. Zadnje desetletje so se zadeve zaostriale, problemi se pometajo pod preprogo, zadeva sprave se zdi, da se odmika. Objavljeni zapisi odsevajo ta razvoj in spreminjanje poudarkov. V zadnjem času smo dosegli tudi status društva v javnem interesu. A iz tega naslova še ne dobivamo finančne podpore, ki nam bi pripadala. Vsako leto pa nam jo za delovanje namenja podjetje *Brinox d. o. o.*, za kar se zahvaljujem lastniku in prvemu direktorju podjetja gospodu Igorju Bercetu in novemu, gospodu Matjažu Zupančiču, ter celotnemu kolektivu in jim želim še naprej uspešno poslovanje. Za izdajo knjige se zahvaljujem tudi vsem drugim sponzorjem, navedenim na koncu z logotipom. Društvo je sicer deležno moralne podpore in spodbud ter sodelovanja številnih demokratov. Vseskozi so z nami sodelovali kulturniki, bolj redko politiki, pač pa rojaki doma in po svetu, zavzeti za proces sprave in demokratizacije v naši družbi. V obeh zadnjih mandatih smo deležni tudi podpore predsednika Republike Slovenije gospoda Boruta Pahorja. Častni vod vojske in godba oziroma trobentač Slovenske policije so stalno prisotni na žalni svečanosti. Veseli smo podpore gospoda nadškofa Stanislava Zoreta in sodelovanja škofa dr. Francija Šuštarja ter

duhovne in moralne podpore sester karmeličank. Vseskozi nas podpirajo kulturniki in umetniki kot gospod Marko Fink, ki je redno prepeval ob naših komemoracijah, enkrat skupaj s svojo sestro gospo Bernardo Fink Inzko. Z nami redno sodeluje tudi gospod Tone Kuntner in pevci: Šentpeterski koledniki, kvarteta Krt in Megale, zbor Anton Foerster. Pri nekaterih, ki so se od začetka dejavno zavzeli za naše cilje, je kasneje spricho politične pragmatičnosti to navdušenje upadlo. Veseli smo sodelovanja mladih. Tesna je vez sodelovanja z Zavodom sv. Stanislava v Šentvidu nad Ljubljano, za kar se zahvaljujem vodstvu, posebej prof. dr. Romanu Globokarju, dr. Tonetu Česnu, ravnatelju gimnazije gospodu Simonu Feštanju ter dijakinjam in dijakom gimnazije za sodelovanje pri žalnih spominskih svečanostih. Zahvaljujem se tudi drugim demokratičnim društvom za sodelovanje in pomoč pri skupnih javnih nastopih za uresničevanje naših ciljev. Hvala vsem posameznikom in društvom, ki prihajate na komemoracijo in na molitev, sodelujete z nami in nas vsestransko podpirate. Tako gospa Romana Bider s člani Vseposvojitve, Peter Sušnik in dr. Matija Ogrin s člani Nove slovenske zaveze. Ob tej priložnosti pa se zahvaljujem tudi sodelavcem, posebej Vitomiru Grosu, tajniku Stanetu Okolišu in ostalim za sodelovanje. Za izdajo besedil sem hvaležen gospe Nadi Videtič, ki je opravila prepis besedil Stanislava Klepa ter lektorirala celotno besedilo in Anki Doblekar za postavitev besedila in naslovnico.

Najprej imamo dva zapisa koroške *Nedelje* in *Družine*, iz prvega (spontanega) shoda na mestu, kjer je potem zrasla Lipa sprave na Žalah v Ljubljani. Sledijo besedila ob obletnicah ter trideseti obletnici Lipe sprave: govori ob sprejemu pri predsedniku Republike gospodu Borutu Pahorju pred Dnevom krivde odpuščanja in sprave ter govori in izjave Stanislava Klepa, prvega predsednika, Vitomirja Grosa, predsednika nadzornega sveta in starosta društva, Janeza Juhanta, trenutnega predsednika, +Ivana Korošca, zapis Janeza Pintarja ter tajnika Staneta Okoliša: govor in razprava o dilemah sprave v porevolucionarni Sloveniji. Na koncu sta še Izjava (Deklaracija) o narodni spravi ter Vloga članic Partnerstva za mir (Nove slovenske zaveze, društva Združeni ob Lipi sprave ter Komisije pravičnost in mir pri SŠK) ZN za človekove pravice.

N.N.

Spomin na tiste, ki jim »ne gre pravica do javnega spomina«

Letos (1988) 1. novembra je bilo prvič, da se je na ljubljanskih Žalah nekaj nekdanjih borcev NOV (narodnoosvobodilne vojske) in kulturnih delavcev spomnilo tistih Slovencev, ki se jim odreka pravica do javnega spomina ali pa so bili žrtve stalinizma in človeških zmot. Grobovi in grobišča teh so po vsej slovenski zemlji, a brez zunanjih znamenj.

Obvestilo o tem spominu 1. novembra na ljubljanskih Žalah je bilo objavljeno v raznih slovenskih časopisih. Kmalu po 17. uri 1. novembra – na dan mrtvih –, so mladi in starejši ljudje prišli k prehodu med starimi in novimi Žalami. Tam za obzidjem so prižigali lučke ter položili velik žalni venec z zelenjem in rdečimi nageljni v sredi. Nastopilo je tudi več govornikov s kratkimi in jedrnatimi nagovori. Eden od govornikov, pobudnik tega spominskega shoda, je dejal: »Segment naše preteklosti, na katerega smo malo ali nič ponosni, smo prekrili s črnim prtom skrivnosti, da bi ga čim pozneje ali nikdar odstrli. Toda zgodovini ni mogoče ubežati, nič za večno skriti. Zasleduje nas in postavlja vprašanja, na katera si človek odgovoriti ne zna.« Na koncu tega spomina so navzoči zapeli pesem *Lipa zelenela je* – pesem, ki je odmevala presenetljivo otožno.

Sveče so dogorevale, obroč ljudi se je začel redčiti. Morda so po poti domov molili za tiste, ki so se jih spominjali. Ne glede na to, ali bo še kdaj kdo vabil, je gotovo, da se bodo ta srečanja na 1. novembra dogajala sama in spontano, na simbolični ravni je bila namreč ta večer sprava s tistimi, ki se jim odreka javni spomin, narejena.

Celovec, Nedelja, 13. 11. 1988

Jože Zadavec

Čas je žrtve dajal, mi smo prekrili spomin

Fotoarhiv Družine

Za pravico pomorjenih in spravo živih

»Ne glede na to, ali bo še kdaj kdo vabil ... sem prepričana, da se bodo ta srečanja na prvi november dogajala sama in spontano, zakaj na simbolni ravni je nocoj, s tem trenutkom, sprava z mrtvimi narejena!«

Ob prazniku vseh svetih ali – ob dnevu mrtvih, prvega novembra 1988 ob 17.05, so »nekateri nekdanji borci in kulturni delavci« na ljubljanskih Žalah, na zeleni jasi, obdani s pokončnimi in ponosnimi smrekami, za obzidjem, kjer se staro pokopališče izroča isti usodi z novim, položili velik žalni venec z zelenjem in rdečimi nageljni v sredi; od njega so se sporočilno vili štirje široki črni trakovi z napisi: Njim, ki so brez pravice – do javnega spomina, ter Žrtvam stalinizma – in naših zmot. Ob napovedanem času (17.00) še ni bilo videti, da se bo kaj rodilo, samo pet minut pozneje pa so v hipu – kot bi se z neba vzeli – sklenili močan obroč ob položenem vencu ter prižigali sveče mladi in odrasli, otroci, ženice in starčki. Ne da bi jih kdo napovedal, ne da bi se sami predstavili, so se vrstili govorniki s kratkimi in jedrnatimi nagovori. A bodi zapisano, kakor se je skrivnostno večer podarjal noči

in besede znanih ljudi iz naših kulturniških krogov v premislek obroču živih ljudi. Cerkev Vseh svetih na Žalah je mogla sprejeti le peščico verujočih. Nadškof Alojzij Šuštar je v družbi petnajstih duhovnikov opravil spravno daritev za rajne. Odmevne so bile njegove besede ob spominu vseh svetih. Med grobove se je podal potem – in opravil molitve za rajne. Ob 17. uri se je napovedovala druga posebnost v tistem neopredeljenem morju ljudi, ki so prihajali na grobove, prižigali sveče, polagali cvetje, kaj pokramljali in odhajali ... Kulturni delavci in nekdanji borci bodo spregovorili besedo, dve v počastitev »njim, ki nimajo pravice do javnega spomina«. V hipu se nas je zbralo z vseh strani in sklenili smo obroč, ki ga je kmalu oblikovalo daleč nad dvesto ljudi. Molk nas je povezal. Vsi smo vedeli, zakaj smo prišli, vsi smo čakali, kdo bo spregovoril prvi.

Pristopil je k vencu mož, od vojnih let sèm so se mu vrezale gube v obraz. Odvetnik in pesnik – je završalo iz žive meje obroča – pobudnik tega spominskega shoda. Razgrnil je list papirja pred seboj ... »Segment naše preteklosti, na katerega smo malo ali nič ponosni, smo prekrili s črnim prtom skrivnosti, da bi ga čim pozneje odstrli, ali nikdar. Toda zgodovini ni mogoče ubežati in nič za večno skriti. Zasleduje nas in postavlja vprašanja, na katera si človek odgovora ne ve. Ve samo, da ima pravico živeti in da mi te pravice ne daje nobena oblast. Zato mu je ona tudi ne more odvzeti. To je pravica, ki jo človeku daje stvarstvo kot zemeljskemu bitju. Ta človekova pravica ni samo naravna, je sveta, je svetost sama, svetost življenja in svetost smrti. Človek, ki vanjo ne veruje, ni svoboden.«

Mož, odet v dolg plašč, je pri teh besedah za hip obstal, potem pa je nadaljeval s pesniškimi verzi: »Svobodi, čudežni vrednoti, / po Krstu smo lme ji vzeli, / ko malo smo za njo skrbeli; / pri-strigli mi smo ji peroti, / da dalj ne zmore v svojem letju / in ne višin kot prej ... / Svoboda, tisoč drobcenih stvari, / rojena solza iz krvi, / izgovorjena radostno kot Mati / Njej morali smo darovati – tolažimo si vest – Pilati! / Naj manj zato srce skeli.«

V molku globokem se je talila pesnikova misel. Človeški obroč sem dočuteval, kot da se nekaj težkega vali nanj; vame se je zapodila misel: Samo tisti, ki spoštuje mrtve, lahko utrjuje prijateljstvo živih.

Večer tone v mrak noči. K vencu je stopila žena v črnini. Časnikarka in publicistka – je završalo v obroču ... »*Viri iusti tolluntur et nemo considerat: a facie iniquitatis sublatus est iustus: et in Sion habitatio eius in pace factus est locus eius et in Sion*

habitatio eius. Et erit in pace memoria eius« (Odstranili so pravične može in nihče se jih ne spominja; po krivici odstranjen, čeprav pravičen, v njegov mir je pripravljen prostor na Sionu – in njegovo bivališče je na Sionu. V miru bo spomin nanj).

Tako so odpevali kristjani, menihi, duhovniki ob smrti pravičnega, Bogu vdanega. Mrtve spoštovati in se jih spominjati! Mar ni to edini način, da v sebi utrdimo čut za usmiljenje z živimi? Čemú bi jih sovražili? Ali ni grenka resnica, ki jo je zapisal Jovan Dučić (Blago cara Radovana): »Ljudje, ki sovražijo, so najprej norci, potem strahopetci, nikdar pa heroji!«

Svetostni molk prekine suhljati mož, publicist, kulturni delavec, pristopi k vencu in plamenicam, ki ga obkrožajo. S slabotnim glasom izšepeče: »Državljanska vojna bodi s tem končana in ti trenutki naj bodo začetek njenega konca!« Pri vencu, ki je postajal že odrski kraj nastopajočih, ga je zamenjala mlada žena – »pisateljica, kulturna delavka, publicistka«, je završalo iz obroča.

»Ko smo pred leti nekateri začeli govoriti in pisati o narodni spravi in obelisku, si najbrž z mano vred nihče ni mogel predstavljati, da bomo relativno hitro prišli do tega, ko se prvič lahko spomnimo – in to javno spomnimo! žrtev revolucije, žrtev boljševizma. Oblast bi lahko to srečanje prepovedala, pa ga ni. Mogoče je to znak, da tudi ona počasi razumeva, kaj je to pieteta do mrtvih, kaj je to nacionalna tragedija, kaj je to sprava s smrtjo, sprava z zgodovino, kaj je to narodna sprava. Ker nimamo dostopa do grobov in do grobišč, smo se nekateri nekdanji borci in kulturni delavci domenili, da naredimo takšen shod (provizorij). Ne glede na to, ali bo še kdaj kdo vabil na to srečanje prvega novembra, sem prepričana, da se bodo od zdaj naprej ta srečanja dogajala sama in spontano, zakaj na simbolni ravni je nocoj, s tem trenutkom, sprava z mrtvimi narejena. Naj jim bo lahka zemlja!«

Spomin žalosten, kot je zemlja grobna, mi je navrgel misel na »Knjigo, ki noče biti *requiem*«. Ko bi bil Bojan Štih še živ, bi se njegova beseda slišala daleč naokrog. Tako je bilo le nekaj pesnikov in pisateljev, zagrnjenih v molk, morda pa je ta najzgovornejši spomin na tiste kulturne delavce, ki so po vojni morali presedeti v ječah dneve, tedne, mesece in leta – zaradi ništrca.

K vencu je pristopil duhovnik, postaven mož z obraščeno brado. Prodoren je bil njegov glas ... »Bil sem skupaj s tistimi vrnjenimi iz Vetrinja pri Celovcu, z njimi sem bil v mnogih sobah škofovloškega gradu in škofovih zavodov v Šentvidu. Imel sem priložnost spoznati razne fante in može. Bilo je med njimi veliko svetosti, morda

_ Jože Zadavec: Čas je žrtve dajal, mi smo prekrili spomin

tudi kakšna barabija, toda veliko več svetosti. Kaj kmalu teh ni bilo več v življenju. Toda, rečem vam, v srcu ne smemo nositi nobene trpkosti, ne zagrenjenosti, še manj pa sovraštva. Za kristjana prav gotovo ne! Zato pa tisti, ki je veren in zna moliti očenaš, naj ga z mano moli za vse, ki so padli v revoluciji in so pokopani bodisi tu v Ljubljani ali kjerkoli v domovini ...«

Iz živega obroča se je sprostila v en odmevajoč glas Gospodova molitev. Videl sem jih, ki niso premikali ustnic, toda spoštljivo so spremljali to našo krščansko prepričanost in ubranost. Pretresljiva molitvena serenada, prinašala je kanček blaženosti v tisto večerno uro. Duhovnik je sklenil molitev z vzklikom: Gospod, daj jim večni pokoj, večna luč naj jim sveti, naj počivajo v miru!

Tik ob svoji rami zaslišim polglasno šepetanje: Ali velja ta komemoracija tudi za informbirojevske žrtve, tiste na Golem otoku? Obrnem se. Mlad mož je čakal odgovor. Tisti, ki je o svobodi govoril, mu je pojasnil: Tudi zanje in še za druge ... K vencu je spet pristopil govornik in pojasnil:

»Pravkar smo zmolili za tiste, ki ležijo v grobiščih Kočevskega roga. Rad bi vas opomnil, da se v tej komemoraciji spominjamo vseh, ki so ostali brez pravice do zaznamovanih grobov: za žrtve povojnih procesov, kot je bil Nagodetov, za žrtve dachavskih procesov, za žrtve, ki so ostale na Golem otoku.«

Mladi mož, ki je prej spraševal, je stopil iz obroča, jokaje se je bližal vencu. »Tudi mojega očeta je pobralo na Golem otoku, tudi on je žrtev ...«

Oglasila se je pesem *Lipa zelenela je tam v dišečem gaju ...* Presenetljivo otožno je odmevala. Sveče so dogorevale, redčil se je obroč ljudi. Še po poti domov sem zbrano in ubrano molil zanje rožni venec. V svoji sobici – tudi jaz imam svojo sobico – sem prebral Štihovo pripoved, najkrajšo iz vojnih let:

»Po ulicah mesta na osvobojenem ozemlju je kolovratil močno okajen pesnik, kipar in bohem. Bila je lepa mesečna noč. Brez oblaka in polna zvezd. A bohem je tudi videl repatico in jo pozdravil z besedami: 'Večna luč naj nam sveti.' Vsem, ki jih je v tej noči srečal, je salutiral, obenem pa poltiho pel: 'Iz krvi rdeče mladih partizanov zraste nova čaršija' ...«

Iz krvi rdeče vseh žrtev vojnega nasilja! In kaj sedaj? Mrtvi ne poznajo sramu! In mi?

Družina, 1988, št. 44 (13. november), str. 2

Predsednik Republike Slovenije Borut Pahor ob Lipi sprave v luči obeležitve 70. obletnice konca druge svetovne vojne

Ob 70. obletnici konca druge svetovne vojne je predsednik Republike Slovenije Borut Pahor k Lipi sprave na ljubljanskih Žalah položil venec in spregovoril za javnost:

»Spoštovani gospod nadškof, spoštovane državljanke in državljani, gospe in gospodje, to je bil majhen korak za velik cilj! Bil je sicer pogled v preteklost, ampak odločen korak v prihodnost. Pravzaprav sta bila dva majhna koraka za en velik, skupen cilj. Za narodno pomiritev in spravo.

Pomiritev in sprava sta najprej globoko intimna občutka. V to intimo se nihče, še najmanj država, nima pravice spuščati. V kolikor pa je del kolektivne zavesti, ima odgovornost, da ustvarja pogoje in ozračje za medčloveško sožitje.

Slovenci imamo eno državo in si vsi zaslužimo tudi eno domovino. Dveh me moremo imeti. Zato si moramo prizadevati za vse tisto, kar nam je skupnega, in spoštovati tisto, v čemur smo si človeško različni.

Preteklosti ne moremo spreminjati. Lahko pa spreminjamo prihodnost. Naj bo za prihodnost navdih vse tisto iz naše slavne preteklosti, kar nas je plemenitilo – tako ljudi kot naš narod kot skupnost. Za prihodnost pa naj nam bo opomin vse tisto iz tragične preteklosti, kar nam je jemalo dostojanstvo kot ljudem in nam kot narodu.

To je bil torej majhen korak. Storil sem ga s spoštljivim spominom na vse žrtve vojne in povojnih pobojev, a misleč na mirno in srečno prihodnost vseh naših otrok.«

Ljubljana, 14. maj 2015

Govor predsednika društva prof. dr. Janeza Juhanta ob Lipi sprave

Spoštovani predsednik Republike Slovenije gospod Borut Pahor, spoštovane gospe in gospodje!

Praznujemo 25-letnico samostojne države. Ob tej srebrni obletnici nam državljska dolžnost in človeško spoštovanje še posebej narekujeta spomin na vse, ki so si prizadevali za samostojno državo Slovenijo in zanjo žrtvovali svoja življenja. Ob spremembi smo posadili Lipo sprave in določili petnajsti junij za »Dan krivde, odpuščanja in sprave«. Blagoslovila ga je »Katoliška cerkev v trajen spomin na največjo narodovo nesrečo v junijskih dneh leta 1945«. V njej smo zapisali, naj se »uredi postavitve spomenika obžalovanja in sprave v Ljubljani«. Člani društva, somišljeniki in drugi osveščeni in zavedni Slovenci in državljani, ki želimo in delamo za spravo in sodelovanje med nami, se zbiramo na tem posvečenem kraju in prosimo za mir Sloveniji in njenim prebivalcem. V osamosvojeni in samostojni Sloveniji smo se dolžni spominjati vseh žrtev revolucije in vojn, da bi slovenska država živel v medsebojni slogi in dobrohotnosti do vseh, ki so živeli in umirali zanjo. Narod brez spomina nima prihodnosti. Naša moralna dolžnost je ohranjati in obujati spomin na zlo in trpljenje, iz katerega je rasla naša domovina Slovenija. Ali je sploh mogoče opisati brezmejnost zla in trpljenja? Težko dojemamo slovensko Kalvarijo, še težje pa iz nje uzremo zarjo novega življenja »Za mojo Slovenijo«. A v težkih časih leta 1933 je Lambert Ehrlich izrekel pomenljive besede svojim stražarjem na sv. Višarjah: »Ni naključje, da smo se zbrali prav tukaj, marveč je to božja volja ... Ob temeljih te svete gore se stikajo tri poglavitna evropska plemena. Njihovi valovi, ki prihajajo od juga, severa in vzhoda, bi udarili skupaj prav tu. Romani, Germani in Slovani bi prav tukaj skušali riniti drug drugemu mejnike nazaj. A naši očetje so modrejši od vojskovodij in politikov. Namesto mejnika so postavili na otok med tremi narodi cerkve. To je edini mejnik v Evropi, ki narodov ne loči, marveč jih združuje. Danes je tak mejnik vsa naša domovina. Slovenija mora biti mejnik, ki druži in veže jug s severom in vzhod z zahodom ... To je božja volja! To nalogo bo mogla Slovenija izpolnjevati samo v svobodi, ne pod gospodarjem, ki bi sedel bodisi na jugu ali

severu, na vzhodu ali na zahodu! Božja volja je, da mi vsi za to svobodo delamo in božji volji se ne sme nihče izmikati ...«

Bo tak mejnik tudi naša Lipa sprave? Po 25 letih samostojne države Lipa sprave kliče Slovenijo, da se spravi z bolečo preteklostjo in da mladim novo upanje. Že lansko leto smo si ob obletnici konca vojne in revolucije prizadevali umiti spomin in ozdraviti rane preteklosti. A naša *Izjava sprave* še čaka na sprejem v parlamentu. Prizadeti smo, da državna ustanova sodeluje pri spomeniku njim, ki so ukazali umore nedolžnih in prekrili domovino z morišči. Ali smo ob dolgoletnem prikrivanju življenjskih usod otopeli za človeškost? Sprašujem se, ali bosta pragmatičnost in prestiž borbe za oblast potlačili resnico težke polpreteklosti v podzavestno tlenje, narodni spomin pa nas bo obremenil v negotovo prihodnost. A kot vernik verujem v očiščenje kot Božje delo in tudi, da bo Bog dopolnil, kar manjka človeški slabosti. Spoštovane, spoštovani!

Zato zaključujem z upanjem, da bomo še naprej vztrajno delovali za to, da uredimo pokoj vsem pomorjenim, izbrisanim in pozabljenim. Upam tudi, da bo to prizadevanje tlakovalo bolj srečno in človeško bogato življenje prihodnjih rodov. Zato kličem k spravi in ureditvi odnosov med nami, saj nas Lipa sprave obvezuje k takemu delovanju, ki je podlaga za boljšo prihodnost nas vseh. Naj se torej spravni odnosi med nami krepijo, naj končno omogočijo pokojnim dostojen grob in mir. Naj pesnikova beseda iz Zdravljice »Bog našo nam deželo, Bog živi ves slovenski svet« ob Dnevu državnosti ogreje naša spravljen srca v slogo vseh bratov in sester slovenske matere. Naj se edinstvo, sreča, sprava ob srebrnem jubileju države Slovenije vendarle začno vračati (nazaj) med nas!

Ljubljana - Žale, 15. junija 2016

Govor predsednika Republike Slovenije Boruta Pahorja na spominski žalni slovesnosti ob Lipi sprave

FOTO: Ivo Zajdel

Državniška svečanost

Spoštovane gospe in gospodje,

nocoj je lep večer, mi pa stojimo v njej v njegovi lepoti ob Lipi sprave, ki deluje vsako leto mogočneje. Zato se velja spomniti, da na začetku ni bilo tako.

Ko je bila prvič zasajena – to je bilo še pred prvimi demokratičnimi volitvami, na vrhuncu slovenske politične pomladi – je bilo to skoraj ilegalno dejanje.

Pobuda za zasaditev Lipe sprave ni prišla od ene ali druge oblasti, ampak je prišla iz iskrenih src ljudi. In ni bila splošno privzeta kot dobronamerna gesta, obrnjena v prihodnost in ne samo v preteklost.

Ta lipa, ki jo danes vidimo tukaj v njeni mogočnosti, ni tista lipa, ki je bila prvič posajena. Trikrat zapored je bila v kratkem času – v letih 1989, –90, –91 – najprej uničena in nato poškodovana. To je drugo drevo, ki je bilo zasajeno z istim namenom. To pa je ostalo. In danes stoji. Mogoče je v tem nekaj simbolike glede same sprave. Ta zadeva naša srca. Ne samo razuma in pameti – seveda tudi. Ampak na koncu naša srca. Ali in koliko smo pripravljeni odpustčati. Ne pozabiti. Ampak odpustčati – zato, da potem lažje, bolj strpno in solidarno živimo skupaj v eni državi, ki je nastala z našo enotnostjo, in tudi v eni domovini, ker si dveh ne moremo privoščiti. Kot je prijazno omenil profesor doktor Juhant, sem danes prvič kot predsednik republike na tej prireditvi. Ampak kolikor je to moja želja, naj to postane praksa tudi v bodočnosti. In za to je dober razlog. Slovenija je tako zavoljo civilnih pobud kot zaradi ravnanj državnih oblasti v zadnjem času vendarle v stvarnem in v simbolnem smislu naredila to, kar je potrebno storiti, da v prihodnost gledamo z večjo mero vere in optimizma kot bi sicer. Naredila je, kot sem rekel, stvarna in simbolna dejanja v smer sprave. Naj povem, da bomo jeseni uredili Hudo jamo, verjetno najbolj grenak opomin na tragičen narodni razkol sredi prejšnjega stoletja. In tudi simbolni spomin. Na Kongresnem trgu pa bo stal spomenik žrtvam vseh vojn in poveljnih pobojev. Vse to naj tudi v luči skorajšnje obeležitve srebrne obletnice naše države deluje kot povabilo vsem ljudem dobre volje, da v srcu nosimo – če ni pretirano reči iz ust predsednika – ljubezen in ne sovraštva.

Ljubljana – Žale, 15. junij 2016

Izjava društev ob Lipi sprave

Spoštovani gospod predsednik Republike Borut Pahor, spoštovani predsedniki društev, gospe in gospodje!

Člani civilnih društev, zbrani na žalni slovesnosti na Dan krivde, odpuščanja in sprave 15. junija 2017 ob Lipi sprave na Žalah, izražamo spoštovanje do vseh žrtev vojne in revolucije. Obžalujemo, da pristojni državni organi še niso storili vseh korakov za rehabilitiranje vseh žrtev.

Demokratska zavest nam po Ustavi narekuje, da država zavzame kritičen odnos do nosilcev in izvajalcev revolucije ter razlikuje med odporniškim (pri nas imenovanim »partizanskim«) in komunističnim delovanjem. V svoj pravni red naj skladno s priporočili Sveta Evrope in parlamenta EU vnese obsodbo totalitarnega sistema, utemeljenega na revolucionarnem pravu, ki izključuje del naroda zaradi ideološko-političnih, verskih in premoženjskih razlogov. Z nedvoumnim odvzemom legitimnosti organom, odlokom, sklepom in tajnim postopkom, ki so služili in še služijo za opravičevanje ubojev, umorov, preganjanj, zapiranj, razlaščaj, bo Republika Slovenija izpolnila svoj dolg do pravičnosti, enakopravnosti in drugih ustavno zagotovljenih demokratičnih načel. Po več kot četrto stoletja upanja, da je obsodba revolucionarnih metod na ravni človeške zavesti sama po sebi umevna in zadostna, nas nedoslednost državnih organov, Vlade RS, Državnega zbora RS in sodišč opozarja, da moramo kot narod in država, skladno z imenovanimi evropskimi standardi, obsodbo vseh totalitarnih režimov opraviti tudi mi – z vzpostavitvijo in uveljavitvijo izrecnih pravnoformalnih predpisov za končanje revolucije.

Le obsodba in obžalovanje vseh zablod lahko omogoča popravo krivic njim, ki so jim lastni narodni bratje krivično odvzeli dostojanstvo in dobro ime in jih nasilno oropali življenja. Dolg demokratičnih ustanov Republike Slovenije je skladno z Ustavo popraviti storjene krivice in pomagati svojcem priti do civilizacijskega zadoščenja, narodu pa vrniti obraz v spravi in popravi krivic.

Med drugim naj državni organi pomagajo svojcem ustvariti pogoje, da po svoji volji in možnostih dostojno pokopljejo svoje sorodnike. Država naj zagotovi pogoje za skupni pokop ostalih žrtev v Ljubljani, na Teharjah in drugih mestih, ki bodo

ustrezno dostopna in bodo izražala tudi dostojno rehabilitacijo žrtev, kar bo obenem tudi ustrezno sporočilo, spomin in opomin sedanjim rodovom. Temu naj služi tudi obvezna hranitev vzorcev DNK, ki bo čim večim žrtvam omogočila dostojen pokop v gobovih njihovih svojcev. Vsa morišča naj se ustrezno označijo in zaščitijo kot pomniki tragične zgodovine našega naroda in človeških usod posameznih oseb, vpetih v ta nasilna dogajanja. Spomeniki in obeležja morajo vključevati vse žrtve in nikogar izključevati, zato naj odražajo voljo vseh državljanov, da žrtve dobijo zadoščenje in se konča med nami vsako nasilje ter si složno prizadevamo za razvoj naše skupne države, ki nam je podarjena.

To vodilo je torej tudi narodno-politična smernica za složnost, bratstvo in sodelovanje med nami, kot je pred sto leti ob smrti zapisal v svoji oporoki dr. Janez Ev. Krek: »Vi, ki ste seme izkrvinelega naroda, mislite le eno: kako boste združeni vse svoje moči, vse svoje zmožnosti, vso svojo ljubezen in vse svoje srce posvečali naši (slovenski) državi, za njen procvit, kulturo in blagostanje!«

Izjavo so sprejela društva: Združeni ob Lipi sprave, Civilna pobuda: Teharje muzej genocida in katarze, Civilno združenje za nadzor institucij, Demos na Kamniškem, Nova Slovenska Zaveza, Rafaelova družba, Slovenija v svetu, Slovenski katoliški izobraženci, Svet katoliških laikov Slovenije, Svetovni slovenski kongres, Varuhi spomina znotraj pobude Vseposvojitvev.

V njihovem imenu jo je prebral na Dnevu krivde, sprave in odpuščanja zaslužni prof. dr. Janez Juhant, predsednik društva Združeni ob Lipi sprave, ob navzočnosti predsednika Republike gosпода Boruta Pahorja.

Poslano: predsedniku DZ RS, predsedniku Vlade RS, predsedniku DS RS, predsednici US RS, predsedniku VS RS.

Ljubljana - Žale, 15. 6. 2017

Govor predsednika Društva Združeni ob Lipi sprave

Spoštovani predsednik Republike Slovenije gospod Borut Pahor, spoštovane gospe in gospodje!

Protislovno družbeno stanje v Sloveniji otežuje razreševanje usedlin in bremen totalitarne polpreteklosti. Društva, ki soorganiziramo to žalno slovesnost za vojne in civilne žrtve medvojnih in povojnih pobojev, vojaških spopadov in drugih nasilnih posegov v integriteto človekovega dostojanstva so lani zapisala in ponavljam: »Demokratska zavest po Ustavi narekuje, da država zavzame kritičen odnos do nosilcev in izvajalcev revolucije ter razlikuje med odporiškim in revolucionarnim komunističnim delovanjem. V svoj pravni red naj skladno s priporočili Sveta Evrope in parlamenta EU vnese obsodbo totalitarnega sistema utemeljenega na revolucionarnem pravu, ki izključuje del naroda zaradi ideološko-političnih, verskih in premoženjskih razlogov. Z nedvoumnim odvzemom legitimnosti organom, odlokom, sklepom in tajnim postopkom, ki so služili in še služijo za opravičevanje ubojev, umorov, preganjanj, zapiranj, razlaščanj, bo Republika Slovenija izpolnila svoj dolg do pravičnosti, enakopravnosti in drugih ustavno zagotovljenih demokratičnih načel. Po več kot četrto stoletja upanja, da je obsodba revolucionarnih metod na ravni človeške zavesti sama po sebi umevna in zadostna, nas nedoslednost državnih organov, Vlade RS, Državnega zbora RS in sodišč opozarja, da moramo kot narod in država, skladno z imenovanimi evropskimi standardi, opraviti obsodbo vseh totalitarnih režimov ter z uveljavitvijo izrecnih pravno-formalnih predpisov končati revolucijo.«

Rehabilitacija vseh žrtev je odraz družbene zrelosti, demokratične kulture ter spoštovanja zapisanih ustavnih in drugih pravnih aktov, ki so temelj okvira in delovanja svobodne Slovenije. Politična, medijska in posebno pravna kultura in praksa mora zasledovati te cilje, če hočemo opravičiti status demokratične in pravne država, ki spoštuje temeljne človekove pravice. To vključuje tudi, da se preneha izključevati drugačnost, ki strateško in z demokratičnimi sredstvi namerava odpravljati družbene odklone in usedline polpreteklosti. Tako podtikanje

spominja na polpreteklo totalitarno prakso. Posledično tako ravnanje preprečuje tudi rehabilitacijo žrtev, ki ostajajo še kar naprej v statusu žrtve in družbene izključitve. Čudno, ko se toliko poudarja, da se moramo obrniti v prihodnost, pa se vendar nekateri kar naprej vračajo preteklost. Ne le da na shodih povečujejo totalitarne simbole, v medijih se izpostavlja odločevalce, ki so nasprotovali slovenski osamosvojitvi.

Nerešeni problem tako ostajajo krivce in odkloni od demokratičnih praks in postopkov. To pa najbolj prizadene tiste, ki niso vključeni v družbo, med njimi so seveda žrtve bivšega režima. Tudi postopki okrog volitev in rezultatov potrjujejo takšno izključevanje. Volilno nezainteresirani so prikrajšani del naroda, pogosto pod pragom revščine, obremenjeni še s krivicami polpreteklosti, katere jim taka politika skuša ohranjati še naprej. Prikrajšani so pri uradnih postopkih, na sodiščih, pri razpisih, pridobivanju služb, skratka oropani enakih možnosti. Birokracija še vedno ni popravila krivic vsem, ni uredila pogojev za dostojen pokop žrtev in arhivskega in drugega dostopa do resnice revolucije. Zato se mnogi mentalno in družbeno težje postavijo na svoje noge.

Življenje pa je vendar nekaj več: Ne le ob smrti – temveč tudi ob osebnih in družbenih tragedijah – vznikne vprašanje, zakaj in od kod jemati moč za življenje. Številni so zastavili svoje življenje za druge. Rimska kongregacija za zadeve svetnikov nam je potrdila kot božje služabnike Ehrlicha in drugih 23 mučencev totalitarizma. Njihov zgled govori o drugačnem življenju. Svetijo se, ker so dali življenje za druge, ne pa življenja in dobrin jemali drugim. Ne le večnost, tudi zemeljska pravičnost ceni dar življenja. Cankar je zapisal: »Mati, pili smo tvojo kri.« Nemški ustavni teoretik pa poudarja, da je problem preživetja družbe, če ne zagotavlja duhovnih, demokratičnih, človeških, solidarnostnih temeljev, iz katerih bomo živeli. Ravno politika mora delovati za tako pravičnost tudi in predvsem zaradi teh in vseh drugih žrtev.

Ljubljana – Žale, 14. 6. 2018

**GOVORI OB SPREJEMU PRI
PRESEDNIKU REPUBLIKE BORUTU PAHORJU
OB 30-LETNICI LIPE SPRAVE
V PREDSEDNIŠKI PALAČI V LJUBLJANI, 14. 6. 2019**

Franci Feltrin
podpredsednik
poslanskega kluba Demos

FOTO: Bor Slana/STA

Janez Juhant
Prof. emer. dr.

FOTO: Bor Slana/STA

Borut Pahor,
predsednik Republike Slovenije

FOTO: Bor Slana/STA

Franci Feltrin,
podpredsednik poslanskega kluba Demos

Spoštovani gospod predsednik Borut Pahor!

Dovolite, da se Vam v imenu društva Združeni ob Lipi sprave iskreno zahvalim za slovesen sprejem in Vaše spoštovanje, do našega društva!

Prav tako pozdravljam predsednika združenja gospoda dr. Janeza Juhanta, članice in člane glavnega odbora ter vse člane združenja in ostale goste.

Spoštovane in spoštovani!

Pred 30. leti v času, ko so se v vzhodni Evropi podirale železne zavese, so odvetnik Stanislav Klep, Viktor Blažič, Vitomir Gros, Danijel Malenšek, Jože Strgar ter še nekateri somišljeniki na ljubljanskih Žalah posadili prvo in drugo lipo sprave.

Zakaj drugo? Zato ker je bila neznanim nasprotnikom sprave v napoto. Prvo so izruvali in drugo poškodovali. Le vztrajnosti pokojnemu Stanislavu Klepu in njegovim somišljenikom gre zahvala, da druga s svojo košato krošnjo vsako pomlad zacveti in spodbuja k narodni enotnosti. Tako v sožitju vseh slovenskih lip širom naše domovine širi vonj po spravi dejavnosti, priznanju krivde ter narodnem odpuščanju za medvojne in povojne izvensodne poboje na slovenski zemlji.

In ker je bil v času devetdesetih lipov list simbol slovenstva, je po našem prepričanju v 30. letih sprave postala naša lipa. S tem smo pobudniki dosegli svoj namen. Lipa sprave je postala in naj ostane narodni simbol narodovega odpuščanja in sprave.

Lipa sprave je posajena na ljubljanskih Žalah. Ob njej sta razpelo in spominsko obeležje z napisom, ki vabi vsakega od nas, da za hip postojimo in se v tišini poklonimo njihovemu spominu.

Člani združenja se ob Lipi sprave zberemo dvakrat v letu in se s kratkim programom, molitvijo ter vojaškimi častmi ob prisotnosti predsednika države, poklonimo vsem žrtvam okupacijskih sil in sil političnega režima po koncu druge svetovne vojne 20. stoletja na slovenskih tleh.

Njen pobudnik Stanislav Klep je v imenu Združenja ob Lipi sprave napisal tudi prvi osnutek »Deklaracije« o narodni spravi, ki jo je s ponosom odnesel politikom v

državni zbor. Ti pa so jo zavrnilo. Vidno razočaran nad tedanjimi politikami je sklical tiskovno konferenco, na kateri je kot partizan, pred maloštevilnimi predstavniki medijev, z iskro v očeh pojasnjeval ideje o deklarativnem sprejemu listine in obžaloval njeno zavrnitev. Žal so tudi mediji, tako kot politiki, o vsem tem molčali. Vemo, da se sprava ne zgodi zgolj na deklarativni ravni, temveč z obžalovanjem tistega, ki je krivico povzročil oziroma njegovih naslednikov in z odpuščanjem prizadetega.

Je pa nemogoče pričakovati odpuščanja od tistih, katerih posmrtni ostanki že osmo desetletje ležijo po rudniških rovih, grapah in breznihi, kot tudi ne od tistih, ki so jih tja nečloveško odvrkli. To dejanje lahko storimo danes živi in za to sposobni politiki, da ne dopustimo, da bi to nečastno dejanje naše zgodovine prelagali na naše prihodnje generacije. To je naša dolžnost zdaj in tukaj. Dolžnost politike in njene vlade je, da zagotovi ustrezna sredstva in projekt za končanje te tragedije.

Kljub vsem pomislekom se morajo in moramo zavedati, da so bili to naši svojci, naši bližnji in daljni sorodniki in ne nazadnje domoljubi – po krvi in narodnosti –, ne glede na takratno njihovo politično ali versko pripadnost.

Iz vseh okoli 750 znanih morišč in grobišč po grapah, breznihi in jaških na slovenski zemlji je treba pobrati njihove posmrtne ostanke in jih prenesti ter pokopati v posvečen prostor, na katerem bodo lahko njihovi svojci in vsi državljani v njihov spomin in opomin ter v znak žalovanja prižigali svečke ter polagali cvetje. To bi bilo največje upravne dejanje, ki smo ga dolžni storiti v spomin in opomin vsem današnjim in prihodnjim rodovom na slovenskih tleh.

Žal, danes tega mnogi še po osmih desetletjih ne razumejo ali nočejo razumeti in zahtevajo odpuščanje tistih, ki so jim bila usta na silo zasuta, ko so bili vrženi v neblagoslovljeno slovensko zemljo.

Spravno dejanje se lahko zgodi le med živimi tako, da zgodovino krvave preteklosti za vedno damo zgodovini ter jo položimo Bogu na oltar, kajti le Njegova sodba je sodba pravičnega.

V društvu Združeni ob Lipi sprave se za to pod vodstvom predsednika dr. Janeza Juhanta, ki je prevzel vodenje po pokojnem Stanislavu Klepu, ves čas zavzemamo, tudi zato, da bi Lipa sprave postala postulat, simbol tudi slovenske politike, in da bi državni zbor z aklamacijo sprejel besedilo »Deklaracije« o narodni spravi. Saj

bi le tako med Slovenci zavladal občutek, da je prišel konec obujanja spominov iz najbolj krvavih časov slovenskega naroda. Posebno je to obveza strank, v katerih so izvoljeni predstavniki ljudstva, ki predstavljajo zakonodajno telo naše države in so v imenu ljudstva nadzorni organ izvršilne veje oblasti.

Po našem prepričanju bi tako dejanje naredilo tudi konec političnemu preigravanju – kdo je domoljub, fašist in kdo nacist. Zavedati se moramo, da sosednje države rišejo zemljevide in z njimi stegujejo prste po slovenskem ozemlju zgolj zato, ker vedo, da je sedanja slovenska politika razbita in pod njenim vodstvom razpada temelj politične modrosti »odpuščanje« in sodelovanje z vsemi političnimi akterji v parlamentu ter ne nazadnje tudi s sosednjimi državami.

Ponavljanje predsednika vlade, ki ob vsaki priložnosti razbija možnost političnega sodelovanja z opozicijskimi strankami, je nedopustno in še manj politično modro. Iz ust tako visokega predstavnika države je tako početje celo nedržavniško.

Sodelovanje z opozicijo je pri velikih projektih nujno in, če hočemo ali ne, je to tudi začetek spravnega dogajanja. Ljudstvo gleda, posluša in opazuje delovanje politike in njenih političnih strankarskih predstavnikov. Sprava se ne doseže z ultimatom, temveč s sodelovanjem in spoštovanjem, tudi s predlogi opozicije in njenimi strokovnimi mnenji.

Državni projekti niso v lasti strank. Je pa njihova uresničitev odvisna od njihove politične volje, znanja in državniške modrosti in ne nazadnje njihove poštenosti – brez korupcije belih ovratnikov. To velja poudariti tudi za vzgojo in izobraževanje, kjer ne sme biti diskriminacije med financiranjem privatnega in državnega šolstva. Predsednik vsakokratne vlade in njegovi ministri ob imenovanju prisežejo in se podpišejo, da bodo delovali v korist vseh državljanek in državljanov. In to presega vsako delitev na naše in vaše.

Politiki sosednjih držav vedo, da je sedanja slovenska politika razdrobljena na male stranke različne političnih usmeritev, ki sestavljajo vladno koalicijo. Zato nas »dražijo« z zemljevidi iz daljne preteklosti in nas spominjajo, kje vse je italijanski škorenj tlačil slovensko zemljo. In se naslajajo ob razburjanju in naivnosti vrhov slovenske politike. Tudi mi smo risali zemljevide po istrskem ozemlju, pa nismo uspeli. Hrvaška politika je svojo diplomacijo, namesto razburjanja, spremenila v tiho diplomatsko dejavnost in zmagala.

Slovenska politika bo močna toliko kot bo močan njen najšibkejši člen. Opozicije

nobena vlada ne bi smela onemogočati pri političnem delovanju in jo celo označevati za fašistično stranko, ko namesto vladne koalicije brani pravice državljanek in državljanov pred tujci, ki nelegalno vdirajo v naš ozemeljski prostor.

Z državno-političnim delovanjem je tako kot z odpravljanjem bolezni telesa: Najbolj uspešni smo, če združujemo vse sile in delujemo celovito ter se lahko upiramo pritiskom od znotraj in zunaj.

Zato tudi sprava ni enkratno dejanje – ko bi narod z Deklaracijo o spravi pozabil vsa zla dejanja. Spravljamo se ali odpuščamo drug drugemu, ko smo storili krivico ali zlo. Zato je naša dolžnost, da napako prizna tisti, ki je krivico storil in poda roko sprave.

Če pa tistemu, ki sem mu storil krivico rečem zgolj to, da mi je žal in še naprej ponavljam, da sem ga premalo prizadel, je to hinavščina in ne sprava. Sprava naroda mora biti najprej na deklarativni ravni, ki ni dejanje trenutka ali število zapisanih besed, temveč je dejanje, ki seže v globino sprte družbe. Potem lahko končno njeno krvavo preteklost zares pustimo zgodovinarjem in zgodovinskemu spominu naše preteklosti.

Se pa dogaja celo to, da tudi nekateri vodilni politiki v svojih javnih nastopih še vedno pljuvajo po grobiščih, v katerih ležijo izvensodno pomorjeni v povojnih zločinah ali celo govorijo, da je bilo premalo pobitih, ali da je še veliko brezen praznih. Zaradi takih izjav se pot do sprave le še bolj pogloblja v novo delitev, kar dolgoročno lahko vodi v razpad že tako krhke enotnosti naroda in države. Proti takim pojavom delujemo v društvu Združeni ob Lipi sprave in delo opravljamo *pro bono*. Zato se bomo ne glede na vse povedane težave zavzemali, da Lipa sprave postane naš nacionalni simbol narodne sprave in temelj naše samostojne države.

Janez Juhant

Prof. emer. dr.

Spoštovani gospod predsednik Republike gospod Borut Pahor, spoštovani častni gostje, spoštovani gospod nadškof, spoštovane in spoštovani.

Zahvaljujem se Vam gospod predsednik za Vašo navzočnost v tem slovesnem trenutku. Tudi s tem naše tiho in velikokrat morda neopazno delo, kakor je večkrat poudarjal moj predhodnik predsednik gospod Stanislav Klep, dobi vendarle javno težo. Vemo pa, da vse zadeve, ki so težke v človeškem življenju, zahtevajo trdo delo in globoko premišljevanje in v Lipi sprave se zavedamo tega in zato vztrajamo in smo veseli vsake podpore, tudi podpore oblasti, takšne ali drugačne, ki smo jo deležni predvsem tudi z Vaše strani pa tudi vseh ostalih – s strani slovenske katoliške Cerkve in vseh, dragi sodelavke in sodelavci, in tudi tistih, ki z nami čutite in delite težo dneva. Vesel sem, da smo vztrajali 30 let in upam in želim, da bi vsi, ki smo tukaj pa tudi širši del našega slovenskega naroda razumel, da gremo tudi mi skozi to zahtevno pot k tistemu, kar je namen samostojne države, to je demokraciji, pravni državi in upoštevanju vseh – še posebej najšibkejših v naši družbi – in seveda tudi tistih, ki so tako ali drugače bili zamolčani in so jim bila usta zasuta. Iskrena hvala. Dovolite spoštovani gospod predsednik, da Vam ob tej priliki izročim *Križev pot – Slovenska kalvarija*, ki je nekako premišljevanje in molitev ob trpljenju vseh ljudi, ... vseh ... res, ki so šli skozi ta težki čas in naj nas navdihuje, naj nas dviga in verni bomo tudi naprej v tem duhu molili, da bi bili vsi eno in da bi tako tudi naš narod bolje in z večjim upanjem zrl v prihodnost. Hvala lepa.

Borut Pahor,
predsednik Republike Slovenije

Spoštovani gospod predsednik društva, visoki gostje, gospe in gospodje. Čutim tak močan občutek pomirjenosti, da sem kot predsednik republike sklenil pripraviti, na predvečer tridesete obletnice posaditve Lipe sprave, sprejem za društvo Združeni ob Lipi sprave. Ne gre za to ali se strinjam prav z vsakim od načel in ciljev društva, gre za to, da mu kot predsednik republike priznavam družbeni pomen in ga smatram za pomemben in hvalevreden dejavnik v oblikovanju kolektivne narodne zavesti o polpretekli zgodovini in snovanju naše skupne prihodnosti. Sprejmite zato predsednik, članice in člani društva, izraze hvaležnosti za vaše delo in poslanstvo. Bistvo tega poslanstva je sprava, bistvo sprave pa je sožitje. V sožitju, ki upošteva in spoštuje vse mogoče razlike med nami je potreben in mogoč dialog, sprejemanje odločitev za skupno dobro in gradnja močne, vključujoče, povezane družbe in države. Ob današnji priložnosti bi se želel posebej častivredno spomniti iskrenih prizadevanj pokojnega Stanislava Klepa – njegov sin je danes z nami. Upam, da sedaj od nekje tiho opazuje pomembne stvarne in simbolne spremembe, ki so jim njegova iskrena spravna prizadevanja trudoma utirala pot in da pri tem čuti neko globoko notranje zadoščenje. Dame in gospodje, ni mogoče reči, da glede tega ni bilo nič opravljenega kot ni mogoče reči, da je bilo glede tega opravljeno vse. Sprava postaja naš način življenja in nas vedno znova postavlja pred legitimne osebne in kolektivne dvome in preizkušnje. Toda v neki kolektivni duhovni, intelektualni in politični povezanosti smo sposobni odkriti primerne navdihe za krepitev naše skupne demokratične prihodnosti. Kot ste dejali Vi, gospod predsednik: krepitev demokracije in demokratične politične kulture tudi jaz štejem za enega osnovnih vzvodov razvoja slovenstva in samostojne slovenske države. Spravna prizadevanja, iskanje resnice in sposobnost odpuščanja so nam pri tem v največjo vrednostno in moralno oporo.

Nagovor predsednika društva Združeni ob Lipi sprave prof. dr. Janeza Juhanta ob 30. jubilejni žalni slovesnosti ob Lipi sprave na Dan krivde, odpuščanja in sprave

FOTO: Ivo Zajc/dela

Spoštovani predsednik Republike gospod Borut Pahor, gospe in gospodje!

Prvega novembra 1988 sta bili prvič molitev in sveta maša za žrtve vojne in revolucije, 11. maja 1989 pa je bila prav tako tukaj (na Žalah v Ljubljani) zasajena Lipa sprave. Klepov zapis se glasi: »Vzrasla je iz prsti, ki so jo prinesli iz zemlje grobišč Roga, Teharij, Podutika v spomin na tisoče in tisoče ljudi, ki nimajo zaznamovanih grobov in jih je zmotna ideologija hotela izbrisati iz zgodovinskega spomina«, je zapisal pokojni Stanislav Klep. 27. junija 1989 je potekala prva žalna slovesnost ob Lipi sprave z udeležbo kakih 3000 ljudi. Nanjo sta v imenu skupine nekdanjih borcev NOV in kulturnih delavcev vabila Stanislav Klep, prvi predsednik društva, in Viktor Blažič.

Lipa sprave je bila isto leto jeseni uničena, a takoj spet zasajena. Kasneje je sicer še dvakrat utrpela poškodbo, a do danes raste. Spravno slovesnost ob Lipi je vseskozi spremljal častni vod Slovenske vojske in predstavnik Slovenske Policije.

Na prvi slovesnosti je bil poleg društva in svojcev žrtev dejaven tudi del borcev in kulturnikov različnih nazorov, čeprav je Zveza združenj borcev nasprotovala ciljem društva, kot je žalostno ugotavljal Stanislav Klep. Združeni ob Lipi sprave se nismo zavzemali le za rehabilitacijo žrtev slovenskega holokavsta, pač pa za padle slovenske vojake v nemški in drugih vojskah kot za žrtve na partizanski strani, kot smo zapisali v *Izjavi*; skratka, za vse žrtve vojne in revolucije. Že iz prve pobude za podpis *Izjave o narodni spravi*, prvič uradno prebrane 15. junija 1990 ob Lipi sprave, izhaja, da je namen društva uveljavljati spravo med narodom, ki ga je razdelila revolucija med in po drugi svetovni vojni. Leta 1997, v času predsednika Janeza Podobnika, je državni zbor edinkrat napovedal obravnavo *Izjave*, a je ni sprejel. Kasneje jo je društvo še večkrat posredovalo pristojnim organom oblasti. *Izjava* in delovanje društva ni dobilo podpore v politiki in drugih delih družbenega življenja, še posebej tistega dela politično-uradniške in civilne družbe, ki je vpet v izročila revolucije in ima za to prednosti v družbi. Pragmatičnost življenja žal narekuje tudi številnim javnim delavcem politično-taktično preračunljivost, ki ostaja pri kratkoročnih in pogosto tudi sebičnih ciljih, pisanih na kožo le določenim ljudem v družbi. Zato cilji društva, ki s spravo naslavlja ureditev polpreteklosti, ne pomenijo le preseganja preteklih delitev, temveč uresničevanje tega, kar smo si zastavili s samostojno državo in demokratično ureditvijo: uveljavljanje demokratičnih procesov, pravne države in spoštovanje človekovega dostojanstva. To pa so temelji demokratične države samostojne Slovenije, zapisani v njeni Ustavi in drugih pravnih uredbah.

V tem smislu si društvo vseskozi prizadeva za družbeno priznanje in podporo, da bi ta načela dosegla vsakega posameznika in družbo kot celoto. Posebej s tem zastopa, kot je zapisano v njenem statutu, žrtve bivšega režima, ki je delu naroda dostojanstvo in pravice sistematično kršil. Naša naloga je, da ne pristajamo na kratkoročno pragmatičnost; temveč da smo sebi in celotni družbi prisebno in vztrajno ogledalo za uveljavitev dostojanstva vsakega človeka. Pravico do javne besede je treba po temeljni človeški in medčloveški izkušnji zagotavljati vsem.

Še posebej to velja za bridko resnico utišanih in zasutih. Le tako širimo in poglobljamo demokratični prostor, da se odpira vsakemu človeku. A z žalostjo ugotavljamo, da nekateri pri nas tega še vedno niso pripravljene sprejeti. Tako ne zagotavljajo pravice do groba vsem, čeprav so bili tudi po Vaši zaslugi, gospod predsednik, narejeni koraki za rehabilitacijo vsaj nekaterih žrtev in za njihov pokop. Zato so pred nami še pomembne naloge. Nesprejemljivo je, da te pravice do pokopa nimajo pobiti in izkopani Romi in vse druge žrtve ter da se še vedno ustvarjajo ovire, ki onemogočajo, da bi bile žrtve deležne popolne rehabilitacije oziroma polnega državnopravnega zadoščenja. Čas je, da končno preidemo k neoviranemu raziskovanju in prekopavanju zasutih žrtev. Z naj sodobnejšimi tehničnimi sredstvi pa je treba zagotavljati tudi identiteto žrtev, da bi jih lahko pokopali v domače grobove ali vsaj na primernem in vidnem kraju v skupni grob, če ni mogoče drugače. Ostalemu demokratičnemu svetu bomo le tako, podobno kot so v Srebrenici ali drugod, dokazali svojo demokratično privrženost ter spoštovanje zapostavljenega in odrinjenega človeka. Moč demokracije ni v prikimavanju močnim, ki si sami lahko jemljejo pravico, kot je vedel že Platon, pač pa v zavzemanju, da pridejo do besede in veljave posebno odrinjeni in prizadeti v družbi. Društvo tako ob podpori demokratično osveščenih in zavzetih državljanov ostaja glas zasutih ust in upanje, da naša demokracija vendarle zmora korake za polno uresničevanje dostojanstva vsakega človeka in uveljavljanje človekovih pravic za vse ljudi. V tem duhu se vsem sodelavcem in prijateljem društva, Vam spoštovani gospod predsednik Borut Pahor ter vsem ostalim, ki nas pri tem podpirate, ob 30-letnici delovanja društva iskreno zahvaljujem.

Ljubljana - Žale, 15. 6. 2019

Stanislav Klep

Užugani poet

Kaj poet naj v verze zlije,
kaj umetnik naj odkrije,
kaj kulturnik sme, kaj ne,
Vrh smeri je del za vse:

Ko kipi ti, vre srce,
tiho bodi. V veter ne!

Da prostost je več kot mir?
Spet obujaš star prepir?
Se boš že naučil manir.

DRUŽBI DAJ NAZAJ PAPIR!
Pa odloži 'koj pero.
Zvezi tudi daj slovo.

Družbi vrnil sem papir.
In nihče name več ne pljuje ...
A kar srce naprej mi kljuje,
Ni moč skrivat' venomer.

Kranj, Cesta JLA 6, 2. 7. 1985

Memento

Postoj na svetih tleh, moj brat,
in skupaj bova našla pot
iz teme labirinta zmot,
ko sam ne moreš najti vrat
do blagoslova sprave.

Za Tvoj'ga sina, ki živi,
za moj'ga tudi, ki ga ni.

Imaš oblast, a ne Moči
otrnit' solzo iz oči,
ki je še ni posušil čas.

Za Tvoj'ga vnuka, ki živi,
za moj'ga tudi, ki ga ni.

In nikdar ga ne bo.

A bolj ko to duha teži,
kar vnuku ti povedat' ni,
da mene tudi v grobu ni,
da jaz sem tam, kjer med smetmi
so z žico zvezane kosti.

Strah in up

partizan,

njegova hči

in vnuk

Če usoda zla in kruta
hoče, da si kdaj politik,
boj se Kasija in Bruta
bolj kot ognjevitih kritik.

Nekdaj Zemlja, potlej Sonce,
zdaj - milijarde galaksej.

Človeška bit je svet idej
o stvarstvu, kosmosu. In v njem
- utrinek Marx kot Ptolomej.

Ideja, ki premamila je svet,
Boga zavrgla in Postave,
Slovincem je pustila sled
solza poti krvave.

Vsem padlim skupni Obelisk,
pomnik Slovencev zmag in zmot,
votiv prestanih bolečin,
krvi in ran, človeških stisk,
želi za spravo moja hči.

Iz spoštovanja do vrednot,
ki večne so kot sij luči.
V slavo njim,
nam v opomin.

Če zgled v bližnji zgodovini
je vzet za skupni spomenik
- na Špansko silijo spomini -
tedaj za nas le to je več,
da partizan
je v svoji domovini
že bil branik,
ko domobran
sprejel sovražnikov je meč.

To zlo težko se odpusti,
čeprav v nežegnani samoti
h kostem so legle še strasti.
Pravico, ki jo rad imaš,
povej mi dragi vnuk Matjaž:
ni tvoja mati le v zmoti?

Izreči o nečem pravico,
ne da bi slišal drugo stran,
odklanjal že je star Rimljan,
ko v stvari je iskal resnico.

Če Kajnu dvignila desnico
na Abela je višja sila,
bi odgovornost za krivico
težko merila še Sibila.

Kar človek drugemu stori,
je največkrat le stvar vesti,
zvestobe včasih zle Dalile,
idejne tudi kdaj prisile.
A kaj lahko se odpusti,
vprašanje je moči duha
in ne srca,
ko to gori.

Svet gledat' znaš iz vseh strani
že s svojo dušo in očmi.
Ta postulat te več ne tare.
Če poslušali v vsem bi stare,
mi ne bi srčno v boje šli,
ne čuli klica domovine
k svobode soncu iz temine.

Bojevnik bil si dobri ata,
a vsaka bitka, vsaka zmaga,
prostosti vredna in vsa zlata,
ti v srcu ni enako draga.

To dobro vem, ko govoriš,
da v boju za pravično stvar,
so tudi žrtve dane v dar.
O njih pa vselej ti molčiš... .

Resnico cenim in nikdar
je nočem dati na oltar,
kot Jefte na domačem pragi,
prisegi zvest, po slavni zmagi,
ljubezen svojih je oči
Jehovi dal - edino hči.

Nekoč, moj vnuk, po bitki vroči,
sovražni tabor je ponoči
- divjal je ure boj pekleni -
uničen bil v ognjeni toči.

Mrliči. Kriki. Smrti zveni
na naši in sovražni strani
ugašajo v pomladnem dihu.

Svež vonj po travi pokošeni
kljubuje vonju po smodniku.
Ob zori rani
vse je mirno, tiho...

Le psiček cvili in se joče,
z njim komaj slišni glas proseč
otroka čuje se iz koč.

In vidim dečka šolskih let,
s pramenom zarje na laseh,
kako hropeč
kleči na tleh.

V molitev dvignjeni ročici.
K Bogu? Božji Pomočnici?
Če ne v strahu samo k meni
v poslednji nadi sta drhteli...
Videvši moj kamnit obraz,
ki sklesal ga je kruti čas,
pa omahnili onemeli
brez iskre upa sta v očeh.

Iz ustec mu polzi še kri,
od solz na licih so sledi.
Ni prosil več
in tožil ni.

A te oči,
v grozi vprašujoče,
ko vame zadnji je uprl pogled
- puščica, ki izdret'
mi moja vest je noče.
Še vidim psička, ki ihti in joče,
ko liže bled obraz in ročki.
V zvestobe tihe bolečini
hotel mu je zatisniti očki.

Če kriva mati sta in oče,
njun deček kriv je le po sili.
Prej kriv sem morebiti jaz.
Če skupaj z njim bi spal v gomili,
trpela ne bi moja čast.

Saj vem, moj dobri stari ati,
kaj cena je svobodi zlati,
ki zanjo vi ste se borili.

Naš svet ni samo belo - črno.
Že več kot barva nam je zrno.
Po njem in vsem tem, kar storili
ste po volji mili,
tehtali bomo čas
in vas
cenili.

O Troji
naši, tvoji
in o nas
čez čas,
a že po svoji meri,
še bodo pesnili Homeri.

Nagrobnik, Denkmal, monumentum,
kaj Tadž - Mahal, lepote mik,
pa mavzolej in obelisk,
kaj drug še lepši spomenik,
če za duhovni arboretum
je nauk o Dobrem prazen list.
Če je sovrašтво bolj v čisljih
kot je ljubezen pri ljudeh
in če Sprava že v mislih
neodpustljiv postane greh.

Ne vemo več za plemenitost,
velikega duha lepoto.
Kot v javnih medijih odkritost
- idejnost bodi pred goloto! -
tako bila bi znamenitost
priznat' si kdaj še svojo zmoto.

Samo še bratstvo in edinstvo
na npravstvene omike poti
ostali naši sta vrednoti,
vse bolj je drugo zgodovinsko.

Svobodi, naših src mogoti,
pri Breznih smo ime ji vzeli.
Ko malo smo za njo skrbeli,
pristrigli Niki smo peroti,
da dalj ni zmogla v svojem letju
in ne višin kot prej v petju.

Svoboda - tisoč drobcenih stvari,
rojena solza iz krvi,
izgovorjena radostno kot - mati.
Ko mora spet od nje kaj dati,
boji si duša to priznati
in manj potem srce skeli.

Od treh ljubezni, treh lepot:
razrednost, narod in oblast,
ki naj jim gre enaka čast,
le eno bolj kot drugi dve
zvesto srce ljubiti ve.

To čuti skoraj že robot,
brez čustev svojega spomina,
ki mu ljubezen ni prvina
in mar mu ni človeški rod.
Tega ne čuti še - doktrina.

Na poti sprave v hišo mira
za majhen narod je ovira
močnejša od dlani še pest.
Ko klije narodna zavest,
iz odrov ji žele, da shira.

Še iskra tli v nas nemira,
ker »Bug' vas primi!« govoric,
ki jo vsadila Rojenica
je v dušo nam za rodno vez,
neslišno kot z vrtov sinica,
umika se iz naših mest.

Spoznanje več v iščočih moji veri
ponudil mi je tvoj razum, moj vnuk.
In ker verjamem še očem in hčeri,
o bratu tudi, kar pove Orwell,
v strahu sem za svoj veliki up.

Pa ne tako, da ne bi več verjel
v tega ljudstva srečne, lepše dni,
ko bomo borci zdavnaj že odšli
v neizbežno večnost in pepel.

Težko bo up premagal strah,
dokler so ljudstva Amoniti
misleči vsi, ki govoriti
žele še o tabu - stvareh,
Sokrivi pa zvoni preplah,
namesto da priznal bi greh.

Resnice vse nihče ne ve,
ne Pitija, ne analitik
in ne Nesmrtnih komite.
Prikrivat' jo, braniti ne
- poraz morale, ples filipik.

Ko trudna s čela zadnja kane sraga,
za tvoj pogum, Matjaž, in moj spomin:
Najlepša in največja Zmaga
je zmaga Dobrega nad Zlim.

In v miru srčni roke stisk
med narodi in brati
naš svetli bodi Obelisk,
ki naj ga strpnost zlati,
da Spravo iz Zdravljice
bi mogli blagrovati
kot Zmago brez krivice.

Prebredli srečno smo najhuje.
Vrnile so se lastovke in muze.
Heroji, borci in penati,
nasprotni še Ideji sprave,
postali so že demokrati.

A kar nam vest še vedno kljuje
in srcu brani peti Ave,
je bratomorni holokavst.

Podnevi kot obraz device
v žaru čistosti resnice,
ponoči pa se z njim ljubkuje
brez volje vrnit' žrtvam čast
- še demokratična oblast.

Kranj, 24. 11. 1985

Vetrinjskim žrtvam ob Lipi sprave v spomin

*Po strelu v tilnik,
še zvezanih rok,
si zvrnil me v brezno,
moj brat, k tisočerim.*

Ob Lipi sprave, ki je bila vsajena 11. maja na ljubljanskih Žalah in ki neprijaznim vetrovom navkljub poganja na jasi ob prehodu s starih Žal na nove, kjer smo se lansko leto na dan mrtvih prvič javno spomnili vseh žrtev stalinizma in naših zmot – vseh nekrivih in krivih, ki počivajo v nezaznamovanih grobovih in grobiščih po slovenski zemlji in drugod – bo v torek, 27. junija 1989 ob 17. uri, skromna žalna slovesnost. Posvečena bo tisočim sonarodnjakom, domobrancem, njihovim svojcem, somišljenikom in drugim, ki so bili v maju 1945 v Vetrinju na Koroškem izročeni našim oblastem in na svoji (naši in njihovi) zemlji mučeni in pobiti v imenu neomejene Moči, ki je s tem dejanjem zapostavila človečnost – temeljno civilizacijsko etično načelo.

Spomin na najbolj tragične dni v vsej naši zgodovini dolgujemo Slovenci tako sebi kot človeški civilizaciji, tudi tistim našim ljudem, ki so zaradi pobitih svojcev desetletja bili zapostavljeni, pa onim, ki so v strahu pred boljševističnim maščevanjem zapustili rodno grudo, zlasti pa mlademu rodu, ki iz učbenikov zgodovine izve premalo, da bi mogel spoznati, česa se mora varovati, da bi se narodova tragedija nikdar ne ponovila.

Ljubljana, maj 1989

- Skupina nekdanjih borcev NOV in kulturnih delavcev
- Stanislav Klep, Kranj
- Viktor Blažič, Ljubljana

Lipa zelenela je ...

FOTO: arhiv Dnevnika

Prvi javni spomin na pobite

To obvestilo je bilo priobčeno v začetku junija letos v *Ljubljanskem dnevniku*, *Delu*, *Gorenjskemu glasu* in *Družini* dovolj zgodaj, da so mogli tudi nasprotniki napovedane žalne slovesnosti zastaviti svojo besedo. Proslavi je v imenu borčevske organizacije mesta Ljubljane nasprotoval njen predsednik s svojim prispevkom v *Delu*, borčevske organizacije gorenjskih občin pa so proti njej nastopile v svojem odprtem pismu v *Gorenjskem glasu* z dne 27. junija letos. Kritiko slednjih, ki so jo naslovili name, sem zavrnil z javnim pismom v *Gorenjskem glasu* 11. julija letos, prvemu pa zaradi pomanjkanja kulture v pismu nisem odgovoril.

Slovesnosti se je udeležilo okoli 3000 ljudi. V večini so bile sivolase žene, bržkone žene ali sestre pobitih, ki so prišle iz Dolenjske in Notranjske. Bilo je tudi lepo število nekdanjih borcev NOV, največ pa seveda tistih, ki jim je kruti čas storil krivico.

Kazalo je, da bo proslavo preprečila nevihta, ki so jo ob 17. uri napovedovali črni oblaki z bliski in grmenjem. Toda nevihte ni bilo. Grmenje je, kakor bi ga poslalo nebo namesto častnih salv iz topov – in v potrditev resnice tu izrečene po 44 letih molčanja in skrivanja solza –, spremljalo vso prireditvev.

Največji prispevek k njenem pomenu so dali prvaki slovenske poezije in drugi kulturni delavci.

Pričujoči tonski zapis, ki vam ga nudimo v poslušanje, ni v ničemer popravljen. Ker slovesnost ni bila v vsem načrtovana, in ni bilo napovedovalca sporeda, tonski zapis z zapisano objavo dopolnjujemo.

Začelo se je z vojaško pogrebno himno. *Tišina*, ki jo je na zavidljivi umetniški ravni izvedel Tone Zupanc. Ob zvenih *Tišine* sta Vera Trampuž in Ivo Žajdela k Lipi sprave na simbolni grob položila venec, ki ga je iz zamejstva poslal Vinko Levstik. Na njem je pisalo: Slovenija v svetu, 1945–1989, Vetrinjskim žrtvam. Množica je nato h grobu prinašala cvetje in zamigljali so plamenčki stoterih svečk.

Uvodni govor, ki je v zamejskih političnih krogih izzval tudi kritiko, sem imel podpisani (Stanislav Klep). Nato je spregovoril Tone Pavček, slovenski pesnik in politik. Pretresljiva je bila njegova umetniška beseda *Sredi grobov in sredi smrti*, globoko čuteča njegova *Pesem o spreminjanju*, ki jo je sam zrecitiral. Spored je nadaljevala gledališka igralka Jerica Mrzel z deklamacijo Kajuhovih pesmi *Samo milijon nas je* in *Dan mrtvih*. Slavko Cerjak, gledališki igralec, je potem zrecitiral Balantičevo pesem *Nekje pokopališče je na hribu*, nakar je nastopil pesnik Venó Taufer s svojo pesmijo *Mrtvaška kost*, ki je nastala, kot je poudaril, na sodobni (žalostni) slovenski zgodovinski izkušnji.

Nato je o pomenu komemoracije in o potrebi po katarzi govoril Viktor Blažič. Za njim je gledališki igralec Miha Cenc iz Kocbekove novele *Črna orhideja* prebral odlomek o uboju Katarine.

Sledila je pesem v prozi *Ozka jama*, pesem o jami, ki jo je med vojno uporabljala posebna služba za namene, ki živčim ljudem ježijo lase. Prebral jo je avtor sam, pesnik Dane Zajc.

Pesem Mateja Bora *O koliko noči* je deklamiral Slavko Cerjak, Jerica Mrzel pa nato pesem Staneta Pevca *Dva brata*. *Pismo-pogovor z ubitim očetom* je prebrala avtorica Martina Zajc. Pesem *Lipa zelenela je*, ki smo jo nato zapeli vsi navzoči, je vodila Jerica Mrzel. Potem ko smo spomin na Vetrinjske žrtve počastili še z enominutnim molkom, se je proslava nadaljevala s cerkvenimi Marijinimi pesmimi. Zaključili smo

jo z mašo v pokopališki cerkvi, ki pa vse množice ni mogla sprejeti.

Vsem imenovanim, zlasti kulturnim delavcem, ki so na proslavi sodelovali, iskrena hvala. Seveda hvala tudi vsem, ki so se proslave udeležili. Pri organizaciji je sodeloval tudi Zdenko Zavadlav, tehnično izvedbo pa je imel na skrbi Stane Vizjak, ki je oskrbel tudi ta zvočni zapis.

Organizatorji ocenjujemo, da je slovenska javnost to žalno slovesnost sprejela kot izraz spoštovanja etičnih vrednot, ki so dolga leta venele ...

Tudi slovensko politično razumništvo v zamejstvu je slovesnost potrdilo kot akt sprave. Nekateri pa so del mojega govora v oceni, da se »nasprotni tabor ne more čisto otresti odgovornosti, da je v vojni sprejel sovražnikov meč in s tem vtisnil težko izbrisljiv madež na slovenski prapor in slovensko zgodovino« ter da »je v tem zagotovo krivda nasprotne strani pred slovenskim narodom kot celoto«, odklonili (dr. Peter Urbanc). Vsem tem sem dolžen opravičilo in pojasnilo.

Ocena, ki sem jo v svojem govoru navedel je splošna, prevladujoča. Te splošne ocene nisem mogel obiti, čeprav je lahko krivična, in po mojem je krivična. Pazljiv poslušalec bi mogel ugotoviti, da nisem trdil, da gre za neizbrisljiv madež, marveč za težko izbrisljiv madež, ki pa ni zločin in ne izdajstvo, ko se upošteva mednarodna pravila in dejstvo, da antikomunisti za preživetje niso imeli druge izbire. Do tega prepričanja sem prišel tudi sam potem, ko sem sprejel interpretacijo dokumentov revolucije (govori in korespondenca partijskih voditeljev), ki jih je v *Novi reviji* objavila Spomenka Hribar, in tem dodal še nekaj svojih spoznanj iz drugih virov.

Ljubljana, jeseni 1989

Moralna obveza državnega zbora do narodne sprave

Združeni ob Lipi sprave se zavedamo moči sedme sile, ki je v današnjih razmerah že velesila, in njenega vpliva na sedanjost, prihodnost in v določenem pogledu tudi na preteklost. Združeni ob Lipi sprave si zato želimo, da bi mediji, ki jih spoštovani časnikarji predstavljate, postali zavezniki gibanja za narodno spravo in da bi podprli naša prizadevanja za moralno pomiritev na temelju resnice. Narodna sprava je kategorični imperativ mlade slovenske države. Brez sprave, ki je najprej moralno vprašanje, ni ne gospodarskega ne kulturnega napredka. V zadnjem času spoznavajo to celo tisti, ki so jo odklanjali z izgovorom, da se ne bodo spravljali s kolaboracionisti. Toda nasprotje narodne sprave je le ena različica, to je medsebojno narodovo sovraštvo. Ta različica bi pomenila vzdrževanje preteklih napetosti, ki so znanilec sovražnosti, ne pa znanilec miru. To stanje napetosti ne popušča in je opazno na vseh ravneh našega političnega življenja, zlasti v državnem zboru pri sprejemanju zakonov. Malone pri vsakem zakonskem predlogu, pa najsi ga predlaga vlada ali poslanska skupina, prihaja med poslanci do bipolarizacije, ki ima kot po pravilu korenine v medvojni narodovi razdeljenosti. Te korenine imajo poganjke v vseh strankah, ki vsaka brani svoj prav. Stranke levice so si svoje zasluge gradile na partijski zgodovini narodnoosvobodilnega boja, ki je ob plemenitosti ideje boja proti okupatorju velikemu delu slovenskega naroda prinesel nesvobodo in smrt. To so najnovejša spoznanja objektivnega slovenskega zgodovinopisja, nad katerim je partijsko ideološko zgodovinopisje ostalo brez argumentov in zato tudi brez besed. Slovenski zgodovinarji so opravili svojo dolžnost. Svoje dolžnosti pa ni opravilo slovensko pravosodje. Ker ni samostojno in neodvisno, tega tudi ni moglo. Navezanost politike na prejšnji totalitarni sistem je ovira narodni spravi, ne zaradi sprave same, ki jo omalovažuje samo majhnost duha, marveč zaradi resnice, ki je njen temelj. Ta resnica pa je tako boleča, da prizadeti obračajo oči od nje. Vendar slovenska demokratična zavest in njen moralni čut še nimata moči odločno obsoditi najbolj ogabnih dejanj v narodovi zgodovini. Tako se privajamo živeti z zločinom ...

Če zaenkrat pustimo ob strani ugotavljanje vzrokov za državljansko vojno in odgovornost zanj pa ostane neizpodbitno dejstvo, da je boljševistična oblast po koncu druge svetovne vojne, to je po 9. maju 1945, pomorila in pobila več kot 15.000 Slovencev.

Žrtve tega holokavsta, slovenske Hirošime, ne smemo in ne moremo imeti za žrtve državljanske vojne za katero bi bila odgovorna ona ali druga politična stran, marveč za žrtve najgnusnejšega državnega barbarizma. Državnega barbarizma prejšnje jugoslovanske in slovenske boljševistične oblasti. Ker je naša Republika Slovenija pravni dedič prejšnje boljševistične oblasti, se ne more otresti svoje moralne obveze do ravnanja prejšnje oblasti, saj je njena nesporna dedinja.

Njena moralna obveza pa je, da zavzame povsem jasno stališče do zločina svoje pravne predhodnice. Državni zbor kot zakonodajalec je tudi najvišji predstavnik Republike Slovenije, zato je pristojen, da se o tem izreče. To je njegova moralna obveza, obveza do slovenskega naroda. *Nič o tem reči* bi pomenilo, da naša demokratična oblast pristaja na storjeni zločin doma, medtem ko ga drugje (v Bosni) obsoja.

Naši konferenci smo dali naslov *Moralna obveza državnega zbora do narodne sprave*, kar smo storili iz dveh razlogov: Najprej zato, ker je državni zbor kot dedič prejšnje oblasti, poleg komunistične in protikomunistične strani, tudi sam tretja (ali celo prva) stranka narodne pomiritve; in drugič zato, ker mora tudi sam imeti interes za narodno spravo, brez katere ne more biti družbenega napredka.

S sprejetjem *Deklaracije o narodni spravi* in z *Izjavo obžalovanja* v njej bi se v nemajhni meri oddolžili trpečemu delu slovenskega naroda. Brez poprejšnjega priznanja in obžalovanja storjenih krivic ni mogoče pričakovati pripravljenosti za njihovo popravo.

Združeni ob Lipi sprave bomo z našimi predlogi in stališči seznanili vse poslance Državnega zbora in Državnega sveta. Ker gre za vprašanje narodove kulture, naše gibanje pričakuje, da bodo z ustreznim obveščanjem tudi javna občila prispevala k narodni pomiritvi.

*Umreti ni mogla prej stara Sibila,
ko da so prinesli ji z doma prsti;
živeti ne more Slovenija mila
le v žaru svobode, brez čuta vesti.*

Ljubljana, 2. 2. 1994

27. april - Dan upora proti okupatorju

Združeni ob Lipi sprave obveščamo slovensko javnost, da bomo v nedeljo, 10. aprila letos, na Trgu republike v Ljubljani ob 11. uri, s pomočjo političnih strank in društev, ki branijo idejo narodne sprave na temelju resnice, priredili slovesnost, posvečeno slovenski mladini in njeni enotnosti v odločitvi za upor okupatorju.

Za praznovanje smo 10. april izbrali zato, ker je slovenska mladina okoli tega dne, leta 1941, z množičnim in prostovoljnim vstopanjem v Soško legijo, ki so jo oblikovali primorski študentje, in Akademsko legijo, ki za boj ni združevala samo študentov, marveč tudi delavce, obrtnike in vajence, složno kot še nikoli prej pokazala svojo narodno zavest. Uresničitev enotne volje pripravljenosti za obrambo domovine pa so preprečile okoliščine, saj je nad 1000 prostovoljcev bilo ustavljenih pred Zagrebom, večina že pred Novim mestom. Takrat enotna slovenska mladina pa se je v teku vojne razdelila na dva sovražna tabora.

Zgodovinarji štejejo, da je prav 27. april z ustanovitvijo Protiimperialistične fronte, katere ost je bila naravnana predvsem proti Veliki Britaniji – ki se je takrat edina zoperstavljala nacistični vojni pošasti –, dan začetka delitve našega naroda, ki se vleče vse do danes. Združeni ob Lipi sprave ne vidimo razloga, ki bi upravičeval praznovanje 27. aprila, ki more biti za slovenski narod le dan žalostnega spomina. Želimo, da bi se slavnosti 10. aprila pridružile tudi stranke, ki našemu gibanju za narodno spravo sicer niso naklonjene, in bi s tem naš narod pokazal enotnost podobno plebiscitni odločitvi.

Ljubljana, 23. 2. 1994

Slovesnost v duhu sprave

Lep pozdrav vsem, ki ste prišli in ste dobre volje. Lep pozdrav predstavnikom oblasti in Cerkve, posebej še veteranom druge svetovne vojne in osamosvojitvene vojne ter vsem preživelim žrtvam vojnega in ideološkega nasilja. Dobrodošlico izrekam tudi vam mladim, ki vas tarejo druge tegobe kot nas stare, ki se nam izteka čas.

V čast mi je, da smem na tej slovesnosti spregovoriti prvi, čeprav je bilo načrtovano, da bo ta privilegij pripadel častnemu članu našega mesta, gospodu Vinku Hafnerju, uglednemu poveljniku partizanskih enot in politiku, čigar 'prst' je iz znanega dogodka pred osmimi leti v Beogradu postal že legendaren. Zaradi nesoglasja v političnih skupinah bom namesto njega v vlogi partizana govoril sam, čeprav nisem čisto pravi partizan, saj sem ob napadu aprila 1941 bil jugoslovanski dobrovoljec in član odporiške skupine izven OF. Govoril bom kot partizan, predvsem pa kot pobudnik gibanja za narodno spravo. Moje besede ne bodo v slogu partizanske tradicije, saj sem si po vojni s študijem zgodovine in prava ter ob življenjskih izkušnjah o naši polpretekli dobi ustvaril drugačno podobo, kot jo je učilo in še uči uradno zgodovinopisje. Podoba, ki jo imam o naši polpreteklosti se povsem sklada s spoznanji mladih in ideološko neobremenjenih zgodovinarjev, ki so konec druge svetovne vojne za Slovence prenehali imenovati »osvoboditev« in mu dali ustrežnejše ime – nasilni prevzem oblasti. To častilcem komunizma povzroča jezo in duševne strese. Zaradi tega se na vso moč trudijo partijski vojski izbrisati njeno revolucionarno internacionalistično poslanstvo, kar ni posebno težko spričo dejstva, da je leninistična oblast svoje zločine skrivala, najpomembnejša povelja pa so bila skrivna in ustna. Svoje nasprotnike so pobijali v prepričanju, da zločini v javnosti ne bodo nikdar odkriti, vendar vseh sledov niso mogli zakriti. Čeprav pisnih virov o tem skoraj ni, so preluknjane lobanje v množičnih grobiščih ostale. Toliko v odgovor tistim politikom in vodilnim v borčevski organizaciji, ki nova spoznanja stroke štejejo za spreminjanje zgodovine.

Vendar moj namen ni govoriti o naši preteklosti, marveč o spravi na temelju resnice. Resnica je, da je pravi nesmisel praznovati 27. april kot dan upora, saj je prav 27. aprila 1941 skupina komunistov ustanovila Protiimperialistično fronto, naravnano v prvi vrsti proti Angliji, ki se je takrat še edina upirala Hitlerjevi Nemčiji.

Ker Združeni ob Lipi sprave ta dan štejejo za počelo tragične delitve slovenskega naroda, smo letos 27. aprila pri Lipi razvili žalno zastavo. Zlo pa se na Slovenskem ni začelo tega dne leta 1941, marveč že prej na Čebinah, ko je bila ustanovljena Komunistična partija Slovenije. Tako kot vse članice Kominterne, si je tudi slovenska za cilj postavila vzpostavitev absolutne oblasti pod vodstvom Sovjetske zveze in po metodi krvavega leninističnega nasilja »proletarske revolucije«.

Leninizem je znanost o metodah poti do oblasti; in sicer s krvavim nasiljem, ki je lastno vsaki teroristični organizaciji. Umetnost pri tem je v izbiri pravega trenutka – in če tega ni samega po sebi, ga je pač potrebno ustvariti. Za slovenske komuniste najbolj veseli trenutek je bil v kaosu, ki je prišel z napadom in okupacijo. Zavedajoč se, da so Slovenci že dokaj dobro poznali razmere v Sovjetski zvezi, zaradi česar odkrita propaganda razrednega boja ni uspela, so nadvse uspešno zaigrali na struno narodne zavesti, zaradi česar bi še Odisej pretrgal svoje vezi, če bi bil Slovenec. Moč protifašistične narodne zavesti je bila tako močna, da partija pri primorskih Slovencih ni upala začeti s pobijanjem duhovnikov in vernih ljudi. Komunistična propaganda na struno narodne zavesti je uspela predvsem zato, ker Primorci pod 20-letnim fašističnim jarmom niso bili pripravljene na komunistično prevaro. Za razliko od Slovencev v Ljubljanski pokrajini, ki so se tej propagandi, ko so jo prepoznali pod krinko OF, v velikem delu uprli.

Zato Združeni ob Lipi sprave štejejo upor protikomunistov za upravičen ukrep vernega slovenskega človeka, ki ni mogel pristati na to, da svojo glavo kot ovca položi na tnalo pod boljševisko sekuro. Enoletna izkušnja pobijanja Slovencev s strani komunistov v okupirani deželi je bila dovolj za boj proti komunizmu, ki jim je bil zadnje upanje za ohranitev življenja. Seznam 20.000 Ljubljančanov, ki ga je sestavila Mačkova OZNA, je prepričljiv dokaz, da je pomor nasprotnikov bil načrtno dejanje.

Med vojno je partizansko gibanje na Štajerskem, zlasti s prihodom 14. divizije, imelo v glavnem narodnoosvobodilni značaj. Že pred tem pa so obstajale protiokupatorske skupine slovenske vojske, skupine bivših častnikov jugoslovanske vojske – podobne skupini, ki so jo partizani pobili na Grčaricah oktobra 1943. Revolucija se je na Štajerskem uveljavila po »osvoboditvi«, ko je partijska oblast začela pobijati svoje

razredne sovražnike: podjetnike, trgovce, obrtnike. Tako kot v Sovjetski zvezi ni bilo krematorijev, jih tudi pri nas ni bilo. Bilo pa je več manjših »gulagov« in samo en veliki – taborišče v Strnišču.

Na Gorenjskem se je prepletalo narodnostno s komunističnim. Podnevi teror zasedbenih oblasti, včasih tudi teror domobrancev, ponoči pa nasilje partizanov. Večina mladih iz Gorenjske, Štajerske, Koroške in Prekmurja¹ pa je prelivalo kri pod nemško zastavo. Ti so največ pretrpeli in nihče se ni tako veselil konca vojne kot ti nesrečniki.

Na grobovih Slovencev pod nemško zastavo, od Narvika do Tobruka in od Kavkaza do Normandije, ni križcev in ne rdeče zvezde. Tem, več kot 20.000 jih je bilo, je Slovenija ostala le bleda mati. Če je nanje pozabila demokratična oblast, pa na njih ni pozabila Lipa sprave. Pri Lipi sprave je bil 19. 11. 1990 spominski dan, posvečen zgolj padlim prisilnim vojakom, ki so se borili pod zastavami sil osi. Že pred tem, 27. junija 1989, ko so naši državniki in politiki hiteli na Kosovo, smo se Združeni ob Lipi sprave poklonili spominu pobitih domobrancev – slovenskemu holokavstu. Še prej pa smo pri Lipi sprave priredili komemoracijo za poboite in umrle *golotočane, dahavce* in druge žrtve boljševizma, pri čemer smo se vedno spomnili tudi padlih partizanov. Naše gibanje je sodelovalo tudi pri postavljanju znamenj ob zamolčanih grobovih in pri postavitvi mnogih skupnih znamenj vsem padlim, na primer v Lužah, Kovorju, Godešiču, Predosljah, Velesovem in drugod.

To so bila naša dejanja za slovensko narodno spravo.

Vsem spravnim dejanjem pa je doslej skoraj redno nasprotovala borčevska organizacija. Ne samo z besedami. Ni se približala znamenju – Postoj ob meni, brat, in skupaj bova našla pot –, če pa se je, je bilo to samo ponoči ... z nožem ... o čemer pričujejo rane na Lipi.

Narodna sprava je klic, ki nas vedno znova svari in opominja. Tudi ob današnjem slavnostnem trenutku ob 50. obletnici konca druge svetovne vojne in zmage nad nacifašizmom. Pot narodne sprave je trnjeva predvsem zato, ker je *pest* še vedno bolj čislana kot *mehka dlan*. Prepričan sem, da mi bodo nasprotniki sprave zopet ugovarjali z utemeljevanjem, da s tistimi, ki so bili v času vojne na nasprotnem

1 Prekmurce so spet okupirali Madžari.

bregu, to je z domobranci in četniki – plavogardisti, ne more biti sprave. Ta vera, ki odločno prevladuje v vrhu borčevske organizacije, z zacementiranim občutkom večvrednosti v razmerju do drugih udeležencev medvojnega divjanja, je največja, če ne edina *ovira* narodni spravi.

To stališče je kratkovidno, skorajda nerazumljivo in škodljivo za narodni kulturni in tudi gospodarski razvoj. Vzdržuje konflikt in sovraštvo znotraj naroda in more imeti le žalostne posledice, ki so v pripravljanju na nove spopade in ponovno brušenje nožev ..., kakor da je doslej bilo prelito premalo krvi.

Tako stališče more razveseljevati le proizvajalce in trgovce z orožjem. Očitno se borčevska organizacija ne zaveda zlih posledic svoje nespravljalivosti, sicer bi sprejela roko sprave, če že sama nima moči, da bi jo ponudila. Močnejša kot ljubezen do domovine je namreč bojazen, da bi ji s spravo odpadlo nekaj listja z njenega lovorjevega venca slave. Ravnati se po zgledu Izraelcev in Palestincev ali pa po zgledu Nemcev in Rusov ter drugih evropskih, prej med seboj sovražnih narodov, bi bilo modro, moralno in v skladu z mirovnimi prizadevanji v svetu.

Tako pa je videti, da *smrtno* sovraštvo partizanov do domobrancev in četnikov postaja *nesmrtno*.

Odraz tega položaja so tudi priprave na državno proslavo zmage nad nacifašizmom. Prostore na govorniških odrih se pripravlja samo za dediče boljševidnega sistema in za tiste, ki so mu z orožjem pomagali do oblasti. Ne ponuja pa ga predstavnikom medvojnih nasprotnikov. Cilj našega gibanja za narodno spravo je premagati to zlo, ki deli slovenski narod.

Današnji spominski večer (9. maj 1995) je posvečen vsem Slovincem, ki so prelivali kri na kateremkoli bojišču ali pa so umrli nasilne smrti, kjerkoli že. Tudi zavezniškim vojakom, brez katerih bi komaj kdaj mogli zaživeti v svobodi.

Ne glede na tragične zmete pa je vendarle moč ugotoviti, da je bil boj partizanov in drugih odporniških skupin izven OF veliko dejanje slovenskega naroda in njegov častni prispevek k zavezniški zmagi.

Čeprav je težišče mojih razmišljanj narodna sprava, ki se nanaša v prvi vrsti na medvojne razmere v Ljubljanski pokrajini, kjer so se dogajale človeka nevredne stvari, ki jih želimo preseči z narodno spravo, pa ne smem in ne morem zamolčati še ene resnice, ki odločno velja za Primorsko in v precejšnji meri tudi za Štajersko. Večina ljudi, in to ogromna večina, je partizansko vojsko sprejela za svojo. Z njo je

v vojni vihri delila tegobe in veselje in jo v vsem podpirala. Mladina, tudi dekleta – saj je moških že primanjkovalo –, je množično, zlasti proti koncu vojne, vstopala v partizanske vrste. Na Štajerskem je zavladala radost, ko se je zvedelo, da je 14. divizija v noči na 6. februar 1944 leta prekoračila Sotlo. V napadih na nemške postojanke na Štajerskem in v bojih za Savinjsko dolino se je kazal pogum in enotnost naše štajerske mladine. Enako pristno, če ne še bolj, se je povezanost med ljudstvom in partizani izražala na Primorskem. Ob zmagi in koncu vojne je slovenski narod v večini kazal navdušenje in veselje. Tisto najstrašnejše je sledilo potem, ko je drugi totalitarizem zamenjal poraženega.

Našo državno zastavo smo razvili ob slovesnosti 50. obletnice konca druge svetovne vojne, za zmago nad nacifašizmom in za zmago v naši osamosvojitveni vojni. V spomin na tragična dogajanja po koncu vojne in v spomin na slovenski holokavst pa smo razvili črno zastavo. Obe naj bosta odsev resnice; vesele in tragične, obe izraz ljubezni in sprave, za katero se bolj kot politične stranke trudi slovenska Cerkev – in ki si jo je želel veliki pesnik v svoji in naši *Zdravljici*.

Z današnje spominsko slovesnostjo vsi, ki smo navzoči, vračamo delček velikega dolga obči človeški in narodovi kulturi.

Kranj, 9. 5. 1995

Temeljna človekova pravica je pravica do življenja

(Bežni pogled na Mednarodno konferenco o človekovih pravicah in tranziciji)

Ta temeljna človekova pravica je bila na simpoziju – tako menimo Združeni ob Lipi sprave in Civilna družba za demokracijo in pravno državo – zastopljena. Vrhunski poznavalci so vsestransko obravnavali vprašanja človekovih pravic iz področja socialne varnosti, sožitja, enakosti, etične enakopravnosti in kršenja letih. To so seveda pomembna vprašanja, ki zadevajo kakovost sodobnega življenja in zaradi katerih v nekaterih okoljih prihaja do socialnih nemirov in uporov. O temeljni človekovi pravici – pravici do življenja, ki je hkrati tudi vrednota brez katere ni nobenih drugih človekovih vrednot, pa referenti niso razpravljali; po mojem prepričanju samo zato, ker so to človekovo pravico šteli za samoumevno. Mi pa o tem moramo govoriti, ker našemu narodu in politikom ta vrednota v naši demokratični državi ni vsega spoštovanja vredna kategorija. Na ozemlju Republike Slovenije je bila med vojno, zlasti po koncu vojne, kršena bolj kot kjerkoli v Evropi in v kateremkoli času naše zgodovine. Pol stoletja prikrivana in zamolčana množična morišča in grobišča so uspehi pošastne ideologije leninističnega krvavega nasilja. Čeprav so storilci znani, naša – zdaj že demokratična oblast, nima moči postaviti odgovorne pred sodišče. Tako nas oblast tudi v novi demokratični državi privaja na sožitje z zločini, ki jih je storila prejšnja totalitarna oblast. Tako stanje vzdržujejo močne komunistične strukture v pravosodju, ki so ostale od prej, saj demokratične strukture v sodstvu in državnem tožilstvu, čeprav večinske, še niso dovolj močne, da bi to stanje lahko pomagale spremeniti.

Obžalujemo, ker slovenski razpravljavci na simpoziju niso odprli žgočega vprašanja slovenske tranzicije. Nekoliko je za tako stanje odgovoren tudi Svet Evrope, ki je v času oblikovanja slovenske Ustave predstavnikom demokratične oblasti svetoval sprejetje ustavne določbe o trajnem sodniškem mandatu in pri tem prezrl, da trajni sodniški mandat (in poznejši zakon o državnem tožilstvu) predstavlja odločno oviro za razvoj demokracije v Sloveniji. Molk o tem vprašanju je na pomembnem simpoziju, na katerem se je razpravljalo o človekovih pravicah in tranziciji, za slovenskega znanstvenika-zgodovinarja pomanjkljivost.

V nasprotju s slovenskimi znanstveniki pa si je profesor gospod David P. Forsythe iz ZDA, upal kritično oceniti ravnanje svoje države.

Združeni ob Lipi sprave in Civilna družba za demokracijo in pravno državo pozdravljata vse udeležence mednarodne konference o človekovih pravicah in demokratični tranziciji.

Konferenci pristavljamo tezo in spoznanje, ki ga povzemamo po filozofu Karlu R. Popperju, ki pravi, da je strpnost (toleranca) etični princip do točke, ko ta trči na nestrpnost in nasilje, in da je upor proti nasilju tudi etično načelo.

Temu dodajamo, da se je nasilju bodisi fizičnemu ali duhovnemu sicer treba upreti, vendar ne, kot trdijo nekateri politiki, z vsemi sredstvi, marveč le s primernimi sredstvi, ki puščajo mostove za spravo. Boj partizanov proti nacifašizmu je bil moralno dejanje za človeštvo, moralno dejanje je bil tudi upor proti partizanskim grozodejstvom. Iz stališča našega pojmovanja etike so bili poboji tisočih in desetisočih ljudi po koncu vojne zločinsko dejanje prejšnje komunistične oblasti in si štejemo za dolžnost, da na to opozorimo demokratični svet. Kritika velja sedanji demokratični oblasti, ki ne ukrepa proti zločincem. Poboji na Slovenskem niso samo stvar države Slovenije, marveč tudi stvar evropske in svetovne kulture; kakor tudi poboji kosovskih Albancev niso samo notranja stvar Jugoslavije, marveč tudi stvar drugih držav, tudi Slovenije.

Primer atomskega napada na Hirošimo in Nagasaki še danes dovoljuje dvom o primernosti zavezniške akcije proti Japonski.

Ko ocenjujemo nastop Nata proti Jugoslaviji s stališči primernosti upora proti Miloševićevemu nasilju na Kosovu so dileme. Sam se bolj nagibam k mnenju, da je bil ukrep Nata primeren, čeprav za mnoge krivičen.

Človekove pravice, ki temeljijo na pravici do življenja, niso nikakršne pravice, če so prepuščene izključno volji »suverene« države. Kadar gre za varovanje človekovih pravic, ali za njihovo kršenje, ta načelni princip suverenost preneha in tudi mora prenehati veljati.

Brdo pri Kranju ob zaključku konference, 28. 8. 1999

Lipa sprave - čaščena in osovražena

Vzrasla je iz prsti, ki so jo prinesli iz zemlje grobišč Roga, Teharij, Podutika, v spomin na tisoče in tisoče ljudi, ki nimajo zaznamovanih grobov in jih je zmotna ideologija hotela izbrisati iz zgodovinskega spomina. Vkljub jeznim ljudem, ki so ji stregli po življenju, je zrasla v lepo drevo in ob Odrešenikovem znamenju in kamniti plošči z vabilom »Postoj ob meni, brat, in skupaj bova našla pot« že predstavlja simbol preživetja in obstoja slovenskega naroda, tragično razdeljenega med vojno in po njej.

Že več kot deset let Lipa sprave ni samo pomnik najbolj žalostnega dela narodove zgodovine, marveč skromen, a vendar lep spomenik srčne kulture preprostega slovenskega človeka, ki mu ideologija nasilja ni mogla vzeti vere v Boga in vere vase.

Čeprav ne v organizaciji najvišje državne oblasti, vendar z njenim sodelovanjem, pri Lipi sprave vsako leto 15. junija obeležujemo Dan krivde, odpuščanja in sprave. Slovesnost, ki je posvečena vsem padlim Slovincem v obeh svetovnih vojnah in tudi junakom osamosvojitvene vojne. Prisotnost častnega oddelka Slovenske vojske pri Lipi sprave slovesnosti daje državni pomen.

Vkljub zadržanemu odnosu dela oblasti do najlepšega spomenika slovenstva – ki je prešlo iz poganstva v krščanstvo –, Združeni ob Lipi sprave vztrajamo pri spravi in njenemu simbolnemu pomenu. Tudi sedaj in potem, ko so na predvečer kulturnega praznika (8. februar 2018) njeni sovražniki polomili ploščo z napisom »Postoj ob meni, brat, in skupaj bova našla pot«.

Skromni narodni spomenik je mogel oskruniti le človek, ki ima moč in oblast in živi v sovraštvu do sprave, brez katere se bo slovenski narod utopil v svojem kulturnem močvirju. To se bo zgodilo, če bo oblast s svojimi mediji ostala brezbrizna do narodovih tradicionalnih vrednot.

Sprava je najodločnejša in najbolj človeška zavrnitev terorizma

Spominski dan pri Lipi sprave na dan mrtvih je posvečen najprej največji nesreči v vsej narodovi zgodovini – bratomornem holokavstu, nato vsem padlim v državljanski vojni, padlim sonarodnjakom v obeh svetovnih vojnah ne glede na zastavo, za katero so dali svoja življenja, in tudi junakom osamosvojitvene vojne, ki jih danes pri Lipi sprave predstavlja častni oddelek Slovenske vojske in Slovenska policija s kulturnim sporedom. Čeprav organizator ni država, ima naša slovesnost civilne družbe tudi državni pomen, ne oziraje se na število prisotnih ali odsotnih iz državnega vrha.

Zakon o grobiščih, ki je sicer civilizacijska kategorija, ne more in ne sme nadomestiti državnega akta – *Deklaracije o narodni spravi*, ki zajema obsodbo medvojnih in povojnih hudodelstev, ki jih je na območju Slovenije storila prejšnja totalitarna državna oblast na škodo našega naroda in še nekaterih drugih.

Predlog zakona o grobiščih je prijemljivo razviden poskus oblasti, da bi se izognila svojo predhodnico obsoditi državnega terorizma, zato ni upanja, da bi najvišje državno predstavništvo bilo sposobno sprejeti *Deklaracijo o narodni spravi*. Obstaja pa upanje, da Državni zbor Republike Slovenije vendarle zmore toliko demokratične zavesti, da bi odločitev o narodni spravi prepustil državljanom in da se bo Državni zbor Republike Slovenije odločil za plebiscit (*plebiscitum – ljudski sklep*) o tej, za samozavest in prihodnost naroda temeljni zadevi!

Združeni ob Lipi sprave, ki smo najmočnejši člen civilne družbe, imamo do navedenega zahtevka ustavno, moralno in človeško pravico!

Prvega novembra 1988 smo na tem svetem kraju prvič javno obeležili spomin na bratomorni holokavst. Tu, ob Lipi sprave, so slovenska žena, sestra, mati ali dekle mogle prvič javno žalovati in zaihteti za svojim možem, bratom, sinom ali fantom. Oblast, nekatere današnje politične stranke in mediji pa naše gibanje kot sogovornika o narodni spravi, ki je že 13 let izključno področje našega delovanja, sedaj izključujejo. Sprava na temelju resnice je in bo naša zaveza!

Ob Lipi sprave – Žale, 1. november 2001

Dan krivde, odpuščanja in sprave: Sprava je najodločnejša in najbolj človeška zavrnitev terorizma!

Današnji dan je dan spomina na največjo nesrečo v vsej narodovi zgodovini – na pobjo več deset tisoč domobrancev vrnjenih iz Vetrinja in spomin na pobjo približno enakega števila drugih Slovencev, ki so nasprotovali boljšeizmu. Obenem je tudi spomin na vse pobite rojake, ki nimajo zaznamovanih grobov, na vojake in borce, ki so padli v obeh svetovnih vojnah in v državljanski vojni, ne glede na zastavo pod katero so se bojevali, in v čast junakom osamosvojitvene vojne.

Dan spomina in opomina na tragedijo v času, ko so drugi evropski narodi radostno praznovali zmago nad nacizmom – ideologijo rasnega razlikovanja –, ki je začela morijo druge svetovne vojne. Takrat se je namreč rodilo zlo narodovega razkola, ki ga še doživljamo. Zlo se je začelo z vojno, ki se je po Apokalipsi verni človek boji, hudobnež pa uživa v njeni grozoti. Narodno zavedni Slovenci so v napadu na Jugoslavijo 6. 4. 1941 in v okupaciji videli nesrečo, komunisti pa zgolj zanimivo dogajanje, vse do tedaj ko je nacistična Nemčija tolkla »imperialistično« Anglijo. Ko pa je nacistična Nemčija 22. 6. 1941 napadla njeno dotedanjo zaveznico Sovjetsko zvezo, so se slovenski komunisti dvignili in svojo Protiimperialistično fronto preimenovali v Osvobodilno fronto, s katero je komunistična partija na Slovenskem začela izvajati načrt Kominterne o uničenju »buržoaznega izkoriščevalskega razreda«. Ker ni mogla računati na uspeh s propagando za svetovno proletarsko revolucijo, je zaigrala na struno narodne zavesti – in s to prevaro tudi uspela. Geslu »Svoboda narodu« se slovenski človek ni mogel upreti, enako kot se leta 1917 ruski vojak na fronti ni mogel upreti Leninovi propagandi za mir in za odpravo smrtnih kazni.

V ozadju gesla »Svoboda narodu« se je skrival resnični cilj Komunistične partije Slovenije, ki je bila zgolj sekcija Kominterne; iztreti ugledne narodnjake in ljudstvo preoblikovati v brezoblično čredo proletarcev pod diktaturo boljšeivistične partije. To dejstvo povsem nedvoumno izhaja iz preverjenega Kardeljevega ukaza z dne 1. 10. 1942 poveljniku slovenskih partizanskih čet Ivanu Mačku - Matiji, o postrelitvi

duhovnikov, oficirjev, intelektualcev in drugih, zlasti kulakov in kulaških sinov. To povelje so partizanske enote izpolnjevale, čeprav ne povsem dosledno, ker se je tudi med partizani temu ukazu uprl nacionalni čut človečnosti.

Med prvimi žrtvami terorja OF je bil velik Slovenec in velik kristjan prof. dr. Lambert Ehrlich, ki ga imamo Združeni ob Lipi sprave bolj v čislih kot kateregakoli narodnega heroja.

Ne v kolaboraciji ali prisegi Rajhu, marveč v opisanem zahrbtnem povelju komunistične partije poveljniku slovenskih partizanskih enot je narodno izdajstvo!

O tem zločinskem povelju tudi naša sedanja demokratična oblast molči, ker je preveč grozno, da bi si o njem upala spregovoriti. Pa kulturniki, novinarske hiše, pravosodje ... Krvavo nasilje je bilo po nauku Kominterne edini način uničiti svetovni družbeni red, predvsem zahodno krščansko civilizacijo, in vzpostaviti diktaturo proletariata po sovjetskem vzoru, Slovenijo pa razglasiti za sovjetsko republiko. Za ta načrt je komunistična partija ustanovila NOV. Množična povojna morišča in grobišča ter narodni razkol so rezultat njene zmage. Po formalni razpustitvi Kominterne načrt obstoječega demokratičnega svetovnega reda poskuša zdaj uresničiti njej podobna organizacija – Al Kaida.

Z očitkom kolaboracije hočejo sile kontinuitete opravičiti poboje svojih ideoloških nasprotnikov, čeprav so poboji, posebno povojni, bili zločin nad narodom. Ne samo nad slovenskim, marveč tudi drugimi narodi, posebej jugoslovanskimi (Hrvati).

Z zakonom o vojnih grobiščih hoče oblast do pobitih ravnati pietetno; vendar odklanjamo, da bi se njihova grobišča opremilo z napisi, ki bi prikriili odgovorne za morišča. Morila je komunistična partija in njena oborožena sila.

Z zakonom namerava država prevzeti skrb za vsa grobišča, s čimer bi civilni družbi prepovedala, da bi o 'z žico zvezanih kosteh' še kdaj razpravljala in spraševala ter s tem spravljala v zadrego demokratično oblast, zlasti izvršno in pravosodno, ki ne more zanikati, da so grobišča bila pred tem morišča, ki jih je organizirala država, katere naslednica je pravna ali nepravna Republika Slovenija.

Ker so na vseh partizanskih spomenikih in spomenikih revolucije posvetitve, ki so

jih pisali partizani in revolucionarji, ni primerno, da bi tudi o napisih in posvetilih na grobiščih žrtev komunističnega nasilja odločala stran komunistične kontinuitete.

Nedopustljiva pomanjkljivost predlaganega zakona o grobiščih pa je, da z njim državni zbor ne obsoja državnega terorizma, ki ni zgolj zločin proti slovenskemu narodu, marveč zločin, ki zadeva evropsko civilizacijo.

Združeni ob Lipi sprave v naši *Deklaraciji o narodni spravi* priznavamo, kar je bilo v NOB resnično narodnoosvobodilnega in pozitivnega, in obsojamo, kar je bilo narodno uničevalnega. Slednjega pa je bilo preveč, da bi o tem smeli molčati.

Od treh znamenj na svetem kraju spomina: lipe kot simbola poganškega, Odrešenikovega znamenja kot simbol krščanskega slovenstva in plošče s spravnim napisom kot simbola obstoja slovenstva, so nasprotniki sprave pustili na miru samo Odrešenikovo znamenje. Lipo so večkrat hudo poškodovali in spravno ploščo razbili.

Ugled Slovenije v kulturnem svetu zamračuje gostota množičnih grobišč v njenih nedrjih. To je resnica, ki nas je dohitela, čeprav smo več kot pol stoletja pred njo bežali; tako kot še vedno bežimo pred narodno spravo, čeprav ravno spravi med prej sovražnimi evropskimi narodi in državami dolgujemo zahvalo za državno samostojnost, ki jo bomo praznovali 25. junija.

Ljubljana, 15. 6. 2002

Pri Lipi sprave na dan vseh svetih pred volitvami predsednika države

FOTO: Ivo Žajceta

Tihi pozdrav pomorjenim

Današnja slovesnost pri Lipi sprave je v okviru dneva mrtvih najprej posvečena spominu na največjo nesrečo v vsej narodovi zgodovini – na poboj slovenske domobranske vojske in nasprotnikov revolucije v junijskih dneh leta 1945. Prvih je bilo najmanj 10.000, predvsem vojakov vrnjenih iz Vetrinja, in približno enako število drugih »razrednih sovražnikov«, ki se jim ni očitalo sodelovanje z okupatorjem. Posvečeno je tudi vsem vojakom, ki so padli v drugi svetovni vojni – vse od Kavkaza do Atlantika, padlim vojakom v prvi svetovni vojni – od Karpatov do Doberdoba –, ter vsem padlim v državljanski vojni. To je tudi spominski dan posvečen junakom osamosvojitvene vojne za Slovenijo, dan slovenske vojske in policije, ki tudi zato po tradiciji sodelujejo na današnji slovesnosti.

In tu je še spomin na 300.000 tujih vojakov, ki jih je pobila vojska z znanim imenom in v času, ko so vsi drugi evropski narodi slavili konec vojne morije.

To, kar se je zgodilo slovenskemu narodu na njegovih tleh po koncu vojne, se ni nobenemu drugemu v Evropi. Največje zlo je slovenski narod storil sam sebi. Storilci niso bili okupatorji ali tuje vojske, marveč ljudje iz naroda z imeni in priimki, ki so osvojili oblast in si prisvojili življenjepis slovenskega naroda. Pustili so mu kruh, toda vzeli so mu dražje od kruha, vzeli so mu dobro ime in njegovo srčno kulturo. Letošnji dan mrtvih ima na Slovenskem zaradi bližnjih predsedniških volitev še poseben pomen za življenje živih za prihodnjih pet let.

V imenu Lipe sprave govorim v prepričanju, da bodo medijske hiše posredovale javnosti vsebino mojega sporočila, in svoj nastop proti naši sedanji oblasti opravičujem z odločbo Ustavnega sodišča RS Up 16/92 z dne 25. 11. 1992.

Bistveno sporočilo Združenih ob Lipi sprave sedanji državni oblasti, to je zakonodajni, izvršni, sodni in četrti veji oblasti, ki smo jo nekoč imenovali sedma sila, je v očitku, da nas je pol stoletja navajala živeti z zločinom in nas je nanj tudi privadila. Za nekatere nosilce slovenske kulture je bratomorni holokavst oprostljiva napaka, tako kot je narodna sprava za večino v državnem zboru neodpustljiv greh. Večino sodnikov in tožilcev štejemo h generaciji, ki so idejni ali biološki potomci učiteljev Leninovega nauka, ki pravi, da je pravo buržoazna navlaka in da je moč revolucije v orožju. Nobenega dvoma ni, da je NOB, ki jo je ustanovila KPJ, po navodilih Kominterne uspešno zaigrala na čut narodne zavesti, čemur se zaveden Slovenec ni mogel upreti in s čimer je prikrila svoj temeljni cilj – revolucijo. Neovrgljiv dokaz za to je (znano) Kardeljevo tajno povelje poveljniku slovenskih partizanskih enot Ivanu Mačku - Matiji z dne 1. oktobra 1942.

Nobenega dvoma tudi ni, da je Kominterna bila prva mednarodna teroristična organizacija, – ki se je po njeni formalni razpustitvi organizirala v Direktni akciji,

Rdečih brigadah, organizaciji Baader-Meinhof, nazadnje še v Al Kaidi – in da je KPS zvesto izvajala njen program in da je 300.000 ljudskih okostij, ki trohniijo v slovenski zemlji, njeno delo.

Ko televizija Slovenije poroča, da je Slovenija v Evropskem svetu na repu priljubljenosti med vsemi evropskimi narodi, je to resnica, čeprav žalostna. Če pa bi bilo res to, kar govori sedanja oblast in njene medijske hiše o sebi in o nas, bi morala biti dežela na sončni strani Alp najbolj priljubljena, ne samo v Evropi, marveč kar na celem planetu. Pa temu ni tako.

Zaradi tragičnih dogodkov, ki jim je posvečen spominski dan in odnosa, ki ga do njih imamo, tonemo vedno globlje v moralno močvirje, zato je tudi moralna podoba Slovenije v očeh Evrope in njenih narodov na zelo nizki stopnji. Okolnost, zaradi katere je Slovenija med evropskimi državami nepriljubljena so kosti 300.000 ljudi, ki trohniijo v slovenski zemlji. Glede nepriljubljenosti sta pred njo samo še Romunija in Turčija, obe iz znanih zgodovinskih razlogov (v Romuniji Čaušeskov režim po drugi svetovni vojni, v Turčiji poboj Armencev po prvi svetovni vojni).

Verjamemo, da imajo predsedniški kandidati dober namen. Toda predsedniški kandidat, ki se ne zaveda pomena narodne sprave med prej sovražnimi evropskimi narodi, ki je bil odločilni faktor za osamosvojitve Slovenije in rojstvo Slovenije kot samostojne države, se ne more zavedati pomena sprave znotraj naroda. Očitno se tega ni zavedal dosedanji predsednik, vključno mnogim njegovim modernim pogledom na svet, kar mu Združeni ob Lipi sprave štejejo za pomanjkljivost.

Naš predsedniški kandidat bo človek, ki šteje narodno spravo za primarni nacionalni interes in ki bo s svojimi dejanji dokazal, da si zanjo tudi prizadeva. Združeni ob Lipi sprave to sposobnost za zdaj vidimo le pri kandidatki za predsednico, gospe Barbari Brezigar.

Častnemu oddelku Slovenske vojske in Policijski godbi za sodelovanje na komemoraciji iskrena hvala.

Ljubljana, 1. 11. 2002

Odgovorni za morišča nimajo pravice odločati o napisih na grobiščih

FOTO: France Korošec

Krimske žrtve

To je sintagma sklicateljev tiskovne konference ob sprejemanju *Zakona o grobiščih*. K odgovornim za morišča pa ne prištevamo samo storilcev, ki so v glavnem že pokojni, marveč tudi njihove biološke in ideološke dediče, ki si tudi z »duhom Potsdama« prizadevajo opravičiti poboje.

Grobišča, znana in po koncu vojne s spomeniki zaznamovana, torej partizanska grobišča, po preteku pol stoletja komaj potrebujejo zakonsko ureditev. Potreba po zakonski ureditvi je nastala v zadnjem desetletju, po odkritju prej nezaznamovanih in zamolčanih grobišč, ko jih oblast ni mogla več zamolčevati, prikrivati in prikriti. Na prvi pogled je Zakon o grobiščih veliko pietetno dejanje, vredno civilizirane demokratične družbe. Pravi kulturni dogodek, *ki bi ali ki bo* okostje manjvrednih mrtvih ločil od komunalnih odlagališč in tem relikvijam priznal status Mrtvih.

Drug pomen zakona, ki je razumnikom očiten, je prevzem državne skrbi za vsa grobišča in prepoved civilni družbi, da bi o 'z žico zvezanih kosteh' še kdaj spraševala in razpravljala ter s tem spravljala v zadrego demokratično oblast, posebej izvršno in sodno, ki ne more zanikati, da so grobišča bila pred tem morišča, ki jih je organizirala država, katere naslednica je (pravna ali nepravna) Republika Slovenija. Na vseh partizanskih spomenikih in spomenikih revolucije so posvetitve, ki so jih pisali partizani in revolucionarji, zato ni primerno, da bi o napisih in o posvetilih na grobiščih žrtev komunističnega nasilja odločala tudi stran komunistične kontinuitete.

Neodpustljiva pomanjkljivost predlaganega *Zakona o grobiščih* je, da z njim državni zbor ne obsoja državnega terorizma, ki ni samo zločin proti slovenskemu narodu, marveč zločin proti človeštvu.

Če ne sinovi in vnuki, se nas bodo zaradi našega odnosa do hudega zločina zagotovo sramovali naši pravnuki.

Sklicatelji tiskovne konference tudi odločno nasprotujemo poskusu 28 poslancev iz ZLSD, DeSUS, SNS in LDS, da bi se v preambulo k Ustavi vneslo priznanje o posebni zaslugi NOB za samostojno državo, ker bi to pomenilo legalizacijo in opravičenje državnega terorizma po koncu vojne, o katerem pričujejo odkrita množična grobišča.

Ni več mogoče zanikati, da je Komunistična stranka ustanovila NOV za nasilno osvojitve oblasti in za nasilno prisvojitve javnega in zasebnega premoženja. V tajnem Kardeljevem povelju z dne 1. 10. 1942 poveljniku partizanskih enot Ivanu Mačku - Matiji o likvidaciji duhovnikov, oficirjev, intelektualcev in drugih, zlasti kulakov in kulaških sinov, ni manjšega zla za slovenski narod kot je v okupatorjevem razselitvenem načrtu.

Oblast o tem povelju molči. Z njo pa tudi medijske hiše. Ker je simbioza med prejšnjo komunistično in sedanjo demokratično oblastjo še premočna, oblast ne ocenjuje pomena tega povelja. Zločinski ukaz poveljniku slovenskih partizanskih enot so enote NOV uresničevale, vendar ne v celoti, ker se je pošastni zahtevi Kominterne zoperstavil nacionalni čut človečnosti. Tudi javno povelje slovenske brigade VDV (KNOJ-a) z dne 15. 3. 1944 o likvidaciji notranjega sovražnika se ni v celoti uresničilo, v celoti pa se je izpolnila Titova napoved z dne 25. 5. 1945 o usodi vrnjene domobranske vojske.

Skupina poslancev, ki ji Združeni pod Lipo sprave nasprotujemo, predstavlja majhen del slovenskega naroda – samo tisti del, ki je prevzel boljševistični nauk, ki ga je Lenin objavil v svojem 'katekizmu' »Proletarska revolucija in renegat Kautsky« –, in ki so ga slovenski boljševiki na Slovenskem zvesto izpolnjevali v »revolucionarnem položaju«, ki je nastopil v času vojne in okupacije, za začetek revolucije najugodnejšemu trenutku. Na ta revolucionarni položaj se je Komunistična partija pripravljala polnih 20 let. Napad na Jugoslavijo 6. 4. 1941 je za Jugoslavijo in slovenski narod pomenil nesrečo, za Komunistično partijo pa vesel dogodek in pogoj za uspeh revolucije.

Množična morišča in grobišča na slovenski zemlji po »osvoboditvi« so izključno delo Komunistične partije in njene oborožene sile.

Kar je bilo v NOB resnično narodnoosvobodilnega in pozitivnega Združeni ob Lipi sprave priznavamo v naši *Deklaraciji o narodni spravi*, kar pa je bilo narodno uničevalnega, obsojamo. Slednjega pa je bilo preveč, da bi o tem smeli molčati.

Naše spoznanje je, da pozitivnega pomena NOB (NOV) ni mogoče ločiti od krvave boljševistične revolucije in množičnih grobišč po koncu vojne. Čast in dobro ime slovenskega naroda in naše države rešuje sprejem naše *Deklaracije o narodni spravi*, ki ji za zdaj nasprotuje najvplivnejša skupina poslancev v državnem zboru in vsaj posredno tudi predsednik države, ki na tujem zagovarja spravo in je celo pobudnik globalizacije miru s človeškim obrazom.

Ugled Slovenije v kulturnem svetu zamračuje gostota množičnih grobišč v njenih nedrjih.

Ljubljana, 24. 5. 2002

Poziv Svetu Evrope, Evropski zvezi in Združenim državam Amerike; 'Ustavite teror in krajo režima v Sloveniji po letu 1992'

Šele šest let po padcu Berlinskega zidu, 27. 6. 1996, je Parlamentarna skupščina Sveta Evrope (PSSE) sprejela Resolucijo št. 1096, ki naj bi služila odpravi negativnih posledic nekdanjih totalitarnih sistemov. V Sloveniji se je od dobrih želja resolucije uresničilo malo ali nič. PSSE je zamudila zgodovinsko priložnost, da po vzoru Nürnberškega sodišča za vojne zločine, po padcu Berlinskega zidu in po vzpostavitvi večstrankarskega sistema v večini držav vzhodne Evrope omogoči lustracijo vseh, ki so imeli ključne položaje v totalitarnih državah.

Rezultati so razvidni iz gospodarske neučinkovitosti držav Vzhoda. Za Slovenijo so podatki sledeči: 110.000 nezaposlenih, 500.000 upokojencev s pokojninami v razmerju 1:8, 30.000 državnih uslužbencev (brez tistih v državnih podjetij), več kot 15.000 menedžerskih pogodb, izplačila odpravnin tudi preko 200.000 EUR, povprečna delavska plača je 425 EUR. Nataliteta se je bistveno znižala, saj oblast ne podpira družin, zlasti tistih s številnimi otroki. Oblast je korupcijska, zato ni pravne varnosti, saj celo z odločbo ustavnega sodišča ni bilo mogoče zagotoviti regularnih volitev 6. decembra 1992. Tako so se komunisti s korupcijo in prevaro povzpeli na oblast. Zunanjega dolga je 7.000.000.000 EUR, notranjega dolga pa je 13.000.000.000. Trinajst let po uvedbi formalne demokracije v Sloveniji ni vrnjeno niti 50 % nacionaliziranega premoženja, vsi zakonski roki pa so že večkratno prekoračeni. Sodni zaostanki se večajo, sodišča sodijo v večini primerov pristransko in koruptno.

PSSE bi morala sprejeti sklepe za odpravo negativnih posledic totalitarnih režimov:

1. Ustanovitev mednarodnega kazenskega sodišča za tiste osebe, ki so zlorabile politične, sodne, medijske in policijske veje oblasti v totalitarnih državah.
2. Rok za vrnitev nacionaliziranega premoženja, nepremičnin ali plačilo odškodnin z bančnimi obrestmi bi moral biti največ dve leti od sklepa PSSE.

3. V državah Vzhodne Evrope je uzakonitev in izvedba Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščinah predpogoj za finančno pomoč.
4. Mednarodna pomoč vsem družbenim skupinam, ki se še bojujejo zoper dediče totalitarnih komunističnih odvisnikov v državah Vzhodne Evrope.
5. Ustanovitev mednarodnega nadzora nad delom oblasti za uveljavitev človekovih pravic in medijskega prostora za zagotovitev pluralnosti poročanja v državah Vzhodne Evrope.
6. Države, ki ne bi izpolnile teh pogojev, bi dobile ustrezne politične in ekonomske sankcije.

Z uvedbo navedenih zahtev bi se spremenila politična podoba v teh državah, bistveno pa bi se povečala gospodarska učinkovitost, pravna varnost in socialna pravičnost. S tem bi bili položeni tudi temelji za mir in svobodo v Evropi in svetu. Vstop v EU in NATO je primeren za demokratične in gospodarsko uspešne države. Povsem v skladu s temi zahtevami pričakujemo od mednarodne skupnosti ustrezen nadzor nad delovanjem institucij političnega sistema v Sloveniji ter zahtevo Sveta Evrope, da se zakonodaja, ki diskriminira svobodomiselnih in poštene navadne državljane takoj odpravi in nadomesti s sodobno evropsko zakonodajo.

Za nastale razmere v Sloveniji velik del krivde nosijo elektronski in tiskani mediji, ki so od oblasti podaljšane roke. Njihovi voditelji so se izšolali v revolucionarnih šolah in branijo politiko tistih sil, ki so jih postavili na položaje, saj obvladujejo 90 % medijskega prostora; in to velja celo za nacionalno televizijo, ki jo plačujemo davkoplačevalci. Mediji zavestno zamolčijo imena pravih krivcev za politični in gospodarski kriminal, kar zavaja državljane in botruje razmahu diskriminacije, amorale, propadanju gospodarstva in veliki nezaposlenosti.

V državah zahodne demokracije velja železno pravilo, da se zločince in tiste, ki jih ščitijo sodno preganja, zato ne morejo biti na oblasti, kot je to primer v Sloveniji.

Poprava režimskih krivic in laži ni končana. V Sloveniji so se tudi komunistični voditelji bojevali zoper nacistične okupatorje, vendar so pri tem izločali vse druge domoljubne sile in se bojevali izključno za prevzem oblasti. Zato so po končani vojni umorili nemočne, s strani angleške vojske vrnjene ujetnike in druge politične nasprotnike, in veliko tistih, ki so imeli večje premoženje. Skupno so umorili okoli 30.000 Slovencev in okoli 300.000 ljudi druge narodnosti, tudi žena, mater in otrok. Umorjene so pometali v skupne skrivne jame in brezna po vsej državi, tako da še danes marsikje iz zemlje gledajo kosti. Oblast noče sprejeti *Deklaracije o narodni spravi*, ki postavlja stvari na pravo mesto in končuje revolucijo, ki pri nas še vedno traja v mafijski obliki – s podporo režimskih medijev, ki pokrivajo 90 % medijskega prostora in s pomočjo vzgoje enoumne in protiverske šole.

Že večkrat v zadnjih šestih letih smo skupaj s predstavniki EU v Sloveniji zamen poskušali analizirati politične razmere v Sloveniji. Ob obisku v Sloveniji junija 2002 je z razmerami bil pisno in osebno seznanjen tudi predsednik evropskega parlamenta gospod Patrick Cox, pa tudi ameriško veleposlaništvo v Ljubljani. Opravljenih je bilo več deset tiskovnih konferenc na temo kršitev temeljnih človekovih pravic in svoboščin v Sloveniji, vendar od imenovanih nismo prejeli nobenega pisnega odgovora o navedenih kršitvah človekovih pravic. Za gospodarsko in politično katastrofo v Sloveniji so soodgovorni tudi tisti evropski in ameriški politiki, ki se ne odzivajo na resna opozorila nekomunistične politične opozicije v Sloveniji, niti na kritična stališča nevladnih makroekonomistov. Čudimo se, da ni bilo nobenih mednarodnih znanstvenih združenj iz Slovenije, ki bi 9. junija 1997 sodelovali v knjigi *Ura Evropske resnice za Slovenijo*, in se pridružili objavi skrb vzbujajočih opozoril slovenski in mednarodni javnosti.

Komunistična oblast je oropala premoženje 200.000 slovenskih družin, ukinila politične stranke, politično nepokorne pa ubijala, mučila in zapirala skoraj do leta 1990. Zaseženo premoženje, tovarne, stavbe, zemljišča in gozdove so si prisvojili brez odškodnine bivšim lastnikom. Od leta 1945 do leta 1990, to je 45 let, smo s tem zaplenjenim premoženjem skupno ustvarjali zasebno in družbeno premoženje. Z zakoni o lastninjenju in privatizaciji družbenega premoženja se je pričela največja kraja državljanov v Sloveniji in v zgodovini slovenskega naroda. Kljub zakonu o denacionalizaciji se privatizacija vrši naprej tudi v primerih nacionaliziranega

premoženja. Privatizacija v Sloveniji je zato nelegalna in mednarodna skupnost se mora zavedati, da bo tudi tujim kupcem nepremičnin prej ali slej izstavljen račun za nakup nakradenega premoženja.

Le s celovito revizijo lastninjenja, z vrnitvijo razlaščenega premoženja, z izvedbo narodne sprave, ki vključuje popravo krivic in laži, z lustracijo, z vzpostavitvijo neodvisnega in poštenega sodstva, z uvedbo pluralnega medijskega prostora in z uvedbo pluralne šole, sme demokratična skupnost pričakovati normalizacijo političnih razmer v Sloveniji.

Civilna družba za demokracijo in pravno državo z organizacijami in gibanji v Sloveniji:

- Civilna družba za demokracijo in pravno državo (predsednik mag. Vinko Vodopivec)
- Združenje lastnikov razlaščenega premoženja (Inka Stritar)
- **Združeni ob Lipi sprave (Stanislav Klep)**
- Združenje za odpravo krivičnih sodb sodišč, odločb in sklepov upravnih organov (Angelca Resnik)
- Odbor za zaščito zakonitosti Kamnik (Viktor A. Hribar)
- Ekološka Slovenija (Jarh Jožef)
- Združenje za demokratizacijo javnih glasil (mag. Vinko Vodopivec)
- Šišenska civilna iniciativa (Bojan Oblak)

Ljubljana, 3. 1. 2003

Združeni ob Lipi sprave

FOTO: Ivo Žajdela

Povabilo bratu - Stanislav Klep

Združeni ob Lipi sprave, Civilna družba za demokracijo in pravno državo ter Društvo za odpravo krivičnih sodb: **S sprejemom in vstopom v Evropsko unijo in v NATO se Slovenija vrača evropski kulturi**; poldrugo tisočletje je slovenski človek živel v njej in z njo, dokler se ni po revoluciji, razklan med seboj, od nje oddaljil za pol stoletja. In sedaj se vrača k njej. In k sebi.

To je prvi in najpomembnejši razlog, da naša civilna gibanja odločno podpirajo sprejem in vstop naše države v Evropsko unijo in NATO.

In še dva razloga sta za našo odločitev.

V Evropski uniji bo Republika Slovenija mogla postati pravna država, kar doslej ni in tudi ni upanja, da bo kmalu postala. Ker pravosodje ne deluje ali deluje tako grozljivo

počasi, da s tem krši temeljne človekove pravice; namesto izrekanja sodb uporablja okultne medicije, ki so zanikanje prava, s čemer v resnici negira samo sebe in ne vzdržuje nujne državljanske morale. Štejemo, da je trajni sodniški mandat poglavitni vzrok za nedelovanje sodstva, za njegovo pasivno rezistenco. Nešteto je primerov, ko sodišča po več kot desetih letih še ne odločajo o odškodninskih zahtevkih v primerih, da je tožena stranka država ali zavarovalniška družba, hkrati pa Ustavno sodišče republike Slovenije deli 60 milijard tolarjev »dobička« v razmerju 15 % zavarovalniški družbi Triglav in 85 % ministrstvu za finance. Več kot očitno je, da je ta dobiček v resnici last potencialnih oškodovancev, ki zato ostajajo brez odškodnine. Izstopa primer, ko je okrajno sodišče dne 9. 7. 1998 odredilo deložacijo trgovine ter lastniku povzročilo škodo v znesku več kot 10 milijonov tolarjev, ne da bi za to odredbo imelo pravni naslov – to je s sodbo sodišča ali določbo državnega organa – in ne da bi za to nezakonitost kdorkoli odgovarjal.

Drugi razlog se nanaša na množične poboje na ozemlju Slovenije v času, ko so se drugi evropski narodi veselili konca svetovne morije. Zaradi teh dejstev se Slovenijo uvršča med manj spoštovane in manj ugledne države.

To so razlogi, zaradi katerih se bomo Združeni ob Lipi sprave in druga civilna gibanja, ki smo sklicatelji te konference, skupaj s svobodno Slovenijo, na referendumu 23. marca odločali in odločili za sprejem in vstop v Evropsko unijo in Nato. Proti – tako domnevam – bo samo »protivojna kolateralna«, ki objektivno brani zločinski Sadamov iraški režim, podobno kot je medvojna slovenska protiiperialistična fronta bila naravnana proti Angliji, ki se je edina upirala nacistični Nemčiji, sedaj pa to isto »protivojno gibanje« nasprotuje amerškemu posegu proti režimu, ki grozi s svojim strupenim orožjem uničiti svet, vključno z ZDA v obeh svetovnih vojnah Evropo reševale in rešile umiranja od lakote.

Prepričani smo, da bo Republika Slovenija tudi v Evropski uniji mogla 15. junij – Dan krivde, odpuščanja in sprave – ohraniti kot spominski dan na največjo nesrečo v vsej narodovi zgodovini.

Zadnje praznovanje Dneva krivde, odpuščanja in sprave pred vstopom Slovenije v Evropsko zvezo

Danes, 15. junija 2003, je zadnje praznovanje Dneva krivde, odpuščanja in sprave, ki ga Združeni ob Lipi sprave prirejamo pred vstopom Slovenije v Evropsko zvezo. Doslej smo ga vsako leto posvečali spominu vsem padlim Slovencem v obeh svetovnih vojnah, v državljanski vojni, v osamosvojitveni vojni in posebej vsem pobitim in pomorjenim Slovencem po koncu vojne, ki nimajo zaznamovanih grobišč. Bile so to žalne slovesnosti spomina na največjo nesrečo v vsej narodovi zgodovini v času, ko so se drugi evropski narodi že veselili konca vojne morije.

Današnji dan posvečamo še spominu vsem padlim in pomorjenim, ki so kot premagana vojska storili smrt na naši slovenski zemlji. Ti so bili po narodnosti Hrvati, Srbi, Nemci, Avstrijci in Italijani ter državljani prejšnje Sovjetske zveze. Predvsem njim velja današnji spominski dan. Zato diplomatskim predstavnikom Hrvaške, Nemčije in Avstrije, ki ste se udeležili današnje slovesnosti, izrekam prisrčno dobrodošlico.

Kakor vse prireditve pri Lipi sprave, je tudi današnja v režiji civilne družbe, ki ima širši državni pomen. Ne samo zato, ker ji prisostvuje častni oddelek Slovenske vojske, marveč zato, ker je tudi v sozvočju z etičnimi načeli predsednika dr. Janeza Drnovška, vključ disonanci z nekaterimi drugimi oblastnimi organi.

Današnja slovesnost ni izrazito žalna, čeprav obeležuje največjo nesrečo v vsej narodovi zgodovini in smo jo poimenovali »spomin na človečnost«; in ki se je zgodila v času, ko je krščanska Evropa to duhovno kategorijo lastno zgolj človeku izničila, ko je brez pridržkov dopustila nečlovečnost. Pomor premaganih vojni naspotnikov po koncu vojne je sramota za človeštvo in Evropo in tudi za Slovenijo, saj se je to zgodilo na slovenski zemlji.

Čez deset dni bomo praznovali našo državnost, ki ima prihodnost v nastajajoči Evropski zvezi. Za rojstvo in obstoj naše samostojne države dolgujemo hvaležnost

najprej spravi med prej sovražnimi evropskimi narodi in državami, brez katere bi ne bilo ne samostojne Slovenije in tudi ne Evropske zveze.

Zato današnji Dan krivde, odpuščanja in sprave praznujemo tudi kot nadvse pomemben zgodovinski dogodek vstopa oziroma sprejema Slovenije v Evropsko zvezo.

Današnja slovesnost pri Lipi sprave pomeni delno moralno očiščenje Slovenije pred njenim polnopravnim članstvom v Evropski zvezi. Polno katarzo pa bo dosegla, ko vse štiri veje njene oblasti (četrti veja oblasti so medijske hiše) ne bodo več opravičevale preteklega državnega terorizma, marveč ga bodo obsodile, kakor ga je včeraj obsodil predsednik republike dr. Janez Drnovšek, in dopustile, da o napisih na množičnih grobiščih odločajo samo svojci žrtev in ne ideološki dediči storilcev!

Slovenija po svoji geografski legi sodi v Srednjo Evropo; v svoji 1500-letni zgodovini se je od nje v kulturnem in gospodarskem oziru oddaljila samo za pol stoletja. Ko se po Evropski zvezi vanjo vrača, se v resnici vrača sama k sebi in k svoji tradicionalni kulturi.

Lipa sprave, 15. junij 2003

Lipa sprave ob Dnevu spomina na mrtve

Petnajst let je minilo, odkar smo majhna skupina nekdanjih časnikov NOV in kulturnih delavcev na tem svetem kraju – po 43 letih totalitarne vladavine in potem, ko smo spoznali zločinski značaj Kominterne, ki je vodila OF in NOV, in lažno zgodovinopisje v vseh učbenikih in leksikonih SFRJ –, 1. novembra 1988 javno položili venec v spomin na trume pobitih in pomorjenih ljudi po koncu vojne in o katerih se ni smelo govoriti, ne na glas zanje moliti.

Čudovito ubrana pesem *Lipa zelenela je*, zapeta spontano v večernem mraku, nam je dala navdih za posaditev Lipe sprave. Pesem smo sprejeli za svojo himno, sami pa smo se preimenovali v Združeni ob Lipi sprave. Posadili smo jo 11. maja 1989, in sicer dva dneva prej, kot so v Baslu posadili »lipo miru«.

Lipa sprave in naše gibanje sta bila v narodu in medijih v začetku zelo ugodno sprejeta, ko pa se je komunistična stran v letu 1992 ponovno utrdila na oblasti, je ta idejo sprave začela omalovaževati in nasprotovati znamenju, ki simbolizira Slovenstvo: lipa kot pogansko, Kristusova skulptura kot krščansko in plošča s pravnim napisom kot obstoječe Slovenstvo.

Ponovno konsolidirana komunistična levica na oblasti, ki ni mogla brez sovraštva, je našemu gibanju in spravi nasprotovala in jima še sedaj nasprotuje, saj se boji resnice. Resnica pa je, da je Komunistična partija v Sloveniji kriva za bratomorni holokavst in za zločin nad človeštvom po koncu druge svetovne vojne. Povsem nerazumljivo omalovažuje narodno spravo, čeprav v mednarodnih odnosih tudi slovenska levica odločno zagovarja spravo v sporih med narodi, najbrž zaradi spoznanja, da je ravno sprava med prej sovražnimi evropskimi narodi in državami omogočila rojstvo in obstoj samostojne republike Slovenije. Na domačih tleh pa je naša oblast za narodno spravo odločno premalo storila. Če ne večine, pa imajo ideološki potomci nosilcev prejšnje nedemokratske oblasti, – ki so izgubili oblast na volitvah leta 1990 in ki so si jo zopet pridobili na volitvah 6. decembra 1992 – premoč tako v Državnem zboru kot v izvršni in sodni veji oblasti in tudi v četrti veji oblasti, tj. v najvplivnejših medijskih hišah.

Resnica, ki se ji ne da ubežati je, da je Slovenija veliko grobišče, saj je na njenem ozemlju več kot 300 množičnih grobišč, v katerih trohniyo kosti več kot 200.000 ljudi, ki so bili pobiti in pomorjeni na ozemlju sedanje Republike Slovenije v drugi polovici leta 1945 in v letu 1946; to je v času, ko sta jurisdikcijo na tem ozemlju imeli Kraljevina Jugoslavija in zatem Demokratična federativna Jugoslavija ter katerih solidarna pravna naslednica je Republika Slovenija.

To dejstvo nalaga Republikli Sloveniji, ki je predvsem država Slovencev, ob vstopu v Evropsko unijo veliko moralno dolžnost. Združeni ob Lipi sprave, – ki smo za našo Cerkvijo najstarejše gibanje slovenske civilne družbe, ki skrbi za narodovo moralno podobo –, zato današnji spominski dan **posvečamo** vsem žrtvam bratomornega holokavsta, našim rojakom padlim v obeh svetovnih vojnah, državljanski vojni in tudi junakom osamosvojitvene vojne ter **posebej ljudem in vojakom premagane vojske iz Hrvaške, Srbije, Črne gore, Bosne ter iz Nemčije, Avstrije in Rusije**, ki so bili v letu 1945 in 1946 na ukaz komunistične revolucije pobiti ali pomorjeni na slovenski zemlji, kar Republika Slovenija s svojimi državljani iskreno obžaluje.

Dovolite mi, da na današnji spominski slovesnosti izrazim tudi spoštovanje vsem rajnkim članom našega gibanja, posebej prizadevnim: pisatelju Milanu Apihu, pesniku Petru Levcu, odvetnici Mariji Polak in politiku Andreju Bohincu.

Slava jim!

Častnemu oddelku Slovenske vojske in Policijski godbi MNZ hvala za sodelovanje.

Ljubljana, 1. november 2003

Sedemindvajseti april leta 1941 in leta 2004

Ukradeno otroštvo: Otroci s Petrička

Združeni ob Lipi sprave smo doslej vsako leto 27. aprila pri Lipi sprave na ljubljanskih Žalah izobesili državno zastavo s črnim žalnim trakom.

Prvega maja vstopamo v Evropsko unijo in zdi se, da smo med seboj manj razklani ter da nasprotovanje narodni spravi ni več kakor »voda in ogenj«; zato letos ob »dnevu upora« na državni zastavi ne bo žalnega traku.

Združeni ob Lipi sprave se 27. aprila nikoli nismo spominjali kot Dneva upora, marveč kot dneva začetka narodne delitve, narodovega razkola, shizme z najhujšimi posledicami – bratomornega holokavsta po koncu vojne v junijskih dneh leta 1945, ki je največja nesreča v vsej narodovi zgodovini.

Lažni politiki in lažni zgodovinarji so 27. april šteli za dan ustanovitve Osvobodilne fronte. Pa so na kraju vendarle morali priznati, da je tega dne, oziroma 26. aprila 1941 leta, v Vidmarjevi vili na Večni poti v Ljubljani bila ustanovljena Protiimperialistična fronta, naravnana proti zahodnim demokratičnim državam, posebej proti Angliji, ki se je edina še upirala Hitlerjevi Nemčiji, ki je bila povezana s Sovjetsko zvezo s paktom Ribbentrop-Molotov, po katerem sta si Hitler in Stalin sredi septembra 1939 razdelila Poljsko. Protiimperialistično fronto so z Društvom prijatelji Sovjetske zveze ustanovili isti komunisti, ki so aprila 1937 leta na Čebinah ustanovili KPS in bili najprej učenci Kominterne, nato pa predavatelji Univerze Feliksa Džerdžinskega v Moskvi, ki je pripravljala kader za izvedbo svetovne proletarske revolucije.

Ne narodna osvoboditev, marveč svetovna proletarska revolucija z diktaturo proletariata je bil cilj Kominterne, te največje in najokrutnejše teroristične organizacije na svetu. Njen cilj ni bil samo premagati buržoazni družbeni red, marveč popolnoma iztrebiti »izkoriščevalski« meščanski razred.

ln zgodilo se je, da je Komunistična partija zavladata na vsem ozemlju nekdanje Kraljevine Jugoslavije, ki je po koncu druge svetovne vojne samo na Slovenskem v več kot 300 odkritih grobiščih pustila svojo krvavo žetev – pomorila je več kot 200.000 ljudi, med njimi okoli 25.000 Slovencev.

Tudi poznejša bolj demokratična oblast ni povsem premostila med vojno začetega narodovega razkola. In še nekaj je, kar je Slovenija ob vstopu v Evropsko zvezo dolžna storiti, to je obžalovati smrt armade ljudi, ki so bili po koncu vojne pomorjeni na naših slovenskih tleh.

Da bi v svoji vesti in v očeh drugih narodov, s katerimi skupaj sestavljamo Evropsko zvezo, **Slovinci ne ostali moralno oporečni**, Združeni ob Lipi sprave predlagamo, da naša najvišja državna oblast sprejme ustrezno listino, s katero bomo Slovenci v Evropsko unijo vstopili moralno enakovredni.

V ta namen bo nekaj predstavnikov gibanja Združenih ob Lipi sprave na praznični **Dan upora, 27. aprila ob 11. uri**, skupaj s častnim oddelkom Slovenske vojske in nekaterimi politiki, ki jim je mnogo do ugleda Republike Slovenije v svetu, postalo pri Lipi sprave na ljubljanskih Žalah.

Lipa sprave Vas vljudno vabi!

Kranj, 19. 4. 2004

Spravljeni med seboj v upanju za prihodnost

Z vstopom v Evropsko unijo se za slovenski narod odpirajo nove možnosti. V preteklem stoletju smo po lastni krivdi bili za pol stoletja izrinjeni iz evropske kulturne sredine, čeravno smo poldrugo tisočletje bili njen sestavni del. Ko se k njej zopet vračamo, se vračamo k sebi. Volitve v Evropski parlament so dokaz narodove volje živeti, ostati in obstati v Evropi, iz katere smo se za pol stoletja izključili po krivdi zmotne ideologije.

Ko sestavljamo bilanco naše preteklosti, ne smemo prezreti nekaterih dejstev, ki mečejo sence na slovensko zemljo. Več kot 300 množičnih grobišč v deželi na južni strani Alp, v katerih trohniyo kosti več kot 200.000 vojakov premagane vojske, od tega več kot 20.000 pomorjenih rojakov po koncu druge svetovne vojne, je težko breme majhnega naroda.

Slovenija tudi po desetih letih demokracije ni zbrala moči, da bi premostila prepad, ki naš narod med seboj ločuje; in na žalost temu razkolu, tej shizmi, ni videti kraja. Začetek narodne delitve začenja 26. aprila 1941 leta z ustanovitvijo Protiimperialistične fronte, naravnane predvsem proti Angliji, ki se je še edina upirala Hitlerjevemu nacionalsocializmu. Šele po napadu na Sovjetsko zvezo, 22. junija 1941, se je Protiimperialistična fronta preimenovala v Osvobodilno fronto, ki je z igranjem na struno narodne zavesti zvalila na svojo stran tudi velik del slovenskega razumnštva. V teku tako imenovanega narodnoosvobodilnega boja so bile prve žrtve boljševidne revolucije vidni predstavniki Slovenske ljudske stranke in znani narodnjaki.

V *Deklaraciji o narodni spravi*, ki smo jo Združeni ob Lipi sprave prebrali 15. junija 1990 pri lipi sprave, je zajeta resnica o medvojnih dogajanjih na Slovenskem, o bratomornem holokavstu in povojnih množičnih pobjih, kar teži vest slovenskega naroda. Zato Slovenija ni bila povabljen na nedavno slovesnost ob 60. obletnici zavezniškega izkrcanja v Normandiji.

Združeni ob Lipi sprave podpiramo Slovensko ljudsko stranko v njenem prizadevanju za slovensko narodno spravo, ki je za slovenski narod tudi v sedanjem političnem trenutku visoko etično načelo in v popolnem sozvočju z načeli nastajajoče Ustavne pogodbe Evropske zveze.

Ljubljana, maj 2004

Zbor Slovencev v svetu

V imenu Združenih ob Lipi sprave, ki jih predstavljam, vas najprej lepo pozdravljam. Enako kot odraslemu kruh in dojenčku mleko je slovenskemu narodu za preživetje potrebna narodna sprava. Ne vsakršna, marveč samo tista, ki temelji na resnici. Tudi po vstopu ali sprejemu v Evropsko unijo. Dosedanja dvajsetletna vladavina absolutizma Liberalne demokracije – s petletno prekinitvijo – ob podpori četrte veje oblasti, to je medijskih hiš, je slovensko narodno spravo omalovaževala, če ji že ni odločno nasprotovala, kot da bi vzdrževanje sovraštva v narodu bil njen kategorični imperativ. Ob pretiranem slavljenju NOB je prezrla žalostno resnico, da so na naši slovenski zemlji ob koncu druge svetovne vojne, ko so se drugi narodi veselili njenega konca, bili storjeni zločini proti slovenskemu narodu in proti 200.000 drugim ljudmi, ki so sestavljali premagano vojsko. Ta zločin na slovenski zemlji, ki ga ni preprečila krščanska Evropa, je tudi razlog, da Slovenija ni bila povabljena na slovesnost ob izkrcanju zavezniških čet v Normandiji, kamor pa je, v začudenje Liberalne demokracije, bila povabljena Nemčija. Po včlanitvi Slovenije v Evropsko zvezo je Slovenija zopet postala to, kar je že bila pred 1400 leti, vse dokler jo za pol stoletja iz Evrope ni izrinila komunistična oblast.

Ko se Slovenija po polstoletni odsotnosti zopet vrača v Evropo, se v resnici vrača sama k sebi, v Evropo, katere del je bila in bo.

Samo ena okolnost je na katero naši politiki pozabljajo in brez katere bi ne bilo Evropske unije ne samostojne Slovenije in ne našega članstva v njej. Ta srečna okolnost je sprava med prej sovražnimi narodi in državami. Pogoj za obstoj našega naroda v globalnem svetu po včlanitvi v Evropsko zvezo je premostitev narodovega razkola, ki se je začel z ustanovitvijo Protiimperialistične fronte 27. aprila 1941 in traja še danes in ki se izraža tudi v napisih na odkritih povojnih moriščih in grobiščih: »Žrtvam vojne in povojnih usmrtitev«, namesto da bi se glasil: »Žrtvam vojne in komunistične revolucije«.

Odrasla vztrajanja sedanje »demokratične« oblasti na narodovem razkolu je v odklanjanju *Deklaracije o narodni spravi*, ki smo jo prvič prebrali pri Lipi sprave 15. junija 1990, v kateri je zapisana resnica, ki ji ni mogoče uteči in ki nas bo zasledovala dokler je ne bomo sprejeli in tako očistili narodovo vest.

Ljubljana, 3. julija 2004

Združeni ob Lipo sprave o Zboru za republiko

Najprej se zahvaljujem vabilu na zbor, čeprav ne vem za razlog. Ali zato, ker vodim najstarejše civilno gibanje Združeni pod Lipo sprave ali zato, ker sem na volitvah 6. decembra 1992 vodil Demos-Krambergerjevo združeno listo z Lipo sprave, ki so ji napovedovali velik uspeh, a ga ni doživela?

Štejem, da je Zbor za republiko antipod Kučanovemu Forumu 21. Medtem ko Kučanov Forum sestavljajo v glavnem ljudje »materialnega sveta«, predstavljajo vabitelji na Zbor za republiko skoraj izključno slovenski »duhovni svet«. Ker Forum 21 vodi gospod Milan Kučan, mu nasprotujem. Nasprotujem mu zato, ker je on odgovoren, da na volitvah 6. decembra 1992 ni bila izražena prava volja ljudstva. Volitve 6. decembra 1992 so bile nezakonite, ker takratni predsednik republike ni spoštoval odločbe Ustavnega sodišča Up 16/92 z dne 25. 11. 1992, po kateri bi morali volitve preložiti na 20. december, da bi varovali zakoniti 15 dnevni rok za predstavitev Demos-Krambergerjeve združene liste z Lipo sprave. Ker tega ni storil, je s tem prekršil zakon o volitvah, ki je aksiom demokracije.

Po umoru dobrega človeka iz Negove junija 1992 leta, je s polletno prekinitvijo nastopila dvanajstletna vladavina Liberalne demokracije. Tej ni moč odrekati zaslug za sprejem Republike Slovenije v NATO in EU, toda v glavnem ona nosi tudi odgovornost za nadaljevanje narodovega razkola, ki se je začel z ustanovitvijo Protiimperialistične fronte aprila 1941 in se z menjajočo intenzivnostjo nadaljuje še danes.

Oblast Liberalne demokracije je odgovorna za popolno razsulo pravosodnega sistema, ki se ne kaže samo v ogromnih sodnih zaostankih, marveč tudi v enostavnih zadevah proti Zavarovalniškim družbam ali proti državi, kjer se mnogokrat kaže odločna pristranost v pravnomočnih sodbah tudi na škodo državljanov.

Dolgoletna oblast Liberalne demokracije z ateističnim šolstvom je odgovorna za usihanje narodove morale. Privadila nas je živeti z zločinom storjenim po koncu vojne, po veliki sokrivdi njene pravne predhodnice Ljudske republike Slovenije.

Pomor več kot 200.000 vojakov premagane vojske in več kot 25.000 pobitih rojakov je hudo breme tudi za sedanjo oblast, ki prav zato ni bila povabljena na slovesnost ob šestdeseti obletnici izkrcaja zaveznikov v Normandiji. Združeni ob Lipi sprave zato zavračamo očitek gospoda Milana Kučana slovenski diplomaciji; gospod Kučan namreč pravi, da se le-ta ni potrudila, da bi Slovenija bila povabljena na veliko slovesnost, na kateri je prisostvovala celo Nemčija, najhujša nasprotnica NOB.

Z Zborom za republiko se končuje obdobje Liberalne demokracije in obdobje slavljenja NOB. Namesto nje stopa v ospredje **potreba po slovenski narodni spravi**, ki so jo doslej omalovaževale vse veje oblasti, tudi četrta, to so medijske hiše, čeprav je vsakemu razumniku jasno, da v današnjem svetu (bolj kot kdajkoli prej) **sprava predstavlja etično načelo za sedanji in prihodnji svet**. Saj se moramo Slovenci za svojo samostojnost in obstoj v Evropski zvezi zahvaliti ravno spravi med prej sovražnimi narodi in državami. Še leta 1997 je 63 % Slovencev bilo za narodno spravo in za sprejetje deklaracije o njej, sedaj pa je zanimanje za spravo skoraj izpuhtelo. Po zaslugi oblasti Liberalne demokracije.

Kakor pred osemdesetimi leti Kominterna, pred dvajsetimi leti Rdeče brigade, Direktna akcija in Baader-Meinhof, hoče današnji svetovni red porušiti Al Kaida, ne da bi svetu ponudila boljšega.

Slovenska diplomacija, kakršno je vodil minister dr. Dimitrij Rupel, je bila korektna in želimo, da bi taka tudi ostala.

Kar pa slovenski diplomaciji in državni oblasti manjka je pogum; pogum, da bi obsodili prejšnji nedemokratični sistem in pokopali žrtve vojne in žrtve komunistične revolucije. To misel izrazi napis na grobiščih – teh žalostnih pričevalcev prejšnjega totalitarnega sistema, ki naj se nikoli ne povrne.

Ljubljana – Kranj, 23. 6. in 14. 7. 2004

Dan krivde, odpuščanja in sprave

SLIKA: Marjetka Dolinar

Slovenska Guernica

Iz svetosti želje, da bi morija, ki nas deli, se ne ponovila in lučka vesti, ki še brli, je vstala v življenje iz Roške prsti – potrkala je na narodno zavest in prvega novembra 1988 je slovenska žena, mati in dekle ob njej mogla brez strahu na glas zaihteti in si javno v svoji nesreči otreči solze iz oči. Na tem svetem kraju smo se prvič javno spomnili največje nesreče v vsej narodovi zgodovini, na bratomorni holokavst po koncu druge svetovne vojne v času, ko so se drugi evropski narodi veselili konca velike morije. Več kot dvajset tisoč slovenskih fantov in mož je bilo pomorjenih na ukaz komunistične revolucije in več kot 200.000 vojakov premagane vojske je na naši slovenski zemlji storilo smrt, ne da bi se temu uprla krščanska Evropa. Njim v spomin in Slovenski vojski v čast je posvečen današnji dan, ki sovpada s Telovim pred 61 leti, ko so se zgodile na naši zemlji stvari, ki se jih Človek mora sramovati in se jih sramuje tudi naša sedanja slovenska vojska.

Naša žalna slovesnost spomina na dogodke po koncu vojne, ki so v vsej naši zgodovini najbolj žalostni, pa v svojih nedrjih nosi tudi veselo sporočilo.

Dnevu krivde, odpuščanja in sprave že 14 let daje prav poseben pomen prisotnost Slovenske vojske s svojim častnim oddelkom. Čeprav je bistvo vojske in vojaštva v premagovanju nasprotnika (tudi) z ubijanjem, je v sedanjem času na pohodu druga doktrina. Ne več ubijanje, marveč pomirjanje. Slovenska vojska se ne vzdaja več za »za pobijanje« marveč za »pomirjanje«. Namesto sovraštva, smrtnega sovraštva – torej strpnost. Strpnost je nasprotni pol nestrpnosti, ki povzroča nasilje. Nasilju pa se je treba upreti, toda ne z vsemi sredstvi, marveč samo s primernimi sredstvi in takimi, ki omogočajo spravo.

Združeni ob Lipi sprave smo najstarejše mirovno gibanje na Slovenskem. Spravo štejemo za kategorični imperativ sedanjega časa. Sprava na temelju resnice je naša zaveza.

Naš predlog *Deklaracije o narodni spravi* ima dva dela. Prvi je zgodovinski. V njem je resnica. Ne vsa, marveč samo tista, ki je človeškemu umu dostopna, do sedaj dostopna. Resnica o isti stvari in v istem času je samo ena. To je objektivna resnica. Seveda ima vsakdo o določeni stvari lahko svojo resnico. Pa je ta resnica prava? Resnica je soglasje med izjavo in dejanskostjo. Največkrat je ne moremo odkriti. Sprava je etično načelo. In redki so, ki jo kot moralno normo zanikajo. Največkrat jo zanikajo trgovci z orožjem in tisti, ki imajo od te trgovine koristi. So pa še drugi, ki jo odklanjajo. Ti navadno zatrjujejo, da se nimajo s kom spraviti. To so ljudje, ki jih ne veseli ko vidijo ljudi, ki si želijo sprave. In še ena skupina živi je, tista ki noče sprave. To so ideološki potomci storilcev in sorodniki storilcev. Te lahko srečujemo vsak dan na televiziji, v njihovih pisnih izdelkih ali pa v njihovih govorih.

Ljubljana – Žale, 15. junija 2006

Lipa sprave

Zrasla je na svetem kraju ljubljanskih Žal iz prsti ovlažene s krvjo, ki smo jo prinesli iz množičnih grobišč. V spomin na tisoče in tisoče, ki jim je ideologija sovraštva po koncu vojne vzela življenje. Potem ko jim je vzela tudi ime, jih je hotela izbrisati še iz narodovega spomina. Njim v spomin in vsem, ki nimajo zaznamovanih grobov je vstala v življenje; da bi se morija, ki nas deli, ne ponovila in da lučka vesti, ki še brli, bi ne ugasnila.

Ko je bila še vitko stebelce, so ji nasprotniki stregli po življenju. Ne samo zaradi Ideje, ki jo v prispodobni predstavlja, marveč predvsem iz strahu pred Resnico, ki smo jo sprejeli kot njen temelj. Resnica, pred katero ni mogoče ubežati, pa je ta, da so povojna množična morišča in grobišča na Slovenskem delo enot narodnoosvobodilne vojske (NOV) in JA, ki jo je ustanovila komunistična partija za nasilni prevzem oblasti in za nasilno prisvojitve javnega in zasebnega premoženja, s končnim ciljem vzpostavitve boljševistične diktature. Narodnoosvobodilni boj, ki je bil samo krinka za uspeh revolucije, je med vojno postal del resničnosti boja proti okupatorju, vendar ne za narodno osvoboditev. Povojni množični poboji na Slovenskem so negacija narodne osvoboditve, negacija boja za narodno osvoboditev.

Resnično narodno osvoboditev je slovenski narod dosegel s plebiscitom 23. decembra 1991 in z osamosvojitvijo, za kar imajo zasluge demokratične sile in pogumni posamezniki iz vodstva Demosa. Niti narodova volja (plebiscitum) niti pogum demosovih voditeljev ne bi zadostovala za rojstvo samostojne Slovenije, če ne bi bilo za Slovenijo ugodnega položaja. Ugoden položaj za Slovenijo je bil v razpadanju Sovjetskega imperija, Gorbačovove »perestrojke«. Bistveni pogoj, brez katerega bi ne bilo (ali še ne bilo) slovenske države, pa je sprava med prej sovražnimi evropskimi narodi in državami. Samostojna slovenska država in vsi Slovenci z njo se imamo za svojo samostojnost najprej zahvaliti spravi v evropskem političnem prostoru. In če se imamo spravi v Evropi zahvaliti za samostojno državo, je popolni nesmisel, da se zoperstavljamo spravi znotraj naroda.

Nasprotniki narodne sprave, posebej narodne sprave na temelju resnice, so sile kontinuitete s svojo borčevsko organizacijo, ki še naprej z delom sodstva in

tožilstva ostaja barikada prejšnjega nedemokratskega sistema, in tista javna občila, ki si narodne sprave ne želijo. Zato ji nasprotujejo in gibanje za narodno spravo Lipo sprave omalovažujejo in če je le mogoče zamolčujejo njene nastope na tiskovnih konferencah. Čeprav ima naš najvplivnejši dnevnik *Delo* vabljen naslov – pravico vedeti –, je v njem še vedno zaznati duh sintagme »Proletarci vseh dežel, združite se!«.

In državna (kaj nacionalna?) televizija. Bog ne daj, da bi kdaj pred kamere povabila koga od zagovornikov ali ustanoviteljev gibanja za narodno spravo. Samo enkrat pred šestnajstimi leti (oktobra 1990) se je to zgodilo. Odtlej pa ne več, čeprav je sprava med Bogom in človekom ter sprava med narodi in ljudmi kategorični imperativ ne samo krščanstva, marveč človeške civilizacije nasploh.

Sicer je razumljivo, da sile kontinuitete odklanjajo narodno spravo in našo polpreteklost, ki je tudi polsedanjost, in jo odrivajo v naročje zgodovinarjev. Da bi ne bilo treba krivcev, za katere vsak Slovenec ve kdo so in v kateri organizaciji so bili, klicati na odgovornost.

Lipa sprave ob Odrešenikovem znamenju s klicem »Postoj na svetem kraju, brat, in skupaj bova našla pot« je najskromnejši in morda celo najlepši spomenik tradicije narodove duše. Največji praznik Lipe sprave Dan krivde, odpuščenja in sprave, ki ga je že blagoslovila katoliška Cerkev na Slovenskem, in ga praznujemo vsako leto 15. junija, ima že splošen državni pomen, saj že 14 let na slavnosti sodeluje tudi častni oddelek naše vojske in Policijska godba.

Kakor vsako leto, tako smo tudi letos na božični dan, ki je dan krščanskega in vesoljnega miru, pri Lipi sprave proslavljali tudi praznik samostojnosti. Ob 17. uri smo postali ob njej, ob Lipi sprave, ki jo imamo radi in ki je tudi glasnik miru.

Božični dan, 2006

Dan krivde, odpuščanja in sprave

*LIPA SPRAVE
Iz svetosti želje,
da bi morija, ki nas deli,
se ne ponovila,
in lučka vesti, ki še brli,
bi ne ugasnila,
je vstala v življenje
iz naše vesti.*

V teh stihih je na preprost in vsakomur razumljiv način vsebovan pomen Lipe sprave za narodovo preteklost, sedanost in prihodnost.

Spočeta ni bila pri ljudeh, ki so trpeli in preživeli največjo narodovo nesrečo in ušli smrti, tako da so se umaknili na tuje. Spočeta je bila v nedrjih, v nedrjih gibanja, ki je sodelovalo v komunističnem nasilju in brezpravju – med časniki partizanske vojske in nosilci narodove kulture in morale. Drugače ni moglo biti. Slovenska nacionalna bit je bila iz matične dežele pregnana in se je razkropila po svetu – v Ameriko, posebej v Argentino –, in kljub temu ohranila ne samo slovenski jezik, marveč narodno bit s tradicionalno kulturo.

Iz spoznanja dolžnosti upreti se krvavemu nasilju je vzkliklo naše gibanje za narodovo spravo, ki ga praznujemo danes 15. junija – Dan krivde, odpuščanja in sprave.

Naš prvi javni nastop na tem svetem kraju je bil 1. novembra 1988, na dan Vseh svetih, ko sva z Viktorjem Blažičem položila venec v spomin vsem, ki nimajo zaznamovanih grobov in jih je državna ideologija hotela izbrisati iz narodovega spomina. Ta prva javna slovesnost je vzbudila narodno moralo in zavest o čemer je posebej pisalo *Delo*, ki je preroško napovedovalo, da se bodo take slovesnosti ponavljale. In res se ponavljajo že devetnajst let.

Enajstega maja 1989 smo na našem svetem kraju posadili Lipo sprave, dva dni prej kot je Evropska skupnost v Baslu posadila lipo miru. Petnajstega junija 1990 smo pri Lipi prvič prebrali *Deklaracijo o slovenski narodni spravi*. Od leta 1990, torej že 17 let, naš predlog deklaracije vsako leto obnavljamo pri predsedniku (predsednikih)

Državnega zbora, vendar odločitve o njej ni. Odgovornost za to pripisujemo organizaciji Združenja borcev NOV, ki sprejemu deklaracije o narodni spravi ostro nasprotujejo. Dve točki v naši deklaraciji o narodni spravi sta, ki jima nihče ne more ugovarjati. Najpomembnejša v ugotovitvenem delu glasi: *Partizanska NOV, ki jo je ustanovila komunistična partija za nasilno osvojitve oblasti in za nasilno prisvojitve javnega in zasebnega premoženja, je imela na Štajerskem, Gorenjskem in Koroškem, zlasti pa na Primorskem, tudi narodnoosvobodilni značaj.* V spravnem delu deklaracije pa je najpomembnejša točka o aboliciji, kjer je rečeno: *Nihče, tako na strani komunističnega in partizanskega kakor na strani protikomunističnega in domobranskega tabora, ne bo sodno ali administrativno kaznovan za protipravna vojna in povojna dejanja, ki so bila storjena iz ideoloških ali političnih razlogov.* Glede narodne sprave čutim dolžnost povedati, da je po *Delovi* anketi leta 1996 bilo 63 % državljanov za slovensko narodno spravo in le 17 % ji je nasprotovalo. Danes je zanimanje za narodno spravo skoraj povsem usahnilo, tudi po prizadevanju medijskih hiš in ljudi, ki narodni spravi nasprotujejo z izgovorom, da se nimajo z nikomer spravljati. Že v tem se kaže človekov čut do dobrega in zla. Dober človek se veseli sprave med nasprotnikoma, slab uživa v sovraštvu. Glavni nasprotnik narodne sprave je borčevska organizacija, ki ji sedaj predseduje dr. Janez Stanovnik, ki je 5. marca 1990 celo sam objavil sporočilo o narodni pomiritvi.

Zaskrbljujoče za naše gibanje pa je omalovaževanje pomena sprave med prej sovražnimi evropskimi narodi in državami, kar si dovoljujem očitati prav vsem uradnim predstavnikom državne oblasti. Njih si dovoljujem opomniti: če ne bi bilo sprave med prej sovražnimi evropskimi narodi in državami, bi ne bilo samostojne Slovenije, ne Slovenije v Evropski zvezi, ne same Evropske zveze. Sprava v Evropi je omogočila rojstvo demokratične republike Slovenije. Za njeno rojstvo in obstoj ne bi zadostovala narodova volja (plebiscit) ne junaštvo političnih voditeljev.

Dan državnosti je priložnost za sprejem *Deklaracije o narodni spravi.*

Za zelo hudo napako današnjih vrhov oblasti štejem odnos do slovenske narodne sprave. Polnih sedemnajst let počiva naša *Deklaracija o narodni spravi* v predalih Državnega zbora in predsednika Republike.

In še ena okoliščina je na katero si drznem opozoriti najvišjo državno oblast. Pred dobrim mesecem in pol smo slavili 27. april kot dan boja proti okupatorju. Kateremu okupatorju? Proti nemškemu vendar! Pa bomo prav s tem »okupatorjem« vodili Evropsko zvezo že čez dobre pol leta. Kako pomagati ministru dr. Dimitriju Ruplu iz zadrege, ko bo Slovenija skupaj s kanclerko Angelo Merkel načelovala Evropski uniji? Ni verjeti, da kanclerka Zvezne republike Nemčije ne bi nič vedela o našem dnevu boja proti okupatorju.

Slovenski najvišji oblasti tudi očitam, da z omalovaževanjem pomena slovenske narodne sprave ni ravnala v skladu z resoluciji Sveta Evrope št. 1481, saj še ni obsodila krvavega komunističnega nasilja, ki se ga spominjamo tudi na današnji slovesnosti.

Današnja slovesnost je najprej spomina na bratomorni holokavst. Tudi spomin na druge žrtve poveljske morije. Od 200.000 vojakov premagane vojske je največja skupina Hrvatov, okoli 80.000, nato Črnogorcev, Srbov in Bosancev. Vsem tem, ki jih krije slovenska zemlja, je namenjena današnja žalna slovesnost.

Slovenski vojski in Policijski godbi se Združeni ob Lipi sprave zahvaljujemo za udeležbo, katoliški Cerkvi na Slovenskem pa za blagoslov.

Ljubljana – Žale, 15. junij 2007

Dan krivde, odpuščanja in sprave

O prvem spominskem dnevu na našem svetem kraju na ljubljanskih Žalah je časopisna hiša *Delo* prvega novembra leta 1988, torej pred 21 leti, iz mojega nagovora povzela besede, da Resnici ni mogoče za večno ubežati, da nas zasleduje in postavlja vprašanja, na katera človek ne zna odgovoriti.

Letos marca je slovenski narod, bežečega pred Resnico, ta dohitela v Barbarinem rovu v Hudi Jami pri Laškem. Zapisana je v *Deklaraciji o narodni spravi*, ki ždi v Državnem zboru Republike Slovenije že polnih 19 let, to je od 15. junija 1990 leta. V njej je resnica. Vsa, ki je človeškemu umu do sedaj spoznatna. Sile, ki se je bojijo, ji nasprotujejo. Najbližja je bila pod predsedstvom zdaj pokojnega dr. Janeza Drnovška, 15. junija 2006 leta, ko je skupaj s predsednikom SAZU položil venec ob spomeniku Sprave, ki združuje pogansko, krščansko in obstoječe slovenstvo.

Na letošnjo slovesnost, v spomin na največjo nesrečo v narodovi zgodovini, smo v zahvalo Slovenski vojski in policiji, ki že petnajst let sodelujeta na slovesnosti 15. junija in sta tudi zaslužni za rojstvo samostojne države Slovenije v okviru Evropske unije, posebej povabili tudi ministrico za narodno obrambo in ministrico za notranje zadeve. Ker je sedanja oblast v državi Sloveniji v tesnem primežu komunistične indoktrinacije, se našemu povabilu ni odzvala. Državna oblast se še vedno opira na tako imenovani NOB z lažnim osvobodilnim bojem, katerega cilj je bil podreitev slovenskega naroda Komunistični internacionali. To povsem jasno kaže znano skrivno Kardeljevo povelje 1. 10. 1942 vodji slovenskih partizanov Ivanu Mačku - Matiji in ki se hrani v partijskem arhivu KPJ v Beogradu.

Ker sem bil sam nekaj časa zobček v kolesju zločinske organizacije in člen NOB, si to organizacijo upam primerjati s piromanom, ki zaneti požar, nato pa se proslavlja z zaslugami za gašenje. Ker zadevo dobro poznam vem, da je slovenska komunistična partija hrepenela in hlepela po vojni in nesreči, ker je samo na ta način mogla uresničiti svoj načrt obglavljenja izvoljenih predstavnikov ter se polastiti naroda in njegovega imetja. Iz nezadržnega hrepenenja po vojni - vsaka vojna pa je za ljudstvo in človeka nesreča in so ubogi na duhu, ki si vojno želijo in po njej hrepenijo.

Letošnji 6. junij je bil za Slovenijo pomemben dan.

Najprej se spomnimo 65. obletnice zavezniškega izkrcanja v Normandiji. Na slovesnost Slovenija ni bila povabljena (tudi ob 50. obletnici ne), medtem ko je Nemčija bila med povabljenimi.

V soboto, 6. junija, je Slovenija predsedovala Mednarodni organizaciji izgnancev, ki jih je izgnala nacistična Nemčija. O izgnancih iz Sovjetske zveze ni bilo slišati besede. Tudi v slavnostnem govoru predsednika Republike Slovenije dr. Danila Türka ne.

V soboto, 6. junija, je v Kočevskem rogu v spomin na veliko narodovo nesrečo opravil mašno daritev papeški nuncij. V pridigi je poudarjal krivdo za velik zločin, tudi božje odpuščanje in na koncu zagovarjal spravo. Tudi slovensko narodno spravo. Sam sem na dnevu *Študijskega centra za slovensko narodno spravo* pred nekaj dnevi razčlenil pomen nastopa predsednika Republike Slovenije na svetovnem zboru izgnancev in dal prednost pridigi papeškega nuncija, čeprav bi meni, ki vodim gibanje za narodno spravo, bilo ljubše, če bi predsednik republike dr. Danilo Türk povedal to, kar je v svoji pridigi povedal papeški nuncij in da bi papeški nuncij na svetovnem zboru izgnancev povedal to, kar je predsednik Republike Slovenije.

Še ta mesec Evropski uniji predseduje Republika Češka. Njej in Kraljevini Švedski, ki bo Evropski zvezi predsedovala v drugi polovici leta 2009, bomo nevladne organizacije civilne družbe predlagale sprejem Resolucije št. 1481, ki govori o obsodbi komunističnih režimov v Evropi, in sprejem priporočila zunanjih ministrov Sveta Evrope, ki se nanaša na prepoved uporabe električnih paralizatorjev kot način omamljanja ljudi s prisilnimi sredstvi.

Kranj, 15. junij 2009

Narodna sprava

Fotoarhiv Juhant

Spomin in opomin

Kolikokrat že izgovorjena, postavljena na oltar ali osramočena, pa kot Feniks znova oživi v svoji moralni svetlobi. Slovenskemu narodu je za preživetje potrebna kot vsakdanji kruh. Pa ne tista, ki jo želijo sile, ki se bojijo pogleda nazaj. Taka sprava bi bila brez vrednosti, saj bi potrjevala kot dobro vse, kar je v preteklosti bilo hudo narobe. Ne sprava na podlagi **pozabe**, marveč sprava na temelju **resnice** je naša zaveza. Prvič smo njen predlog prebrali pri Lipi 15. junija 1990 potem, ko smo se po vsestranskih temeljitih preučevanjih o vsebini zedinili zagovorniki demokratičnih sprememb tako doma kot v izseljenstvu. Pri pripravi osnutka so sodelovali vidni predstavniki pozneje ustanovljenih političnih strank. Na sestanku vseh vladnih strank v juliju 1990, ki ga je vodil predsednik vlade, ni bil sprejet iz sebičnih strankarskih razlogov. Odločno ga je branila le Grosova Liberalna stranka, ki ji pa druge stranke niso privoščile, da bi ona nosila zastavo (stranke, ki je to predlagala), zato je predlog obležal v skupščinskem predalu.

Kritični pogled v preteklost pokaže, da se je komunistični partiji po razkosanju Jugoslavije in napadu na Sovjetsko zvezo ponudila idealna priložnost za uzurpacijo oblasti. Takoj je prenehala javno propagirati svoj proletarski internacionalizem in diktaturo proletariata. Iz goljufivih namenov je nadvse uspešno zaigrala na struno narodove patriotične zavesti, s katero je omamila večino svobodoljubnih Slovencev. Tiste, ki so poznali njeno bistvo in so ji nasprotovali pa je začela pobijati kot narodne izdajalce. Za nasilni prevzem oblasti se je kot povsod v svetu poslužila metode »trdih prijemov«. S prvim je obdelovala neuke množice z obljubo raja na zemlji, če ji bodo sledili. Z drugim je vzgajala in vzgojila disciplinirano članstvo za izpolnjevanje njenih tajnih in največkrat ogabnih partijskih »direktiv«. Tretji je bil on sam, njen vrh in glava. Tega so sestavljali Edvard Kardelj, Boris Kidrič, Ivan Maček - Matija in še nekateri, ki so o vsem odločali tajno in praviloma ustno, ob sodelovanju tovarišic, ki so svojo ženskost zamenjale za rabljevo sekiro. Znano Kardeljevo povelje poveljniku slovenskih partizanskih čet Ivanu Mačku - Matiji z dne 1. 10. 1942, je neizpodbitni dokaz krute resnice za razumevanje množičnih pobojev in slovenskega holokavsta. Če sprejmemo Kardeljevo klasifikacijo protikomunističnih bojnih formacij, torej da so poraženci na Grčaricah bili Plava garda, vaški stražarji na Turjaku pa Bela garda, tedaj so zmagovalci bili Rdeča garda. Pa bi bilo krivično, če bi partizane na splošno tako imenovali, saj jih je vsaj 80 % v resnici predstavljalo vojsko rodoljubov, kot so to bili slovenski četniki in vaški stražarji. Seveda rodoljubnosti ne moremo odrekati niti domobrancem niti takrat največji slovenski armadi, ki se je prisilno bojevala pod zastavami sil osi in štela skupaj preko 100.000 mož. Ob upoštevanju navedenih dejstev si ne moremo prepričljivo odgovoriti na vprašanje, katera bojna formacija ima zasluge za slovenski narod. Najbliže resnici je ugotovitev, da nobena. Partizani smo se res bojevali proti fašizmu in nacizmu na strani zaveznikov, toda hkrati za totalitarni komunizem, ki je zmagal in je slovenskemu narodu povzročil nesrečo.

Velikemu delu slovenskega naroda je bila med vojno in po njej storjena krivica. Vrniti nasilno vzeti življenj ni mogoče, ne povrniti vse materialne škode. Eno pa je vendar mogoče. Vrniti dobro ime preganjanim, zasramovanim in zapostavljenim. Prav to želimo in zahtevamo Združeni ob Lipi sprave z državnim aktom *Deklaracija o narodni spravi na temelju resnice*. Ker je preteklost domena zgodovinske vede, sedanjost pa področje pravosodja, bi resnico o naši polpreteklosti mogli ugotoviti

obe vedi skupaj. Prva je polnih 30 let preučevala le komunistično partijo in delavsko gibanje ter jima pletla lovorjev venec. Sedaj je stisnjena med nakovalom zavezanosti Partiji in kladivom intelektualne poštenosti, zaradi česar od nje še desetletja ni pričakovati objektivne ocene.

Resnici se je najbolj približala zgodovinarica dr. Jera Vodušek - Starič, ki v svojem delu *Prevzem oblasti 1944-1946* ugotavlja isto kot mi v predlogu deklaracije, ob upoštevanju, da je za svoje vire uporabljala samo njej dosegljive pisne vire, mi pa smo pri iskanju resnice uporabljali še zanesljivejšo metodo – neposredna pričevanja. Pravosodje ni opravilo svoje dolžnosti in jo (resnico) skupaj z ideološkimi somišljeniki še vedno poriva v naročje zgodovinopisja.

Kar se je zgodilo slovenskemu narodu po vojni, se ni zgodilo nobenemu v Evropi. Ne spregovoriti o slovenskem holokavstu in ga ne obsoditi, pomeni soglašati z njim in mu priznati legitimnost in kar je najhujše: taka pasivnost pomeni tudi vzpodbudo za ponovitev.

Na vrsti je torej Državni zbor Republike Slovenije, ki mora narediti poslednji korak na poti, na katero je pogumno (ali plaho) stopilo predsedstvo takrat še nedemokratske republike s svojo izjavo o narodni in državljanski pomiritvi marca 1990.

Deklaracija o narodni spravi bo magna carta slovenskega naroda!

Državni zbor Republike Slovenije! Zberi moralno moč in opravi svojo dolžnost!

Le pravična sprava in mir sta jamstvo za napredek, ki si ga želimo vsi Slovenci dobre volje, posebej pa Združeni ob Lipi sprave.

Ljubljana, 18. 9. 2010

Vitomir Gros

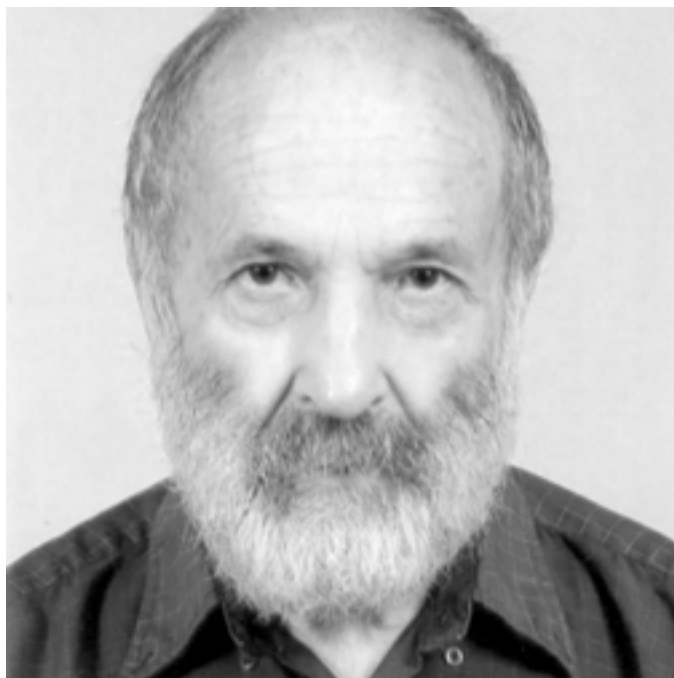

FOTO: družinski arhiv Gros

Ob 50-letnici konca druge svetovne vojne

Z ozirom na poročanje o slovesnostih ob 50-letnici konca druge svetovne vojne, ki večinoma ni ustrezalo dogodkom, in na pisne odmeve nekaterih bralcev v vseh slovenskih časopisih Vam v objavo pošiljam odgovor na kritike Slovesnosti ob 50-letnici konca druge svetovne vojne, ki je bila 9. maja zvečer v Kranju.

Slovesnost sem organiziral kot župan, torej kot organ Mestne občine Kranj, ob pomoči za to pristojnih občinskih uslužbencev in nastopajočih.

Zavedal sem se, da bodo reakcije v stilu ravnanja komunističnih povojnih oblastnikov, ki so oblastovali s pomočjo terorja, laži, revolucionarnega prava in predvsem sovraštva. Da, predvsem sovraštva, ki so ga spretno vsadili med ljudstvo že v medvojnem času in ga spretno negovali v vsem povojnem obdobju.

Zavedal sem se tudi, da bodo vse druge slovesnosti v Sloveniji podrejene istim povojnim političnim ciljem. Tudi ne more biti drugače, saj Sloveniji vladajo iste politične sile kot takrat. Le zaradi pohlepa po lastnini imajo drugo nianso.

Vendar ne smemo spregledati dejstva, da je nespravljiva zadrtnost orodje tistih iz vodstva borčevske organizacije, ki želijo skupaj z nekdanjimi sedanjimi – nekoliko pomlajenimi – oblastniki obvladovati Slovenijo na temelju sovraštva.

Meni, županu mestne občine Kranj, pa je veliko bolj pomembno, da končno vsi Slovenci in tudi drugi občani zadihamo svobodno, brez strahu pred oblastvenimi sankcijami, kadar jih ne predvideva zakon, in predvsem, da vsakdo izmed nas sme povedati svoje mnenje, ne da bi žalil sodržavljana ali svojo domovino.

Kot majhen narod na interesno izredno občutljivem delu Evrope, zato nujno potrebujemo medsebojno spravo in razumevanje ne glede na obremenjujočo preteklost. Seveda spravo na temelju zgodovinske resnice, kakršnakoli že je.

To je bil glavni razlog za kranjsko slovesnost. Datum 9. maj pa smo izbrali, ker je bilo takrat konec druge svetovne vojne in ker je bil na ta dan izpod nacifašizma osvobojen Kranj. Zdelo se nam je nemoralno organizirati slovesnost kasneje, na dan ustanovitve slovenske udbe, kot je bilo to v primeru državne prireditve.

Na posamezne besne reakcije – nekaterih znanih in manj znanih zmerjavcev po naročilu – ne bom odgovarjal.

Za odlično organizacijo je zaslužna gospa Nada Bogataj, izredno je program

povezoval in ga s svojimi mislimi obogatil gospod Janez Dolinar, Moški pevski zbor Kranj in Pihalni orkester občine Kranj s solistom Stankom Praprotnikom pa so poskrbeli za nepozabne pevske in glasbene vložke.

Vsem nastopajočim govornikom se zahvaljujem za občutene in v spravnem duhu izrečene besede in obenem obžalujem, da sta sodelovanje odpovedali glavni sprti strani: Zveza borcev Kranj in Nova slovenska zaveza.

Sam sem nastopil kot kranjski župan in sin partizana iz Gorskega Kotarja, kamor smo se med vojno kot pregnanci zatekli. Prepričan sem, da so spravno izzvenele tudi moje besede: »Petdeset let! Za človeka mnogo, za zgodovino malo.«

Petdeset let je minilo, odkar sta se tako silovito mešala neizmerno veselje in nepopisna žalost. Neizmerno veselje, ker se je končala svetovna morija in sta bili poraženi dve za svet tako pogubni ideologiji: nacizem in fašizem. In nepopisna žalost za izgubljenimi svojci, prijatelji in znanci, ki so padali na vseh straneh v bojih ali tudi kot žrtve izdajstev, umorov ali osebnega sovraštva.

Petdeset let je minilo, odkar je bilo izpod nemške okupacije osvobojeno naše lepo mesto – Prešernovo mesto.

Petdeset let je tudi minilo, odkar so bile poražene vse tri slovenske vojske, dve ob koncu spopadov, tretja pa po končani vojni z razorožitvijo in vpeljavo tujega poveljevalnega jezika. Bili smo narod, ki je imel v medvojnih spopadih na žalost tri med seboj sprte vojske. Kot da nesreča z okupacijo in razkosanjem Slovenije ni bila dovolj velika.

Pred petdesetimi leti so se pričeli vračati domov tudi tisti Slovenci, ki so bili pod tujimi zastavami, prisilno pod okupatorskimi in prostovoljno pod zavezniškimi.

Minilo pa je tudi 50 let, ko je Sloveniji po porazu nacifašizma zavladal revolucionarni boljševizem in to na najbolj brutalen način. Z brezkompromisnim in neusmiljenim pobijanjem svojih političnih nasprotnikov. Kako preroške so bile Prešernove besede: »Slovenec že mori Slovenca brata.«

S temi žalostnimi, nepotrebni in v premnogih primerih zločinskimi – zlasti povojnimi – dejanji, smo izgubili mnogo vsi Slovenci. Prišlo je do zgodovinske razdeljenosti med nami. To nam ne more biti ne v ponos ne v korist; občutek zmage

dobrega nad zlim v svetovnem spopadu se je s tem, vsaj pri nas, zameglil.

Je pa svetovni spopad za vsak narod težka preizkušnja. V tem stoletju sta bila že dva. V prvem je bil spopad narodov. Tedaj smo Slovenci zaradi tradicionalno nerodnih in neodločnih politikov izgubili precejšen del živega narodovega telesa. V drugem svetovnem spopadu – spopadu ideologij – smo se Slovenci že začeli pobijati med seboj. Sedanje razmere z množico kriznih žarišč in okrutnih lokalnih vojn, ki so večinoma posledica civilizacijskih razlik, kažejo možnost tretjega svetovnega spopada – spopada civilizacij.

Daj Bog, da do tega ne pride in da zmagata razum ter mir. Tudi zato je potrebna sprava med Slovenci in obžalovanje za nečastna medvojna in zlasti povojna dejanja. Upam, da bo kljub težkim bremenom zgodovine do tega prišlo, da bo slovenski narod v prihodnjih težkih časih enotnejši in odpornejši.

Pri tem naj nam bodo svetel vzgled TIGR-ovci, ki so se prvi uprli fašizmu in delovali domoljubno ter svobodoljubno brez vpliva Slovincem tujih ideologij.

Vzgled naj nam bo tudi fenomen slovenske Osamosvojitvene vojne, ko je slovensko ljudstvo z enotno voljo, pogumom in neizmerno iznajdljivostjo svojih vojakov strlo neprimerno močnejšega nasprotnika, kljub skepsi svetovne javnosti in omahljivosti nekaterih slovenskih politikov.

Drage Slovenke in Slovenci! Vse to je potrebno, da našo državo Slovenijo ohranimo samostojno in gospodarsko uspešno. In ne pozabimo, da smo to dolžni storiti zaradi svojih vnukov, ki nam morebitne napake ne bodo nikdar odpustili. Dolžni pa smo tudi spominu na naše prednike, ki so svojo in našo državo sanjali tisočletje, od časa kralja Sama in kneza Koclja, slovenskih držav Karantanije, Panonije in Kranjske.

Spravljani med seboj ter odločni in prijateljski do sosedov se bomo tudi mi mogli veseliti velike zmage nad fašizmom in nacizmom. Otresti se moramo le še novodobnega komunizma, pomešanega s korporativističnim gospodarstvom, ki ob nepazljivosti ljudstva in neizmerni sli po oblasti nekaterih more pripeljati do neke nove vrste fašizma. Na koncu sem se prisotnim, ki jih je bilo bistveno več kot je bilo objavljeno, zahvalil za zbrano sodelovanje in predvsem zato, ker so se kljub mogočni protipropagandi in skromni propagandi udeležili slovesnosti in premagali polstoletni strah pred enoumno resnico.

Kranj, 20. 5. (velikega travna) 1995

Stanislav Klep

Spoštovana gospa dr. Spomenka Hribar!

V potrditev upravičenosti očitka gospoda Grosa, da so naša sodišča v demokratični državi prežeta s komunistično miselnostjo, ki ga je izrazil na okrogli mizi »O spravnih motnjah«, Vam pošiljam prvostopno in drugostopno sodbo v moji zadevi glede priznanja mojega političnega dela med okupacijo. Iz obeh sodb je razvidno, da se mi leto 1943 ne prizna za delo v uporu proti okupatorju, ker da nisem delal po ukazih komunistične partije Jugoslavije in sem zato moral pričakovati usodo »belo-plavih izdajalcev«, kakor to nedvomno izhaja iz povelja Poveljstva Vojske državne varnosti z dne 15. marca 1944, ki ga je podpisal Bojan Polak - Stjenka in ga v fotokopijah prilagam. Izrečeni sodbi se povsem določno opirata na ukaz Komunistične partije Jugoslavije in jih sodišče sprejema kot zakon. Ker nisem ravnal po nalogu Komunistične partije Jugoslavije in sem odločno nasprotoval zaukazanim pobjem rojakov, političnih nasprotnikov, mi sodišče noče priznati status borca za leto 1943. Sodišče torej še vedno očitno odloča po nalogu Komunistične partije in to Komunistične partije Jugoslavije! Nekdanje komunistične zakone in na teh zakonih temelječe predpise sodišče torej še sedaj sprejema kot veljavne!

S spoštovanjem in v pričakovanju, da boste tudi o pravosodju zastavili svojo besedo.

Kranj, 18. 10. 2002

Priloge:

Sodba Ps 1235/97 (2. 7. 1999)

Sodba Psp 31/2000-4 (18. 2. 2002)

Povelje Poveljstva VDV A 445780-32 (15. 3. 1944)

Priporočeno s povratnico

Vitomir Gros

Na predlog gospoda Stanislava Klepa, da proučim zgornji zapis, izjavljam spodaj podpisani Vitomir Gros kot državljani Republike Slovenije, kot predsednik Socialne liberalne stranke in kot član Lipe sprave, gibanja za narodno spravo med Slovenci, kateremu načeluje prav gospod Stanislav Klep, da se z zapisanim glede na dejstva popolnoma strinjam in podpiram prizadevanja, da se slovensko sodstvo otrese zavezanosti partijskim navodilom ter predpisom in končno nekoč postane neodvisno in za vse državljane enako pravično.

Kranj, 20. 10. 2002

Spoštovani udeleženci slovesnosti pri Lipi sprave, pozdravljeni vsi, ki podpirate prizadevanja za narodno spravo!

Težko mi je govoriti, ko je ravno včeraj in danes slovenska pravosodna oblast nadaljevala s povojno pravosodno prakso podrejanja politični eliti, izvirajoči iz povojne komunistične diktature, ko je v sodnem procesu zoper svojega vojnega nasprotnika sklenila uporabiti izsledke in pričevanja iz komunističnih revolucionarnih časov, pridobljena na temelju takratnih udbovskih metod in političnih direktiv komunistične tako imenovane samoupravne oligarhije.

Tak sklep slovenskega pravosodja je v posmeh slovenskemu pravnemu redu, naravnemu pravu in pravičnosti ter v neposrednem nasprotju s slovensko zakonodajo na področju tako imenovane 'poprave krivic'. Je pa tako ravnanje naravnano tudi zoper strpno sožitje slovenskih državljanov, povzroča med vojnimi nasprotniki nov nemir in nadaljuje razcepljenost slovenskega naroda ter napoveduje vedno nove procese zoper medvojne nasprotnike na obeh straneh.

Če bo hotelo biti slovensko pravosodje kolikor toliko objektivno in neodvisno od trenutne nove – stare oblasti v Sloveniji, bo moralo obravnavati tudi grehe svojih političnih predhodnikov in jih ne bo smelo imenovati zastarane, saj gre za smrt desetisočev Slovencev – vrnjenih oziroma zajetih kot vojnih ujetnikov ali pa celo stotisočev pripadnikov drugih jugoslovanskih narodov, prav tako vrnjenih kot vojnih ujetnikov ali zajetih kot vojnih beguncev, kar je splošno znano najmanj od odkritja množičnega grobišča v tezenskih protitankovskih jarkih pri Mariboru.

Lahko smo žalostni ob deseti obletnici težko pričakovane samostojnosti naše slovenske domovine, saj nam kot naciji in državi ni uspelo sprejeti že zdavnaj predlaganega akta o narodni spravi – Deklaracije o narodni spravi. Saj ne da bi se navadili živeti eden ob drugem, so celo primeri odpuščenja in osebne sprave med nekdanjim rabljem in njegovo žrtvijo. Vendar takšno spravno sožitje nekdanjih nasprotnikov in njihovih potomcev ne zadostuje v vseh ozirih.

Slovenski narod nujno kot kruh potrebuje državni spravni akt – Deklaracijo o narodni spravi, ki bo temelj nadaljnjemu zdravemu razvoju našega naroda in vseh njenih posameznikov. Da bomo končno mogli pokopati svoje mrtve, jim

izdati mrliške liste, urediti nasledstva, približati svojo zgodovino resnici, sicer bolj žalostni kot je bilo potrebno in nazadnje, da se ne bodo mogle nikoli več ponoviti sodne farse kot so bili na primer razni povojni skonstruirani sodni procesi in kakršnemu smo bili priča včeraj.

In končno, da nas bo ta Deklaracija opozarjala na žalostne čase narodove delitve, ki naj se nikoli več ne ponovijo. In da nam bo bolj pri srcu spomin na čase osamosvajanja domovine Slovenije, ko smo Slovenci prvič v zgodovini nastopili res enotno in brez sovraštva med seboj, pa čeprav so mnogi, tudi nekateri Slovenci, po tistem upali, da nam ne bo uspelo.

Zato je prav, da tudi v prihodnje počastimo 15. junij kot Dan krivde, odpuščanja in sprave, ko se bomo spomnili morije, ki naj se nikoli več ne ponovi, in ko se bomo nekoč mogli spominjati tudi slovesnega trenutka odpuščanja in slovesne sprave. Vsaj upam, da se bo tako tudi zgodilo.

Ljubljana, 15. 6. 2011

Za aktivnejše iskanje odgovornih

Res smo Združeni ob lipi sprave na tiskovni konferenci skupaj z drugimi civilnimi gibanji predstavili dokument, ki razkriva, kdo je poleg Edvarda Kardelja (njegov tajni ukaz o pobijanju intelektualcev, duhovnikov, kulakov ...) zaukazal tudi neusmiljeno iztrebljati in uničevati, v nujnih primerih celo s takojšnjo izvršitvijo. Dokument, ki je bil javen, ima naslov: »Dnevno povelje poveljstva Vojske državne varnosti z dne 15. marca 1944«, v arhivu odložen pod številko A 445789 in v nekem aktualnem sodnem spisu pod številko 32.

Povelje sta podpisala komandant podpolkovnik Bojan Polak - Stjenka in politkomisar, čigar ime smo Združeni ob lipi sprave prebrali kot Pohar Lado - Tomaž.

Po opozorilu gospoda Lada Poharja smo podpis še enkrat natančno pregledali in ugotovili, da je res podpisani politkomisar VDV Žiha Lado - Tomaž.

Dokument je dejansko podpisan tako, da se podpis lahko prebere kot Pohar in ne Žiha, torej ne gre za nobeno manipulacijo, še najmanj zavestno. Da si bralci ustvarijo svoje mnenje predlagam, da »Dnevno povelje« objavite kot faksimile. Gospodu Ladu Poharju se v svojem imenu in imenu Združenih ob lipi sprave opravičujem za neljubo zamenjavo in obenem zahvaljujem, da nam je pomagal odkriti in identificirati »pravega podpisnika« dnevnega poveljstva VDV. Z ozirom na reakcijo gospoda Poharja se lahko celo domneva, da se s takim poveljem ni strinjal, čeprav je omenjeno povelje, ki je bilo javno, kot tvorec partizanskega tiska gotovo poznal.

Vsekakor pa je množica množičnih grobišč posledica obeh ukazov: Žiha - Polakovega javnega in Kardeljevega tajnega povelja takratnim javnim oziroma tajnim službam, kot so bile Narodna zaščita, VOS, VDV in druge, ki so se preobražale ena v drugo, pač po trenutnih potrebah.

Prepričan sem, da bo generalna državna tožilka mogla to pisanje in odkritje podpisnika povelja uporabiti pri svojem delu, še zlasti v luči njenega javnega poziva slovenskim ljudem naj povedo, kaj o povojnih pobojih in grobiščih vedo; seveda poleg mnogih ovadb proti znanim in neznanim storilcem, ki so bile vložene tožilstvom - zlasti zadnjih petnajst let, tudi generalnemu tožilcu Republike Slovenije.

Kranj, 5. 11. 2011

Ob smrti Stanislava Klepa

Spoštovana soproga Francka, Stanetovi otroci, znanci in prijatelji!

Zbrali smo se ob žalostnem dogodku zaključka Stanetove zemeljske poti, ki je bila plodna na mnogih področjih.

Prijatelj Stane, živel si polno življenje, ki je bilo predano delu in prizadevanjem za dobrobit Tvojega slovenskega naroda. Že kot mlad fant si postal vojni dobrovoljec proti nacističnem okupatorju, ko so mnogi s tem istim okupatorjem še sodelovali na temelju sporazuma Ribbentrop-Molotov oziroma Hitler-Stalin. Tudi kot jugoslovanski vojni ujetnik v nacističnem taborišču v Žitomiru si edini imel pogum reči Nemcem, ko so v bližini streljali neoborožene ruske vojake: »To je Vaša nemška kultura«, zaradi česar si bil zapisan smrti in nakar te je rešil pošten nemški zdravnik, ki te bolnega ni hotel izročiti eksekutorjem. Tudi ti si sodeloval v odporu proti nacistom s svojo odporiško skupino, zaradi česar ti je slovensko sodišče šele leta 2002 dosodilo manjšo pokojnino – čeprav je bila Slovenija tedaj že več kot deset let samostojna, od Jugoslavije neodvisna država, in čeprav si kasneje sodeloval v odporiškem gibanju, imenovanem partizanstvo, do samega konca vojne.

Kasneje kot odvetnik si zastopal mnogo ljudi, še zlasti si rad pomagal nemočnim, ki se jim godi krivica. Na svoji dolgi odvetniški poti si vodil mnoge procese. Med drugim si dosegel, da se v Sloveniji ne sme več uporabljati elektrošokov kot pretvezo za psihiatrično zdravljenje. Zaradi tega te je Amnesty International iz Londona prosila, da bi bil njihov pravni svetovalec.

Kot odvetnik si do obisti poznal slovensko pravosodje. Zavedal si se, da v vsem izvira iz prejšnjega nedemokratskega režima. Zavedal si se tudi, da so mnogi nepravilni, nekorektni in celo nezakoniti sodni postopki posledica prav te povezanosti s prejšnjim režimom in sedanjih neurejenih razmer. Zato si postal neizprosni, a korekten kritik slovenskega pravosodja in oster nasprotnik trajnega sodniškega mandata. Venomer si trdil, da nobena oblast ne more biti dana dosmrtno in neodpoklicno, tudi pravosodna, to je tretja veja oblasti ne!

Vendar so bile Tvoje misli že zgodaj usmerjene v razmišljanje, kako zaradi žalostnih dogodkov med in po drugi svetovni vojni spriti in razdvojeni slovenski narod spraviti. Vedel si, da slovenski narod za svoj razvoj nujno potrebuje spravo,

kot človek potrebuje kruh in vodo. Vendar si se tudi ti zavedal in si to venomer ponavljal, da mora narodna sprava med Slovenci temeljiti na resnici, spoznanju, kesanju in odpuščanju. Prav gotovo si bil v teh spravnih prizadevanjih prvi in najbolj temeljit, predvsem pa si bil človek, ki do drugih nisi gojil zamer in sovraštva. Zato je *Deklaracija o narodni spravi*, ki je Tvoje delo, še danes najprimernejši in najtemeljitejši dokument, ki ga bo slovenski parlament prej ali slej moral sprejeti, če želimo Slovenci kot narod zaživeti polno in uspešno. Združeni ob Lipi sprave smo si pod Tvojim vodstvom prizadevali doseči spravo in sožitje med Slovenci s ciljem, da bi bila *Deklaracije o narodni spravi* sprejeta v Državnem zboru – zadnjih nekaj deset let si se za to neumorno trudil in si večkrat celo uspel *Deklaracijo o narodni spravi* spraviti v razpravo v razne organe Državnega zbora Republike Slovenije. Vendar sedanje razmere še niso dopustile njenega sprejema. Predvsem Tvoje delo so tudi številna komemorativna srečanja pri Lipi sprave na ljubljanskih Žalah. Petnajsti junij si označil kot »Dan krivde, odpuščanja in sprave«. Za ta dan si zapisal, da je spominski dan na največjo narodovo nesrečo po koncu druge svetovne vojne, ki je posledica slepe zaverovanosti v boljševiško ideologijo. Zapisal si verze, ki povedo vse:

»Ideja, ki premamila je svet,
Boga zavrgla in postave,
na Zemlji je pustila sled
solza, poti krvave.«

Zaradi trdnega vztrajanja pri svojih načelih, tako pri kritiki pravosodja kot pri delu za narodno spravo boš, dragi prijatelj Stane, ostal v naših srcih in narodovem spominu svetel lik in smerokaz, kako ravnati v sedanjih in prihodnjih težkih časih. Tvoja družina je lahko ponosna, da je imela takega moža in očeta.

Združeni ob lipi sprave se Ti zahvaljujemo za Tvoje neumorno delovanje, sam pa se Ti, Stane, zahvaljujem, da sem smel biti Tvoj znanec in prijatelj.

Počivaj v miru Božjem!

Kranj, 28. 5. 2012

+ Stanislav Klep (6. 10. 1921 – 24. 5. 2012) ²

Stanislav Klep je bil rojen 6. 10. 1921 v vasi Trnice na Dravskem polju. Po osnovni šoli v Marjeti je odšel na meščansko šolo, najprej v Maribor in nato na Ptuj. Po šoli pa se je pri 17 letih odločil za prostovoljno službo v vojski. Vojna ga je aprila 1941 doletela v Osijeku in po kapitulaciji Jugoslavije se je vrnil domov. Po krajšem času je bil dodeljen za delo v Nemčiji na zasedenih območjih. Tu so ga kmalu zaprli, ker je javno oporekal nemškimi vojaškimi oblastem slabo ravnanje s sovjetskimi ujetniki. Ker so tudi z njim ravnali kot s Sovjeti, je zaradi tifusa skoraj umrl. Po delni ozdravitvi so ga na okrevanje poslali domov, kjer je ustanovil samostojno odporniško enoto, ki jo je kasneje vključil v Bračičev odred (XIV. divizija). Njegovega samostojnega odpornišтва mu slovensko delovno sodišče še leta 2002 ni hotelo vštetiti v delovno dobo z obrazložitvijo, da tega ni delal po nalogu Komunistične partije Jugoslavije! Kot politikomisar čete tretjega bataljona je zelo pogosto vodil ostre boje proti nemški vojski. Svojo partizansko pot je zaključil junija 1945 na avstrijskem Koroškem in nato na Štajerskem, kamor se je XIV. divizija umaknila pod okrilje sovjetske vojske, zaradi takrat grozečega spopada med Sovjeti in Anglo-Američani. V tistem obdobju je tudi vstopil v KP, iz katere pa je po šestmesečnem članstvu izstopil. Svojo vojaško kariero je zaključil v začetku leta 1947 s činom poročnika in kot pomočnik komandanta inženirije v XIV. diviziji. Po vojni je študiral zgodovino na Filozofski fakulteti v Ljubljani, kjer je opravil tudi večino izpitov, ne pa diplome. V tretjem letniku je namreč vpisal še pravo, kjer je tudi diplomiral. Leta 1957 je začel s samostojno advokaturo, s čimer se je ukvarjal vse dokler mu je zdravje to dopuščalo. Kot odvetnik je zastopal mnoge ljudi in še zlasti je rad pomagal nemočnim in tistim, ki se jim je godila krivica. Kot je sam rad povedal, se je vedno rad postavil na stran šibkejšega. Vodil je mnoge pomembne procese in med drugim je dosegel, da se v Sloveniji ne sme več uporabljati elektrošokov,

kot pretvezo za psihiatrično zdravljenje. Zaradi tega ga je *Amnesty International* iz Londona prosila, da bi bil njihov pravni svetovalec. Narava službe, ki jo je opravljal in njegove vojne in povojne izkušnje so ga nazadnje pripeljale do tega, da je postal pobudnik gibanja za spravo med Slovenci, ko so 11. maja 1989 posadili Lipo sprave in 15. junija 1990 prebrali predlog *Deklaracije o narodni spravi*. Časi pa niso bili najbolj primerni, da bi tudi v slovenskem parlamentu okronal zamisel, ki bo kar še nekaj časa bila prisotna med Slovenci.

Kot človek je bil Stane večni optimist, prijeten sogovornik, pozoren poslušalec in uslugo je naredil vsakemu. Prav zaradi teh visokih človeških vrlin je Stane odšel bolj ali manj tak kot se je rodil pred 91 leti, brez materialnih dobrin. Za seboj pa je pustil ogromno intelektualnega dela, zamisli in pobud in tudi njegova Lipa sprave bo prej ali slej zacvetela.

S smrtjo meni dragega prijatelja Staneta Klepa, je odšel iz slovenskega družbenega odra eden od njegovi glavnih (nadstrankarskih) protagonistov v obdobju 1985–2012. Vrednote za katere se je boril skozi celo življenje pa ostajajo še vedno zelo aktualne in vsak dan bolj spoštovane. Zaradi vsega tega bo Klepova kritična in s človekoljubnostjo prežeta misel manjkala ne samo nam, ki smo mu bili miselno blizu, ampak tudi tistim, ki ga niso razumeli ali celo oporekali njegovim zamislim. Za seboj zapušča ženo Francko, njegovo zvesto sopotnico in sodelavko, in štiri otroke Stanko, Beti, Miha in Davorina.

Ob Lipi sprave

Fotoarhiv Ivana Korošca

Ivan Korošec

Lipa je bila posajena za ljudi obeh sprtih polov, ki so se po besnečem viharju umirili in si podali roke; da je konec sovraštva, prepиров in obtoževanja, da je vse negativno pogrnjeno s plaščem bratske ljubezni, katerega smo izgubili v neurju okupiranega doma v naši lepi domovini.

Dali smo si častno besedo, da se nikdar več ne bomo pustili razdeliti tujcu in nikomur verjeti za lepe hinavske besede. O vseh razlikah se bomo bratsko pogovorili, kot je zapisal pred nedavnim preminuli predsednik Združenja ob Lipi spravi, prijatelj Stanko Klep:

»Postoj ob mojem grobu, brat, in skupaj bova našla pot! Iz teme labirinta zmot, ko sam ne moreš najti vrat.«

»Za tvojsa vnuka, ki živi za mojga tudi, ki ga ni in nikdar ga ne bo.«

Brezna in kraške jame so v nas zasule sovraštvo, žalost se je ustavila v prizadetih družinah in ponos jo je tolažil; ponos našega naroda, naših fantov, ki so umirali kot junaki za domovino. Ko pa je bila odkrita Huda jama z globokimi jaški in enajstimi pregradami, ker je bilo zločince strah, da pride resnica na dan, smo nemo obstali. To niso bili ljudje, to niso bili partizani z idealom, to so bili poklicni komunisti v zvezi s satanom in zanje po človeško ni sprave, tudi pri Lipi ne. »Oče, če je mogoče, ti jim odpusti«, mi prizadeti jim ne moremo! Lipa sprave ne bi prenesla tega satanskega zločinca!

In naš prijatelj Stanko Klep zaključuje:

»A bolj kot to, duha teži,
kar vnuku ti povedat ni,
da mene tudi v grobu ni,
da jaz sem tam -
kjer med smetmi
so z žico zvezane kosti!«

Ljubljana - Žale, 15. 6. 2012

France Balantič

PROŠNJA ZA BESEDE

Moj molk je padel v senco Tvojih nog
kot bolna prošnja nemega berača,
pretežka Tvoja dobra je pijača
in jezik zdaj je tihi plod, o Bog.

Srca se je dotaknil večni smeh
kipečih juter in otrok ihtenje
in smrt dreves in klatežev življenje
in klic Tvoj rožni v dnevih in nočeh.
Pomagaj mi, besed mi svetlih daj,
besed, ki kakor vino se iskrijo,
ki molijo Te kot pomladni gaj!

Jaz bom pa vedno Tebi pesem pel
in kadar moji zvoki dozoriijo,
pri Tvojih bom kolenih obsedel.

Pater Jože Kokalj

Lambertu Ehrlichu ob 69. obletnici umora

FOTO: Wikimedia Commons

Misijonar, državnik, mučenec

Teološka fakulteta UL je na 69. obletnico smrti Lamberta Ehrliche 26. 5. 2011 priredila spominsko svečanost. En dan pred Grozdetovim rojstnim dnevom je smrtni dan tega, verjetno še bolj pomembnega Slovenca, duhovnika, vzgojitelja, profesorja, pisatelja in državotvornega misleca in političnega delavca. Morda je to zadnje razlog, da se verni Slovenci ne zavedamo, kaj smo izgubili z njim, saj še vedno nimamo dovolj narodno-politične volje, da bi gradili svojo državo na njegovih izročilih krščanstva, dialoga in solidarnosti narodov in skupin. Slovesnost je potekala v znamenju

zapletenih razmer in stanja duha pri nas. Govornik Janez Juhant je izpostavil »stanje v slovenski družbi, kjer prevladuje sprenevedanje o preteklosti, resnica o nas samih o naših izvori in naši prihodnosti ostaja večini državljanov prikrita ali potuje v podzavestne globine osebne in družbene zavesti in le včasih zelo izrazito in na presenetljive načine prodre na dan. Trenutna oblast si je razen tega vzela za pravico da obračuna še s preostalimi usedlinami krščanskega duhovnega sveta«. Ugotavlja krizo civilne-demokratske družbe, »ko smo državljanji pripravljani marsikaj potrpeti in se sprijazniti celo s parolami: 'Ne more verska skupnost celotni državi vsiljevati svojih načel!', čeprav oblast v odločilnih trenutkih išče stika z voditelji katoliške Cerkve«. Slepilne parole vsiljevanja manjšinskih pobud nad večino imajo namen zamegljevanja duhovnih izročil in »žal se celo katoličani ali njihovi predstavniki dajo vpregati v te vozove ob podporo njih, ki nam žagajo še žive veje naših duhovnih izročil«.

»Življenje ni v izključevalni revolucionarni logiki, ki se krepi in utrjuje v družbi. Znova se oživljajo simboli totalitarne oblasti kot poimenovanje ceste po bivšem diktatorju, kovanje evropskega kovanca po človeku, ki je dal pobijati nedolžne civiliste in oživljanje revolucionarnih dogodkov na vseh področjih javnega življenja. Vedno težji pa je družbeni dialog o temeljih narodovega duhovnega in socialno-gospodarskega življenja in s tem njegove zdrave prihodnosti.«

Temu se je v državotvornem demokratičnem in krščanskem duhu uprl Lambert Ehrlich, da bi preprečil delitev in uničenje Slovencev. »Kot koroški Slovenec je poznal nasilnost nemškega nacizma, a prav tako ni bil slep za zablode komunizma. Že v svojih predvojnih spisih je podrobno obdelal posledice komunistične revolucije v Sovjetski zvezi in opozoril Slovence pred nevarnostmi revolucionarnega zla. Zato se je zavzemal za dialoško krščansko kulturo, v kateri je videl prihodnost slovenskega naroda. Vse to je botrovalo njegovemu umoru pred 69 leti.«

Zavezanost življenju kot zaveza resnici in pravičnosti za sodelovanje, ne pa uničenje, je bilo vodilo njegovega smelega narodno-političnega načrta, ki ga je posvetil Mariji na Višarjah, kjer je videl središče srečevanja in dialoga ver, narodov in kultur. »Slovani, Germani in Romani naj bi v veri našli moč za sodelovanje in povezavo. Ideološki sistemi so njemu in vsem Evropejcem preprečili uresničenje idej sprave, sodelovanja in dialoga, zato ostaja to danes narodna dediščina, ki smo jo dolžni možu, ki se ga danes spominjamo.«

Evropa je danes utemeljena na teh Ehrlichovih načelih mednarodnega in medkulturnega dialoga, sprave in pomirjenja sprtih strani, kar je danes skupna zaveza in dolžni spomin na tega velikega kristjana in Slovence. »Še posebej verni smo dolžni zastaviti svoja življenja za resnico v nas, med nami, v narodu in med narodi. On je umrl za spravo in pomirjenje, da bi prihodnji rodovi uresničili to poslanstvo. Smo Slovenci različnih nazorov danes že dozoreli za tak dialog kot temelj prihodnje Evrope?«

Ljubljana, 26. 5. 2011

Govornik je zaključil, da »si bo TEOF UL v Ljubljani in v Celju na simpoziju o spravi in odpuščanju v povezavi z evropskimi ustanovami prizadevala za smernice, ki bi med nami Slovenci in med evropskimi narodi gradile temelje dialoga, sodelovanja in zблиževanja ... K temu sodelovanju nas kličejo mladi, da bi se osvobodili bremen preteklosti in bi se lahko spoprijeli z zahtevno prihodnostjo. Ehrlich se je zavedal dolžnosti do mladih, ki jih je zbiral, bodril in organiziral za svobodno prihodnost«. Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani je na pobudo Ehrlichovih učencev ob šestdesetletnici umora postavila spomenik Lambertu Ehrlichu v aleji profesorjev, zaenkrat edinemu in najbolj zaslužnemu svojemu profesorju, saj je bil mučenec resnice in pravice. Kristjani verujemo, da je pot k resnici in spravi možna tako, da »bomo ne le kristjani, pač pa vsi Slovenci Ehrlichu, Grozdetu in vsem, ki so se umrli za resnico, dialog in svobodno družbo postavili spomenik ne le na oltarjih, pač pa tudi v svojih srcih«.

Tudi udeleženci so prispevali k predstavitvi Ehrlichovega duhovnega, voditeljskega, narodnostnega in državotvornega prispevka za Slovence.

Janez Juhant

FOTO: fotoarhiv Juhant

Čakajoč leto milosti

Združeni ob Lipi sprave ob četrti obletnici vstopa v Hudo jamo že sedmič vlagamo v Državni zbor *Deklaracijo o narodni spravi*. Sizifovo delo, bo kdo rekel. A vendar so na Severnem Irskem, v Južni Afriki in še kje opravili spravni proces. V Južni Afriki so za to ustanovili *Komisijo za resnico in spravo* (TRC), ki je spodbujala žrtve k izpovedi in jih celo soočala z rablji. Naš in primer BiH kažeta, da je spravni proces v postkomunističnih državah težji. Komunistom je svetovna skupnost zaradi vloge v prvi in drugi svetovni vojni »odpustila« njihove zločine. Po padcu železne zavese je dolgo trajalo, da sta Svet Evrope in Evropski parlament sprejela resoluciji o totalitarizmih in je zadnji določil 23. avgust kot dan spomina vseh žrtev totalitarizmov. Marksistična teorija izključuje Boga, zemeljska pragmatičnost ji je vodilo delovanja, zato so se nekdanji komunisti ob formalni uvedbi demokracije s prilastitvijo družbenega premoženja prelevili v nebrzdane kapitaliste, zanikali svoj izvor in formo demokracije izrabili za ohranitev realne oblasti.

Tranzicijska družba se zato težko otrese nekdanjih navad in metod. »Vstaje«, simboli totalitarizma, čudni zasuki oblasti (milo rečeno) le krepijo to zmedo, sprevrženost, laž in prevaro, kar zaostruje krizo duha in se pogosto zdi, kakor da ne živimo v normalnem svetu in ne govorimo pravega jezika. Besede nimajo več teže, sprevrčanje in sprenevedanje obvladujeta življenje. Kako v tem vzdušju priti do resnice o polpreteklosti in najti pota prihodnosti? Nismo ne evidentirali, ne pokopali žrtev, Huda jama ostaja zaprta. V socialističnem močvirju nam tone država, državljani pa se izgublajo v praznih besedah brezupa, negotovosti, brezpravnosti, medijske in politične manipulacije, korupcije in klientelizma. Naraščajo nasilnost, depresivnost, občutek nemoči, žalosti in sramu nad državo. Težko je v takem ozračju delovati pedagogom, brez upanja in smelega pogleda v prihodnost rastejo mladi.

Smo se kristjani »do krvi uprli« tem stranpotem? Cerkev je sicer že večkrat kot ustanova prosila odpuščanja za to, kar so hudega napravili kristjani. Koliko smo spravljani s seboj in z Bogom, je vprašanje vesti posameznikov. Morda kristjani le preveč prenašamo poniževanja in zapostavljanja, ki smo jih deležni v družbi. Na dostojanstven način bi morali enkrat reči *ne* vsakemu zatiranju človekovega

dostojanstva. Čeprav odpuščamo in potrpiamo, pa tudi mi čakamo leto Gospodove milosti (v Izraelu 49. leto), ko bomo z drugimi demokrati te dežele uradno slišali, da je vzpostavljeno prvotno stanje demokratičnosti, da ustanove – sodstvo, izvršni in drugi organi države – začno delovati v smislu pravičnosti in spoštovanja vseh ter bomo začutili, da smo res enakopravni vsi, ne le nekateri.

Ali je upanje? Časi preizkušenj so rodovitni, da se ljudje streznimo. Kristjani smo poklicani, da kot sol zemlje in luč sveta nosimo težo ne le svojih bremen, pač pa tudi drugih. V veri imamo razlog svojega upanja. Naši predniki so zaupali v Boga kljub preganjanju, nevarnosti in celo smrti. Ali se zavedamo, da naše kraljestvo ni od tega sveta, ter se zato toliko bolj zavzemamo za pravičnost in poštenost med nami? Ali se le ne ukvarjamo preveč s svojimi položaji in mešetarimo za stvari tega sveta, namesto da bi odločno zastopali božjo pravičnost in s tem branili pravice vernih in vseh ljudi te države in sveta? Naše upanje ni v vladarstvih tega sveta, ne v političnih, gospodarskih ali medijskih lobijih, pač pa v Kristusu.

Ob najavi vrnitve škofa Rožmana v Ljubljano naj v nas vznikne tudi nekaj njegove drže: V pismu 9. novembra leta 1945, ko je pričakoval, da ga bodo Angleži izročili komunistom, pravi: »Ko sem silno težko sprejel (breme križa) ob posvečenju, v tistih slavnostnih urah je bila moja duša zavita v vihar temnih slutenj ... tedaj sem (Bo)ga prosil: naj kraljestvo božje v dušah in v zunanjem svetu med verniki ne trpi zaradi moje nesposobnosti ali nevrednosti nobene škode. Tedaj sem Bogu daroval tudi sledeče: naj umrjem v zaničevanju in pozabljenju, naj bo moj grob neznan, naj me zgodovina še tako črno in temno slika in naj ostane tak spomin name v zgodovini ali pa naj moje ime čisto izgine, da se nikjer in nikdar ne omenja več ..., samo da bi kraljestvo božje raslo, se utrjevalo v dušah, samo da bi čim več duš se zveličalo, samo da bi božja čast rasla in se večala.«

17. 3. 2013 (Slovenski čas)

Izjava

Združeni ob Lipi sprave, ugotavljamo, da je slovenski narod po formalno končani revoluciji še vedno razdeljen in da niso opravljeni postopki za odpravo hudodelstev in narodno spravo. Zaskrbljeni pa smo zaradi vzdrževanja in celo spodbujanja medsebojne nestrpnosti, sovraštva in nepripravljenosti za sodelovanje, ki je nujni pogoj vsake uspešne politične skupnosti. Prepričani smo, da je večina ljudi med vojno delovala v duhu obrambe narodovih interesov in zaščite ogroženega naroda v vojnih razmerah. Skladno z **Resolucijo št. 1481** parlamentarne skupščine Sveta Evrope z dne 25. januarja 2006 o obsodbi komunizma, fašizma in nacizma ter Resolucijo parlamenta EZ z dne 2. aprila 2009 o Evropski zavesti in totalitarizmu ter 23. avgustom kot dnevom spomina žrtev totalitarizmov, ponovno predlagamo Državnemu zboru Republike Slovenije in ostalim pristojnim sprejem in potrditev *Deklaracije o narodni spravi*, ki je pogoj za življenje in preživetje naše družbe. Vsem žrtvam komunističnega, fašističnega in nacističnega režima, ki sodijo v pristojnost naše države, naj za to odgovorni slovenski organi dajo ustrezno zadoščenje in tako omogočijo vsaj sorazmerno odpravo posledic hudodelstev, ki so jih utrpeli, vsem umorjenim pa je treba urediti dostojen pokop in mrliški list, kolikor to še ni urejeno. Odgovorne ljudi in pristojne organe predvsem na političnem, vzgojnem in medijskem področju spodbujamo k medsebojnemu spoštovanju in skladno z našo Ustavo in mednarodnimi dokumenti o človekovih pravicah k spoštovanju dostojanstva vsakega človeka, posebej vseh žrtev totalitarnega in vsakega drugega nasilja. Podpiramo prizadevanja za uveljavljanje celovite zgodovinske resnice o naši preteklosti in za krepitev temeljev narodne samobitnosti in državotvornosti. Skladno z *Deklaracijo* ohranjamo spomin na vse žrtve revolucionarnega in drugega nasilja in podpiramo prizadevanja za dialog in spravo med nami, kar bo omogočalo Slovencem državotvorno sodelovanje, ki je pogoj za uspešno prihodnost države in za blagor vseh njenih državljanov.

Združeni ob Lipi sprave,

Akad. prof. dr. Janez Juhant, predsednik

Medvode, januar 2013

Sprava ob grobu

Praznik vseh svetnikov in spomin rajnih nam odpira središčna vprašanja bivanja, življenja in smrti. Človeška izročila, misleci in umetniki izražajo pomen teh dni, vsi pa se na tak ali drugačen način opredeljujemo do temeljev svoje biti in si vsekakor želimo, da bi zanamcem ne zapustili prehudih bremen, da bi se nas lahko hvaležno spominjali. Tudi Bog ne bo »njegovega imena ... izbrisal iz knjige življenja, ampak ga bo priznal pred svojim Očetom in pred njegovimi angeli« beremo v Razodetju (5,4). To vero gojimo ob Lipi sprave, zato vztrajno kličemo v spomin vse zamolčane, pozabljene in izbrisane in sebi ter drugim obujamo vest: Dokler ne bo dostojno pokopana zadnja žrtev iz Hude jame, Kočevskega roga ali katerega koli drugega tankovskega ali drugačnega jarka, ne bomo živeli v miru. Da pa bo dostojen pokop in spravo lahko opravila država, se mora prebuditi človeškost v vseh srcih državljanov in Slovencev. Kakšni ljudje so torej, ki odhajajo, ne da bi se javno spravili s svojimi žrtvami? Kam nas bo odpeljalo toliko nasilje, prezir in sovraštvo med nami? Zakaj laž in prevara tako trdovratno zapirata oči v nebo vpijoči resnici? In kakšna družba smo, da ne uredimo pokopov, spominskih obeležij in dostojnih spomenikov? Kdaj bo narodova zgodovina zapisala usode nedolžnih, kdaj jih bomo brali v učbenikih in se jih bo dostojno spominjala politična, medijska in kulturna srenja? In kdaj bo oblast sprejela vse korake, da to uredimo? Kako vendar, če tisti, ki si lastijo Trubarja, teptajo ravno to, kar mu je sveto: resnico in pravičnost.

A dokler ostaja naša država utemeljena na umoru, sprava ni mogoča. Leta 1990 smo sicer verjeli, da bosta domovinska ljubezen in sloga premagali zločin. A žal se še bolj razrašča mit revolucije in bratomorne vojne, ki je tolikim Slovincem, ki so ljubili domovino in bili zanjo pripravljeni umreti, vzel življenja, na domobranski ali na partizanski strani. Njegove žrtve so bili med vojno in po njej tudi nešteti, ki niso bili na nobeni strani, a so služili domovini z zvestim in poštenim delom ter zavzemanjem za resnico in pravičnost. Žrtve pa so bili in so še tisti, ki so izgubili svoje domove, lastnino ali morali v tujino, da so si rešili življenja. Žrtve so za vedno ostrašeni in od vsega gorja prizadeti otroci s Petrička, iz Šentjošta, Rovt, Šterntala in drugih krajev, ki so odraščali brez staršev in niso mogli živeti normalnega življenja niti povedati svoje bolečine ne svojim bližnjim ne drugim. Kdaj bomo zbrali in zapisali

v našo zgodovino in literaturo vse te žalostne zgodbe človeških usod v spomin in opomin prihodnjim rodovom?

Državljanе še vedno bremeni ta neočiščena morilska preteklost, ki je vzrok neurejenih razmer v državi in družbi, kar tudi pogojuje nagnjenost Slovencev k samomorilnosti, saj jih tako neurejeno stanje ne spodbuja k življenjskemu optimizmu. Na obroke nam umirajo številni, ki se selijo v tujino, da bi tam zaživelі svobodno in ustvarjalno, saj v naših družbeno-političnih pogojih tega ne morejo. In mit polpreteklosti še kar naprej ustvarja žrtve. Tisti, ki so nas že oropali in nam vzeli prihodnost, zdaj nalagajo nesorazmerna bremena vsem, ki si z lastnim trudom ali upravičenimi denacionalizacijskimi postopki ustvarjajo pogoje za normalno življenje in delo, medtem ko si roparji pilatovsko umivajo roke. Kakšna družba pravičnosti je to, v kateri nam jemljejo blaginjo in nas pehajo v prihodnost brez razvoja in upanja? Ali nam tolike žrtve polpreteklosti ne sprašujejo vesti, da bi zaživelі človeško? Kakšni so to ljudje, ki jim za oblast in uživanje niso mar nove in nove žrtve?

Sestavni del krščanske kulture, ki je do nedavna oblikovala naš slovenski prostor je, da ob smrti poravnamo račune, popravimo krivice, odpravimo spore in nesoglasja ter si odpustimo. Ne samo osebni, pač pa tudi naš skupnostni spomin bomo očistili, če bomo pokopali mrtve, uredili njihove grobove, se z njimi in med seboj spravili. Tako se bomo lahko složno obrnili v prihodnost ter novim rodovom spet vrnili življenje. Takrat bodo rajni našli svoj mir, Slovenke in vsi državljani te države pa spet upanje.

Medvode, marec 2013

Sprenevedanje o umorih

FOTO: Janez Pintar

Pevno: jama umorjenih otrok

Bliža se nam 70-letnica konca Druge svetovne vojne in revolucije na Slovenskem. Vse to odpira strahotne posledice tragedije, ki je doletela slovenski narod. Vsi trije totalitarni apokaliptični jezdecji so teptali Slovence in pobrali svoj krvavi davek. Pustošili so po tej zemlji, na kateri naj bi po božji zamisli živeli veseli ljudje, in zagrnili deželo v žalost ter črnino. Iz dežele sodelovanja in vzajemnosti, kakor nas je učilo krščansko izročilo, so napravili opustošeno tiranijo smrti, sužnosti in maščevanja. Uničevalno sovraštvo, pohlep in sla po osebnem uveljavljanju in žrtvovanju drugih še danes puščata posledice osebne in družbene zaznamovanosti, travmatiziranja in ran, ki še vedno pod površjem zavesti najedajo osebno in narodno samobitnost. Laž še vedno v veliki meri kraljuje nad resnico, krivica in krivosodje nad pravico in pravičnostjo, kot posledica pa umor v različnih oblikah nad radostjo življenja. Tragične usode nam potrjujejo razsežnosti te resnice in nas spodbujajo k sočutju in usmiljenju. V Arhivu Komisije Vlade RS za izvajanje zakona o popravi krivic je takih zgodb okoli 30.000. Če zgodbam prištejemo še družine in sorodnike, emigrante, ki niso ali niso mogli več vložiti zahtevkov za popravilo krivic, se število povzpne na več sto tisoč. Torej toliko zamolčanih zgodb, življenj, ljudi, oseb kot Ti in jaz. Prisluhnimo eni izmed njih:

»Po smrti očeta so doma ostali mama in onadva. Bili so brez vsakih sredstev za preživljanje. Mama je morala veliko delati pri okoliških kmetih, da je kaj zaslužila za hrano. Poleg tega je delala tudi, da so najeli njivo, ki so jo obdelovali in kaj pridelali sami. Mama si je sama odtegnila od ust, da je bilo kaj za otroka. Hudo je bilo tudi to, da so jima drugi ljudje dajali vedeti, da sta manj vredna od drugih, ker sta sinova domobrancev. To je trajalo do 18. leta, ko sta se izučila in začela delati ter s tem zaslužila za preživljanje sebe in mame. Tudi v šoli so se jima dogajale krivice. Učiteljice, ki so bile iz partizanskih družin, so ju ves čas zaničevale. Velikokrat sta bila neupravičeno kaznovana. Imela sta najslabše ocene, kljub temu da sta bila dobra učenca. Učiteljica je Stanislavu rekla, da če bi prišlo do nove vojne, bi bil on ravno tak izdajalec kot njegov oče. Ko je povedal mami, je ta prišla k učiteljici, a jo je ta pred vsemi osramotila ter ji rekla, naj se le pritoži, če se ima kam. Tudi kasneje v poklicni šoli sta bila nadzorovana in vodstvo je njune prijatelje ščuvalo proti njima.« Domobranci, mobiliziranci, partizani, podjetniki, plemiči, intelektualci, verni in številni drugi, ki so ohranjali svobodo, osebni pogum in dostojanstvo na eni strani, na drugi pa rablji, ki so se vpregli v sistem zločinov in sodelovanja; vsi so postali žrtve popolnega nadzora velikega brata, ki ga je gnala sla po oblasti in popolni podreditvi vsega njegovi volji. Narod, zgodovina in usode oseb so postale revolucionarni plen in žrtev izživljanja peščice, ki je potrgala tradicionalne narodove življenjske korenine ter jih posadila v krhko zemljo novih, za lase privlečenih družbenih ureditev. Razumljivo, da je potem vse životarilo, stagniralo in propadalo do svojega tragičnega konca. A prijele so se in ostale zgrešene navade, vzorci in mehanizmi na glavo postavljenega in nečloveškega sveta. Da je bilo ustrahovanje po vojni prav tako nečloveško in brezobzirno in totalitarizem vseskozi uničevalski, potrjujejo povojne zgodbe: Otroci »navajajo, da so nekega dne (avgusta 1949) prišli možje s črnim avtomobilom in odpeljali mamo, ki je nikoli več niso videli. Prikrajšani so bili za materinsko ljubezen v najnežnejših otroških letih, kar jih je zaznamovalo za vse življenje«. Eden od sinov je zapisal: »Možje, ki so jo prišli aretirat, so se pripeljali v črnem avtomobilu, premetali vso hišo in mamo odpeljali. V naročje mi je dala osem mesecev starega bratca ter naročila, naj pazim nanj, dokler se ne vrne.« Številni so bili pobiti po vojni od sosedov, zaradi zelo sebičnih razlogov, zavisti, pohlepa po zemlji, ljubosumja in podobno. Potomce žrtev je smrt in vsestransko šikaniranje s strani oblasti, šole in sosedov zaznamovalo za vse življenje: »Ubili so

ga brez sojenja. Jaz imam še danes psihične posledice mučenja naše družine.« Poleg društva Združeni ob Lipi sprave in drugih pobud se številni v civilni pobudi *Resnica in sočutje* zavzemamo, da resnica slovenske osebne in družbene travmatiziranosti le pride na dan. To je naš dolg do žrtev in naš prispevek k bodočemu zdravemu življenju oseb in naroda. Tako žrtve postajajo seme novega narodovega življenja in upanje za prihodnje rodove. Ko se klanjamo njihovemu spominu, Boga prosimo, naj nam pomaga obuditi ukleti spomin ter razkleniti človeška srca, kajti kot pravi P. Ricoeur, nas spomin povezuje v posamezne osebne identitete, vse skupaj pa v narodovo identiteto, ki je naša obveza in zaveza. A dokler ne uvidimo resničnosti te povezanosti, ni mogoče dojeti resnice o povojnih pobojih in o totalitarizmu bivšega sistema, ki ga imajo nekatere še vedno za normalnega. Žalostno je, da tako razmišlja celo predsednik Državnega zbora demokratične Slovenije in skuša opravičevati takratne oblastnike za povojne poboje z golim upoštevanjem naravnega prava. Kaj pa usode vseh žrtvovanih ljudi? Kje so torej etični standardi SMC, o katerih je bilo toliko govora? Ali moramo eni še vedno vse prenesti, kot pričajo navedene zgodbe in dogajanje danes, ko si v demokratični državi določeni še vedno dovoljujejo imeti del naroda za drugorazrednega oziroma za neenakopravnega. Ali ni že čas, gospod Milan Brglez, da nehamo teptati dostojanstvo dela državljanov in posebno, da se državne ustanove in njeni služabniki oziroma službeniki (ministri) poklonite spominu vseh žrtev in jim končno dovolite počivati v miru? Šele ko boste nehali manipulirati z zatiranim delom naroda, takrat bomo lahko vsi zaživel v svobodi in pravičnosti in začeli skupaj tlakovati pota sprave med nami. Zato imate odgovorni v državnih ustanovah svoj dolg tako do revolucionarnih kot tudi do vseh drugih žrtev do danes ter na razpolago tudi sredstva, da končate revolucijo in institucionalno zagotavljate uresničevanje družbene pravičnosti za vse, ob postavki seveda, da daste kaj na človekovo dostojanstvo.

Ljubljana - Žale, Lipa sprave 2. 11. 2014

Bogomir Štefanič

Pot do narodovega zdravja

**Marca se bo zvrstilo šest okroglih miz o spravi;
med pobudniki zanje je tudi dr. Janez Juhant, Slovenski čas 2015**

Slovenija tiči v globoki gospodarski, finančni, socialni, tudi politični krizi, zaradi katere je slišati glasne klice, da se je treba na daleč izogniti vsem razdvajajočim ideološkim temam in iskati le skupne ekonomsko-socialne imenovalce. V tako opredeljen javni prostor pa vstopate z vrsto okroglih miz o spravi, torej o temi, ki jo mnogi razumejo kot izrazito ideološko. Provocirate?

(nasmeh) Ne! Prireditelji smo prepričani, da je vprašanje sprave nekaj podobnega kot vprašanje človekovega zdravja. Če nisem zdrav, ozdravljen, bom težko delal. Podobno velja tudi za družbeno zdravje, v katero spada, da se ljudje razumemo, da sodelujemo, da v največji meri svoje sile usmerjamo v ustvarjanje. Če tega ni, je v družbi težko delati. Vsi cilji, ki si jih zdaj postavljamo – gospodarska prenova, finančna učvrstitev, napredek naroda in države – zahtevajo najodločneje sodelovanje vseh. To pa ni mogoče, če med seboj nismo pomirjeni.

Toda izkušnje zadnjih dvajsetih in več let kažejo, da je količina govorjenja o spravi obratno sorazmerna z njenim udejanjanjem. Ali se, ko vprašanje sprave znova postavljate na razpravni »dnevni red«, zavedate tega tveganja?

Zavedamo se tega, še bolj pa še večjega tveganja, če glede tega ne naredimo ničesar. Tako kot je v osebem življenju očiščenje preteklosti življenjska nujnost, enako velja za ves narod: če ga utesnjujejo bremena preteklosti, ni sposoben za delovanje, kot ga spričo razmer pričakujemo in potrebujemo. Časi pa so tako zahtevni, da je skupno ustvarjanje, torej sodelovanje, nujni pogoj.

Seveda je tudi naši pobudi mogoče očitati, da je razprava o spravi vračanje v preteklost. Toda iz te preteklosti vsi izhajamo; vsak je na tak ali drugačen način z njo obremenjen. Zlasti mladi nam glede tega sprašujejo vest, ker upravičeno sprašujejo, zakaj nismo dosegli pomiritve. Če je ne dosežemo, ta problem prenašamo

nanje, saj se mu preprosto ni mogoče izogniti ali ga izbrisati. Ne glede na trenutno stanje, ne glede na to, kako se je o spravi razpravljalo doslej – to je posel, ki ga je nujno treba opraviti. Če pa na spravo gledam kot duhovnik, teolog, filozof, pa to razumem kot svojo najpomembnejšo nalogo. Upam, da bomo s tokratnimi okroglimi mizami sprožili poglobljeno razmišljanje, čeprav se hkrati zavedamo, da je sprava v naši družbi v marsičem že postala tabu tema. A ne glede na to se moramo z njo ukvarjati, kot se moramo, hoteli ali ne, ukvarjati z lastno boleznijo, če nismo zdravi.

Kaj v tem okviru pričakujete od politične elite? Zdi se, da se hoče ta teh tem v zaostrenih gospodarskih razmerah otresti.

Vlada naj opravlja svoj posel, civilna družba pa svojega, delovanje obojih je treba v zaostrenih razmerah krepiti. Za celotno družbo je pomembno, da v najboljši meri delamo za prihodnost. Če pa delamo za prihodnost, to hkrati pomeni, da opuščamo pretekle napačne vzorce. Ali se to naredi bolj ali manj zavestno, je drugo vprašanje. A mimo tega ne moremo. Če hočemo, da bomo delali pošteno, da bomo živeli od tega, kar ustvarjamo, moramo razdvajajoče vzorce in zablode preteklosti preseči. Veliko je poti in načinov za to, tudi politika ima pri tem pomembno vlogo. Nekateri izjave, tudi predsednika vlade, gredo v smer, da bo te premisleke in korake vendarle potrebno narediti, čeprav morda bolj posredno. Po besedah pokojnega Drnovška bi bilo dobro za Slovence, da bi se znali poenotiti tudi v zadovoljstvu kot smo se ob osamosvojitvi.

Z okroglimi mizami prihajate predvsem med verna občestva, v župnije. Sami ste za slovenske kristjane uporabili izraz »najbolj ranjeni del slovenskega naroda«. Kaj lahko naredi ta ranjeni narodov del za uresničitev sprave?

Ta vprašanja so tudi nam kristjanom pogosto problem. Med drugim se še nismo poistovetili s tem, da so bili naši krščanski predniki pripravljani žrtvovati življenje za to, da ohranijo krščanske temelje in vrednote kot so pravičnost, poštenost, resnica, samoopoved, torej življenje ne le zase, temveč za druge. To jim je bilo

sveto. Njihovo ravnanje moramo sprejeti, biti nanj ponosni; če hoče tudi naš rod živeti kot krščanski, moramo razumeti njihovo sporočilo in se z njim oplemenititi. To pa pomeni, da okrepimo našo vero, da smo ponosni nanjo in tudi v današnjem času delujemo v skladu z njo. Kajti vera nas odpira drugemu, da ne gledamo le na to, kako bomo sami čim več pridobili, temveč da smo se, tudi v iskanju sprave, pripravljene darovati drug za drugega.

Ob robu okroglih miz bo obiskovalcem na voljo zbornik Izvor odpuščanja in sprave: človek ali Bog? Ta naslov daje slutiti, da bi lahko bile temelj sprave in tako tudi narodove prihodnosti prav krščanske vrednote, o katerih ste zdaj govorili. Toda ali ni v družbi, v kateri prevladuje bojeviti laicizem, nekoliko iluzorno pričakovati, da bo religiozno izhodišče splošno sprejemljivo?

To je vprašanje preživetja: smo se pripravljene spreobrniti? Kolega Ocvirk, avtor enega izmed prispevkov v zborniku, pravi, da je ta spreobrnitev mogoča samo na verski podlagi; torej ljudje, ki vere ne razumejo ali je ne sprejemajo, to zelo težko naredijo. A pri spravi je tudi splošno človeški problem, kjer gre za soglasje, da se družba spremeni v smer sodelovanja, to pa je klic k skupni pripravljenosti za dolgoročneje delovanje? Primer, ki vam bo kot očetu verjetno blizu: če starši svoje otroke vzgajate k dobremu, vam je jasno, da svojega vzgojnega truda ne dobite takoj povrnjenega, ampak da se njegovi sadovi pokažejo šele v prihodnosti. Podobno velja za vzgojo v šoli, pa tudi na mnogih drugih področjih – tudi pri prizadevanju za pomiritev. Če želimo, da se bodo stvari dolgoročno razvijale v smeri, ki odpira narodovo prihodnost, že zdaj potrebujemo določene »vložke«. Čas to od nas nujno terja. V krizo, v kateri smo, smo zašli prav zato, ker ljudje tega niso razumeli: ker so mislili, da lahko vsak čim več prigrabi zase, ne glede na to, kako bodo živeli drugi in prihodnji rodovi. Zato je trajnostni razvoj, o katerem tako radi govorimo in katerega del mora biti tudi sprava, mogoč samo, če smo ljudje pripravljene sodelovati in »vlagati« v prizadevanja, ki se bo morda obrestovala šele znanjem, ne pa nam. Tudi ta vera nam je potrebna.

Koga torej vabite na okrogle mize o spravi?

Vse ljudi dobre volje!

Božje kraljestvo na zemlji

FOTO: Demos na Kamniškem

Kapelica ob morišču na Kopsišču

Ker je večina stvari zdaj v znamenju islama, začnimo tudi naše razmišljanje z muslimanom. V Pavlovi cerkvi v Frankfurtu je v Nemčiji živeči iranski pisatelj Navid Kermani prejel nagrado nemškega knjižnega sklada. Nič posebnega, če ne bi nagrajenec zahvale končal z molitvijo, kar se v tej zgradbi že od davna ni zgodilo, kot je zapisal novinar. V svojem govoru je poudaril pomen in vlogo vere za družbeno oziroma kulturno življenje narodov. Zaključil pa je takole: »Dobitnik mirovne nagrade naj ne kliče k vojni, sme pa klicati k molitvi. Gospe in gospodje, kličem Vas k nenavadnemu, čeprav to vendar ni tako nenavadno v cerkvi. Rad bi Vas prosil, da ob koncu mojega govora ne ploskate, temveč da molimo za patra Pavla in dvesto ugrabljenih kristjanov iz sirskega Karjatajna; otrok, ki jih je krstil pater Jacques, parov, ki jih je poročil, starih, ki jim je podelil zadnje maziljenje. In če niste verni, bodite vsaj z željami pri ugrabljenih in tudi pri patru Jacquesu, ki se bori s samim seboj, ker je bil samo on osvobojen. Kaj pa so molitve drugega kot želje naslovljene na Boga! Verjamem v želje in da te z ali brez Boga delujejo v našem svetu. Brez želja ne bi ljudje metali kamnov na druge, ki jih tako lahko uničujejo v vojnah. In tako Vas prosim, gospe in gospodje, molite za Jacquesa Mourada, molite za Pavla Dall'Oglia, molite za kristjane v Karjatajnu, molite ali želite si osvoboditve vseh talcev ter svobodo Siriji in Iraku. Radi se dvignite za to, da bi nasproti snuff-videom (morjenja) teroristov pokazali podobo našega bratstva.«

Kako prepričljivo povabilo kristjanom, ki nas je pogosto sram, da bi molili in pokazali svoj božji obraz nasproti zlu, sovražstvu in vsem vojnám sveta!

Ob množičnih morijah – kot ob množici beguncev – pogosto pozabimo, da gre za posamezne človeške usode. Nihče ne umira na tisoče smrti, kakor so delali krvniki ideologij, ki so za to izumili tovarne smrti. Vsakdo umira le svojo enkratno in posamično smrt. Od tega sveta se vsakdo poslavlja od svojih sanj, spominov, upanj in hrepenenj, posebno, če je moral mlad nasilno zapustiti ta svet. Odkar je bila objavljena zgodba ilustratorja Jožeta Beraneka v *Slovenskem času*, imam ves čas pred očmi njegovo kruto smrt. Nekje na poti med Ljubljano in Krimom je izkrvavel, ko so mu odsekali obe dlani, da ne bi nikoli več mogel slikati. In pred nami je polno podobnih usod nasilno pobitih, zamolčanih in odpeljanih neznano kam. Tukaj je eno takih morišč, kjer so zakopana ne le njihova ustreljena trupla, temveč so se tu dvigale usode vsakega posameznika v smrtnem kriku k Bogu Očetu. Za njimi so ostale usode pokojnikovih družin, svojcev in narodov, ki jih je za stoletje in več zaznamovala tragika njihove nasilne smrti. Prav je, da rečemo, da nas je zaznamovala vse, res vse, tako žrtve kot rablje, njihove potomce in rodove narodov, ki nas je oplazila ta zla usoda.

A pot iz te peklenške ujetosti je molitev. Že starodavni predniki so vedeli: Dostojen pokop in spomin ter molitev so znamenje človeškosti, pogoji bratstva in miru, o čemer govori musliman Navid Kermani in o čemer so sanjali in še danes sanjajo rodovi. Bratstvo se rojeva v solidarnosti, dialogu in sočutju. Zato Jezus blagruje čiste v srcu ter vse, ki se zavzemajo za resnico, pravičnost in mir. Božji otroci zato prosijo očeta za mir med seboj in za pokoj vseh svojih sester in bratov. Božjim otrokom ni vseeno za sestro ali brata, naj bo živ ali mrtev. Božje kraljestvo je kraljestvo sestrintstva in bratstva. Čeprav bo dokončano šele v večnosti, mu pripravljamo pota že na zemlji, ko širimo med nami Božjo pravičnost, se zavzemamo za resnico in vzdržujemo zvestobo, še posebej do zatiranih, trpečih in zamolčanih sester in bratov. Tako ustvarjamo novo nebo in novo zemljo in prinašamo upanje za rajne in za nas vse. Amen.

Kamniška Bistrica, 31. 10. 2015

Vojna in žrtve: begunci in travmatizirana Slovenija 2015

Tragedija beguncev sirske vojne pretresa in izziva Evropejce in nas Slovence in druge, odpira vprašanja in terja odgovore. Dietrich Bonhoeffer se je sredi druge svetovne vojne uprl Hitlerju, a je obenem trdil, da se prej nismo dovolj upirali kopičenju orožja, zato je prišlo do vojn. Tovarne orožja sicer zaposlujejo evropske, ameriške, ruske in druge delavce, a na bojiščih Sirije in drugje umirajo nedolžni ljudje. Prvim trgovina prinaša blaginjo, drugim seje smrt in opustošenje. Kakor na drugih področjih, kjer nismo dovolj prisebni, tudi tukaj prihaja do maščevanja, a praviloma so žrtve nedolžni ljudje. Če ne vzgajamo otrok v ljubezni, ti odraščajo v maščevalce in teroriste. Če zatiramo druge, se nam kot bumerang vrača nasilje, ki izvira iz pomanjkanja ljubezni do soljudi in zamujenega ni mogoče nikoli popraviti. Nemška terapevtka, ki se ukvarja z begunci, ugotavlja, da če nesrečnikom terapevtsko ne pomagamo takoj, bodo njihovih ran deležni prihodnji rodovi: »V najrevnejših deželah tega sveta potrebujemo ravno svetovalce, ki se ukvarjajo predvsem z duševnim stanjem zatiranih. Postopki pripovedovanja pa ne postavljajo terapevtske, temveč tudi družbenopolitično zahtevo: Žrtvam je treba omogočiti, da se jih sliši in da se zavzemamo za njihove interese.« In zaključuje, da je tako delo z ljudmi najboljša pomoč deželam v razvoju.

Kako pa pri nas? Rane polpreteklega nasilja le polagoma prodirajo na dan, saj smo z *Mojo zgodbo*, *Pričevalci* ter pobudami *Lipe sprave*, *Resnice in sočutja*, *Hude Jame* in drugih, komaj odprli delček zatrte preteklosti. Koliko je še zamolčanih, zasutih in prepovedanih imen, zgodb in ran naše krvave zgodovine, usod krutega nasilja ko je smrt zaznamovala otroke, žene, matere in svojce ter posredno ves naš narod. Ne le da ni bilo terapevtov – še danes jih je vse premalo –, zgodbe izginotja so ostale prikrite celo z upanjem lažnih obljub o vrnitvi, ki se niso nikoli uresničile. Koliko žrtev in neodgovorjenih vprašanj, kje so njihovi grobovi, koliko trpljenja nesrečnih otrok, žena in mater! Mnogi še danes ne morejo spregovoriti, zato še vedno nosimo bolečino neizjokane smrti neznanih morišč. Na drugi strani pa tlijo travme maščevanja, mučenja in pobijanja storilcev, ki se prav tako prenašajo na nove rodove. Koliko Slovencev se lahko sooča z deli kot je Torkarjevo *Umiranje na obroke*

in drugimi tragičnimi zgodbami, iz katerih vrejo rane revolucionarne zaslepljenosti in razočaranj. Kdo bo razpletel borbe z bremenom krivde in utapljanjem v nikoli odrešeni omami? Koliki so imeli sploh možnost pripovedovanja, saj še danes zarota molka preprečuje sprostitev, bremena pa prelaga na prihodnje generacije. Tako tudi heroji umirajo z lažnimi prividi, ne da bi očistili svoj zgodovinski spomin in presegli rane svojih nasilnih dejanj in prevar, ki so jih zaznamovale za vse življenje kot ujetnike nasilja in sovraštva. Ni čudno, da so še dvajset let po revoluciji sinovi revolucionarjev delali samomore in so se njihovi očetje spraševali: »Kako je mogoče?« A najbolj tragične so rane sovraštva, ki kakor zli duh tli po naši deželi, zastruplja mladino in uničuje rodovom prihodnost.

Rojstvo in smrt, najbolj tesni spremljevalki človekove osebe, terjata od vsakega izmed nas svoj dolg. Ob razpravah o družinskem zakoniku je treba priklicati v zavest nas vseh ti dve temeljni resničnosti našega bivanja. Ne moremo se sprenevedati: Stalno gledamo smrti v oči. A ne moremo se je polastiti, pač pa ji lahko le prisebno služimo v ljubezni, da nam odpira globlje skrivnosti. Tisti, ki so se je polastili in se je pollaščajo danes, so omadeževali in omadežujejo človeško zgodovino. Posledice so brezimni nasilno pobiti, izropani domovi in vali beguncev, neizmerno trpljenje, rane in brezup.

Spomin na naše rajne je opomin naši človeškosti. Vsi zremo smrti v oči, zato nam ni dovoljeno, da bi druge pehali v smrt, kajti Gospodar življenja terja od vsakega izmed nas odgovor za vsako življenje. Zato nam ne more biti vseeno, kaj je z našo sestro ali bratom, saj smo varuhi njunega spomina in večni Bog nas stalno sprašuje po sestri in bratu. Kot varuhi svojih sester in bratov z molitvijo in spoštovanjem gojimo njihovo dobro ime, da bi tudi živi postajali drug drugemu bratje: »da ne vrag, le sosed bo mejak!«

Roterjeva knjiga in Hribarjev uvod: Kdo pa nam kaj more!

Kako trdoživo se Slovenci izvijamo iz oklepa totalitarnega režima pričajo v zadnjem času pojavi, ki so sestavni del naših družbenih, političnih in gospodarskih procesov, v katerih zaradi omenjenih polpreteklih usedlin in novih demokratičnih možnosti vladajo kriminalna zakulisna združenja, ki imajo svojo utemeljitev v polpreteklem udbovskem obvladovanju Slovenije. Ta se kot zlovešča mora vleče v sedanjost. Legitimna oblast, gospodarski in finančni tokovi postajajo vse bolj njen ujetnik, medijska obleka pa jih izdatno servisira ter Slovincem preprečuje realen vpogled v našo družbeno stvarnost. Pozornemu gledalcu ali poslušalcu ter seveda ocenjevalcu teh gibanj pa ne uidejo slike te žalostne resničnosti našega razvoja, ki mladim rodovom odžira kruh, otežuje vstop v gospodarsko-socialni proces ter jemlje pogum in upanje za njihovo boljšo prihodnost. Otvoritev otroške kirurgije KC je vzporedno dala tudi ustrezen znak in medijsko potrdilo temu dogajanju. Stricev iz ozadja se zdi, da sploh ni več strah, da bi javno razkazovali svojo zakulisno moč in vpliv. Tako Janez Zemljarič, ki naj bi ga dokumenti bremenili hudodelstev v bivšem režimu in ki ga v tujini iščejo zaradi vpletenosti vanje, pri nas igra očitno tako vplivno vlogo, da ga TV kamere ob otvoritvi novega dela KC niso smele prezreti. Ponuja se sklep, da to ključno vlogo že vseskozi igra, le da zdaj lahko z njo celo brez sramu mirno stopa v javnost. Ob tem se seveda utemeljeno vsiljuje sum, kam gre denar za zdravstvo in posebej za KC. Logično sledi tudi, zakaj se zdravstvena reforma pri nas ne more izvesti.

Očitno je podobno tudi drugod. Reforme ni, ker večina državnega in politično obvladljivega premoženja deluje pod okriljem omenjenih sil iz ozadja. Politiki, posebno vlada, pa ob tem igrajo marionetno vlogo. Vsepovsod je veliko retorike, nikjer pa ni potrebnih sprememb. Te se lahko zgodijo samo z drugačnimi – ne pa 'novimi' obrazi –, ki nam ob podpori medijev, ki jih plačujejo omenjena ozadja, mečejo pesek v oči, ko pa nastopijo oblast potrjujejo in izpeljujejo procese, ki jih izvajajo omenjena ozadja. Tak 'nov' obraz bo zdaj očitno kamniški župan in kandidat za predsednika države. Mediji so mu v predvolilnem boju namenili izjemno pozornost, sicer bi končal kot drugi medijsko nepodprti kandidati kot npr. gospod Šiško ali tudi ostali, ki celo ob strankarski podpori niso uspeli dobiti podpore volivcev. Ne zato, ker bi bili slabši od Šarca, pač pa zato,

ker so njega mediji kovali v zvezde, druge, tudi aktualno izvoljenega predsednika pa maltretirali in izzivali. Dvojna merila. Celo novinarka RTV Slovenija je ob Pahorjevem teku mimo plakata ženske, ki oglašča perilo, menila, da ona ne bi dala te slike v javnost. Pahor pa je vztrajno ponavljal, da sta njegova rumena vetrovka in čepica lahko všečni. Nobena novinarka se npr. ne bo spotikala ob tolikih plakatih in ekranih žensk v spodnjem perilu, ki jih lahko gledamo ob naših ulicah in cestah. Ali imamo povsod ista merila. Ta drobec je samo primer hipokrizije, ki se ob različnih kandidatih plazi po slovenski javnosti in dela iz enih bogove, iz drugih pa družbene škodljivce.

V predvolilni tekmi bodo omenjene sile zaradi svojih finančno-gospodarskih koristi na škodo državljanov te države skušale še naprej zagotoviti svoje plenjenje slovenske družbe in netransparentno posegati v družbene procese. Zato nam spet stopajo v ospredje strici iz ozadja, tokrat kar brez mask. Roterjeva knjiga *Padle maske II. – Pravi obraz*, posebno zaradi *Uvoda* Tineta Hribarja, pozornemu opazovalcu potrjuje, da gre za prefinjeno predvolilno strategijo. Četudi je Roter pokazal pravi obraz – to bo treba še prebrati – Hribar ne snema maske, pač pa nam natika novo. To počneta oba Hribarja zato, da se oblast stricev spet podaljša ...

In glej ga zlomka. Kot grešnega kozla za naše nerešene družbene dileme se Hribarju zdi primerno obtožiti kar otroka, ki je šel s svojim očetom v begunstvo. Niti besede pa ne o oblasti Milana Kučana in tovarišev, ki je s pomočjo UDBE držal roko nad nami, tudi nad Zdenkom Roterjem, če prav razumemo njegov *Pravi obraz*. Ali je imel (in še ima) Kučan svojo roko tudi nad Spomenko in Tinetom Hribarjem, ki sta mu stopala v bran, kadar se je zdelo to politično potrebno.

Prepričan pa sem, da Kajetan Gantar ne misli graditi nobenih spomenikov ljudem, ki so počeli zločine. In primer, ki ga navaja, je seveda obsojanja vreden, posebno ko je šlo ob koncu bitke za obračun z borci, ki so se predali; ali pa so vse pomorili v bitki in napadu? Če je torej vsaka nečloveškost obsojanja vredna; koliko bolj je obsojanja vredno divjanje nad nedolžnimi civilisti med vojno in po njej. In kaj bo rekel Tine Hribar o še živečih partijcih, ki so nas zatirali in nas še kar naprej zatirajo, torej do leta 1990 direktno, od tedaj dalje pa nas indirektno zatirajo še danes?

Medvode, 2015

Krimska jama

Fotoarhiv: župnik Branko Potočnik

Sv. maša ob morišču Pri Konfinu

V zadnjem času se prizadeti vse bolj odzivajo na pokope žrtev iz Hude in Krimske jame. Zdi se, da postajamo bolj občutljivi za ta vprašanja. Krepi se želja in volja za civilizacijski pokop ljudi »zasutih ust«, kot je zapisal pesnik Balantič. Govorimo o ključnih človeških zadevah, ki se jih je treba lotiti ne glede na zapletene aktualne družbene razmere. Ljudje različnih ideoloških smeri spoznavajo, da nas ta teža neodrešene polpreteklosti bremeni. Dve izjemno obiskani okrogli mizi, v Rovtah (*Kam jih bomo pokopali?*, 23. 9. 2016) in Begunjah pri Cerknici (*Ali je skrivnost Krimske jame res razkrita?*, 7. 10. 2016), sta potrdili odprtost za probleme. Med udeleženci so bili tudi mladi, ki so menili, da naj ta bremena uredi sedanja generacija in jih ne prelaga na prihodnje rodove. V društvu Združeni ob Lipi sprave tem vprašanjem posvečamo že doslej vso pozornost. Pokop dela žrtev Hude jame je sicer nek korak naprej, a odpira številna nova vprašanja, predvsem zahtevo priznanja resnice žrtev in možnost individualnih pokopov doma. Ustanovam in komisijam države pa nalaga, da opravijo svojo dolžnost za popravo krivic prizadetim. Te in s tem povezane osnovne civilizacijske procese je nujno nadaljevati in enkrat končati. Državne ustanove jih morajo dostojno izpeljati, celoten narod in predvsem svojci žrtev si zaslužijo ureditev, mir, žrtve pa tudi vsestransko rehabilitacijo.

Odperto ostaja odločilno vprašanje mesta pokopa. Menimo, da je treba urediti kostnico spominskega parka Teharje, ki je nacionalni simbol trpljenja ljudi, saj je bilo na Teharjah eno največjih komunističnih koncentracijskih taborišč po drugi svetovni vojni. Treba je delovati v smeri, da se ustrezen pokop omogoči na Žalah v Ljubljani, ki naj ga uredi država v svojem središču in na način, ki je že uveljavljen za nemške in italijanske vojake. Z ustreznim pokopom bo tudi država opravila prek svojih organov popolno rehabilitacijo, saj je pristojna za vzpostavitev družbene pravičnosti, tako da popravi krivice totalitarizma ter prizna nedolžnost žrtev. To pa pomeni tudi priznanje resnice o revoluciji in njenih žrtvah ter vključuje tudi obsodbo zločinov in poimenovanje krivcev zanje. Saj ni človek gospodar nad življenjem in smrtjo, kar so si prisvojili revolucionarji, pač pa edinole Bog. Umrliji ljudje pa se moramo – nekoč in danes – zavedati svoje nepopolnosti in smrtnosti. Kjer so se ljudje povampirili in se oklicali za 'bogove', je prišlo do največjih zločinov človeštva. O tem pričajo zločini fašizma, nacizma in komunizma. Glede teptanja človekovih pravic so bili vsi ti režimi na isti ravni. Ko se človek zaveda, da je omejeno, smrtno bitje in da je Gospodar življenje edino Bog, pa človek ostaja odprt za drugega in je pripravljen z njim deliti življenje. To je odločilno za složnost med ljudmi, za sodelovanje in potrpljenje s sočlovekom, ki je prav tako umrljiv in nepopoln. Smrt je, pa naj to zveni še tako neprilичno, temeljni sestavni del življenja, ki nas naredi bolj človeške! Zato nas praznika *Vseh svetih* in *Vernih rajnih* spodbujata, da bi se v veri bolj odpirali duhovni razsežnosti svoje biti. Bolj religiozno odprti in duhovno občutljivi bomo polagali svoje življenje v Božje roke in živeli in delovali kot Božji otroci. Vsi smo dediči enakega dostojanstva Božjih otrok in deležni enakih pravic na duhovnem in materialnem področju. Potrpežljivo prenašanje drug drugega je najpomembnejše sporočilo sprave. Vsi smo poklicani k svetosti, ki pa ni v tem, da se kdo sam (po)vzdigne nad druge, ampak da imamo vsak in vsi skupaj zavest, da smo na poti k Bogu. Za svetnike velja, zlasti tudi za naše mučence, da so se imeli za nepopolne ljudi. Bili pa so stalno zvesti Bogu – v težkih časih svojega življenja in tudi v smrti. To nas naredi za Božje ljudi in nam pomaga presegati človeške omejenosti. Vsako samopoveličevanje, trkanje na prsi in herojstva so plod človeške samopašnosti ter zablod, ki vodijo v zločine. Tega se moramo zavedati, zato vabimo vse ljudi dobre volje, da rastemo v tem duhu. Človeška umrljivost nas zavezuje, da pokojne dostojno pokopljemo in da se jih vedno znova spominjamo. To so počeli

številni svojci, ki so kljub takratnim oviram policije, stražam ter drugim preprekam in strahovanju – o tem imamo tudi pričevanja in poročila –, po domovih tiho ječali in v molitev vpletali očete, matere, žene in otroke, ki so jih po nedolžnem izgubili. To nas tudi navaja k sočutju, spoštovanju in bolj prisebnemu odnosu do ljudi, ki so trpeli in še vedno trpijo, ker ne morejo pokopati svojcev.

Na tem mestu, v parku spomina in opomina, spet pozivamo državne ustanove, pa tudi cerkvene dostojanstvenike, škofe in duhovnike, da vsi odgovorni z večjo občutljivostjo pri teh, za posameznike in družine pomembnih zadevah, stojijo ob strani ljudem, ki so zaradi teh dogodkov še vedno ranjeni in zaznamovani. Molimo torej za njihove rajne, z njimi sočustvujemo in delimo njihova bremena. Naloga vseh državljanov, posebej vernih kristjanov, zlasti klerikov (tj. posvečenih) pa je, da odpiramo pota sočutnosti in omogočamo življenje, bolj spravljeno z Bogom in med ljudmi, tudi z vsemi pokojnimi. Predvsem zadnje še manjka naši državi. V očeh smrti smo vsi enaki, tu ni razlike, vsi smo postavljeni pred dejstvo, ki nas včasih morda spremlja in navdaja z grenkobo, po drugi strani pa nas odkrit pogled na smrt tudi osvobaja samovšečnosti in stranpoti. Življenje ostaja trpljenje in preizkušnja, dokončna osvoboditev je šele smrt, ki je pot k Bogu, očetu vseh ljudi.

Medvode, 31. 10. 2016

Javni poziv Zvezi borcev Cerknica

V Vaši izjavi, objavljeni oktobra v *Slivniških pogledih*, ste o nas udeležencih okrogle mize v Begunjah in ostalih, ki so si prizadevali za izkop žrtev Krimske jame, zapisali: »Tisti, ki oživljajo, častijo in opravičujejo izdajstvo, pa so veliko hujši zločinci kot so bili izdajalci.«

Vaš zapis žali vse, ki si prizadevamo za dostojen pokop in vrnitev dostojanstva ljudem, ki so bili pomorjeni. Razen tega je nesprejemljivo in protizakonito, da njih in nas označujete z 'izdajalci'. Še bolj zavržno pa je, da tako poimenujete tiste, ki si skladno z Ustavo, s smernicami *Deklaracije o človekovih pravicah* in z našo demokratično zakonodajo prizadevamo za rehabilitacijo njih, ki so jim nasilno vzeli dobro ime in življenje ter niso imeli pravice do svojega groba, ki po civilizacijskih normah sodobnega sveta oziroma pri kulturnih narodih od nekdanj pripada vsakomur.

Skladno z našo izjavo, objavljeno v *Slivniških pogledih* novembra 2016, Vas pozivamo, da do 31. januarja prekličete Vaše žalitve. V primeru, da se ne boste javno opravičili, bomo državne organe pozvali, da ukrepajo skladno z zakonom.

Prof. emer. dr. Janez Juhant, predsednik društva

Medvode, november 2016

Društvo Združeni ob Lipi sprave in drugi podpisani sprašujejo Zvezo borcev: Povejte, kje so naši mrtvi?

FOTO: Vladna komisija za grobišča, Pavel Jamnik

Macesnovec

Zgroženi smo nad tem, kar si Zveza borcev (ZZB) leta 2016, po vsem, kar vemo o medvojnih in povojnih prikritih zločinih komunistične strani, drzne zapisati. V sestavku »Človek kot vrednota« želi namreč vse, ki se trudijo za resnico in dostojni pokop žrtev prikazati celo kot »veliko hujše zločince, kot so bili izdajalci«. Kako je mogoče, da vodstvo Zveze borcev ne zmore iskreno obžalovati zločina nad nedolžnimi med vojno in posebej po vojni ali pa ostati vsaj tiho? In to celo po razkritih okostjih v Krimski jami, kjer so med žrtvami mlada dekleta, enomesečni dojenček in dva še nerojena otroka. Kakšno izdajstvo so zagrešili nedolžni dojenčki, dekleta in mladoletniki ter družinski očetje in matere? Pričakujemo, da se ZZB neha sprenevedati in jasno odgovori na ta vprašanja, saj so številne domneve že dokazane, ne pa vse. V borčevski zvezi lahko pomagajo dokončno dopolniti poimenski spisek žrtev Krimske jame in drugih grobišč, saj lahko skladno z evropskimi vrednotami, na katere se sklicujejo, omogočijo dostop do natančnih arhivskih podatkov, ki bodo razkrili celovito resnico o pobitih.

Resolucija parlamenta EU z dne 2. aprila 2009 o evropski zavesti in totalitarizmu v čl. 6 ravno opozarja na nesprejemljivost postkomunističnega prikrivanja arhivov »nekdanjih notranjih varnostnih služb, tajne policije in obveščevalnih služb ...«. Naj torej ZZB pove resnico, če ve več oziroma ima bolj natančne podatke, kakor so jih doslej uspeli pridobiti raziskovalci, saj je verjetno, da so bili med sodelavci zločina tudi člani ZZB in prejemniki borčevskih pokojnin. Žal pa ni znano, da bi ZZB raziskovala delovanje svojih članov in izločala iz svojih vrst tiste, ki so dali nalog za umore ali so sami sodelovali pri njih. Naj torej vsaj povedo, kdo so žrtve Krimске jame in ostalih grobišč v cerkniški občini in drugod ter tako sami storijo konkreten, ne le verbalni, korak do sprave in uresničevanja evropskih vrednot. ZZB bo najbolj učinkovito zavrnila žaljive očitke, da so morilci in zločinci, ko bo poimenovala tiste, ki so zločine storili in se od njih distancirala. Združenje ob Lipi sprave, ki je organiziralo zadnjo okroglo mizo o Krimski jami v Begunjah vztraja pri ničelni toleranci do vseh totalitarnih režimov, ki so požigali, ropali in morili slovenske ljudi. Umor brez sojenja je zločin, ne glede na to, kdo ga je povzročil in kdo so žrtve – še posebej če so to otroci, mladoletni in noseče ženske. Odgovorni, ki so povzročili te zločine in tudi nasledniki organizacije, ki je za to odgovorna, pa bi se morali končno iskreno opravičiti svojcem in slovenskemu narodu in tako nas vse razvezati bremena zločinske preteklosti. Pozivamo tudi vodstvo k preklicu dela izjave ZZB o izdajalcih in zločincih, sicer sledi poziv ustreznim ustanovam za kazenski pregon.

*Prof. emer. dr. Janez Juhant, Združeni ob Lipi sprave;
prof. dr. Mitja Ferenc, prof. dr. Andrej Mihevc in Peter Sušnik,
Komisijo Vlade RS za reševanje vprašanj prikritih grobišč;
dr. Jože Možina CD za Pravično Slovenijo in številni navzoči na okrogli mizi v
Begunjah: »Ali je skrivnost Krimске jame razkrita?«*

November 2016

Izjava društva Zdrženi ob Lipi sprave glede pokopa po drugi svetovni vojni na slovenskem ozemlju pomorjenih Slovencev in pripadnikov drugih narodov

FOTO: Vladna komisija za grobišča, Pavel Jamnik

Dekliške kite pred Barbarinim rovom

Društvo Zdrženi ob Lipi sprave je že 29. 8. 2016 javnosti posredovalo stališče glede prekopa žrtev iz morišča Huda jama. Tudi svojci žrtev so oblastem postavili zahteve glede ravnanja s posmrtnimi ostanki njihovih pomorjenih sorodnikov.

Pristojne oblasti stališč društva niso upoštevale, zahteve svojcev so ignorirale, posmrtno ostanke pomorjenih žrtev so prenesle v Spominski park pokopališča Dobrava pri Mariboru, s čimer se ne svojci žrtev ne člani društva ne moremo strinjati iz razlogov, delno že podanih v izjavi z dne 29. 8. 2016.

Pri prekopu in ponovnem pokopu žrtev povojnih pomorov mora država Republika Slovenija brezpogojno spoštovati voljo svojcev žrtev, k čemur jo obvezujejo tudi mednarodne obveze: Vse izkopane žrtve je treba identificirati in ugotoviti njihov DNK zapis. O izsledkih je oblast dolžna obvestiti svojce žrtev.

Komisija v 7 (sedmih) letih ni pripravila projekta, kako žrtve skladno s temi standardi pokopati, kar razodeva njen negativni odnos do žrtev in svojcev. Na koncu je tudi iz časovnih razlogov izsilila prekop na pokopališče Dobrava pri Mariboru, čeprav za to v javnosti ni bilo soglasja in taka odločitev za svojce žrtev ni sprejemljiva. Svojci v Komisiji sploh niso ustrezno zastopani.

Sprehajalna aleja v Spominskem parku pokopališča Dobrava pri Mariboru je zgrajena preko zakopanih po vojni pomorjenih žrtev, tako da sprehajalci ne vedo č hodijo po teh žrtvah, kar je necivilizirano in nespodobno. Taka gradnja je v nasprotju z vsemi civilizacijskimi normami. To necivilizirano dejanje je treba čim prej odpraviti.

Slovenske oblasti naj javno objavijo natančne podatke o vseh doslej znanih moriščih-grobiščih v Sloveniji (nad 750), lokacije naj predstavijo na natančnem zemljevidu Slovenije, z označenimi parcelnimi številkami zemljišč, na katerih se ta morišča-grobišča nahajajo, da se v prihodnje preprečijo manipulacije, kakršna se je zgodila na pokopališču Dobrava pri Mariboru. Zato društvo spodbuja k zakonitemu ravnanju in preprečevanju neciviliziranih manipulacij slovenskih oblasti. Neskladno s takimi postopki, omalovažujoče in žaljivo do stališč društva drugih prizadetih, predvsem žrtev, je v javnem pismu zapisano stališče predsednika **Komisije Vlade Republike Slovenije za reševanje vprašanj prikritih grobišč** dr. Jožeta Dežmana, ko pravi: »Na drugi strani pa so se nad delovanje Komisije začeli pojavljati pomisleki ... Skupni imenovalc številnih izjav, komentarjev, govorov na prireditvah, okroglih mizah itd., je nelagodje nad delovanjem Komisije ... Vsebinska analiza večine teh nastopov nam pove, da ne bi bilo nič narobe, če bi ljudje, ki izražajo svoja pričakovanja in svoja mnenja o delu Komisije, MGRT, MDDSZ, Vlade RS, predsednika RS, prebrali vsaj kakšna poročila Komisije in drugih organov, ki povedo, kaj se v skladu s slovenskimi in mednarodnimi zakoni ter strokovnimi standardi lahko naredi in česa se ne more ... Predvsem nerazumno pa je, da kritiki dela Komisije povsem ignorirajo zakonsko določene postopke in v javnosti prikazujejo dejansko stanje povsem drugače od resničnega ... To bi pričakoval vsaj od vodilnih oseb, ki se sicer razglašajo za skrbnike umorjenih in njihovih svojcev (omenimo Slovensko škofovsko konferenco, Komisijo za pravičnost in mir, Novo slovensko zavezo, Janeza Janšo, Evo Irgl, Marka Štrovs, Janeza Juhanta, Romana Leljaka in še mnoge druge, od medijev pa Novo 24 TV, Reporter, Demokracijo).«

Naše stališče je, da imamo v demokratični Sloveniji vsi, še posebej prizadeti, pravico izraziti nestrinjanje z ravnanjem državnih organov, če so ta neskladna s temeljnimi človekovimi pravicami in dostojanstvom človeka. Nesprejemljivo je, da se glede tako občutljivih vprašanj, kot so vprašanja krivde, sprave in pokopa žrtev, ljudem, ki so bili zamolčani in oškodovani, večinoma izvensodno pobiti, zdaj odreka skladno s človeškimi normami ustrezen upravičen pokop, svojcem pa se ne pusti, da bi odločali o tem. Še več: Komisija postavlja ovire, da bi žrtve oziroma svojci lahko odločali o teh zadevah in si sama prisvoja pravico odločanja brez nadzora javnosti (prim. pismo Judite Treven, Družina 2016, št. 43, str. 14). Sklicevanje na zakonske uredbe je vsaj delno zavajanje, saj je iz zanesljivih virov znano, da naj bi zakonodajo, ki zadeva ta vprašanja (dostop do arhivov, nedostopnost policijskega in javnega nadzora) sooblikoval dr. Dežman. Razen tega naj bi v več zadevah ravnal nezakonito in nepietetno. Tako naj bi naročil, da se ne sme javno povedati, da so med kostmi iz Krimske jame tudi kosti zarodka (izjava M. K. na okrogli mizi v Begunjah pri Cerknici 7. 10. 2016). Izkope Komisija ne izvaja skladno s KZ. Ljudi na slovesu iz Hude jame naj bi zmerjal, ko so prinašali črne križe NSZ, češ: »da križi z napisi niso zaželeni, ker to ni nogometna tekma.« (pričevanje 3. 10. 2016, Demokracija 42). Vse to ne postavlja pod vprašaj le spoštovanja osnovnih načel človekovih pravic, temveč tudi zakonitost delovanja. Dr. Dežman pa v zapisu obtožuje in omalovažuje pristojne oziroma udeležene v postopkih za to, kar bi morala napraviti sama Komisija ... ter celo del pristojne javnosti zmerja in ji odreka pravico do legitimnih stališč. To kaže bolj na metode polpreteklosti kot na željo, da skupaj po demokratičnih in zakonskih podlagah in ob spoštovanju žrtev rešujemo te zapletene probleme. Od državnih organov zato pri ravnanju s posmrtnimi ostanki zahtevamo zakonito ukrepanje, upoštevanje pravic svojcev žrtev in dosledno spoštovanje civilizacijskih norm in mednarodnih konvencij, ki jih je sprejela tudi Slovenija.

Prof. emer. dr. Janez Juhant v imenu društva in tudi v imenu še nekaterih imenovanih v Dežmanovi izjavi.

Sora – Medvode, 15. 11. 2016

Stališče društva Združeni ob Lipi sprave o tem, kakšen naj bo predsednik?

Predsednik Republike naj uteleša politično in moralno avtoriteto. Nujna je za presojo podpisovanja zakonov skladno z Ustavo in demokratičnimi pravnimi načeli, za sorazmerno pravičnost ter spoštovanje dostojanstva vsakega človeka. Je torej žena/mož modrosti, trezne presoje, čuta za pravičnost in branilka(ec) enakosti vseh pred zakonom. Še posebej je zaščitnik(ca) pravic prizadetih ali prikrajšanih, kar pride do izraza tudi v pomilostitvah. Čut za resnico mu narekuje v odločilnih stvareh nedvoumen govor, ki ne dopušča slepomišenja 'večih resnic'. Z odgovornostjo in vestjo se zato odziva na kršitve temeljnih demokratičnih oz. moralno-etičnih načel v poslovanju državnih in drugih organov. V skrajnostih in napetostih v družbi spodbuja k dialogu, trezni presoji, uravnoteženosti in sorazmernosti na moralnem, političnem, medijskem in ekonomsko-socialnem področju. Odločno zavrača sovražnost ali pristranskost v javnem diskurzu. Kot zagovornik žrtev političnega, medijskega ali ekonomskega nasilja ali izkoriščanja spodbuja prakse vključevanja prizadetih. K temu po svojih pristojnostih poziva ustrezne ustanove in organe za odpravo diskriminacije, tudi žrtev revolucionarnega nasilja. V nadaljnje postopke predlaga ali potrjuje ljudi s temi ustreznimi sposobnostmi. Zato tudi državljani volimo v tem smislu, saj tako s svojim glasom potrjujemo pravno državo in krepimo družbeno pravičnost. Volilna izbira je tudi plod moralne integritete državljanov in njihovega poguma za obkrožitev ustreznih kandidatk(ov). Prepričan sem, da nam pamet in srce narekujeta ustrezne izbire, letos še posebej ob stoletnici smrti Janeza Ev. Kreka; zgled nesebičnega delavca za narodno vzajemno sodelovanje v blagor vseh – srce v sredini. Volitve so zato ne le naša pravica, pač pa dolžnost, da tudi z njimi sooblikujemo bolj pravično družbo in pravno državo.

Pred predsedniškimi volitvami 2017

Komemoracija za pobite in prekopane nad Šentvidom

Ob morišču v Kucji dolini, in ob podobnih po slovenski zemlji, obnemimo ob silnosti človeške iztirjenosti, ki je povzročila taka grozodejstva. Kot je zapisal zgodovinar, je 20. stoletje res čas skrajnosti, a so te skrajnosti počeli ljudje z imenom in priimkom, čeprav so se skrili za zveneča gesla kot narod, razred, partija in podobno. Z njimi so opravičevali prestop običajnih človeških moralnih meril spodobnosti. Postaviti so se hoteli na božje prestole in ob vsej človeški revščini in nepopolnosti delovati kot bogovi. In presenetljivo, da nekateri še danes častijo te človeške bogove oziroma malike v človeški podobi, čeprav so prizadeli toliko gorja, trpljenja in obupa svojim rojakom, sicer nedolžnim človeškim bitjem.

Kristjani ob vsem tem še vedno dvigamo svoje roke in srca k Bogu v molitev in prošnjo za spravo in mir. Verujemo namreč, da v vsakem trpečem bitju trpi na križu Jezus Kristus. Ko se judovski pisatelj Elie Wiesel ob grozodejstvih in mučenjih ljudi sprašuje, kje je Bog, odgovarja, da Bog umira v dečku, ki so ga nacisti sredi taborišča obesili na križ. In kristjani še naprej prosimo za vero, upanje in ljubezen, s katero je umiral ne le Kristus na križu, pač pa z njim vsi trpeči tega sveta, ki so za njim z upanjem prenašali in še nosijo svoje križe v veliko noč. S hvaležnostjo za njihov dar v miru obnavljamo zavezo z Bogom, ki so jo v brezizhodnem položaju s krvjo zapečatili naši pomorjeni mučenci. Na vseh moriščih najdemo za njimi sledove molitve in vdanosti v Boga: rožne vence, svetinjice, včasih celo sklenjene roke. Ker so bili verni, so tudi v tej Kalvariji upali na večno odrešenje. Ob tem zemeljskem trpljenju jim je tolažba in trdno upanje ostal edino Bog.

Pogosto govorimo o spravi in miru med nami, in to je potrebno. Naši mučenci so že našli svoj mir in se spravili s svetom in med seboj. V knjigi modrosti so zapisane pomenljive besede: »Duše pravičnih so v božji roki in trpljenje jih ne zadene.« Vsi ti mučenci so že dotrpeli, odpustili in se spravili z ljudmi in z Bogom. Uživajo svoj mir, saj je »njih upanje polno neumrljivosti ... oni so v miru«. Svoj mir so našli, kljub temu da jih še nismo dostojno pokopali in jim vrnili dostojanstva človeškega obraza, ki so jim ga vzeli njihovi krvniki.

Pač pa mir in spravo potrebujemo mi, živeči kristjani in vsi državljani. Zato se moramo zbirati na teh krajih trpljenja. Moramo se jih spominjati in jim vrniti dostojanstvo, ki jim pripada, da bomo tudi mi našli mir in ne bomo ponavljali hudodelskih dejanj, ki so jih počeli njihovi krvniki. Dostojno ime jim mora vrniti država, če je demokratična in spoštuje človekove pravice. Vrniti pa ga mora tudi vsak državljan, če je osveščen demokrat in pošten človek. Svoj mir bomo našli mi, ko jih bomo dostojno pokopali in jim tudi po svojih človeških izročilih dali dostojno mesto na grobu in v našem osebnem in narodnem spominu. To ni le naloga kristjanov in verujočih, pač pa zadeva nas vseh državljanov in celotne skupnosti, naše države.

Pesnica in pisateljica Milanka Dragar je napisala knjigo z naslovom *Dediščina malka* o povojnih pomorih na Škofjeloškem področju. Sprašuje se, kaj vse so morali pretrpeti otroci in matere, ki so jim jih iztrgali iz njihovih naročij ter jih v poletni vročini pustili žejne in lačne v vročini Kamnitnika. Ugotavlja tudi, da so pričevalci, tudi sorodniki krvnikov, našli mir in osvoboditev svojih travm, ko so izpovedali in popisali resnico o povojnih pomorih.

Duše pravičnih so v Božji roki in božjem miru, je zapisal Modrec. Mi pa moramo opraviti svojo dolžnost, jih dostojno pokopati ter pričevati o resnici njihove smrti. Tako bomo našli svoj mir, se osvobodili morečih travm in zaživelij bolj svobodno življenje. Ta dolžnost je upanje za vsakega državljana in za vso našo skupnost in hvaležni smo Bogu, da imamo vero, ki nas kakor njih spremlja v življenju, posebno v vseh naših življenjskih preizkušnjah.

Podpisani podpiram, v imenu društva Združeni ob Lipi sprave, prizadevanja vseh prizadetih svojcev žrtev povojnih pomorov, ki so v pismu Komisiji Vlade Republike Slovenije za reševanje vprašanj prikritih grobišč protestirali, da se »betonsko zacementira« pokopane žrtve Krimske jame in Mačkovca.

Nerazumljivo, da se pri nas še vedno uveljavlja polpretekla totalitarna praksa, da se stvari urejajo mimo tistih, ki so najbolj neposredno prizadeti. Tako namesto vpletenih odločajo samooklicani odločitelji, organi, komisije in službe, ne da bi prizadeti mogli skladno s človekovimi pravicami uveljavljati svoje legitimne demokratične zahteve. Nedopustno, nepietetno in nečloveško je, da se to dogaja tudi svojcem žrtev povojnih pomorov, ki so desetletja nasilno likvidirali njihove

drage ter jim preprečili, da bi za njimi žalovali in jih dostojno pokopali. Kako je mogoča neverjetna samovolja, da so si nekateri mimo volje svojcev celo mrtve žrtve vzeli za svojo last? Vsi omenjeni bi morali po svoji dolžnosti ravnati skladno z Ustavo RS ter v demokratičnem duhu in v smislu človekovih pravic odločati v smislu legitimne želje svojcev žrtev, kakšne spomenike želijo postaviti svojim pomorjenim rojakom. Ali si v demokratični državi njeni organi smejo dovoliti in nadaljevati staro totalitarno prakso. Ali ni legitimna pravica svojcev, da po tragični usodi žrtvam omogočijo vsaj grob po volji njihovih dragih? Že tako je totalitarna preteklost njihova trupla, s tem pa tudi njihovo usodo in njihov spomin, zasula s skalami, betonom in odpadki ter uničila sledi, da bi se jih mogli človeško dostojno in poimensko spominjati. Zakaj svojcem, ki so morali prestajati *damnatio memoriae* (prepoved spomina), nekateri še naprej postavljajo prepreke za, vsaj v danih pogojih, dostojen in človeški spomin in tako žrtvam preprečujejo upravičeni pokoj? Zato javno prosimo in pozivamo za spoštovanje volje svojcev žrtev. Neopravičljivo je torej, da se ne sprejeme in upošteva stališč svojcev ter da tako ravnanje podpirajo ali celo prakticirajo organi, ki so dolžni spoštovati demokratična načela in človekove pravice kot je omenjena Komisija in celo predstavnik Cerkve. Prosimo tudi vodstvo Cerkve na Slovenskem, da podpre stališča svojcev žrtev. Kot predsednik društva Združeni ob Lipi sprave sem sam in smo tudi vsi v našem društvu že večkrat javno izrazili, da je treba pri teh zadevah absolutno spoštovati voljo svojcev in zato apeliramo na vse omenjene, da upoštevajo in spoštujejo voljo svojcev. Ali nista dovolj že dva kamnita bloka v Ljubljani na Kongresnem trgu?

Medvode, 19. 9. 2017 in v Kucji dolini, 22. 10. 2017

Lipa sprave in vstajenja

Fotoarhiv Družine

Uničena

Letos obhajamo 30 letnico, odkar so se svojci po vojni pomorjenih, 1. novembra 1988, prvič lahko zbrali k molitvi za rajne na Žalah v Ljubljani. Nadškof Šuštar je opravil sveto mašo, pred njo so kulturniki in predstavniki obeh strani, partizanske in domobranske napravili kulturno spominsko slovesnost. Prvič se je na javni prireditvi govorilo o trpljenju in smrti med vojno in po vojni. Predvsem pa se je na tem žalnem slavlju zbralo okoli 2000 ljudi – in slovenske matere in žene so lahko prvič javno objokovale svoje drage, pomorjene v medvojnih in povojnih pobojih. Nad 2500 ljudi se je potem zbralo še na shodu ob Lipi sprave 27. junija 1989, ki je bila zasajena isto leto spomladi. Kljub temu, da je bila potem isto leto ravno pred vsemi svetimi Lipa sprave popolnoma uničena, smo posadilo novo in se potem vsako leto zbirali ob njej 1. oziroma 2. novembra ter 15. junija – na Dan krivde, sprave in odpuščanja, kar je postalo stalnica našega prizadevanja za ohranjanje spomina, za priznanje nedolžnosti žrtev ter prizadevanja za spravo. Zadnja leta se nam pridružuje tudi predsednik Republike Borut Pahor.

Lipa sprave torej že trideset let ostaja spravno drevo za razdeljene Slovence, čeprav zbiranje ob njej še vedno pri nekaterih povzroča nasprotovanje ali celo sovraštvo. Takšna drža pa še naprej ohranja in vzdržuje protipravno nedemokratično oziroma celo sovražno razpoloženje in nasprotovanje v določenih krogih, ki niso pripravljeni priznati resnice o tem težkem bremenu, ki so ga naši predniki v svojem brezobzirnem pohodu na oblast zadali celemu narodu. Revolucionarno nasilje in njegov teror sta razklala slovenski narod. Uradno državno priznanje genocida in njegovih posledic ter politična volja za njihovo popolno odpravo pa ostaja preizkusni kamen politične volje za polno demokratizacijo Slovenije. Žal smo priča, da celo državni organi kot Komisija Vlade Republike Slovenije za reševanje vprašanj prikritih grobišč in druge službe še vedno skušajo prikrivati razsežnosti pomorov slovenski javnosti. Zato tudi čim manj opazno pokopavajo mrtve, brez ustreznih napisov in s tem z namero, da se še naprej prikriva celovita resnica kot je to primer v Logatcu pri odkopu žrtev iz Rovt in okolice, ki naj bi jih prekopali in čim bolj tiho pokopali. Podobne težave smo imeli tudi tukaj v Kamniški Bistrici, kjer smo po zaslugi sorodnikov in dobrotnikov med vojno tukaj pobitih črnogorskih in drugih žrtev vendarle uspeli postaviti to kapelico kot prostor molitve za žrtve povojnih pobojev. Uradna politika in administrativni organi še vedno ne opravljajo polno svoje demokratične dolžnosti brez pristranskosti in skladno s temeljnimi človekovimi pravicami.

Sveto pismo nam naroča molitev za rajne: Juda Makabejec je naročil naj se opravijo molitve za rajne. Sestavni del naše kulture je spomin in molitev za rajne. Spomin na rajne je najprej človeška obveza. Izročilo vseh kultur nam ga naroča kot opomin človeškemu ravnanju za naprej. Spomin na rajne je znamenje človeške ljubezni in medsebojnega spoštovanja. Kakor gojimo vezi med živimi, tako je spomin gojenje vezi med nevidnim svetom človeškega duha, ki nas vse ljudi kot govori jutrišnji praznik, kliče v občestvo svetih, v občestvo, tj. etično obvezo vseh ljudi, povezanih v človeško skupnost. Kristjani pa ta spomin še posebej utemeljujemo kot občestvo z Bogom, v katerem smo vsi ljudje med seboj sestre in bratje. Andrej Gosar je zapisal, da ob molitvi očenaša, če molimo resno, gradimo božje kraljestvo na zemlji,

ki naj bo kraljestvo resnice, pravičnosti, miru in ljubezni. Verni tudi ob spominu na rajne izražamo svojo vero in gojimo upanje, da smo vsi poklicani k polnosti življenja z Bogom, k svetosti, ki vključuje vse ljudi, žive in umrle. Šele takrat človek zaključi svoj življenjski krog, saj najde pravi mir v Bogu Očetu vseh ljudi. Kristjani spomin na rajne povezujemo v najbolj pristno in osebno in notranjo združenost s Kristusom, ki je dal življenje za brate in sestre. Ta spomin je evharistija, zahvala Bogu za dar njegovega sina vsem ljudem. V to zahvalo pa vključujemo tudi zahvalo za vse sestre in brate, ki so po Kristusu darovali življenje na tem svetu, da bi kot Kristus z njim vstopili v očetovo slavo. Polnost življenja po našem prepričanju je ta daritev, v katero naj se steka tudi življenje vsakega izmed nas: naj bo daritev naše celo življenje, kot pravi pesnik. V to daritev vključujemo sami sebe in vse, ki so odšli za Njim v vstajenje in v tem upanju oživljamo spomin na sestre in brate, ki so pri Njem, da bi se tudi naše upanje krepilo za večni Jeruzalem, ki je naša končna domovina. Spomin na vse, še posebej vse žrtvovane, je izraz naše vere, da smo tudi mi sami pripravljeni darovati življenje za sestre in brate in si nikoli ne drznemo vzeti življenja komu drugemu za plemenite – ali še manj – za sebične namene. Takšna človeška spominska skupnost pa je upanje za prihodnost vseh ljudi na zemlji in po naši veri tudi za večnost. Za Kristusom smo mi priče tega upanja, tudi za vse sestre in brate, ki so jim bila zasuta usta po slovenski zemlji.

Kamniška Bistrica, 31. 10. 2018

Na poti k resnici in spravi

Fotoarhiv Franc Zabukošek

Teharje

Komisija nemške škofovske konference *Iustitia et Pax* (Berlin), *Delovno združenje za pomoč (deželam) v razvoju* (Köln) in Ustanova Maksimilijan Kolbe (Berlin), so priredili odmevno posvetovanje v mednarodni zasedbi z naslovom *Obdelati preteklost obremenjeno z nasiljem – Učiti se v luči nemških izkušenj*. Udeleženci iz Nemčije so povabili predstavnike držav, ki se tudi sami ukvarjamo z istimi problemi: Burundi, Centralnoafriška republika, Ruanda, Sudan, Šrilanka, Kolumbija, Gvatemala, Albanija, Bolgarija, Slovenija, Švica. Domačini kot aktivni delavci teh organizacij, delujejo v travmatično obremenjenih območjih.

Srečanje je bilo namenjeno izmenjavi izkušenj, kako obdelati nasilno preteklost, vojne in revolucije, genocide. Povezovalo nas je prepričanje, da se težke stvari med ljudmi rešujejo po duhovni poti. Gostitelji so izhajali iz silovitosti nacističnega in komunističnega genocida. Nemčija pa ima tudi sistemsko celovito postavljeno ter civilno-družbeno podprto in zavzeto dejavnost za odpravo sistemskih družbenih in osebnih travmatskih posledic. Sestavni del tega je podporna dejavnost v drugih državah, kjer se borijo z odpravo nasilnih usedlin. Teden dni trajajoča učna delavnica

je poglobljala teoretične osnove in spodbujala praktične procese spoprijemanja z razsežnostjo tega zla. Hutujski dominikanec iz Burundija še danes ne more verjeti izjavi svoje 18 letne nečakinje, ki je pred genocidom v Ruandi dejala: »Vse je treba pobiti.« Isti je ob razpravah o Afriki izrazil skrb, ali bo ob posledicah kolonializma, globalnih spopadih, rastočemu trgovskemu vplivu Kitajske ter strateško-političnim prizadevanjem Rusije v Afriki mogoče vzpostavljati miroljubne odnose. Več dežel je še vedno v vojnah ali se borijo z njihovimi posledicami. Škof Daniel iz Kartuma (Sudan), naslednik slovenskega misijonarja Ignacija Knobleharja, izpostavlja zahtevno krščansko pot dialoga, ki so jo izpričali številnih kristjani od začetkov, čeprav v Sudanu obtožujejo Cerkev, da je kriva za ločitev v družbi (zveni znano!). Bolgar Genčev iz ustanove Belenski otok (komunistično koncentracijsko taborišče od 1949 - 1960, nato zapor), je izpostavil usodo v komunizmu 20 let zaprtega bolgarskega literata, ki ga je hotel predsednik države odlikovati, a je bil trikrat zapisan v dosjejih policije, in sicer, ker je na zaslišanju moral podpisati, da ne bo pobegnil iz dežele. Ni bil odlikovan, dvoumnost zapisa so pojasnili šele po smrti. Nemška Caritas in Misereor sodelujeta pri obdelavi krute preteklosti v Burundiju. 40-letna vojna na Šrilanki je strahoten družbeni izziv, svoje je dodal še cunami. Tudi Švica še ni uredila vsega v zvezi z odnosom do nacizma, nam je pojasnil predstavnik, ki deluje v nemškem Delovnem združenju. Kako odpraviti povojno trpljenje v Kolumbiji, kjer vlada prodaja tujim podjetjem zemljo, domačini pa so pahnjeni v revščino? Kako spodbujati k spravi razklano družbo v Gvatemali? Na tem ozadju sem mogel opisati položaj v Sloveniji in tudi sistemsko nakazati razsežnosti totalitarizmov v Evropi in po svetu. Tudi kolega Banushi iz Albanije je dejal, kako težko se odgovorni lotevajo rehabilitacije žrtev in celovite obsodbe bivšega režima. Nemški predstavniki so nizali zgodovinske in teološke razsežnosti, ki so nujni pogoj za obdelavo genocidne preteklosti. Spravni procesi so antropološka postavitev resnice človeka. Namesto instrumentalnega gledanja na človeka režimov, človečnost omogoča praktično uveljavljanje spravni procesov. Pogoj je vsestranska zgodovinska osvetlitev -> topografija terorja« -, da ljudje dobimo občutek za zlorabljeno človeškost, ki ga je zabrisal teror in si je ljudi umislil kot številke. Nacisti so jih celo vrezali ljudem, komunisti pa so, podobno kot prvi, izključili neposredna soočenja, montirani 'proces' so temeljili na predhodnih s terorjem izsiljenih 'priznanjih', genocid je popolna izključitev človeškosti: zločinci podpisujejo, 'strojno' izvajajo dekrete, so

(le) 'izvrševalci' 'brezosebnih' ukazov, streljajo v tilnik. Izstopiti iz te brezosebnosti pomeni vračanje h človeškosti in spoštovanju žrtev. Težka pot je do rehabilitacije žrtev in priznanja zlih dejanj storilcev, a edino ta odpira pot v krog človeške skupnosti, ki je pripravljena priznati celovito, tudi zločinsko resnico.

Nemci so ključne točke totalitarnega nasilja in genocida zaznamovali kot spominske muzeje in jih predstavili tudi nam v premislek in obdelavo: Nacistična hiša Wannsee je leta 1942 sprejela naciste, odgovorne za genocid nad Judi; blizu je koncentracijsko taborišče Sachsenhausen in sovjetsko taborišče Berlin-Hohenschönhausen in sovjetska jetnišnica KGB v Potsdamu. Strahospoštovanje vzbuja kompleks ministrstva vzhodnonemške tajne službe Stasi (Mielke), pa Berlinski zid, Jahnova (prej Gauckova) ustanova za arhive in muzej Stasija ter druga spominska obeležja nacistične in komunistične preteklosti, za kar so se zavzemale tudi žrtve režimov. Nekateri zdaj v muzejih - nekdanjih zaporih - lahko govorijo o minulem trpljenju. Spominska Cerkev Marija Regina Martyrum Berlin, ob njej je tudi Karmel in spominsko obeležje Plötzensee, je posvečena vsem katoličanom, žrtvam nacističnega režima. Tudi novi parlament, ki smo ga obiskali, je znamenje preseganja delitve in simbol politike nemške države za odpravo pregrad med ljudmi, kar je spodbujalo tudi begunsko politiko Merklove, ki pa zdaj dobiva nove razsežnosti. Šolarji in ostala javnost, ki obiskujejo spominska obeležja in se seznanjajo s polpreteklostjo, rastejo v iskanju resnice polpreteklosti in se učijo sprejemati njena bremena, da bi ne ponavljali njenih napak. Javna medijska in politična osveščanost čisti rane, osvobaja žrtve in kliče k spravi. Eno prihodnjih srečanj načrtujemo tudi v Sloveniji.

Sora, 15. avgust 2018

Sprava in demokracija

Pogosto se ponavlja stališče, da je mogoče žrtvam dati moralno zadoščenje in jim vrniti človeško dostojanstvo le v območju evangelija. Tako razmišlja tudi Milan Knež, ki pravi, da »če pa razpravo o prikritih moriščih in grobiščih izločimo iz evangelijskega horizonta in ga postavimo v zgolj racionalne okvire, se izgubimo ...«. To lahko trdimo pogojno in ta pogoj vključuje pomembne zadeve, o katerih bomo spregovorili v nadaljevanju. Zahodnoevropska kulturna in pravno-politična dediščina je utemeljena na evangeliju in pravno-političnih implikacijah vezanih in utemeljenih na judovsko-krščanskem izročilu. To osnovno postavko so dopolnjevala grška etična in rimska pravno-politična razmišljanja, kar tvori srednjeveško izrazito bogocentrično oblikovanje osebnega in družbenega življenja. Njena filozofija je, da smo ljudje enaki pred Bogom in zato zavezani spoštovanju sočloveka. Ozadje tega prepričanja oziroma vere tvori tudi podlago za razmišljanje razsvetljenecv in drugih družbenopolitičnih teoretikov človekovih pravic. Iz potrebe razslojevanja novoveške družbe, oblikovanja novih stanov, se je porodila zahteva za univerzalno pravno-politično podlago, ki bo zagotavljala enakost vseh ljudi, kar danes razumemo kot filozofijo človekovih pravic. Njena idejna podlaga je razumljiva na tem zgodovinskem razvoju, kar priznavajo tudi strokovnjaki, ki se ukvarjajo s tem in kar prihaja vse bolj do izraza tudi ob uveljavljanju ideje človekovih pravic v globalnem srečevanju z drugačnimi kulturnimi in verskimi izročili. Človekove pravice so osnovni etični pravno-politični temelj ter vodilo demokratičnega poslovanja modernih družb.

Vsako nasilno izločanje posameznikov in skupin oziroma revolucionarni poseg v družbo je direkten napad na to izročilo in tako seveda tudi na demokracijo, ki je izvorno plod omenjene sintetične dediščine. In prav za demokracijo gre pri rehabilitaciji žrtev, kar pa je seveda povezano tudi z doslednim izvajanjem demokratičnih postopkov danes. V procesih demokracije ne gre za to, kdo je ali je bil nekoč ali danes na kateri strani, pač pa se vsi znajdemo v nečloveškosti, če ne priznavamo človekovih pravic kot absolutno obvezujočega temelja delovanja države oziroma politične skupnosti. In državni funkcionarji prisežejo na ustavni red ter se tako zavežejo, da bodo neomajno spoštovali Ustavo, ki temelji na človekovih

pravica. Evangelij nam seveda pri tem lahko pomaga, a danes smo njegove postavke prestavili na temelj človekovih pravic, ki veljajo kot osnova družbenega obnašanja, delovanja sistema in vseh njegovih prvin. V ta namen je Parlament EU 2. aprila 2009 potrdil *Resolucijo o evropski zavesti in totalitarizmu* kot osnovo razumevanja in delovanja naših političnih skupnosti. Pri nas državni zbor te Resolucije še ni potrdil, z njo se je le seznanil. Seveda se kristjani lahko sklicujemo na obzorje Veselega oznanila, ki nas z vidika večnosti spodbuja k blagrom, k ljubezni in odpuščanju. Večina žrtev je to živela in s tem umrla, tudi kristjani danes v svetovni in slovenski družbi verujemo v te globlje temelje. Iz te krščanske nesebičnosti izhaja delovanje kristjanov v misijonih, v Karitas med nami in po svetu. Potrjuje jo spravi in odpuščajoči odnos v družinah, sosedstvih in tudi v javnem življenju. V tem duhu delujejo tudi številni nekristjani ali neverni, navdihnjeni s tem izročilom. Zato si želimo, da bi veselo oznanilo (evangelij) krepilo in spodbujalo kar čim več ljudi. Potem bo demokracija bolje delovala in bomo spravne procese kot svojo obvezo za popravo krivic prizadetim ljudem iz polpreteklosti in sedanosti, bolje uresničevali. To namreč krepí in spodbuja naše sobivanje.

Kot državljani in kot družba oziroma kot pravno-politična skupnost pa imamo vsi dolžnost in pravico, da smo z vsemi ustanovami države zavezani spoštovanju človekovih pravic. To pomeni biti vselej zvest demokratičnim aktom, normam in pravilom, po katerih je treba **brezpogojno** spoštovati človekove pravice kot temelj našega medsebojnega ravnanja. Družba kot politična kategorija iz tega naslova in znotraj teh okvirov obvezno sprejema in uresničuje tudi konkretne odločitve, ki potrjujejo demokratični model in pravila njegovega ravnanja oziroma človekove pravice in iz njih izvirajočih zakonov in pravil. To vključuje tudi obsodbo in zavračanje vseh aktov in družbenih delovanj, ki nasprotujejo tem demokratičnim obvezam. To pomeni zavezanost obsodbi protidemokratičnih aktov postopkov in ravnanj, ki so vodili v genocide in rehabilitacijo žrtev. Obenem to vključuje izogibanje vsakim novim političnim, pravnim, gospodarskim, socialnim ali medijskim izključevanjem in zapostavljanjem med nami. Le demokracija kot človeški dialog enakopravnih, je zagotovilo neponavljanja ali zaostrovanja nasprotij v družbi. Dokler demokratična

družba ne sprejema teh zavez kot merilo svojega delovanja, ostaja karikatura demokracije, saj ponavlja mehanizme totalitarizmov. Lahko je to seveda v manj brutalni obliki kot pri njih, a vseeno to ni demokratično ravnanje, zavezano človekovim pravicam in svoboščinam. Medijsko in pravno-politično lahko to pogosto izpade celo kot posmeh oziroma lažno zavzemanje za demokracijo, npr. borba proti sovražnemu govoru, sklicevanje na pravne akte ali politične ukrepe, ki pa v bistvu zapostavljajo, ignorirajo ali celo zasramujejo in preganjajo žrtve (nedolžne), kot so primeri v našem sodstvu, novinarstvu ali gospodarsko-finančnih procesih. Vse to je izkrivljanje demokracije in zametavanje njenih temeljev, tj. človekovih pravic, ki so podlaga demokratičnega življenja, ki nikogar v nobenih procesih družbe ne sme izključevati. Če bi sodobne evropske družbe pristale na ravnanja iz davne ali nekdanje totalitarne preteklosti, bi to pomenilo padec v barbarsko stanje.

Krščanstvo je torej naše vodilo in tudi podlaga demokraciji, če se res vsi sklicujemo na njegova izročila. Če se ne, pa v naši laični družbi veljajo za vse enaka pravila Ustave in človekovih pravic. Te imajo sicer svoj izvor v krščanskem izročilu zahodne družbe in so modificirane s pravno-političnim zavzemanjem v razvoju moderne družbe. Njihov temelj je absolutno spoštovanje človekovega dostojanstva in človekovih pravic, ki nas vse – posebej pa še vse vladajoče! –, v demokraciji brezpogojno zavezuje k njihovem spoštovanju. Kot državljani smo vsi dolžni ta branik, v imenu Ustave, povsod in dosledno braniti in prakticirati. Brezpogojno so mu zavezane vse ustanove države, tj. zakonodajna, izvršna in sodna oblast in njeni nosilci ter odgovorni v medijih. Kot kristjani, ki verujemo v Boga, smo ravno zaradi njega pripravljeni to dostojanstvo braniti v veri in pripravljenosti, da za to darujemo vse svoje razpoložljive moči, ker verujemo v Božjo pravičnost. Nikakor pa ne smemo dopuščati, da kdorkoli moje ali dostojanstvo drugega tepta in tako podira temelj demokracije, na katerem živimo, se gibljemo in smo. Za preprečevanje takih odklonov in zavarovanje prizadetih pa so bili kristjani pripravljeni dati tudi svoje življenje.

Sora, september 2018

Etika v javnosti oz. ali je mogoča poštena politika, ki vodi k spravi?

Upravičeno se lahko sprašujemo, zakaj moramo po besedah Viktorja Blažiča tudi med krščanskimi politikami postavljati vprašanje o »osnovni verodostojnosti naših političnih velemož« in zakaj le-ta trdi, da so »manj sposobni mnogo bolj iskani kot sposobni« ... Zakaj vodilni politik, ki se sklicujejo na krščanska načela in izhajajo iz cerkvenih občestev ne znajo prisluhni bazi, ki ne vidi razloga, da se ne bi stranke s krščansko-etičnimi programi povezale. Začuden smo bili, da so tudi poslanci teh strank glasovali za to, da se politična garnitura plačuje po posebnih kriterijih. Če upoštevamo, da je bilo večina teh politikov članov verskih občestev oz. najelitnejših krščanskih skupin, potem bi se morali dušnopastirski delavci zamisliti nad tem stanjem.

Po besedah rabina Renéja Samuela Sirata na Krščansko-judovski dialoški konferenci v Jeruzalemu, pa imajo ravno zastopniki religij dolžnost dvigniti besedo zoper krivice.

Temelj – spoštovanje resnice

Mahatma Gandhi je zapisal: »Zahvaljujem se Bogu, da sem že pred leti prišel tako daleč, da gledam na skrivaštvo, posebno v politiki, kot greh. Če bi se v vsem svojem govorjenju in delovanju zavedali božje navzočnosti, ne bi imeli pred nikomer kaj skrivati. Potem ne bi pred svojim Stvarnikom gojili zlih misli, kaj šele jih govorili. Le nečednost se hoče prikriti v skrivnem in temnem. Človeški naravi lastno je, da prikriva umazanijo. Le neradi vidimo ali se dotaknemo umazanih stvari. Skušamo jih odstraniti iz svojega vidnega polja. To naj bi veljalo tudi za našo govorico. Mislim namreč, da ne bi smeli stvari, ki jih želimo skriti pred svetom, tudi ne misliti. Strast po skrivaštvu je povzročila v nas bojzljivost in zlaganost. Te razdiralne in ponižujoče tajne službe se lahko najbolje in najhitreje rešimo tako, da se z neupogljivo voljo odločimo, da bomo vedno mislili na glas, da ne bomo nikoli z nobenim človekom govorili na štiri oči – in odvrgli svoj strah pred špijoni. Njihovo navzočnost moramo enostavno ignorirati in vsakogar obravnavati kot prijatelja, ki ima pravico, da spozna vse naše misli in načrte. Vem, da sem ravno

zato dosegel zadovoljive uspehe, ker sem svoje tudi najbolj smeje načrte razvijal pri belem dnevu.«

Te Gandhijeve besede so lahko izhodišče našega razmišljanja o etiki v političnem delovanju. Iz njih sledi, da je resnica prvo in neizpodbitno načelo našega zasebnega in javnega delovanja in da na podlagi tega zasebnost določeno, a jasno prehaja v javnost in obratno. Dalje to pomeni, da naj bi bil tudi v javnosti, v politiki osnovni temelj človek, in sicer ne prikrojen za take ali drugačne potrebe, ampak resnični, pristni, neposredni človek oz. vsak človek kot tak. Vse dogajanje naj bi torej resnično izhajalo iz človeka in vodilo k oz. bilo namenjeno človeku. Gandhijevo stališče izraža tudi zahtevo po prosojnosti družbenega življenja med zasebnim in javnim in terja politiko, ki je odprta za neko dokončnost in absolutnost. To pa ne pomeni, da mora biti politika po meri tega ali onega človeka in te ali one stranke oz. skupine ljudi ter kake državne strukture ali celotne države. Takšna politika zahteva predvsem absolutnost določenih temeljev, ki gradijo in poslujejo iz človeka.

Skladnost etike in politike

Že grški filozofi so zahtevali, naj bo človek merilo vsega. To se danes sliši zelo omejevalno ali relativistično, vendar je pravi smisel teh besed v tem, da je etično uresničenje človeka kot bitja. Etično se po Aristotelu nujno nadaljuje v politično. Zato lahko razumemo Gandhijevo izkušnjo o usklajenosti notranjega in zunanjega, osebnega in družbenega kot potrditev aristotelovske zasnove celovitosti življenja, ki je v medsebojnem pogojevanju etičnega in političnega. Etično utemeljuje človekovo osebno ravnanje in ima za cilj izpolnitev osebnosti, politično pa je nadaljevanje tega v družbeno področje: izpolnitev družbe, ki jo dosežemo ob spoštovanju skladnosti med etičnim in političnim.

Etika in politika naj bi torej načelno sploh ne mogli shajati druga brez druge. To pa je seveda veljalo le v okvirih grškega polisa in srednjeveške, na krščanskih temeljih sloneče države. V teh okvirih je bilo za Grke in srednjeveško krščansko skupnost mogoče smiselno živeti in delovati v družbi zato, ker je človek kot bitje duha kot logos utemeljen v Bogu. Šele trdnost v Bogu zagotavlja človeku in družbi skladnost, omogoča stabilnost etičnega in političnega v vseh družbenih razsežnostih. Zato seveda etično in politično oz. delovanje posameznika in skupnosti temelji na spoštovanju načel, principov, ki imajo svojo podlago v Absolutnem. Zato je

razumljivo, da Gandhi govori, da ima v našem govorjenju svojo vlogo Stvarnik, ali tisti, ki je temelj našega bivanja. Kaj pa tisti, ki ga ne priznava? Izhajam iz stališča, da vsakdo priznava neke absolutne temelje v svojem delovanju. V skladu s tem pa tudi, da politično ravnanje zahteva spoštovanje človeka in njegove absolutne vrednosti. Težava pa je v tem, da se priznavanje pravic človeka često konča, ko gre za pravice ljudi, ki niso v (strankarskem) interesu politikov. Kljub temu da se je to ravnanje danes nevarno razširilo v javnost in često obvladuje politiko pri nas in po svetu, je iz povedanega jasno, da dolgoročna, zato pa tudi uspešna in konsistentna politika, ne more graditi na takih vprašljivih enostranskostih. Praktično takšno politično poslovanje negira tudi samo sebe.

Problemi etike in politike po meri človeka

Skladnost med etiko in politiko, ki sta jo uveljavljala Aristotel in Tomaž Akvinski oz. so jo uveljavili v Starem veku Grki in v Srednjem veku kristjani, se je začela v novem veku krhati. Čeprav v tem času ni bilo vedno vse »v redu«, je v družbi veljal konsenz, da mora javno in zasebno delovanje temeljiti na osnovnih med seboj skladnih načelih. Ta konsenz se je z novoveškim razvojem družbe v javnem življenju polagoma v vztrajno izgubljal in položaj človeka v družbi je postajal vedno bolj problematičen.

Po novem naj bi (svobodni) človek postal nosilec in usmerjevalec družbenega življenja. Ta samopostavitev človeka pomeni obenem njegovo izločanje iz celote, osamitev, ki je terjala iskanje novih modelov družbenega delovanja.

Individualistična oz. liberalistična politika je postavila načela, da preroki ne zmagujejo več z etičnim oz. moralnim nabojem, ampak z močjo sile orožja kot je dejal Machiavelli. Politična sredstva so postajala vedno bolj zunanja moč, prisila, ekonomska moč in njen reklamni sistem. Nič več pač ni bilo mogoče vzpostaviti družbenega okvira in stanja z etično-političnimi principi, namesto njih so nastopili zunanji »socialni kontrakti« (Rousseau), družbene pogodbe, katerih glavni namen je bil zagotoviti izvajanje in utrjevanje oblasti nad skupinami in posamezniki. Machiavelli je sicer v svojih *Razmišljanjih* zapisal tudi pomembno resnico svojega časa, da »kjer je snov pokvarjena, ne pomagajo dobro zamišljeni zakoni, če jih ne uveljavi nekdo (se pravi vladar, op. J.J.), ki nadvse odločno izsili njihovo spoštovanje, tako da stvar postane dobra« in zato sklepa, da »ljudstva ne boš

nikoli prepričal, da je dobro, če povzdigneš na visok položaj človeka brez časti in sprijenih nravi«.

Oblastniki pa so si privzeli predvsem oblastni del Machiavellijeve trditve o uveljavitvi oblasti za vsako ceno in z vsemi sredstvi. Takšno politično poslovanje je seveda mogočnim do danes, posebno pa sodobni liberalni družbi, zagotavljalo družbeno legitimacijo in dajalo vedno večje možnosti bogatim oz. mogočnim, omejevalo oz. ožilo pa pravice nemočnih, revnih, preprostih slojev družbe: kmetov in delavcev. Pojavi se zahteva po uveljavitvi človekovih pravic. Te so bile sprva zahteva meščanstva zase, demokratični razvoj pa je zagotovil njihovo uzakonitev za vse. Kljub temu je bila še dolga pot do pravic vsakega človeka in še vedno niso izpolnjene. Kot ugotavlja v svoji *Sociologiji* Peter Jambrek, je za uveljavitev teh pravic potrebna primerna zavest, ki je zaradi dolgotrajne diktature v naši družbi manjka. Ali vzemimo na primer Južno Afriko: Po tristo letih kolonialnega gospodstva se začenja zdaj obdobje uveljavljanja demokratičnih pravic tudi za večinsko črnsko prebivalstvo, proces, ki bo trajal desetletja. Podobne težave imajo še kake druge države.

Novoveškimi državam so vladala liberalna načela, ki so jih demokratične družbe omilile, zaostri pa so se v postkomunističnih državah. Liberalistična miselnost, ki gradi le na moči in oblasti, pa danes povzroča resne probleme nadaljnjega razvoja sveta.

Oblastveni cilj - obvladati položaj

Ralf Dahrendorf pravi v knjigi *Družba in demokracija v Nemčiji*, da zgodovina ne pozna nobenega političnega razreda, ki bi »prostovoljno odstopil svoje posedovanje oblasti. Oblast ima za tiste, ki jo imajo ali so jo nekoč imeli, svojevrstno fascinacijo. Oblast dela ljudi tudi iznajdljive. Vedno spada k njej tudi ideologija legitimite, ki se za utrditev oblasti prizadeva pridobiti pomoč pri izročilu, pri božji milosti ali pri pravu«.

Stanje liberalistične družbe in njene oblasti, ki ga zelo prizadeto in odločno izpostavi v svoji knjigi Zaratustrovo izročilo Ivan Urbančič, danes ni le problem stranke z istim imenom. Kritike strank s krščanskim imenom pri nas (ob odstranitvi obrambnega ministra), in očitek že omenjenega rabina Sirata »ponesrečene politike povezave vere in politike« v strankah krščanskih demokracij na Zahodu,

izražajo dvom nad uspelostjo krščanskega v politiki, ker se »krščanska politika« istoveti z liberalizmom. Nad tem bi se morali zamisliti tudi naši krščanski politiki, ki prisegajo na nasvete svojih kolegov po Evropi.

Čeprav bo na drugem mestu govora o medijih, je treba najprej poudariti, da se liberalistična politika ustvarja preko njih. Nazorno je v *Slovenecu* pod naslovom »Dokaži, da govoriš resnico« leta 1994 Jože Trček razčlenil pišmeuhovski odnos politikov do človeka in pokazal, kako so le-ti občutljivi za svojo podobo v javnosti (imidž). Zato preko medijev vplivajo na javnost in skušajo vsa svoja oblastvena ravnanja podkrepiti z medijsko podporo. Mediji se tako izrabljajo za povečevanje politikov in njihovega delovanja in zavajanje javnosti od resničnih problemov. Nesoglasnost etičnega in političnega v sodobni družbi naj bi torej pokrila propagandna mašinerija medijev.

Politik(i)a tako preprečuje(jo), da bi se razširjalo polje svobodnega komuniciranja in zavirajo odprtost medijskega prostora. »Človeška bitja so tista bitja, ki govorijo, nečloveška pa tista, o katerih govorimo«, pravi francoski sociolog Bruno Latour. Odtod sledi, da je namen politike, da bi se ljudje med seboj dogovorili o javnih zadevah tako, da nihče ne bi bil prezrt oz., da se ne bi počutil kot nečloveškega oz. nenagovorjenega. Ker človek ali skupine ljudi niso nagovorjeni, postajajo nečloveški, ker v njih začne tleti upornost in nečloveški postane položaj brez komunikacije in ga je mogoče in treba razrešiti le s političnim dialogom.

Širitev prostora javnosti

Politika realne utopije, kot jo imenuje Herwig Büchele v knjigi *Politika zoper laž*, zato zahteva spravo in sodelovanje sil. Nesprejemljivo je torej, da se pri nas stranke, ki temeljijo na krščansko-etičnih temeljih, ne uspejo povezati v delovanju za te cilje in na splošno, v smislu narodne politike, velja to za vse stranke. Dolgoročno namreč takšno delovanje zahteva združitev vseh političnih subjektov v prizadevanju za človeka in njegovo integracijo v družbeni prostor. Le tako je mogoče premagati shemo sovražnika in raznolike ljudi vgraditi v družbenopolitični prostor kot subjekte sodelovanja. Zgolj tekmovalna liberalistična miselnost, ki temelji le na prestižu, pa je ovira takemu sodelovanju.

Pregovor, laž ima kratke noge, velja tudi v politiki, kajti če ne širimo prostora javnosti in raz-vidnosti družbenega polja, pač pa prepuščamo prisvajanje tega polja

določenim političnim skupinam, kar je značilnost totalitarnih režimov, odpovedo razumni razlogi, resnico prekrije manipulacija družbenega stanja, v kateri se dejstva zamolčijo, sugerirajo, ustvarjajo, potvarjajo. Nastopi stanje »organizirane laži«. V družbi prehajanja, kakršna je naša, kjer se politika organizira po volji za družbeno prevlado in moč določene skupine, takšen dialog seveda ni lahek. Ne bi smeli dovoliti, da se ustvarja prostor, v katerem močnejši izrivajo slabotnejše in prevladuje politika moči. Liberalna potrošniška družba s tržno ekonomijo bolj kot zadovoljevanju realnih potreb služi prevladi nad partnerjem, ki iz partnerja postane konkurent, katerega je treba stalno premagovati. Ekonomija vlada nad politiko z mehanizmi moči, ne pa sodelovanja.

Tržno-ekonomska družba teži dalje za ukinitvijo razločevanja med privatnim in javnim in si podreja zasebno področje s sredstvi manipulacije, tržnega reklamiranja, povečevanja ekonomskega napredka in njegovih zavedov za življenje človeka (z reklamnimi sredstvi) in temu primerno oblikuje ideološki sistem. Ker pa obeh področij: javnega in zasebnega ni mogoče povezati s takšnimi ali drugačnimi zunanjimi mehanizmi, ki ne upoštevajo zasebnosti in javnosti oz. »enotnosti v različnosti individualne in socialne etike«, kot pravi Büchele, nastane dvojna morala. Politik ali stranka ne more javno zastopati svojih stališč, zato interno – pod mizo dela »svojo politiko«, za javnost pa delovanje ustrezno prikroji.

Politično delo pa je lahko le transparentno, odprto in takšno, da lahko vsak človek dojema njene razsežnosti.

Politika v službi človeka

Ker etična politika nastaja ob čim širši podpori javnosti, je nujno treba širiti polje javne osveščenosti. Državljeni naj bi imeli vsestransko vedenje o stanju svoje države, prav tako pa tudi posamezne skupine (občine, stranke, združenja) o svojih zadevah. Posledica preteklega sistema je težnja po poenostavljanju demokratičnega procesa, ki se kaže v izbiri nosilcev in izločanju skupin in posameznikov, ki mislijo drugače. Dolgoročno se to pokaže kot bumerang in politika kratkega dosega. Ne more biti dobro, če stranke pri nas delujejo brez baze. Prav tako ne more biti dobro, če se važni nacionalni projekti (npr. avtocest, tovarn itd.) ne izvajajo dogovorno in ob upoštevanju vseh prizadetih. Tujina seveda ni zainteresirana, da bi ljudje pri nas kritično odločali o projektih, ki nam jih načrtuje (vsiljuje?) s

pomočjo domačih politikov. Zato je potrebna čim širša osveščenost o vstopanju v Evropo in sodelovanju z njenim in svetovnim gospodarstvom, prav tako pa tudi vse pomembne poteze povezovanja z nekdanjimi deli Jugoslavije.

Osveščanje zahteva vsestransko, in ne le enostransko – v skladu le z določeno politiko prikrojeno informiranost. Tako si bomo prisvojili čim globlji čut za družbeno resnico in onemogočili, da bi jo politika potvarjala. Popolnoma nasprotno temu osveščanju je vzpostavljanje sumljivih navez, prikrievanje afer, pranje denarja itd.

Osveščanje in integracija človeka v politične procese in odločanje zagotavlja politiko po meri človeka. Tako je npr. v Švici uspelo, da so v referendumu ljudje zahtevali zmanjševanje prometa po cestah in njegov prenos na železnice. Podobno tudi na Tirolskem. Tudi pri nas bi morali razmišljati bolj ekološko, kajti liberalistična politika nas bo pripeljala do samouničenja. Odločilno vlogo bi morali imeti v tem oziru kristjani, ki bi se morali zavedati pomena izven strankarskega organiziranja za uveljavljanje temeljnih načel v družbenopolitično življenje, če kristjani v strankah za to nimajo dovolj posluha. Za to je potrebna tudi lastna zavest in pripravljenost za (so)delovanje.

Samo po sebi iz tega sledi, da demokracija ni enkrat za vselej narejena, kot so nekateri poudarjali ob zadnjih demonstracijah, češ, da le-teh ne bi smelo biti. Ravno nasprotno. Seveda so bile te demonstracije »upor uradni politiki« in zato je morala vsaj verbalno preveriti svoja stališča. Etična politika naj bi torej čim bolj širila možnosti uveljavljanja različnim skupinam v družbi, ne pa jih ožila.

Predpogoj takega ravnanja je širjenje resnice o družbi oz. o državljanih ter tako omogočanje soodgovornosti vseh za skupne stvari. Ta resničnost vključuje vedenje in priznanje resnice preteklosti in njeno vgraditev v družbeno dogajanje. Dokler se nismo pripravljene soočiti s tem, kar je bilo, se ne bomo mogli tudi s sedanjim trenutkom. Človek je zgodovinsko bitje in ne more živeti z resnico v sedanjosti, če je ni spoznal in priznal o svoji preteklosti, iz katere izhaja.

Rado se pri nas poudarja, da mora biti država – država prava. To so bile tudi vse totalitarne države. Demokratična država pa pravni sistem gradi in utemeljuje na človeku, njegovemu dostojanstvu in spoštovanju njegovih temeljnih pravic. Tako lahko zagotavlja pravičnost v družbi, kar je pogoj za mir in sožitje v družbenopolitičnem življenju.

Seveda je še mnogo drugih prvin uspešne politike, ki temeljijo na vzajemnem sodelovanju različnih skupin in združenj ter strank tako, da imajo preko njih čim večjo možnost za artikuliranje vsi državljani. Temu subsidiarnemu načelu je treba danes dodati še brezpogojno upoštevanje družbeno ubogih, odrinjenih, malih in zapostavljenih. Taka partnerska politika zagotavlja uspešnost in zadovoljivo družbeno trdnost. Takšna politika pa lahko vodi k narodni spravi kot stalnemu imperativu države in vseh njenih organov in pripadnikov. Brez dvoma pa ima Cerkev v tem važno vlogo, predvsem kot brezpogojna obramba malega človeka. Iz povedanega je zato jasno, da je vloga tega človeka v družbi odvisna od strategije »velike politike«.

Sora, 1994

Škofjeloški grad ob ogledu 11. 1. 2018

FOTO: Jan Pintar

Škofja Loka

Škofjeloški grad je od 14. maja 1945 do začetka leta 1960 doživel štiri zaporniška obdobja. Vsako izmed njih je imelo svoje posebnosti in je vredno temeljite obdelave. Med seboj najbolj povezani in po številu žrtev najmočnejši sta bili prvi dve zaporniški obdobji:

1. Taborišče vrnjencev iz Vetrinja in drugih, ki so se morali javiti oblastem po koncu druge svetovne vojne od 14. maja 1945 do konca julija 1945;
2. Zapor nemških vojakov-šoferjev; od septembra 1945 do 2. januarja 1949;
3. Tretje zaporniško obdobje je trajalo od konca I. 1948 – takrat je bil grad skoraj v celoti že izpraznjen, saj je bilo v januarju 1949 izpuščenih le nekaj deset zapornikov –, pa do leta 1959. Prvi zaporniki tega obdobja so bili informbirojevci in strokovnjaki za posamezna delovna opravila, ki jim je bil prestop ek oz. prekršek podtaknjen (varilci, strugarji, orodjarji), od leta 1950 dalje pa je bilo vse več klasičnih kriminalcev, prometnih prekrškarjev in tudi nekaj zločincev. To obdobje je bilo tesno vezano na tovarno LTH v Vincarjah, ki je bila tipična udbovska tovarna (organizator Niko Kavčič);
4. Četrto zaporniško obdobje je bilo vmesno obdobje med tretjim zaporniškim obdobjem in je trajalo od 31. oktobra 1949 do konca aprila 1950. V tem obdobju so bile zapornice ženske, pripeljane iz Ferdrenka na Kočevskem. O ravnanju z zapornicami vemo zaenkrat malo, je pa zanimivo, da so po hudih razmerah na Kočevskem bile v Škofji Loki razmere bistveno boljše in nekatere od zapornic so po izpustitvi v svojem življenju karierno uspevale.

Največ sem se ukvarjal s prvim zaporniškim obdobjem, ki je bilo po številu žrtev slovenskih, hrvaških in drugih državljanov nekdanje Jugoslavije najbolj kruto in glede na nečloveško mučenje, najtežje. O zaporu nemških vojakov pa sem veliko slišal v povezavi s prvim zaporniškim obdobjem. Vsa leta mojega raziskovanja sem zelo malo slišal o zanimanju nemške države za zaprte nemške vojake, ki so bili septembra 1945 privedeni na škofjeloški grad (2000 šoferjev), živih pa je ostalo verjetno le nekaj deset. Presenetilo me je, ko me je predsednik društva Združeni ob Lipi sprave dr. Janez Juhant obvestil, da v Škofjo Loko pride dr. Jörg Lüer od Maximilian Kolbe Stiftung iz Berlina in da se želi sestati z mano ter pridobiti čim več podatkov o nemških zapornikih. Društvo si prizadeva za spravo v nemški družbi po spremembah 1989 ter za spravo med evropskimi narodi, posebej Nemci in Poljaki. Na srečanje sem se pripravil tako, da sem pregledal nekaj svojih arhivskih dokumentov, poklical pa sem tudi gospoda Jožeta Štukla, ki je imel konec novembra 2017 v Kašči predavanje o zaporniških obdobjih na Loškem gradu. V Loškem utripu (lokalno glasilo) novembra 2017 je na 21. strani novinarka Teja Potočnik napisala članek o tem predavanju in v njem govori takole: »V avgustu so preživeli vojni ujetniki dobili odpustnice in na gradu je nastalo taborišče za nemške vojne ujetnike z vojaško bolnišnico. Ujetniki so uršulinkam pomagali pri opravljanju del in prirejali pevske koncerte.« Nad takim člankom sem se zgrozil, kajti drugo zaporniško obdobje je bilo po številu žrtev verjetno še hujše od prvega.

Prvo in drugo zaporniško obdobje sta tako tesno povezana, da ju je smiselno obravnavati kot eno celoto, saj so nemški vojaki-zaporniki takoj po prihodu na grad pričeli z odstranjevanjem razpadajočih posmrtnih ostankov umorjenih domobrancev, kajti na mnogih moriščih je nastajal velik ekološki problem zaradi onesnaženja vode v vodovodih, potokih in vodnjakih. Širil se je tudi smrad in lisice so raznašale dele človeških teles. Po pričevanju prič in ob upoštevanju različnih dokazov lahko ocenjujemo, da je bilo v prvem zaporniškem obdobju umorjenih več stotin domobrancev in civilistov. Bolj točna ocena pa bi bila, če govorimo o številki okrog 2000 ljudi.

Nemški vojni ujetniki so ta morišča sanirali tako, da so vršili izkope ter opravljali prekope ali pa so premeščali posmrtne ostanke na drugo skrivno lokacijo. Taka skrivna lokacija je po vsej verjetnosti Škofjeloški grad – kletni prostori. Komisija za evidentiranje in urejanje prikritih grobišč Občine Škofja Loka, katere predsednik sem bil med leti 2002 in 2006, je raziskovala pomore na škofjeloškem celovito in iz vseh mogočih plati, toda vsaj dve leti smo porabili za to, da smo prišli do virov informacij.

Predhodna komisija ni predala nobenega gradiva ali arhiva o svojem delu komisiji, ki sem jo prevzel leta 2002. Predvsem po letu 2004, ko je nastopila Janševa vlada, se je možnost raziskovanja izrazito odprla. Prihajali so pričevalci iz leve in desne strani pa tudi nekateri še živeči borci, ki so pričali o medvojnem in povojnem obdobju. Prihajali so tudi pričevalci, ki so opravljali različna gradbena dela na Škofjeloškem gradu in pri tem v kletnih prostorih naleteli na človeške posmrtne ostanke. Najbolj zanimivo pričanje se je zgodilo marca 2008, ko so delavci Tehnika (gradbeno podjetje iz Škofje Loke) razkopavali del kletnih prostorov vzhodnega trakta gradu. Delovodja takratne skupine delavcev je pripeljal svojo mamo k meni zaradi uveljavljanja pravice do odškodnine zaradi izgube očeta po vojni. Med pogovorom o takratnih dogodkih je začudeno vprašal, če je možno, da je njegov ded pokopan v grajskih kletih, kajti ravno tiste dni so med deli naleteli na človeške posmrtne ostanke. Povedal je, da so obvestili pristojne na gradu, oni pa so rekli, da so to živalske kosti, ki so jih uršulinke skrivale, ker so pojedle veliko mesa.

Še isti dan me je poklical znanec in mi povedal isto zgodbo – toda od drugega delavca, ki je bil takrat prisoten pri delih –, in tudi ta je trdil popolnoma enako kot prej omenjeni delovodja. Sam sem odreagiral tako da sem poklical nekaj najbolj odgovornih za raziskovanje grobišč v tistem času. Ti ljudje so me zavrnilo z izjavo, naj ne kompliciram in da bodo pristojni uredili zadeve. O tem dogodku se ni nikoli pisalo ali javno govorilo. Oba delavca, ki sta pričala, pa sta bila v strahu zaradi morebitnih posledic pričevanja. O grajskih kletih so se ustvarjale različne trditve s strani pristojnih:

1. Ko je leta 2006 škofjeloška komisija raziskovala grajske kleti so nas nekateri od tistih, ki prikrivajo in zavajajo, napotili na strokovnjaka za gradove Ivana Stoparja iz Celja, ki nam je ob ogledu zatrjeval, da so uršulinke zasipavale grajske kleti, ni pa znal pojasniti, zakaj bi to delale. Povedal je tudi, da se je to dogajalo v več gradovih na Slovenskem. To trditev so kasneje uršulinke, po temeljitem pregledu svojih arhivov, ovrgle. Povedale so, da niso nikoli zasipavale grajskih kleti in da so bile te v času njihovega bivanja v gradu v uporabi.
2. Gospod Štukelj Jože, kustos na gradu, mi je zatrjeval, da so bile kleti zasute že v času baroka zaradi slabe statike gradu. Rekel je celo, da je bilo zasutje nujno, kajti lahko bi se grad zrušil proti mestu. Tej trditvi sem oporekal, ker sem smatral, da strokovno taka trditev ne zdrži, zato sem ga opozoril, naj take trditve raje preveri pri strokovnjakih.

3. Trditev, da so med nasutjem v kletih tudi živalske kosti, pa se mi zdi neresnična in zavajajoča, kajti delavci podjetja Tehnik o tem govorijo drugače. Tu navajam še mojstra Janeza s Hotavelj, ki mi je sam prišel povedat, da je kot vodja skupine delavcev ob postavljanju dimnika za prvo centralno kurjavo naletel na množično grobišče v grajskih kletih. Tudi številni drugi pričevalci so govorili o zasutih grajskih kletih in tem, da so v njih človeški posmrtni ostanki preneseni z grajskega vrta in širšega območja zunaj obzidja grajskega vrta.
4. Pri ogledu grajskih kleti je opazna tudi nenormalna oblika kleti v južnem traktu, kjer je del prostorov nadbetoniran in daje kleti nenavadno obliko. Ta prostor je danes v celoti založen z različnimi predmeti in vtis je, da so s tem prikrili to nenavadno obliko kleti.
5. Grajska kapela se po pričevanju Jožeta Štukla renovira – obnova fresk – in so tla dvignjena in obložena z lesenimi ploščami, ravno tako je s ploščami zabit oltar. Preseneča pa, da je od zabitega oltarja proti vhodu narejen lesen objekt, ki zakriva vhod v kripto kapele, ki je v tleh kot montažni pokrov. Pod tem pokrovom, ki ga sedaj zaradi lesenih plošč ne vidimo, je bila kripta, ki je bila v času pred poboji prazna in visoka približno 4 metre. Tu so se odvijala najhujša mučenja in poboji. Sedaj je kripta v pretežni meri zasuta. Skozi ta vhod, ki je sedaj z opažnimi ploščami prikrit, je možen dostop do obeh spornih kletnih traktov – do vzhodnega in južnega, ki sta v celoti ali delno zasuta.
6. O Škofjeloškem gradu bi bilo potrebno izdelati podrobno študijo za obdobje od 15. maja 1945 pa do danes, s poudarkom na prikrivanju gradu in grajskega vrta kot zapora in poveljnega morišča. Prepričan sem, da je bilo obdobje med majem 1945 in letom 1960, zgodovinsko gledano, najbolj pomembno v vsej zgodovini Škofjeloškega gradu in prav to obdobje je najbolj prikrito in zakrito. Strah pred odkrivanjem je še vedno tako prisoten, da je delo pri odkrivanju zelo težko in zahteva veliko poguma.

Vir: Komisijski ogled kletnih prostorov 11.4.2006

Muke sprave

FOTO: Arhiv Zavoda Sv. Stanislava

Kraj vere, trpljenja in upanja

Zbrali smo se ob lipi, simbolu slovenstva, ob kateri so pobudniki pravnega prizadevanja leta 1991 15. junij določili za dan krivde, odpuščanja in sprave v trajen spomin na »največjo narodovo nesrečo v junijskih dneh leta 1945«. Po dolgih letih zapovedanega molka o grozovitih medvojnih in povojnih zločinih so takrat razmišljali o slovenski prihodnosti, za katero so bili prepričani, da jo je mogoče graditi najprej s priznanjem krivde, ki bi morala temeljiti v iskrenem prizadevanju za odkrivanjem resnice o polpreteklih dogodkih, pa na odpuščanju, ki izhaja iz priznanja povzročenih krivic in končno na resnični želji, da bi v zavesti človeške majhnosti in zmotljivosti živeli spravljene eden z drugim brez obtoževanj in brez privilegijev. Povojni množični pomori, tako kot mnoga enaka in podobna dejanja med vojno in tudi dolgo po njej, so prizadejali ne le smrtni udarec človeški toleranci, medsebojnemu razumevanju, sočutju in pravičnosti, ampak je bila na njih, po leninističnem ideološkem principu, utemeljena poveljna totalitarna oblast.

Množičnih pomorov se je lahko poslužila le revolucionarna, totalitarna in skrajno ekstremistična organizacija, ki je med okupacijo ljudi najprej razdvojila, nato pa osvobodilni boj in domoljubna čustva izrabila za obračun z razrednimi, političnimi in pogosto s kolaboracijo kompromitiranimi ideološkimi nasprotniki. Po boljševističnem vzoru je prevzem oblasti s celovitim preoblikovanjem družbenega sistema zavarovala z njihovo fizično odstranitvijo kot uresničenjem druge faze revolucije. Zaradi tega konec vojne zanj ni bil konec revolucije. Čeprav se je z množičnimi pomori, terorjem in zastraševanjem znebila vsakršne opozicije, si je pred zgodovino prav s tem naložila težko breme odgovornosti, zaradi katere trpijo posamezniki in je obremenjen ter nesproščen cel narod. V nedemokratskem sistemu je bilo dovolj, da so množične umore pri obvladovanju oblasti zanikali in tajili ter pod strogimi kaznimi grozili vsakomur, ki je o njih javno govoril. Z demokratizacijo in osamosvojitvijo so bili med prvimi dolgovi do preteklosti posledično obelodanjeni prav množični umori, ki med vsemi krivicami totalitarnih režimov najbolj izstopajo, o njih pa se je več trdnih dokazov kakor v arhivih našlo kar pri odkrivanju prikritih grobišč množično pomorjenih. Ker jih pod težo dokazov v demokratični Sloveniji ni več mogoče zanikati, se jih v delu javnosti sicer obžaluje, vendar hkrati največkrat tudi opravičuje, ponekod pa celo zagovarja.

Opravičevanje in zagovarjanje množičnih umorov ni mogoče razumeti drugače, kakor ponovno pristajanje na načela, na katerih je slonela oblast, ki jih je izvajala. Čeprav je samostojna Slovenija nastala na drugačnih temeljih kot prejšnja država in je s sprejetjem nove ustave prelomila s prejšnjim nedemokratskim sistemom, pa njeni najvišji državni organi tako v zakonodajni kot tudi v izvršni in v sodni veji oblasti v vsem poosamosvojitvenem obdobju z načelno izjavo ali deklaracijo še niso obsodili niti tedanjega režima niti njegovih nečloveških dejanj. Prav tako se v slovenski zakonodaji v nobenem vojnem zakonu ne omenja niti revolucija niti revolucionarno nasilje, posledično zato tudi ni odgovornih za ta dejanja. Po tej strani se tako zdi, kakor da navkljub očitnim množičnim pomorom revolucionarnega nasilja ni bilo. Po drugi strani v velikem delu javnosti nastane precejšnje nelagodje in zadrega, ko beseda nanese na množične pomore. Od teh tem, ki so breme za storilce in celotno politiko za njimi in zato tudi niso zaželeno, se posledično odvrta pozornost.

Do resnejšega soočanja s temi vprašanji tako ne more priti. Zaradi takšnega odnosa do množičnih pomorov, ki se veže tudi na pravico vsakega posameznika do groba, tudi spravni proces na institucionalni ravni, razen na podlagi izvajanja Zakona o popravni krivic, ni mogel napredovati.

Ko po 25. letih od prvih svobodnih volitev nekateri odkrito nasprotujejo procesu narodne sprave, ki je za narod, njegov obstoj in razvoj v demokratični združbi evropskih narodov, po tako krvavi preteklosti in z njo povezani razdeljenosti, nujen, to stanje jasno opozarja, da se Slovenci kot narod še sploh nismo soočili s svojo krvavo preteklostjo in da med nami še ni prišlo do resnega razmisleka o vzrokih za medvojne dogodke od začetka okupacije naprej. Niso pomembni samo povojni pomori, ob katerih se za mnoge vse začne in konča, zelo pomembni so tudi pomori in drugi dogodki med vojno, ki so do povojne morije pripeljali in so z njo medsebojno povezani in prepleteni.

Ker se zaenkrat vzroke za lastna krivična in zločinska dejanja išče predvsem v ravnanju nasprotnika, tudi spravni proces ne more napredovati. Drugačno razumevanje medvojnih dogodkov in iskreno prizadevanje za narodno spravo bo mogoče le ob zavedanju lastne krivde, ki vključuje tudi razumevanje dejanj nasprotnika. Vsak korak k narodni spravi bo težak, kajti kjer so v preteklosti sejali sovraštvo, ga zdaj zaradi neprestane ideologizacije tudi žanjejo. In medtem ko v zgodovinopisju pri mnogih stvareh ni večjega razhajanja, se v javnosti vedno znova pojavljajo trditve, ki ovirajo in onemogočajo iskanje resnice, ki je temelj pravega procesa. Zaradi tega je mogoče soglašati s tistimi, ki trdijo, da tako stanje koristi nekemu, ki si sprave ne želi. S ponavljanjem poenostavljenih ideoloških vzorcev iz preteklosti je pravih prizadevanj lahko v trenutku konec.

Ko je bilo ob nakopičenih težavah v slovenski družbi v zadnjem obdobju slišati več klicev tudi po prenehanju s starimi delitvami in je bila izražena potreba po narodni spravi, so se na drugi strani, ob obeleževanju 70-letnice konca druge svetovne vojne, okrepili glasovi po zanikanju nespornih zgodovinskih dejstev, ki so tudi v zgodovinski znanosti že dosegla soglasje. Bolj ko bo slovenska družba demokratična in tolerantna, bolj bo postala odprta tudi za narodno spravo.

V prvi vrsti so za narodno spravo in našo prihodnost odgovorni nosilci oblasti in tisti, ki imajo vpliv na vzvode oblasti, prav tako pa tudi vsi državljani, ki oblikujejo javno mnenje. Še posebej so za narodno spravo odgovorni in k njej poklicani tisti, ki nosijo krivdo za množične umore. Samo z njihovim priznanjem in medsebojnim odpuščanjem za vse prizadejane krivice na obeh straneh bo mogoče graditi družbo medsebojnega zaupanja in enakosti pred zakoni.

Društvo Združeni ob Lipi sprave, ki je nastalo na pobudo pokojnega Stanislava Klepa, si od svoje ustanovitve prizadeva, da bi državni zbor kot najvišji zakonodajni organ v RS sprejel Deklaracijo o narodni spravi, na podlagi katere bi bilo mogoče graditi svobodno slovensko družbo prihodnosti. Predlog deklaracije je bil predsednikom Državnega zbora vložen najprej junija 1990, nato pa še marca 1993, marca 1995, novembra 1995, marca 1997 in nazadnje marca 2013. V predlogu deklaracije društvo vseskozi poudarja, da slovenski narod z njo vsaj delno vrača dolg svoji vesti in obči človeški kulturi. Podobne predloge so zlasti v 90. letih v Državni zbor predložile tudi druge organizacije iz Slovenije in sveta, vendar so v vseh teh letih ostale brez odmeva. Ostaja nam upanje, da bo dozorel čas, ko se bo slovenska politika v teh obče civilizacijskih vprašanjih poenotila in da bo Deklaracijo o narodni spravi v Državnem zboru na dostojanstven način sprejela in s tem potrdila, da hočemo živeti v svobodni in demokratični državi vseh njenih državljanov.

Ob Lipi sprave 15. junija 2015

Revolucionarno nasilje in narodna sprava

Uvod

Tri polna desetletja po prvih svobodnih volitvah smo v javnem življenju in v političnih razpravah še vedno trdno vključeni v primež dediščine krvave preteklosti, ki se je, predvsem zaradi vcepljenega revolucionarnega sovraštva in nepripravljenosti na kritično soočenje s preteklimi dogodki, ne moremo osvoboditi. Teža storjenih zločinov in prelite krvi razdvaja in pogloblja razlike, prehaja pa tudi na nove rodove in vse bolj očitno zavira razvoj Slovenije. Izhodišče delitev, nerazumevanja, nasprotovanja in odkritega sovraštva so medvojni dogodki (1941–1945), ki so jih pod tujo okupacijo poleg okupatorskega nasilja s krvjo prepajali predvsem revolucija, državljanska vojna, osvobodilni boj in izsiljena kolaboracija. Z oznanjanjem pravičnega boja za osvoboditev domovine in za socialno bolj pravično družbo je takrat pod domoljubnim imenom začela nastopati boljševidniško usmerjena in iz Moskve vodena ter na razrednem boju temelječa skupina zagovornikov marksistično-leninistične ideologije, ki so jo pod neugodnimi okupacijskimi razmerami med ljudi razširili kot odrešeniško religijo, kot razodetje in kot podlago za socialne spremembe. Nestabilen in negotov politični položaj pod okupacijo je s politiko izvršenih dejstev poglobila, z nebrzdano politično propagando je zaostila razmerja med novimi in starimi političnimi silami in s podpihovanjem sovraštva, z načrtno diferenciacijo in z nasiljem do skrajnosti zastrepila obstoječe politične razmere za svoje ozke politične cilje.

Okupacija in revolucija

Čeprav so predvsem nacisti z aretacijami in izgoni zavednih Slovencev že od prvih dni okupacije preganjali vse, kar je bilo slovensko – zlasti pa je nato z mobilizacijo v nemško vojsko življenje na tujih frontah izgubilo tudi več kot deset tisoč slovenskih fantov –, pa okupacija sama po sebi za prihodnost slovenskega naroda z zavezniško vojaško zmago ni bila tako usodna kot je bila usodna zato,

ker je omogočila razmere, v katerih je del pripadnikov tega naroda okupacijo lahko izkoristil za popoln obračun s političnimi nasprotniki, za popoln prevzem oblasti in za uvedbo totalitarne oblike vladavine. Z okupacijo so padle stare civilizacijske norme, z njo se je podrl dotedanji ustroj družbe, razpadla pa je tudi država, ki so jo svobodne protifašistične sile, h katerim se je zatekla njena begunska vlada, še vedno priznavale. Okupacija je bila tesno vezana na razplet vojne na svetovnih bojiščih, njen konec pa je prinašala samo pričakovana zavezniška vojaška zmaga. Odločilni dogodki svetovne vojne so potekali daleč od Slovenije in dogajanje na slovenskih tleh ni bilo v središču zanimanja svetovnih velesil. Kljub temu pa je prav med okupacijo z nemškim napadom na Sovjetsko zvezo v večjem delu postalo krvavo prizorišče revolucionarnega nasilja. Za izvedbo revolucije je bil organiziran narodnoosvobodilni boj, po njenem načrtu in pod njenim pritiskom je nastala »bela garda«, z njenim nasiljem je bila za ohranitev življenj izsiljena kolaboracija in v njeno korist je potekala državljanska vojna.

Različne oblike kolaboracije so med okupacijo vseskozi obstajale med različnimi stranmi in posameznimi političnimi dejavniki. Za krajše ali daljše obdobje so se zaradi različnih nagibov in koristi povezovale in sklepale premirja. Kolaboracija je bila na eni strani razvidna navzven, prav tako pa je bila na drugi dejavna tudi tajna ali ilegalna. Občasno sta hkrati delovali tudi na več strani. Njene oblike in vsebine so bile bolj ali manj dovoljene in sprejemljive, vsekakor pa lahko predmet močne nasprotnikove propagande. Med seboj so kolaborirale praktično vse obstoječe vojaško-politične strani, kakor je bilo kdaj komu potrebno ali od koga izsiljeno. Znano je, da so komunisti najprej kolaborirali z nacisti, pa predstavniki bivše starojugoslovanske oblasti z italijansko okupacijsko oblastjo, partizanski z italijanskimi vojaškimi poveljniki, vaške straže z italijansko okupacijsko oblastjo, domobranski štab z nemško policijsko in vojaško oblastjo, domobranski oficirji z angleško obveščevalno službo, pa obveščevalne službe in posamezni zaupniki med seboj, itn. Za preurejanje političnega prostora v precej nejasnih razmerah ni bilo zadržkov in ne več nikakršnih omejitev. Za ljudi, prežete z ideologijo, ki se niso ozirali na etična načela, ampak le na lastne koristi, je zato okupacija postala predvsem priložnost za izvedbo ciljev, ki jih v drugačnih razmerah ni bilo mogoče uresničiti.

Ker si je slovensko zemljo razdelilo več okupatorjev, ki so vzpostavili različne okupacijske sisteme, okupacijske razmere niso bile v vseh pokrajinah in obdobjih okupacije enake. Nemška okupacija je bila zaradi hudega nacističnega nasilja od vsega začetka do Slovencev najbolj neizprosna. Odpor proti okupatorju je bil zato prav tu najbolj upravičen, toda po prvih neuspešnih poskusih se je težišče delovanja odporiškega gibanja hitro preneslo na območja pod italijanskim okupatorjem, ki pa vsaj na začetku s svojim ravnanjem ni dajal neposrednega povoda za oborožen nastop. Vojaški pomen partizanskih akcij je bil zanemarljiv, bolj pomembne so bile politične posledice izzivanja okupatorjevih represalij nad nedolžnim civilnim prebivalstvom. To je toliko bolj razumljivo, če upoštevamo dejstvo, da so bili partizani politična vojska in da niso imeli posebnih vojaških, temveč predvsem politične cilje. Kakor so nasilna dejanja nad Slovenci pod nemško okupacijo najprej povzročili nacisti, so oborožene akcije in nasilje pod italijansko okupacijo začeli izvajati pripadniki revolucionarnega partizanskega gibanja, ki so pričakovali, da bodo pod zastavo narodno-osvobodilnega boja v izrednih razmerah pod okupacijo najlažje dosegli svoje revolucionarne cilje.

Začetek osvobodilnega boja kot prve faze revolucije

Za ohranitev slovenskih življenj je bilo zelo nenavadno, da se okupatorja, ki še ni uporabljal brutalnih prijemov, z omejenimi vojaškimi akcijami naravnost spodbuja k nasilnim dejanjem in se ga opravičuje pri uresničevanju njegovih skritih političnih namenov. Izzivanje okupatorskega nasilja z omejenimi vojaškimi akcijami je sploh povsod postala stalnica revolucionarnega partizanskega gibanja. Za revolucijo in osvojitve oblasti ob koncu vojne so bile potrebne žrtve, ki pa jih je bilo mogoče prav med okupacijo najlažje prikriti in jih opravičiti s takojšnjim oboroženim uporom proti okupatorju.

Z nacionalnega stališča je bilo zelo nenavadno, s partijskega pa značilno, da je OF, pod partijskim vodstvom, oborožen boj proti okupatorju začela z umori slovenskih orožnikov. Na nemškem okupacijskem območju so v Tacnu pod Šmarno goro 22. julija 1941 ustrelili Franca Žnidaršiča, bivšega poveljnika orožniške postaje v Šentvidu nad Ljubljano, na italijanskem pa v Polju pri Ljubljani, 18. avgusta 1941, Jožeta Sušnika, poveljnika orožniške postaje v Vevčah. Ob načrtnem izzivanju

okupatorjev so bili umori Slovencev pod obtožbami sodelovanja z okupatorjem od vsega začetka najbolj razširjen način, kako se z nasiljem, neresnicami in polresnicami ter zavajanjem znebiti tudi neljubih oseb in si prisvojiti oblast. Pravico do razsojanja, kdo je sodelavec okupatorja, pa so si vzeli tisti, ki so bili še pred kratkim z njim v paktu.

V prepričanju na vojaško zmago zahodnega demokratičnega sveta so narodno zavedni in domoljubni Slovenci italijansko in nemško okupacijo od začetka okupacije sprejeli kot priložnost za uresničenje programa Zedinjene Slovenije. Predvsem tisto, kar zaradi italijanskega zavezništva v antanti ni bilo mogoče doseči po prvi svetovni vojni, je v novih razmerah postalo uresničljivo, ker je bila Italija s priključenim slovenskim narodnim ozemljem v nasprotnem vojaškem taboru. Za prvi in glavni slovenski nacionalni program pa je zdaj postajalo najbolj tragično dejstvo, da so bili pripadniki tega naroda v svoji ideološki vnemi do svojih slovenskih sonarodnjakov manj prizanesljivi kot do tujcev in da so na večjem delu slovenskega narodnega ozemlja povzročili neprimerljivo več žrtev nad lastnim narodom kakor nad okupatorji. Partizansko revolucionarno gibanje je na območjih, ki so bila med okupacijo vsaj nekaj časa pod njegovo oblastjo, umorilo in pobilo veliko več Slovencev kot okupatorji. Večji del podeželskega prebivalstva, ki je med okupacijo izkusil razmere pod novo ljudsko oblastjo, je bil prvi izpostavljen revolucionarnemu nasilju in je že zgodaj spoznal revolucionarno naravo narodno-osvobodilnega gibanja. V množičnih povojnih pobjah je revolucionarna oblast iz »domobranskih predelov«¹ nekdanje Ljubljanske pokrajine kruto pomorila tudi več odstotkov pretežno moškega prebivalstva.

Zaradi prepletenosti medvojnih procesov takratni usodni dogodki nikakor niso bili enoznačni in tudi ne takoj prepoznavni. Za prvim procesom se je namreč v dogodkih navadno prikrival drugi, ki je imel prvine tako prvega kot tudi mnogih drugih. Prikrivanje in razkrivanje procesov za dogodki je zato potekalo čez celotno obdobje okupacije. Nekateri dogodki so potekali legalno na očeh javnosti in z vednostjo okupacijske oblasti, še več pa je bilo okrog njih prikritega, ilegalnega, zavajajočega in predvsem kot posledica izvršenih dejstev. Na zunaj so bili dogodki drugačni, kot so bili na znotraj. Njihova prava narava se je pogosto razkrila šele

takrat, ko so bili že mimo in jih je bilo mogoče prepoznavati samo še za nazaj. Ni bilo posebne izbire. Uporabljena so bila vsa sredstva, ki so bila na voljo. Nazadnje je ostal pomemben predvsem vtis na ljudi in njegov propagandni učinek. Iz taktike in strategije so bili sčasoma prepoznani tudi cilji.

Komunisti so bili že pred okupacijo trdno odločeni, da bodo svojo totalitarno oblast zgradili na preliti krvi po boljševiških načelih iz oktobrske revolucije v Rusiji. Za tako oblast so zato načrtovali odstraniti svoje razredne, idejne, politične in druge nasprotnike. Žrtve so bile na vsak način potrebne in so jih zato vdelali v strategijo svojega boja. Če so vsaj del njihove naloge pri tem opravili okupatorji, je bil uspeh njihove strategije z vidika njihovih ciljev še večji. Tako je zapisal Tine Hribar, da je »strel, ki je ubil Ehrlicha, ubil tudi Aleša« Stanovnika«. Medvojno nasilje in ustrahovanje prebivalstva, ki ni bilo naklonjeno revoluciji, ter medvojni poboji nasprotnikov in zlasti množični poboji po že končani vojni na podlagi vnaprej sestavljenih likvidacijskih seznamov in sistematično ter načrtno grobo kršenje človekovih pravic, v zgodovini slovenskega naroda nimajo primere niti po silovitosti niti po obsegu.

Samo ljudje, zapeljani in zaslepljeni z nepremagljivim ideološkim sovraštvom, so v prepričanju, da z iztrebljanjem izkoriščevalcev in sodelavcev okupatorja gradijo pravičnejši svet, lahko zagovarjali in izvrševali takšne zločine. Zelo velik delež ljudi je bil neposredno udeležen pri umorih, še več pa je bilo takih, ki so se predvsem pod vplivom partijske propagande z umori strinjali in jih podpirali. Ker so se zavedali, da so množični umori v temeljni človeški biti največji madež v zgodovini slovenskega naroda, so jih pred javnostjo in pred zgodovino najprej prikrivali, z javnim razkritjem po demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije pa na vse načine opravičevali.

Množični umori in revolucionarno nasilje med vojno in po njej so z vsemi negativnimi posledicami najbolj zaznamovali obdobje totalitarne komunistične oblasti, ki je vse do razpada nedemokratskega sistema leta 1990 vzdrževala monopol nad zgodovino in njeno razlago (interpretacijo) ter preganjala vsakogar, ki se ji ni podredil ali si je drznil v javnosti odkrito spregovoriti o polpretekli zgodovini. Ker na slovenskih tleh v obdobju druge svetovne vojne ni bilo večjega oboroženega spopada, je število

žrtev, zlasti v primerjavi z žrtvami na okupiranih območjih zahodne Evrope, zelo veliko in bi bilo težko samo odraz osvobodilnega boja. Samo na primeru števila žrtev so posledice revolucije, ki so v nekdanji Ljubljanski pokrajini zelo razvidne in prepoznavne, na drugih območjih pa zaradi drugačnih razmer precej manj, več kot očitne. Natančna analiza dogodkov med okupacijo in neposredno po njej zadnjo ugotovitev samo še potrjuje. Če bi bila temeljna opredelitev Komunistične partije med okupacijo zares boj proti okupatorju, kakor je oznanjala partijska propaganda, bi bilo nemogoče, da je bilo med versko in narodno zavednimi Slovenci toliko »narodnih izdajalcev« in toliko nepotrebnih žrtev. Revolucija je imela svojo logiko prevzema oblasti. Z narodnoosvobodilnim bojem je v okupacijskih razmerah zlorabila narodna čustva za svoje cilje v drugi fazi revolucije.

Nasilno spreminjanje slovenske družbe

Slovenski komunisti so se učili in ravnali po izdelanem vzorcu izvedbe revolucije iz Rusije. Iz partijskega katekizma, *Zgodovine vsezvezne komunistične partije boljševikov VKP(b)*, so študirali strategijo in taktiko ruskega revolucionarnega nasilja in ga predstavljali na slovenske razmere med okupacijo. Oktobrska revolucija je bila zanje najboljši primer prevzema oblasti. Po nemškem napadu na Sovjetsko zvezo so po ruskem zgledu začeli neusmiljeno napadati belo gardo, ki pa je takrat še ni bilo in jo je bilo zato potrebno šele ustvariti. Najprej so bile besedne grožnje, od katerih so napadi proti koncu leta 1941 prešli v fizično nasilje, ki se je od umorov posameznikov pozneje stopnjevalo do množičnih umorov.

Po prepričanju Borisa Kidriča je bila bela garda zakonitost zgodovinskega razvoja. V njen obstoj niso dvomili, kajti vsak dvom je bil že odklon od partijske linije, ki so ga s trdo partijsko disciplino v kali preprečili. In ker je bela garda morala obstajati, so jo s svojimi ravnaji, tudi po izjavah partijskih voditeljev, sami ustvarili ali pa so jo najmanj pomagali ustvariti. S politiko diferenciacije in razdvajanja so si pridobili nasprotnike, proti katerim so se čez celo obdobje okupacije zagrizeno borili, se na njihov račun preživljali in jih s svojo lažno propagando očrnili kot »narodne izdajalce« in sodelavce okupatorja. Revolucija, ki je bila glavni cilj njihovega narodno-osvobodilnega boja, je lahko na ta način dobro uspevala. Partizane so organizirali kot partijsko vojsko v veri v zmago sovjetskega orožja,

od katerega je bila ob koncu vojne odvisna tudi usoda revolucije. Če ne bi verjeli v Rdečo armado, bi ne padel strel iz partizanske puške, tako pa so v pričakovanju ugodnih političnih posledic povzročali okupatorsko nasilje in se pri tem borili predvsem proti »beli gardi«.

Temelji partijskega delovanja so bili postavljeni na razredno sovraštvo, na razdvajanje prebivalstva in na revolucionarno nasilje. Vsi najvidnejši partijski voditelji so se vzgajali in izobraževali v Sovjetski zvezi, ki je bila obljubljena dežela svetovnega komunizma. V Sovjetski zvezi so postali tudi agenti kominterne in posredno sovjetske obveščevalne službe. Čeprav so zaradi partijske propagande, ki je življenje v deželi delavcev in kmetov kazala v idilični podobi, doživeli grenka razočaranja, so svoje razočaranje nad življenjskimi razmerami v Sovjetski zvezi, kot je pozneje priznal Ivan Maček - Matija, partijcem zavestno tajili. Nikakor niso želeli, da bi se iz vnetih zagovornikov brezrazredne družbe prelevili v njihovo nasprotje.

Sestavni del strategije izvedbe revolucije in prevzema oblasti so bili množični poboji, ki so partiji omogočili, da se je, posebno ob naglih spremembah in prevratih, na hitro in v večjem številu znebila svojih nasprotnikov. Za uspešno izvedbo načrtovanih pobojev so zato že dolgo prej pripravljali sezname tistih, ki bi jih lahko ovirali pri prevzemu oblasti in jih je bilo potrebno predhodno odstraniti. Iz izobraževanja v Sovjetski zvezi so ideje o izdelavi seznamov za množične poboje nasprotnikov boljševiske revolucije prinesli komunisti, ki so zasedli glavne položaje v partiji; s praktičnimi izkušnjami iz množičnih pobojev pa so se iz španske državljanske vojne vračali španski prostovoljci, ki so prevzeli poveljniška mesta prvih partizanskih enot.

Po Kardeljevih in Kidričevih navodilih je bila partija vseskozi trdno na leninističnem stališču o nujnosti likvidacij političnih nasprotnikov za zmago revolucije. Vdelala sta jih v strategijo in taktiko partizanskega boja za prevzem oblasti, kakor so jih omogočale in narekivale vsakokratne razmere. Za njihovo izvedbo je bilo potrebno pripraviti teren in izbrati najbolj ugoden trenutek, ki jim je omogočal, da so jih lahko primerno zagovarjali in opravičevali in da med ljudmi niso izzvale večjega razburjenja. Pred izvedbo likvidacij je bilo potrebno žrtvam vzeti dobro ime, jih

predhodno obrekovati in jih, če ne drugače, očrniti kot »okupatorjeve sodelavce« in »narodne izdajalce«. Z obrekovanjem žrtev so lahko vplivali na javno mnenje in ublažili lastno odgovornost. V pričakovanju prelomnih dogodkov ob koncu vojne, ki so jih po prvih uspehih Rdeče armade na vzhodni fronti najprej napovedali že spomladi 1942, so prevzem oblasti načrtovali z množičnimi poboji svojih političnih in razrednih nasprotnikov.

Cilj partije je bil popoln prevzem oblasti takoj po odhodu okupatorja. Po prvih neuspehih sil osi je vse bolj postajalo jasno, da bo okupator z dokončnim porazom na svetovnih bojiščih iz slovenskih tal odšel sam, da pa bo oblast takrat mogoče osvojiti samo z močno oboroženo silo. Pred partijo in njenimi nasprotniki je bilo zato osnovno vprašanje, v kakšnih razmerah bodo pričakali konec vojne in odhod okupatorja. Na eni strani je zato z revolucionarnim nasiljem odločno uveljavljala novo oblast, na drugi pa je akcije proti okupatorju še toliko bolj preračunala glede na njihove vplive in posledice na izvedbo revolucionarnega prevrata. Za doseg tega cilja ni izbirala sredstev. Neizmerno trpljenje ljudi in številne nedolžne žrtve, ki jih že tako in tako povzroča vsaka vojna, so bile vtikane v njeno strategijo. Nasilje okupatorja se je obračalo v njeno korist in služilo njenim interesom. Revolucija svojih žrtev ni izzvala samo z revolucionarnim, ampak tudi z okupatorjevim nasiljem. Žrtve okupatorjevega nasilja, posebej italijanskega v Ljubljanski pokrajini, so zato v večjem delu tudi posredne žrtve revolucionarnega nasilja.

Likvidacijski sezname

Priprava likvidacijskih seznamov nasprotnikov je bil del nalog, s katerimi so se predvojni komunisti vračali iz izobraževanja v Sovjetski zvezi. Sestavljali so jih pred vojno, med vojno in po njej. Med okupacijo se je delo močno poživilo, predvsem pa so sezname stalno dopolnjevali. V začetni fazi revolucije so likvidacijske sezname sestavljali terenski odbori OF, ki so v okupacijskih razmerah predstavljali novo nastajajočo oblast. Komunisti so v njih povsod prevladali, pogosto pa so bili v njih tudi edina strankarsko organizirana politična sila. Kakor partijski odbori so tudi terenski in drugi odbori OF vsaj od jeseni 1941 razpravljali tudi o likvidacijah. Po navodilih terenskih odborov OF so partizanske oziroma vosovske enote zlasti od pomladi 1942 aretirale in umorile veliko civilistov. Usklajene predloge terenskih

odborov za likvidacije je formalno potrjeval tudi IOOF tako, da je bila odgovornost za njihovo izvrševanje deljena.

Italijanska vojska je v Ljubljanski pokrajini med veliko poletno ofenzivo 1942 razpolagala s sezname za likvidacije, internacije in požige. Na podeželju so takrat nastali prvi oddelki samoobrambnih vaških straž. Iz tistega obdobja izhajajo likvidacijski sezname za posamezna manjša in večja območja Ljubljanske pokrajine. Sezname so bili izdelani tudi za Ljubljano, kjer so pripadniki Narodne zaščite po zgledu na dogodke v Parizu iz leta 1572 za konec poletja 1942 pripravljali Šentjernejsko noč, med katero so načrtovali pokol nasprotnikov partizanskega gibanja v večjem obsegu. Podobno je partijsko vodstvo pred pričakovano kapitulacijo Italije in predvideno partizansko zasedbo Ljubljane julija 1943 pripravljalo še obsežnejši pokol, ki bi ga izvedla t. i. Ulična hišna zaščita. Pokazalo se je, da tako Narodna zaščita kot Ulična hišna zaščita zastavljenih načrtov, ki so nastali v trenutkih velikega revolucionarnega navdiha, takrat v takšnem obsegu še nista bili sposobni izvršiti, prav tako pa tudi zunanje razmere tega niso omogočale.

Z izpopolnitvijo mreže varnostno obveščevalne službe tudi na podeželju, so vodenje seznamov za likvidacije do sredine leta 1943 prevzeli organi, ki so bili v izvajanju revolucije specializirani za posebne in najbolj zaupne naloge. Najprej je te naloge sistematično izvajal VOS OF, za njim pa vsejugoslovanska OZNA, ki sta bili udarni pesti komunistične partije pri izvedbi revolucije. V tem oziru je bila presenetljiva ugotovitev, da ukrepi proti beli gardi na Štajerskem niso potrebni, ker so te partijske naloge pred tem izvedli že nemški okupatorji. Navodila o pripravi likvidacijskih seznamov in izvajanju likvidacij so podrejenim forumom izdajali najvišji partijski funkcionarji. Partijsko vodstvo je likvidacije nasprotnikov vedno zagovarjalo, še posebej zavzeto pa v primerih, ko so bili zanje opravičljivi razlogi.

Ozna je v pripravah na konec vojne hitela tudi z izpopolnitvijo likvidacijskih seznamov. Z vseh delov okupirane Slovenije so v oznovskem centru na Stražnjem vrhu v Beli Krajini zbirali in urejali prejete obveščevalne podatke ter dopolnjevali centralno kartoteko. Po podatkih načelnika Ozne za Slovenijo Ivana Mačka - Matije

je bilo v začetku leta 1945 v njej že več kot 17.000 oseb, ki so bili kot nasprotniki Partije predvideni za likvidacijo ob koncu vojne. Kdor se je znašel v oznovski kartoteki, ob koncu vojne ni imel velike izbire. Veliko jih je domovino zato zapustilo skupaj z oboroženimi protirevolucionarnimi oddelki Slovenske narodne vojske, ki pa so jih zahodni zavezniki razorožili, pozneje pa vrnili v roke novi komunistični oblasti, ki jih je izstradala in nato izvensodno množično pomorila.

Množični poboji

Likvidacije nasprotnikov so del partijske strategije, zgolj vprašanje taktike pa je bilo, kdaj in kako so jih izvedli. Poleg izzivanja okupatorjevih povračilnih ukrepov je partija z dezinformacijami in podobnimi ravnanji povzročila, da so žrtve okupatorja padle predvsem v dobrobit revolucije. Italijanski okupatorji so tako pod vplivom partijskih zaupnikov za streljanje talcev do umora bivšega bana Natlačena izbirali predvsem nasprotnike partije ali neljube osebe iz lastnih vrst.

Izvedba likvidacij je bila najprej prepuščena posameznikom in manjšim revolucionarnim enotam. Osebno so odhajali likvidirat predvsem zavedni partijci. Pozneje so za ta dela določili posebne oddelke partizanskih enot, nazadnje pa so ustanovili tudi eksekucijske enote iz najbolj zanesljivih in idejno predanih partijcev: bataljone VOSa, brigade VDV in divizijo Knoja. V bližini krajev, kjer so spomladi 1942 taborili štabi partizanskih bataljonov, so bila navadno tudi kraška brezna, v katerih so bila prikrita grobišča revolucionarnih žrtev.

Ko je Rdeča armada v bojih z nacistično Nemčijo dosegla prve uspehe, je bila partija v nenehnem pričakovanju skorajšnjega konca vojne in v stalnih pripravah na krvav obračun z belo gardo. Vedno znova so napovedovali nov konec vojne in se v pričakovanju prehoda revolucije v drugo fazo pripravljali na izvedbo množičnih pokolov. Po Zgodovini VKP(b), ki jo je moral vsak član partije dobro poznati, je revolucija, ki so jo v narodno-osvobodilnem boju začeli skupaj z zavezniki v OF, prehajala v svojo drugo fazo in v celovit obračun z vsemi njenimi nasprotniki. V nenehnem pričakovanju konca vojne in zmage svetovne revolucije so v več valovih povzročili obsežnejše umore, ki so se časovno prekrivali tudi z vzpostavitvijo prvih sovjetskih republik na slovenskih tleh.

Partizansko revolucionarno gibanje je spomladi leta 1942 prve večje pokole izvedlo nad Romi. To je leto splošnega terorja in številnih pomorov posameznikov ali manjših skupin. V obdobju po nastanku prvih vaških straž konec poletja leta 1942 so prešli k množičnim umorom in likvidacijam, posebej pa po italijanski kapitulaciji k uničenju vojaških postojank vaških straž in slovenskih četnikov v jeseni 1943. Največji obseg množičnih umorov pa je zajelo sistematično odstranjevanje nasprotnikov revolucije po vnaprej izdelanih seznamih po koncu vojne maja 1945.

Načelnik Ozne za Slovenijo, Ivan Maček - Matija, je maja 1944 odšel po ustna navodila k Titu v Drvar, kajti Ozno je bilo potrebno dobro pripraviti za naloge, ki jih je imela ob koncu vojne. Po vrnitvi v Belo Krajino so pohiteli z njeno reorganizacijo, da bi bila do takrat sposobna odigrati svojo vlogo. Partijski vrh se je po sovjetskih priporočilih takrat že intenzivno pripravljala na množične pokole. Sistematično so jih izvajali od prihoda Rdeče armade v jeseni 1944 v južno Srbijo do sklepne zasedbe Slovenije in konca vojne maja 1945. Načrtovali so, da se ob prevratu v čim krajšem času znebijo čim več razrednih, idejnih in političnih nasprotnikov tako, da z njimi tudi sodišča ne bi imela nikakršnega opravka več.

Nad premaganimi je v prvih mesecih po koncu vojne veljal »prikrit odprt lov«. Aktivisti OF, pripadniki obveščevalne in varnostne službe in člani raznih partijskih organov so se ob koncu vojne dobro zavedali, da razpolagajo tudi s pravico do življenja in smrti svojih nasprotnikov, da za umore nad njimi pri novi oblasti ne bodo odgovarjali in da bodo pri njej dobro zapisani, če jo uporabijo. Nova oblast je podpirala in zagovarjala umore nad premaganimi nasprotniki. V takih razmerah so morili tudi mladoletne domobrance, ki so se po amnestiji iz uničevalnih taborišč vračali na svoje domove.

Likvidacije so bile sprejete kot nujnost družbenega razvoja. To prepričanje partijskega vodstva je Kidrič izrazil na partijski konferenci v začetku julija 1942 z besedami, da komunist, ki brez najmanjšega usmiljenja ukaže streljati, kot človek nikakor ni surov. Njegova odlika je združevati najbolj plemenite instinkte človeka z najbolj neusmiljenim odnosom do sovražnika. V smislu plemenitega sovraštva, ki odlikuje pojmovni svet komunizma, je bilo edino merilo veličine ljubezni do ljudstva

nepremagljiv prezir do sovražnika. Kardelj je zato Mačku naročal, da morajo partizani zgoreti v sovraštvu do »belogardističnih izdajalcev«.

Z likvidacijami političnih nasprotnikov so partijski organi pod krinko osvobodilnega boja zelo nazorno začeli uveljavljati revolucionarno oblast. Umore so izvrševali v strogi tajnosti in pri tem pazili, da nobena podrobnost ne bi prišla v javnost. Pravic vojnih ujetnikov niso spoštovali. Morili so tudi ranjence in zdravniško osebje, po vojni pa z zvijačo ljudi, ki so jim kot novi oblasti verjeli na poziv in dano besedo. Obljubljali so tudi amnestijo, vendar se obljub niti med niti po vojni večinoma niso držali. Prošnje okupatorju proti streljanju talcev so zavračali, ker je bilo streljanje talcev v njihovem načrtu, da so se tako lahko znebili motečih oseb. Z omejenimi vojaškimi akcijami so načrtno izzivali okupatorja, ki se je s povračilnimi ukrepi in nečloveškim nasiljem znesel nad nedolžnim prebivalstvom. Na račun trpljenja nedolžnih so pridobili ljudi, ki so izgubili vse in so jim bili pripravljene slediti.

Slovenci sebi največji sovražnik

Poglavitni programski cilj in prizadevanje partijskega vodstva iz obdobja pred okupacijo je bila izvedba revolucije in nasilen prevzem totalitarne komunistične oblasti. Pod okupacijo so ta cilj spretno prekrili z organiziranjem narodno-osvobodilnega boja, ki po leninistični strategiji izvedbe boljševistične revolucije predstavlja njeno prvo fazo. Ta je v prvi vrsti priprava na drugo fazo in prehod v totalitarno partijsko oblast, kateri je vse podrejeno. Partiji je z ustanovitvijo OF in s povezavo narodnoosvobodilnega boja s prvo fazo revolucije uspelo izrabiiti slovenska domoljubna čustva in obljubo socialno pravičnejše družbe. Njeni politični cilji so bili za oboroženimi partizanskimi akcijami hitro prepoznani. Zelo nazorni so tudi tam, kjer partizani po naročilu partije nedolžnega prebivalstva pred nasiljem okupatorja niso smeli zaščititi. Take nepartijske žrtve niso bile pomembne, a so bile za partijske cilje potrebne.

Nerazumljive partizanske vojaške akcije so razumljive in logične, če jih ocenjujemo v skladu s partijsko strategijo revolucionarnega partizanskega boja. Boj proti okupatorju pri tem nikakor ni bil na prvem mestu. Pod okupatorsko oblastjo so bili Slovenci sami sebi največji sovražnik. Najbolj neprizanesljivi

in kruti so bili prav do sorojakov. V zgrajenem revolucionarnem sovraštvu so lastnemu narodu povzročili najhujše rane, zaradi katerih je ta narod iz okupacije izšel kot velik poraženec. Že samo število pobitih, pregnanih, zaprtih, prebeglih, zaznamovanih in razseljenih zgovorno priča o tragediji, ki jo predvsem na italijanskem okupacijskem območju neprimerno bolj kot okupacija izkazuje revolucija in posledično tudi državljanska vojna.

Kakor je bil začetek okupacije zaradi nacističnega preganjanja slovenstva z izseljevanjem, zapori, streljanjem talcev in rekrutiranjem v sovražno vojsko zelo nasilen in je bilo italijansko nasilje, zlasti med veliko ofenzivo poleti 1942, v mnogih primerih še bolj nasilno, je bilo medvojno in poveljno revolucionarno nasilje še neprimerno bolj nasilno in krvavo. Za slovenski narod je bilo še posebej tragično, ker je italijanski okupator poleti in v jeseni 1942 streljal talce zaradi umorov, ki so jih po naročilu partijskega vodstva na vplivne osebnosti protipartizanskega gibanja pod obtožbami sodelovanja z okupatorjem izvršili pripadniki partijske varnostno obveščevalne službe (VOS). Ko se je partija v jeseni 1941 s svojimi zavezniki v OF proglasila za vsenarodnega predstavnika in uzurpirala boj proti okupatorju, je vsak drug odpor zunaj svojega nadzora pojmovala kot narodno izdajo. Nikakor ni dovolila, da bi ji kdo prevzel vodstvo narodnega odpora proti okupatorju. Svoj položaj je v novih razmerah zavarovala z revolucionarnim nasiljem in pod obtožbami izzivalcev državljanske vojne, »narodnih izdajalcev« in okupatorjevih sodelavcev odstranila vse, ki so ji bili na poti revolucionarnega prevzema oblasti po koncu vojne.

Sovraštvu do pripadnikov lastnega naroda je prevladalo že v prvem obdobju okupacije in bratomorna vojna tudi zato ni izbirala sredstev. Tako protirevolucionarna kot tudi revolucionarna partizanska stran sta pod okupacijskimi razmerami delovali ilegalno in legalno glede na razvoj dogodkov. Ker je protirevolucionarna stran pri organizaciji legalne samoobrambe sodelovala z Italijani, se je izpostavila očitkom kolaboracije. Na drugi strani je partizansko gibanje z močno propagando razglašalo boj proti okupatorju, čeprav je bila njihova glavna ost uperjena v izvedbo revolucije in so bili partijsko-partizanski zaupniki OF v tesnih stikih s predstavniki okupacijskih oblasti in njenimi vojaškimi poveljniki.

Na zunaj je partizanski boj potekal v znamenju boja proti okupatorju, toda večji del žrtev je po partijski strategiji prevzema oblasti padlo zaradi revolucije, bodisi neposredno zaradi revolucionarnega nasilja ali posredno zaradi povračilnih ukrepov okupatorja. Delež žrtev, ki jih je povzročila protirevolucionarna stran predvsem v Ljubljanski pokrajini, na Gorenjskem in Primorskem, je v primerjavi z deležem žrtev partizanske strani in okupatorjevih žrtev sicer majhen, za celotno sliko dogajanja med okupacijo pa tudi dovolj pomemben. Velik del žrtev okupatorja ni bil po volji revolucije. Neposredni vzroki zanje so bili raznovrstni: od represalij, pošiljanja v taborišča, streljanja talcev, ovajanja in izročanja seznamov, do umorov in pobojev iz rasnih, političnih, verskih, idejnih, razrednih in drugih razlogov.

Partija je s politiko razdvajanja ustvarila nasprotnika, kar ji je omogočilo, da je pod plaščem narodnoosvobodilnega boja izvedla prvo, po koncu vojne pa še drugo fazo boljševistične revolucije. Največji strateški uspeh je dosegla s tem, da je nasprotnika z nasiljem prisilila k legalizaciji samoobrambe in s tem v sodelovanje z okupatorjem. Protirevolucionarna stran si je tako začasno omogočila preživetje, nikakor pa revolucionarno partizansko gibanje niti zaradi protirevolucionarne samoobrambe niti zaradi oboroženih vojaških akcij okupatorja ni bilo uničeno. Medvojno podpihovanje razdora in sovraštva je bila priprava za dogodke ob koncu vojne. Razvoj dogodkov je naravnost vodil k množičnim povojnim pobojem, ki jih je partija pred mednarodno javnostjo poskušala prikriti, kolikor je bilo znanega pa predstaviti kot obračun s kolaboracijo. Njihovo notranje bistvo pa vendar ostaja v leninistični revolucionarni logiki prevzema oblasti, po kateri ni potrebno, da se nasprotniku pred sodišči dokazuje njegova krivda.

Okupacija kot priložnost izvedbe revolucije

Razpad starojugoslovanske države in tuja okupacija sta komunistom omogočila ugodne zunanje pogoje za uresničenje njihovih dolgoročnih ciljev. Okupacija se jim je ponudila kot priložnost, kakršne do takrat še niso imeli. Po strategiji boljševiške partije je bila njihova naloga, da zunanjo vojno (okupacijo) po etapah spremenijo v notranjo vojno (revolucijo). Za začetek prve faze revolucije in oborožene vstaje zatiranega naroda je bilo potrebno, da je nacistična Nemčija napadla komunistično Sovjetsko zvezo. Ker je bil narodnoosvobodilni boj vdolan v izvedbo

revolucije, so žrtve, ki so bile potrebne zaradi revolucije, lažje opravičili. Na račun narodnoosvobodilnega boja so na različne načine pridobili številne podpornike in se na lahek način znebili ljudi, ki so bili proti revoluciji ali za partijo niso bili zanesljivi. Narodnoosvobodilni boj se je začel na klic kominterne k oboroženemu boju v obrambo prve socialistične države na svetu, v katerem je vsak partijec povsod po svetu postal vojščak Rdeče armade.

Revolucija brez razpada stare države, okupacije in nacistične invazije na Sovjetsko zvezo ne bi imela dovolj ugodnih zunanjih pogojev za uspeh. Brez revolucije in njenega nasilja na večjem delu slovenskega ozemlja zagotovo ne bi bilo toliko žrtev in predvsem ne bi bilo množičnih pobojev med vojno in ne po njenem koncu. Tudi sprava zaradi povzročenih žrtev in krivic ne bi bila potrebna. Ker so bile zunanje razmere revoluciji naklonjene in je bila njena izvedba v rokah izšolanih revolucionarjev brez vsakršnih moralnih zadržkov, so bila za njen uspeh dovoljena in uporabljena vsa razpoložljiva sredstva. Narodnoosvobodilni boj je bil vedno pri roki kot izgovor za povzročeno nasilje, narodno izdajstvo ter sodelovanje z okupatorjem pa kot opravičilo. Revolucija je lahko taktično uspela, ker jo je partija v obdobju tuje okupacije izpeljala kot narodnoosvobodilni boj in kot prvo fazo revolucije hkrati.

Zunanjepolitične razmere pred nemškim napadom na Sovjetsko zvezo pa nasprotno partiji niso bile tako naklonjene. Slovenski komunisti so bili med nemško-sovjetskim paktom (1939–1941) pripravljene sprejeti tudi Stalinovo odločitev, da žrtvuje slovenski narod, če bi bilo to v korist svetovnemu proletariatu. Ker so morali izpolnjevati kominternovska navodila iz Moskve, so zaradi pakta prepovedali tudi vsako antihitlerjansko propagando v predaprilski Jugoslaviji, sodelovanje komunistov z nacisti pa utemeljevali tudi z razlago, da je nacizem predstopnja komunizma. Za narodnoosvobodilni boj se ne bi odločili, če ne bi brezpogojno verjeli v brezmejno moč Rdeče armade in ne verjeli, da narodna osvoboditev kot revolucionarni prevrat prihaja samo z vzhoda. Z oboroženim odporom proti okupatorju niso vodili samo narodnoosvobodilnega boja zatiranega naroda, prve faze revolucije in obrambe prve socialistične države na svetu, ampak so storili tudi svojo partijsko internacionalistično dolžnost.

Druga faza revolucije in množični povojni pokoli

Revolucionarno nasilje iz obdobja okupacije se je po partijskih pripravah na prelomni trenutek ob koncu vojne sprostilo in zajelo težko predstavljen obseg. V povojnih množičnih pokolih je bilo v kratkem obdobju umorjenih več ljudi kot v katerem koli drugem obdobju med vojno. Na območjih nekdanje Ljubljanske pokrajine, kjer je bilo medvojno revolucionarno nasilje najhujše, posledično je tam tudi protirevolucionarni odpor zajel največji obseg, so posamezna naselja ostala skoraj brez moškega prebivalstva, pobito je bilo tudi več kot 20 odstotkov celotnega prebivalstva. Za trdnost partijske oblasti je bilo pomembno, da je bilo v pokolih soudeleženo veliko njenih podpornikov. Vsi partijci, še posebej pa partijsko vodstvo, so morali množične pokole zagovarjati. V javnosti so jih prikivali, vendar so se dobro zavedali, da so svojo oblast utemeljili na prelitih krvi.

Z izvršitvijo množičnih pokolov se revolucionarno nasilje po vojni ni končalo. V različnih oblikah, z različno intenzivnostjo in v različnem obsegu se je nadaljevalo skozi celotno obdobje totalitarne partijske oblasti do leta 1990. Povojno obdobje totalitarne komunistične oblasti in predhodno obdobje okupacije zato ni mogoče obravnavati brez njune vzročno-posledične povezanosti. Povojno revolucionarno nasilje in zlasti množične povojne pokole ni mogoče razumeti brez podrobne analize dogodkov in procesov med okupacijo, njihove dejanske narave ter strategije in taktike komunistične partije pri prevzemanju oblasti. Komunistična partija niti najmanj ni bila pripravljena, da bi pridobljeno oblast delila, ampak je po svojem bistvu in ciljnih stremela k popolni osvojitvi, utrditvi in ohranitvi pridobljene totalitarne oblasti. Vso družbo in vse njene podsisteme si je z brezobzirno uporabo sile podredila in brez njene volje se ni moglo ničesar zgoditi. Oblast nad državnim aparatom je bila v celoti partijska. Partija je v svojih rokah trdno držala izvršilno, zakonodajno in sodno vejo oblasti.

Po nasilni osvojitvi oblasti, odpravi vsakršne opozicije, razlastitvah in nacionalizaciji večjega dela zasebne lastnine, kar vse je temeljilo na represiji in uporabi grobe sile, si je totalitarni boljševistični režim od konca petdesetih let začel prizadevati, da si pred javnostjo nadene bolj prijazen obraz in vzpostavi privid družbe blagostanja. Taka družba pa je lahko slonela le na marksistično-leninistični ideologiji in

revolucionarni dediščini. Celotno družbo je bilo zato potrebno obvladovati z manj nasilnimi metodami nadzora in represije. Poleg razrasti tajne policije, ki je s svojimi sodelavci segla v vse pore družbe, je steber oblasti postala režimska propaganda. V njeni službi so bile tako tedanje državne ustanove, kot tudi novi družboslovni inštituti in novi znanstveni in tehnološki dosežki. Z izbrisom množičnih medvojnih in povojnih pokolov, povojnih delovno prevzgojnih taborišč ter raznovrstnih oblik fizičnega in psihičnega nasilja iz javne zavesti in spomina je totalitarni režim novo družbeno ureditev razglašal za najbolj napredno, humano in demokratično. Partijska elita je bila v tem sistemu privilegirana in je živela na račun pridobitev revolucije v zaplenjeni lastnini, ki so jo zasegli prejšnjim lastnikom predvsem z izgovori o njihovem sodelovanju z okupatorjem v obdobju okupacije.

Ker groba sila za obvladovanje družbe ni bila več potrebna, se je zaradi boljših življenjskih razmer med precejšnjim delom navadnih državljanov postopoma pojavil občutek, da v družbi, v kateri je bila revolucija proces, revolucionarnega nasilja ni več in da je nastopil čas socializma s človeškim obrazom. Zadolževanje na Zahodu, ki je totalitarni režim v Jugoslaviji podprl zaradi spora s Stalinom, je to občutje v dvopolni blokovski delitvi sveta utrjevalo. Vendar pa je Titov totalitarni režim, navkljub odmiku od sovjetske linije, še bolj dosledno izvajal marksistično-leninistično ideologijo in dokazoval svojo ideološko čistost ter s politiko neuvrščenosti širil prostor mednarodnemu komunizmu. Pripadnost oktobrski revoluciji in leninističnim principom osvojitve oblasti je bila vseskozi neomajna. Nazadnje se je navkljub zagotavljanju ideološke čistosti režima jasno pokazalo, da totalitarni komunistični sistem dolgoročno ni vzdržan in po večini kriterijev ne dosega rezultatov demokratičnih družb. Komunistični sistem v Jugoslaviji in Sloveniji je razpadel v soodvisnosti z razpadanjem sistema v Sovjetski zvezi, kjer je bilo središče mednarodnega komunizma in od kjer so ga presajali na slovenska tla.

Revolucionarno nasilje je bila stalnica povojnega totalitarnega sistema. Kakor med vojno, sta se spreminjala predvsem njegova silovitost in obseg, ki pa sta bila odvisna od položaja, v katerem je bil režim. Ta je v potrebnih razmerah ideološki pritisk in nasilje zaostroval, ko so se pojavile težave in so se problemi samo še stopnjevali, je popuščal, postajal spravljen in pripravljen na sodelovanje.

Kdor se ni strinjal s partijskim režimom, je bil njegov nasprotnik, ki ga je bilo potrebno nadzirati. Kot so nasprotnika med okupacijo očrnili z »belogardistom«, »narodnim izdajalcem« ali »okupatorjevim sodelavcem«, so ga po vojni označevali za »reakcionarja« in »nazadnjaka«. Pod nadzorom partijske tajne politične policije pa niso bili samo ti nasprotniki režima, pač pa razen najvišjega partijskega vodstva, tudi nosilci sistema, kajti cel sistem je temeljil na partijsko-udbovskem nadzoru in ovaduštvu.

Zastraševanje nasprotnikov partijskega režima in zlasti svojcev žrtev in sorodnikov prebeglih oseb je bil v obdobju revolucionarnega nasilja po koncu vojne nepogrešljiv sestavni del nadzora. Najhujšemu nasilju so bili takrat izpostavljeni maloštevilni preživeli nasprotniki partijskega režima, ki so se med okupacijo borili proti komunizmu, njihovi družinski člani, sorodniki med vojno in po njej pobitih nasprotnikov ter idejni, politični in razredni sovražniki režima. Z drugimi so obračunali na povojnih montiranih procesih, s katerimi so dosegli izjemen propagandni učinek. Cerkev je bila najbolj izrazit idejni nasprotnik partije pred vojno, med njo in po njej. Krščanski nauk je diametralno nasproten partijskemu stremljenju po totalitarnem obvladovanju ljudi. Tudi pod vplivom Cerkve je velik del prebivalstva med vojno, zlasti na območjih, ki so bila pod partijsko oblastjo, odklanjal partijsko diktaturo in se ji tudi dejavno zoperstavil. Z vpetostjo in povezavami v mednarodni prostor je bila Cerkev po vojni, navkljub poskusom njene destabilizacije in novačenju sodelavcev tajne politične policije iz duhovniških vrst, zatočišče disidentov in vsaj delen prostor svobode.

Kdor se je komunistični oblasti odkrito zoperstavil ali imel stike s politično emigracijo oz. širil emigrantsko literaturo, je partijski državni aparat z njim neusmiljeno obračunal. Stigmatizacija nasprotnikov socialistične ureditve, tako tistih, ki so z dejanji nastopali proti režimu, kakor tistih, ki so bili zgolj rojeni staršem, ki so bili med okupacijo tako ali drugače opredeljeni proti komunizmu, je bila načrtna. Pri otrocih se je začela že z vstopom v šolo. Izvor, pripadnost in preteklost družine je nato posameznika spremljala celo življenje in na vsakem koraku. Kakor versko prepričanje, je lahko tudi izvor zatajil z vstopom v Zvezo komunistov, s čimer si je odprl pot do višjih služb in položajev. Najtežje je bilo za tiste, ki jih je preganjala tajna policija ali so bili z njo prisiljeni sodelovati.

Za celovito obvladovanje družbe je bil potreben tudi nadzor nad zgodovino in razlago zgodovinske resnice. Na zanikanju in prikrivanju medvojnega revolucionarnega nasilja, povojnih množičnih pokolov in na preganjanju vseh, ki so mislili drugače kot partija ali si drznili o pokolih javno spregovoriti, je njeno vodstvo gradilo mitologijo pravičnega boja partizanskega gibanja pod vodstvom Komunistične partije za osvoboditev slovenskega naroda izpod fašizma in za socialno bolj pravično družbo. Žrtve revolucionarnega nasilja so izbrisali iz javnega spomina. Vse, kar bi v javnosti lahko zbudilo misel nanje, so odstranili. O njih se ni smelo govoriti in ne vedeti. Bile so žrtve, ki jih za oblast ni bilo. Ko je bilo v javnih listinah potrebno izkazati, da jih ni, so se delali nevedne in pisali, da so pogrešani.

Partija svojim nasprotnikom, ki so bile žrtve njenega nasilja, že med okupacijo ni priznala pravice do groba. Komunisti so prve žrtve revolucionarnega nasilja morili skrivoma. Za njihova trupla so morali poskrbeli, da ne bi bila odkrita in prišla do svojcev. Partija je hotela preprečiti, da se na njihovih grobovih ne bi zbirali njeni nasprotniki in nasprotovali njim in njihovemu nasilju. Za svojimi žrtvami so brisali vsako vidno sled, ki bi kakor koli spominjala nanje. Celo grobove žrtev, ki so jih protirevolucionarji postavili med vojno, so po koncu vojne oskrunili in jih zravnali z zemljo. Trupla najbolj znanih protirevolucionarnih osebnosti so iz grobnic celo izkopali in jih odpeljali v neznano in še zdaj se »ne ve«, kje so. Kraji s posmrtnimi ostanki žrtev revolucionarnega nasilja, tudi v kraških brezni in v drugih težko dostopnih mestih, so bili pod stalnim nadzorom, obiskovanje krajev množičnih pokolov pa je bilo sploh prepovedano in onemogočeno. Svojcem žrtev so odrekli pravico do odkopa in javnega žalovanja. Iskanje sledi za žrtvami se je končalo pred zaprtimi vrati in molkom državnih organov, najbolj vztrajnim pa je bilo z grožnjo s posledicami prepovedano vsako nadaljnje poizvedovanje.

Padec berlinskega zidu in prve svobodne volitve 1990

Padec Berilinskega zidu, ki je sprožil razpad komunizma v vzhodni Evropi, in drugi dogodki v Sovjetski zvezi in v Jugoslaviji, so vznemirili tudi slovensko partijo, ki se je novim razmeram začela prilagajati tako, da je, navkljub popuščanju in prilagajanju novim razmeram, strateške cilje oblasti ohranjala. Med temi je bila tudi njena

razlaga polpretekle zgodovine, ki temelji na maskiranju revolucije, poudarjanju narodnoosvobodilnega boja na eni in narodnega izdajstva ter sodelovanja z okupatorjem na drugi strani.

Z demokratizacijo slovenske družbe in prvimi svobodnimi večstrankarskimi volitvami se je slabega pol stoletja po komunističnem prevzemu totalitarne oblasti med prvimi žgočimi problemi odprlo vprašanje povojnih množičnih pobojev in druge dolgo zamolčane, prepovedane in nerešene zadeve slovenske polpretekle zgodovine. O vseh vprašanih medvojnega in povojnega dogajanja od leta 1941 naprej je bilo mogoče poslej v javnosti svobodno razpravljati, čeprav je bilo, zlasti med žrtvami revolucionarnega nasilja, še veliko strahu. Strah je bil zaradi prestanega ustrahovanja, groženj in nasilja razumljiv in upravičen, demokracija pa krhka, saj so vsi podsistemi družbe ostali še dolgo nedotaknjeni in razmerja med novimi in starimi silami zaradi neizpeljane lustracije neenakopravna. Poleg tega so se partijci zajedli v strukture novih strank in v njih na trenutke prevzeli odločujoč vpliv. Ker tudi voditelji demokratičnih strank razmer pod okupacijo po tolikih letih od konca vojne niso dobro poznali, ni bilo pogojev, da bi lahko prišlo do večjega preloma v odnosu politike do polpretekle zgodovine. Žrtve revolucionarnega nasilja in povzročene krivice v totalitarnem režimu so tako zaradi nenaklonjenosti, ki so jo do teh tem v javnosti ustvarjali mediji, kakor tudi zaradi osamosvajanja Slovenije, ostale na obrobju političnega dogajanja.

Po osamosvojitvi Slovenije je koalicija Demos razpadla na odločilni točki prihodnjega razvoja nove države. Partija je pri tem izkazala svojo neformalno moč, saj je veliko večino vzvodov oblasti tudi v kratkotrajnem obdobju Demosa ohranila trdno v svojih rokah. Kakor je pred letom 1990 s tajno politično policijo podtalno obvladovala celotno družbo, so podtalne mreže tudi po letu 1990 ostale nedotaknjene. Moč demokracije in moč novih sil sta bili zato takrat kot tudi pozneje zelo omejeni. Korenitega preloma s totalitarno preteklostjo navkljub volilni zmagi ni bilo. Demos je sicer izpeljal osamosvojitve Slovenije, v vsej svoji heterogenosti in raznolikosti, kakor tudi zaradi vplivov partijskih elementov, pa je ni bil sposoben tudi notranje preobraziti.

Preživele žrtve revolucionarnega nasilja so zunanjo politično preobrazbo in osamosvojitve Slovenije dočakale v prepričanju, da je bil odpor revolucionarnemu nasilju med vojno in po njej upravičen in pravilen. Čeprav v novih demokratičnih strankah niso imele večjega političnega vpliva, so vendar upravičeno pričakovale, da bo samostojna Slovenija, kot nova demokratična država, utemeljena na plebiscitarni odločitvi slovenskega naroda za lastno državo, in na spoštovanju človekovih pravic, sprejela v svoj ustavnopravni okvir tudi obsodbo totalitarnega režima in odpor proti revolucionarnemu nasilju kot enega od temeljev in vrednot slovenske državnosti. Podobna pričakovanja so imeli tudi politični emigranti, ki so domovino po koncu vojne morali zapustiti v strahu pred revolucionarnim nasiljem in so se po dolgem polstoletnem pričakovanju sprememb začeli vračati v kraje, ki so jih morali nekoč zapustiti.

Nove demokratične sile, ki so izvršilno in zakonodajalno oblast prevzele v obdobju koalicije Demos (1990–1992), so sicer sprejele moderno *Ustavo* (1991), zakonodajo na področju urejanja razmerij nove države do polpretekle zgodovine pa so v naslednjih letih sprejemale koalicijske vlade pod vodstvom LDS. S t. i. vojnimi zakoni se je razširil krog upravičencev do različnih socialnih pomoči (mobiliziranci v nemško vojsko, itn.), vendar so vsem privilegiranim skupinam povojnega totalitarnega režima v okviru novih predpisov ohranili statusne in materialne pridobitve revolucije. Maloštevilnim, ki so se uprli revolucionarnemu nasilju in so preživeli povojne pokole, pa so ti zakoni kot sodelavcem okupatorja izrecno odrekli kakšno koli pravico. Partijskim silam je tako v demokratičnih razmerah uspelo uveljaviti in potrditi partijsko razlago polpretekle zgodovine o narodnoosvobodilnem boju in »narodnih izdajalcih«.

Po prvih svobodnih volitvah je bila julija 1990 ustanovljena *Komisija Skupščine Republike Slovenije za raziskavo povojnih množičnih pobojev, pravno dvomljivih procesov in drugih nepravilnosti*, ki je imela nalogo, da v prvi vrsti ugotovi vsa relevantna dejstva v zvezi s povojnimi množičnimi poboji in razišče povojne montirane sodne procese ter skupaj z drugimi državnimi organi naredi vse, da se takšni procesi razveljavijo, žrtve pa moralno, politično, pravno in materialno rehabilitirajo. Naloga komisije je bila zelo zahtevna in je obsegala široko področje

nepregledne in zapletene totalitarne zapuščine nedemokratskega režima in njegove tajne politične policije z raziskavo dogajanja na zaprtem območju Kočevske Reke vred. Ker so bile njene pristojnosti zelo omejene, zastavljene naloge ni opravila in je tudi ni mogla opraviti.

Zaradi omejenih pristojnosti in neuspešnega ter nedokončanega dela prve parlamentarne komisije je bila na zahtevo poslancev prvega sklica Državnega zbora RS leta 1993 ustanovljena še *Preiskovalna komisija Državnega zbora Republike Slovenije o raziskovanju poveljnih množičnih pobojev, pravno dvomljivih procesov in drugih tovrstnih nepravilnosti*. S preiskavami je imela nova komisija namen »ugotoviti in osvetliti dejstva v zvezi s poveljnimi množičnimi poboji ter tudi posameznimi likvidacijami ter pravno dvomljivimi procesi v naši polpretekli dobi, s poudarkom na poveljnih množičnih pobojih«.

Komisija si je zadala nalogo, da ob raziskavi dejanskega stanja ob koncu vojne ugotovi odgovornost nosilcev takratne politične in vojaške oblasti za poveljne množične poboje. S tem namenom je zaslišala 39 oseb, pri svojem delu pa je uporabljala tudi znanstveno-raziskovalne metode dela. Ker so komisijo sestavljali predstavniki parlamentarnih strank, komisija niti najmanj ni bila enotna in je na koncu izdelala dva ločena dokumenta z različnimi ugotovitvami in predlogi sklepov. Zagovorniki partijske tranzicije so navajali, da na podlagi obravnavanega dokaznega gradiva ni mogoče z gotovostjo ugotoviti, kdo je ukazal poboje, čeprav so pri tej odločitvi morale sodelovati »vsaj nekatere ključne in najodgovornejše osebnosti takratnega časa v Jugoslaviji in Sloveniji«, zastopniki strank slovenske pomladi s predsednikom komisije dr. Jožetom Pučnikom pa so bili trdno prepričani, da je vloga KPJ in KPS pri pobojih nedvoumna in dokazana.

Partijsko-tranzicijski del komisije je Državnemu zboru predlagal v razglasitev, da pravno in moralno odgovornost za poboje nosi prejšnja oblast in njena državno-pravna predhodnica, da obsodi izvensodne poboje, izrazi obžalovanje za storjene krivice in se v okviru materialnih možnosti obveže popraviti krivice, poudari zgodovinsko vlogo NOB za narodno osvoboditev in graditev slovenske državnosti, odkloni vsakršno moralno krivdo zgolj na podlagi kriterija pripadnosti katerikoli

strani, da so tragična dejanja in delitve med vojno in njihove posledice kruta zgodovinska dejstva, da njihova uporaba in zloraba ne sme povzročati novih delitev, da se bo RS razvijala in uveljavljala kot demokratična, pravna in socialna država, v kateri bo posebna skrb namenjena varovanju človekovih pravic in dostojanstva.

Predlog sklepov dr. Pučnika oz. zastopnikov pomladnega dela komisije, ki je bila v manjšini, je predvideval, da Državni zbor sprejme ugotovitev, da pravno in moralno odgovornost za povojne poboje nosi vodstvo Komunistične partije, ki je imelo v Sloveniji v povojnih letih absolutno oblast, in da je Republika Slovenija iz pravnih in kulturnih razlogov dolžna primerno pokopati ostanke žrtev množičnih pobojev, primerno označiti grobišča in popraviti krivice, v kolikor je danes to še mogoče, ter zahteval, da Vlada pripravi pravne in materialne pogoje, da sodne oblasti natančno določijo, v katere kategorije zločinov spadajo povojni poboji ujetih vojakov in civilistov na Slovenskem in kazenskopravno ukrepajo. Ugotovitve in predloge sklepov obeh delov komisije je dr. Pučnik v obliki vmesnega poročila pred koncem mandata 24. 9. 1996 posredoval predsedniku Državnega zbora Jožefu Školču z zahtevo, da ga Državni zbor obravnava na seji, kar pa se ni zgodilo.

V prvem mandatu po prvih svobodnih volitvah, ponekod tudi v naslednjih mandatih občinskih svetov, so delovale tudi komisije za raziskavo povojnih množičnih pobojev, pravno dvomljivih procesov in drugih nepravilnosti v posameznih občinah, ki so obravnavale več primerov povojnih množičnih pobojev in za svoja območja zbrale številna pričevanja medvojnega in povojnega revolucionarnega nasilja. Ob vsej množici materialnih dokazov, pričevanj, dokaznega arhivskega gradiva in jasni zahtevi Pučnikovega dela preiskovalne komisije, da Vlada RS pripravi pravne in materialne pogoje, da sodne oblasti natančno določijo, v katere kategorije zločinov spadajo povojni poboji ujetih vojakov in civilistov in kazenskopravno ukrepajo, ni bil še nihče poklican h kazensko pravni odgovornosti in ne spoznan ali obsojen za krivega zaradi povojnih množičnih pobojev. Sodstvo, ki je kot tretja veja oblasti po letu 1990 ostalo docela nedotaknjeno, v vsem obdobju po letu 1990 ni bilo sposobno ali zavestno ni hotelo procesirati in ne obsoditi krivce največjega zločina v zgodovini slovenskega naroda. Množični povojni poboji kot tudi drugi medvojni in povojni zločini, so tako ostali brez krivcev oz. zločincev.

Na ta način je bil ubranjen temeljni postulat partije, da za zločine, ki sicer ne zastarajo, a so bili zaradi revolucije izvršeni v njenem imenu med okupacijo in po končani vojni, ne bo nihče obsojen, ne procesiran in zanje ne bo kazensko ali kako drugače odgovarjal. Partija je bila po več desetletjih totalitarnega obvladovanja množic vešča manipuliranja z ljudmi. Vedela je tudi, kaj so dejanski vzvodi oblasti in kako v demokratičnih okvirih ohranjati nedemokratične vire družbene moči. Za seboj je počistila arhive in zavarovala nadzor nad zgodovino ter spretno ovirala odkrivanje zločinov, ki bremenijo njeno zgodovino in slo po oblasti.

Prve svobodne volitve 1990 so odprle pot k objektivnejšemu razumevanju polpretekle zgodovine, ki so jo zagovorniki in podporniki partijske razlage v negativnem pomenu kmalu označili za revizionizem tega, kar je bilo v preteklosti že raziskano in dognano in kar naj bi po njihovem mnenju veljalo za vse večne čase. Z okostenelim vztrajanjem pri njihovem starem ideološkem pogledu niso bili pripravljeni popuščati, dokler niso spoznali nesmiselnosti tega vztrajanja zaradi razvidnih dejstev in spremenjenih političnih razmer v svetu, ki so sprejele tudi resnico totalitarnega komunizma. Pod težo razlogov so v novih razmerah delno začeli popuščati, vendar ne toliko pri bistvenih stvareh in le toliko, kolikor je bilo zanje in njihove oblastne interese nujno potrebno.

Demokratizacija Slovenije je po letu 1990 prinesla svobodo javnega izražanja. Za izrečene ali napisane besede o zamolčanih in prepovedanih temah iz polpretekle zgodovine ni bilo več preganjanja. Ni bilo več bojazni, da bi pri prehodu meje državljanu iskali ali odvzemali emigrantsko literaturo ali ga zaradi tega pošiljali v zapor. Z razpadanjem totalitarnega sistema so pod pritiskom javnosti padali še zadnji tabuji in javne razprave so razkrivale tudi revolucionarno nasilje, upravičenost odpora proti njemu in množične poboje. Ker pa je partija imela v večini javnih ustanov, starih in novih strank svoje ljudi, je ta položaj lahko pozorno spremljala, nadzirala in usmerjala.

Navkljub zadržanosti in tihemu nasprotovanju teh sil je bila osamosvojitvena zakonodaja v skupščini, pogosto le z minimalno večino, vendarle sprejeta. Bolj kot s prizadevanjem za osamosvojitvev je partija delovala v smeri utrjevanja

revolucionarnih privilegijev in spodbujanja nasprotij znotraj neizkušene demokratičnega tabora. Moč starega partijskega režima se je pokazala zlasti ob izglasovanju zavrnitvi predlagane lustracije v slovenski skupščini za predstavnike ljudstva, ki so sodelovali s tajno politično policijo. Nemoč slovenske demokracije, da bi v prvem svobodno izvoljenem parlamentu opravila z navezanostjo na totalitarno preteklost, je s tem partiji omogočila, da je stari udbovski režim preživel in se prilagodil novim razmeram. Tako je obsodba komunizma in zločinov, ki jih je izvedla Komunistična partija od leta 1941, ostala v najvišjem predstavniškem in zakonodajnem organu v Republiki Sloveniji neizpolnjena.

Temeljna ustavna listina

Najpomembnejši akt preloma s krvavo preteklostjo je *Temeljna ustavna listina o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije* z dne 25. junija 1991, ki so jo sprejeli v slovenski skupščini ob razdružitvi z bivšo državo tudi »ob dejstvu, da SFRJ ne deluje kot pravno urejena država in se v njej hudo kršijo človekove pravice, ...«. Nesporno moremo ugotoviti, da so človekove pravice v SFRJ grobo kršili ne le ob njeni razdružitvi, ampak celotno obdobje od začetka komunistične vladavine na tleh Jugoslavije. Ker je bila Slovenija sestavni del SFRJ, je bila razdružitve s SFRJ leta 1991 sama po sebi posredno tudi razdružitve s svojo lastno totalitarno preteklostjo in njena obsodba. To je bilo tudi največ, kar je bila slovenska demokracija med tranzicijo v odnosu do svoje totalitarne preteklosti sposobna priznati in v svojem najvišjem pravnem aktu zapisati. Svojo lastno preteklost je uspela obsoditi z obsodbo prejšnje skupne države.

Oblast v Republiki Sloveniji se je po prvih svobodnih volitvah na zunaj sicer formalno demokratizirala, na znotraj pa so zlasti s prevlado starih sil ostali tudi stari vzorci njenega delovanja in stari centri neformalne moči ter vpliva. Takšno stanje je ohranjalo stara razmerja in krepilo moč starih sil. Za vzdrževanje politične prevlade nad demokratičnimi, nepartijskimi in neomeženimi strankami v Državnem zboru so stare partijske sile ves čas pozorno nadzorovale strateške vzvode delovanja družbe, s katerimi so zagotavljale odločilen vpliv predvsem v javnih medijih, na finančno-gospodarskem področju in v sodstvu.

V medijsko in idejno neuravnoteženem prostoru je partija svojo razlago polpretekle zgodovine začela braniti tudi s sklicevanjem na več resnic. Boljševistično revolucijo, obremenjeno z najhujšimi zločini v slovenski zgodovini, ni bilo mogoče zagovarjati, lahko so jo le opravičevali, so jo pa poskušali preglasiti s poudarjanjem narodnoosvobodilnega boja in uporom proti okupatorju. S prilagajanjem preteklosti trenutnim potrebam so sami postali največji revizionisti. Zavedali so se, da je v boju za prihodnost potrebno obvladati preteklost in v njej zase ustvariti svojo pozitivno vlogo. V dogodkih polpretekle zgodovine, ki jih razlagajo v skladu s svojo partijsko tradicijo, so za svoje ideološke privrženca našli veliko mobilizacijsko moč. V demokratizaciji si lahko vsak po svoje razlaga preteklost. »Več resnic« je v slovenski politični prostor prineslo tudi več pojmovne zmede, še vedno pa v državnem zboru ni bilo jasne obsodbe komunističnega režima.

Poročili Pučnikove državnozborske preiskovalne komisije za raziskavo povojnih množičnih pobojev in predlog sklepov njenega večinskega in manjšinskega dela niso bili obravnavani na seji državnega zbora in niso za nikogar zavezujoči. Delovanje Pučnikove komisije, še manj pa njene skupščinske predhodnice, ni opravičilo pričakovanj številnih žrtev, posebej ob dejstvu, da so akterji tedanjih dogodkov »izgubili spomin«. Prav tako pravosodni organi niso sprožili postopkov ugotavljanja odgovornosti za izvršene izvensodne povojne množične poboje in še manj za druge poboje tako med vojno kot tudi po njej. Nobenih posebno boljših rezultatov v prvem obdobju po prvih svobodnih volitvah ni dosegla niti *Vladna komisija za reševanje vprašanj prikritih grobišč*, ki je bila leta 1991 ustanovljena za reševanje problema vprašanja množičnih povojnih pobojev in ravnanja z mrtvimi. Vlade RS so samo občasno pokazale več odgovornosti za neresena vprašanja polpretekle zgodovine. V posebni izjavi je Vlada leta 2001 ob »zavezi, da na civiliziran način prispeva k ureditvi temnih strani iz narodove zgodovine«, izrazila tudi »svoje obžalovanje tragičnih dogodkov iz polpretekle zgodovine«. Več od obžalovanja pa s strani Vlade RS, kakor tudi Državnega zbora, ni prišlo.

Strateški cilj, da se komunizma kot totalitarnega sistema in Komunistične partije, ki je v imenu komunistične ideje v Sloveniji zagrešila hude zločine proti človeštvu, ne obsodi, so stare partijske sile dosegle tudi pri glasovanjih v državnem zboru o

t. i. vojnih zakonih. Breme nerešenega odnosa do zgodovine, do demokracije in civilizacije so s tem preložile na poznejše rodove. Takrat zagotovo ne bo več toliko sovražstva in ideologije, morda pa bo več čuta za pravičnost.

Vojni zakoni

S sprejemanjem vojnih zakonov (*Zakon o žrtvah vojnega nasilja, Zakon o vojnih grobiščih, Zakon o vojnih invalidih, Zakon o vojnih veteranih, Zakon o pravicah iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja bivših vojaških zavarovancev*), s katerimi slovenska politika izraža odnos do polpretekle zgodovine, se je pokazalo, da stranke pod okriljem starega režima, vztrajajo pri stari razlagi medvojnega dogajanja, odklanjajo spravo in glede na zastopanost v državnem zboru ne dovolijo, da bi v zakonodaji kakor koli odstopali od njihove razlage zgodovine. Protipartizanski strani ne priznavajo pravice do upora revolucionarnemu nasilju v času okupacije in jo vztrajno obtožujejo narodnega izdajstva in sodelovanja z okupatorjem. Na tej točki se slovenska politika še vedno lomi in se bo lomila, dokler se ne bo spremenil odnos do preteklosti, kot ga zdaj vztrajno vzdržujejo stare partijske sile, ki iz takega odnosa v pretežno partijsko indoktrinirani družbi še vedno vlečejo politične koristi.

Z uveljavitvijo vojnih zakonov v pravni okvir RS se nadaljuje praksa nekdanje države, v kateri so sistematično kršili človekove pravice. Najbolj simptomatično je, da so bile priznane žrtve nasilja samo ene od obeh strani, ki sta bili v obdobju okupacije ideološko, politično in vojaško na nasprotnih bregovih. Uzakonjena je pravica do vrste statusov in pravic za pripadnike partizanskega gibanja in civilnih žrtev vojnega nasilja, ki so jih povzročili »okupator in njegovi sodelavci«, pri tem pa so bile, kakor v prejšnjem sistemu, od pravic izvzete številne druge kategorije upravičencev. Z dopolnili in spremembami k prvotno sprejetim zakonom so bile naknadno priznane pravice tudi drugim skupinam in posameznikom, ki so jim pripadale kot pripadnikom drugih vojaških enot ali kot druge civilne žrtve vojnega nasilja. Nikakor pa v zakonih, ki jih je sprejemal državni zbor, ni bilo nobenega statusa in ne pravic za žrtve vojnega nasilja, ki ga je povzročilo revolucionarno nasilje. Do konca so od priznanja kakršnih koli pravic z besedno zvezo »prostovoljno ali poklicno sodelovali na strani agresorja« izrecno izvzeli pripadnike vojaških formacij, ki so borili proti revolucionarnemu nasilju.

Do zadnje vsebinske spremembe *Zakona o žrtvah vojnega nasilja* (2009), ki je bila posledica odločbe Ustavnega sodišča o neskladnosti tega zakona z ustavo RS (2006), tudi ni bilo nobene omembe partizanskih enot v zvezi s povzročenim vojnim nasiljem, pa še takrat jih zakon opredeljuje kot druge oborožene sile. V istem duhu kakor *Zakon o žrtvah vojnega nasilja*, ki je bil največkrat dopolnjen in spremenjen, so pisani tudi drugi vojni zakoni.

S sprejetjem vojnih zakonov je bila v RS uzakonjena partijska delitev žrtev na naše in druge. Takšni, kot so bili najprej sprejeti, nadaljujejo in utemeljujejo narodni razdor, ki je nastal zaradi revolucionarnega nasilja v korist njegovih povzročiteljev. Zagovorniki revolucije, ki je med okupacijo in po končani vojni na različne načine povzročila množice žrtev, so si po obdobju totalitarizma z vojnimi zakoni tudi v demokraciji pridobili pravico, da svoje žrtve še naprej blatijo in zaničujejo ter tako branijo svoj privilegirani položaj. Ker nočejo priznati partizanskega revolucionarnega nasilja, tudi grobov žrtev tega nasilja ne vidijo in nočejo prepoznati. Uveljavili so partijski odlok z dne 16. septembra 1941, s katerim je partija v imenu OF, ki se razglasi za Slovenski narodnoosvobodilni svet (SNOS), določila, da se vsak odpor proti okupatorju zunaj OF smatra za narodno izdajstvo, ki se ga najstrožje kaznuje.

Na mednarodnem forumu o holokavstu v Stockholmu je tedanji predsednik RS Milan Kučan 27. januarja 2000 izjavil, da »Slovenija ne bi pristala na zahteve, ki bi jih bilo v pripravah Slovenije na članstvo v EU mogoče razumeti kot zahtevo po odpravi odločitev in dejanj, s katerimi je takratna slovenska država v duhu Potsdama kaznovala okupatorjeve zločince in tiste, ki so z njim sodelovali v zločinih nad slovenskim narodom«. Takšne in podobne izjave pa ne glede na to, kdo in kje jih izreče, ne morejo spremeniti dejstva, da so glavnino povojnih pobojev v Sloveniji izvršili že pred začetkom konference v Potsdamu (17.7– 2.8.1945). Po govoru Josipa Broza Tita na Kongresnem trgu v Ljubljani, 26. maja 1945, je že naslednji dan prišlo do prvega večjega vala (Brezarjevo brezno), kateremu so zlasti po angleški izročitvi domobrancev konec maja 1945 sledili še drugi. Edvard Kardelj je 25. junija 1945 iz Beograda osebno pozval predsednika Narodne vlade za Slovenijo, Borisa Kidriča, »k hitrejšemu čiščenju, ker se je napovedovala amnestija in delovanje rednih sodišč«. Množična povojna morija, v prvi vrsti domačih vojaških, političnih in

idejnih nasprotnikov, je potekala v duhu boljševidne strategije osvojitve oblasti. Kot je izpričal Ivan Maček - Matija se je Ozna na svojo glavno nalogo ob koncu vojne posebej pripravljala in se pri tem, po pričevanju Alberta Svetine, dobro zavedala, da je potrebno to nalogo opraviti takoj po prevratu tako, da sodišča z množično pomorjenimi ne bodo imela nobenega opravka več.

IO ZZB in udeležencev NOB Slovenije je povojne množične poboje, drugače kakor zadnji predsednik ZKS, v spomenici DZ RS januarja 1995 v zvezi s 50-letnico zmage nad fašizmom obsodil »kot nekaj, kar je v popolnem neskladju z duhom NOB«. V družbi, ki vsaj na deklarativni ravni temelji na človekovih pravicah, je obsodba razumljiva, vendar je z vidika razvoja NOB kot prve faze revolucije zavajajoča, saj so bili povojni množični poboji načrtovani, so logična posledica revolucije in strategije komunističnega prevzema oblasti ter so zaradi prepletenosti in prekrivanja NOB in revolucije tudi v duhu NOB.

Tranzicijske sile starega režima pri vojnih zakonih niso popuščale, nove demokratične sile pa v Državnem zboru, tudi v mandatu prve Janševe vlade (2004–2008), niso imele zadostne podpore, da bi na najvišji zakonodajni ravni obsodili komunistični režim in njegovo revolucionarno nasilje. Deklaracija o narodni spravi, ki obsoja revolucionarno nasilje in jo je društvo Združeni ob Lipi sprave v nekoliko spremenjeni obliki leta 2013 že šestič vložilo v sprejetje Državnemu zboru, je bila vselej prezrta. Neuspešne so bile tudi druge pobude za obsodbo komunističnega nasilja in uveljavitev Deklaracije o narodni spravi v Državnem zboru.

Nobelih vidnih posledic v državnem zboru nista imeli niti resoluciji parlamentarne skupščine Sveta Evrope o ukrepih za odpravo dediščine nekdanjih totalitarnih komunističnih režimov (1996) in o obsodbi komunizma, fašizma in nacizma (2006) niti resolucija Evropskega parlamenta o evropski zavesti in totalitarizmu (2009) in tudi ne deklaracija ob razglasitvi 23. avgusta kot evropskega dneva spomina na žrtve stalinizma in nacizma (2008). Ker so v obeh mednarodnih ustanovah zastopani tudi predstavniki Republike Slovenije, ki jo njune resolucije in deklaracije vsaj moralno zavezujejo, bi bilo normalno pričakovati, da jih posvoji in potrdi tudi najvišji predstavniški organ v državi, ki je s totalitarno dediščino komunizma med

najbolj zaznamovanimi. Čeprav je bilo v zadnjih letih odkritih še več evidentnih materialnih in drugih dokazov okrutnega komunističnega nasilja, v državnem zboru RS tudi ob koncu drugega desetletja 21. stoletja še vedno ni obsodbe komunizma in ne priznanja pravice do odpora revolucionarnemu nasilju.

Temeljni cilj tranzicijskih sil, da se povzročitelji revolucionarnega boljševističnega nasilja ne obsodijo, se kaže v vztrajnem blatenju žrtev in v zavračanju vsakršnega prizadevanja, da se žrtvam upora proti revolucionarnemu nasilju vrne dobro ime. Krivdo za povojne množične poboje, ki jih prištevajo med vojne žrtve, dosledno zvrčajo na njihovo zavrženo sodelovanje z okupatorji. Prizadevajo si, da množične povojne poboje in drugo, zlasti medvojno revolucionarno nasilje, brez večjih pretresov in škode spravijo iz javnosti, da javnost to stran zgodovine partizanskega gibanja čim prej pozabi, in da predvsem partizanski boj proti okupatorju tudi v vojnih zakonih ohranijo čist. Zavedajo se, da bodo v zgodovini dobro zapisani samo v primeru, če bodo njihovi nasprotniki ostali »narodni izdajalci« in »sodelavci okupatorja«. Žrtve morajo biti zaradi tega še naprej zasramovane, da njihovi povzročitelji lahko opravičujejo svoja nečloveška dejanja in da narodni heroji ohranijo tudi svoje privilegije.

Vladne koalicije so vojne zakone pod vplivom starih partijskih sil v državnem zboru vedno sprejele s preglasovanji. Za nadaljevanje narodnega razdora, za delitev žrtev vojnega nasilja na naše in druge, za delitev upravičencev na tiste, ki jim pravice iz določil zakona pripadajo, in tiste, ki jim ne pripadajo in za izključevanje celih skupin prizadetih do pravic, ki bi jim po vseh civilizacijskih normah morale pripadati, je bila v Državnem zboru vedno zadostna večina. Ker soglasja o vojnih zakonih v Državnem zboru ni bilo, so bila z njihovo uveljavitvijo povožena tudi vsa spravna prizadevanja. Udejanjanje narodne sprave v vojnih zakonih je ostalo daleč od javnih razprav o njeni nujnosti za slovensko prihodnost od začetkov demokratizacije naprej. Veliko izrečenih in zapisanih besed je bilo o njej vseskozi na splošni ravni, zelo malo takrat, ko so o njej odločala dejanja v konkretnih zadevah. V državnem zboru se je tudi pokazalo, da si predstavniki ljudstva spravo predstavljajo zelo različno. Ko so poslanske skupine v mandatu 2004–2008 o vojnih zakonih le poskušale doseči soglasje, jim to zaradi taktiziranja in

nepopustljivosti starih partijskih sil ni bilo dovoljeno. S ponovnim preglasovanjem v naslednjem mandatu (2009) pa se je pokazalo, da se slovenska politika o obsodbi revolucionarnega nasilja še ni sposobna dogovoriti in da stare partijske sile izrabijo vsako priložnost v obrambo svojih revolucionarnih pozicij. Navkljub ustavni enakopravnosti, ki ne pozna delitve na zmagovalce in nasprotnike, so z razdelitvijo na pravo in nepravo stran utrdili in zavarovali privilegije nosilcev boljševistične revolucije in zakonsko potrdili manjvrednost in brezpravnost mrtvih in še živih nasprotnikov revolucionarnega nasilja.

Zakon o vojnih invalidih (1995 in nsl.) določa pravice vojnih invalidov, vojaških mirnodobnih invalidov in civilnih invalidov vojne. Ureja pravice vojakov JLA, pravice vojnih invalidov in članov družin padlih borcev NOV v Sloveniji, Avstriji, Italiji in Jugoslaviji, o invalidih medvojnega protirevolucionarnega odpora v Sloveniji pa, kot da jih ne bi bilo. Tisti, ki so povojne poboje preživel, so bili brez pravic v Jugoslaviji in so zunaj zakona brez njih tudi po obravnavanem zakonu RS. Družine umorjenih invalidov in ranjencev protirevolucionarnega odpora tako in tako iz tega naslova niso nikoli imele nikakršnih pravic.

Z Zakonom o vojnih veteranih (1995 in nsl.) je bil priznan status vojnega veterana številnim vrstam vojaških in civilnih udeležencev slovenske osamosvojitvene vojne, udeležencem bojev za slovensko severno mejo, slovenskim vojnimi dobrovoljcem iz balkanskih vojn 1912–1918, pripadnikom bivše kraljeve jugoslovanske vojske v ujetništvu, borcem in drugim udeležencem narodnoosvobodilne vojne Slovenije, kakor tudi Slovencem v drugih antifašističnih vojaških formacijah v tujih deželah in v zavezniških vojskah. Vojni veterani so z dopolnitvijo zakona postali tudi pripadniki organizacije TIGR, samo tisti, ki so se z orožjem uprli revolucionarnemu nasilju, pa so zunaj zakona in niso priznani za vojne veterane. Pri tem je v zakonu posebej poudarjeno, da »za vojnega veterana ne šteje oseba, ki je prostovoljno ali poklicno sodelovala na strani agresorja«. Navkljub pravni nejasnosti pojma »prostovoljno ali poklicno sodelovanje na strani agresorja«, je potrebno v praksi razumeti na izločitev kakšne koli pravice za pripadnike vojaških formacij, ki se niso podredili Komunistični partiji, ki je vsak odpor proti okupatorju zunaj OF že leta 1941 opredelila za narodno izdajstvo.

Zakon o žrtvah vojnega nasilja (1995, in nsl.) je žrtev vojnega nasilja najprej načeloma opredelil kot državljana, »ki je bil v vojni ali vojaški agresiji na Republiko Slovenijo izpostavljen nasilnim dejanjem ali prisilnim ukrepom okupatorja, agresorja ali njunih sodelavcev«, z dopolnilom leta 2009 pa tudi kot »civilno osebo izpostavljeno nasilnim dejanjem ali prisilnim ukrepom drugih oboroženih sil«. Pri tem je bilo pojasnjeno, da se kot druge oborožene sile »štejejo enote Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije ter enote zaveznikov protifašistične oziroma protinacistične koalicije«. Zakon je že v naslovu izključil žrtve revolucije, v besedilu pa je uzakonil delitev žrtev vojnega nasilja na dve strani, saj je vse do odločbe Ustavnega sodišča o neskladju tega zakona z Ustavo priznal samo žrtve nasilja, ki sta ga povzročila okupator in protirevolucionarna stran. Zakon z delitvijo žrtev po zakonski poti pravno utrjuje in podaljšuje narodni razdor. Po načelu pravičnosti in sočutja so vse žrtve nasilja, pri katerem same niso bile aktivno udeležene, vredne usmiljenja in pomoči. Z uporabo besednih zvez »poklicno ali prostovoljno sodelovanje z okupatorjem« in »okupator, agresor ali njuni sodelavci« zakon sledi starim praksam politične in sodne zlorabe pravno težko opredeljivih pojmov za umore in preganjanje političnih nasprotnikov boljševiske revolucije, za opravičevanje zločinskega nasilja partizanskih enot in za izmikanje partijsko-partizanskih voditeljev kazenski odgovornosti za vojne zločine in zločine zoper človečnost ter za zanikanje žrtev revolucionarnega nasilja. Z besedno zvezo, da se »za žrtev vojnega nasilja po tem zakonu ne šteje oseba, ki je prostovoljno ali poklicno sodelovala na strani agresorja«, so iz zakona popolnoma izključili vse žrtve revolucionarnega nasilja. Navedeno sodelovanje je samo po sebi opredeljeno zelo nejasno. Iz besedila zakona ni jasno, kakšno vrsto sodelovanja obsoja in kako to sodelovanje meri oz. ocenjuje. Očitno meril niti ni potrebno postavljati, ker je indoktrinacija pustila določene predstave, pravičnost in resnica pa pri tem niti najmanj nista pomembni. Niti najmanj ni pomembno, da je bila neka oblika sodelovanja z okupacijsko oblastjo za ohranitev golega življenja izsiljena prav zaradi revolucionarnega nasilja.

Zakon o pravicah iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja bivših vojaških zavarovancev (1998 in nsl.) priznava vse pravice iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja po predpisih nekdanje Jugoslavije tudi borcem NOV ter njihovim

družinskim članom. Vse pravice in privilegije iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja v RS so imeli in jih še imajo številni nosilci revolucionarnega nasilja med vojno in po njej. V Sloveniji navkljub mednarodnim resolucijam in deklaracijam Evropskega sveta in Evropskega parlamenta ni bilo lustracije, zato jim tudi niso bili odvzeti ali zmanjšani privilegiji zaradi povzročenih zločinov. O pravicah iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja tistih, ki so se uprli revolucionarnemu nasilju, ni besede. Ker v zakonu ni sledu o revolucionarnem nasilju, tudi obramba proti temu nasilju ni mogoča. Prav zaradi takšne zakonske opredelitve je treba opozoriti, da so bili takšni upravičenci po koncu vojne večinoma kot ranjenci in invalidi umorjeni.

Zakon o vojnih grobiščih (2003, in nsl.) razčleni vojna grobišča na vojaška grobišča, grobišča žrtev vojne in grobišča žrtev vojne – po vojni usmrčenih oseb. Zakon uvaja za vsako vrsto grobišča posebej predpisan napis. Z dopolnilom zakona je bilo določeno, da se v glavnem mestu postavi spomenik vsem žrtvam vojn in z vojnami povezanih žrtev na območju Republike Slovenije, na njem pa se kot napis uporabi prva kitica pesmi Otona Župančiča »Domovina je ena«. Zakon naj bi celovito in enotno uredil varstvo grobišč vseh med vojno in po vojni umrlih oseb. Zakonsko besedilo je sicer očiščeno ideoloških predznakov in uvaja enoten sistem varstva in vzdrževanja, vpis v register kulturne dediščine, postopek pri novo odkritih vojnih grobiščih itd. Kakor pri drugih vojnih zakonih tudi pri vojnih grobiščih soglasja v Državnem zboru ni bilo in je bil tako pri sprejetju leta 2003 kot pri večji vsebinski dopolnitvi leta 2009 izglasovan s preglasovanjem. Zakon v osnovi temelji na stari partijski razlagi polpretekle zgodovine, prilagojeni demokratičnim razmeram, nikakor pa pri njem ne gre za pravičnost in spravo. Čeprav je v besedilu posvetilne narave »Žrtve vojne in revolucionarnega nasilja, Republika Slovenija« na grobiščih žrtev vojne – po vojni usmrčenih oseb z dopolnilom zakona iz leta 2009 pripoznano, da so v teh grobovih tudi žrtve revolucionarnega nasilja, se besedilo zakona omembi revolucionarnega nasilja in partizanskih enot kot povzročiteljev tega nasilja povsod izogiba. Ker zakon revolucionarnega nasilja drugače ne pozna, se neresnica in nedoslednost zakona pokaže že v tem, da ga je treba razumeti, kakor da grobišč revolucionarnega nasilja med vojno oz. okupacijo ni bilo, ali pa jih v nasprotju z lastnim pojmovanjem šteje za grobišča vojnih žrtev. Vojne žrtve, kot izhaja tudi iz

drugih vojnih zakonov, so lahko le tiste žrtve, ki so jih je povzročili »okupatorji in njihovi sodelavci«. Grobišča žrtev vojne zakon v skladu z navedeno opredelitvijo pojmuje kot »grobišča civilnih oseb, umrlih ali usmrčenih med vojno zaradi vojnih dogodkov na ozemlju Republike Slovenije«. Povsod tam, kjer se grobišča nanašajo na žrtve revolucionarnega nasilja, so opredelitve pravno nedoločene, kajti žrtve ali grobišča vojne oz. vojnih dogodkov izključujejo žrtve ali grobišča revolucionarnega nasilja. Pri opredelitvi grobišč žrtev vojne – po vojni usmrčenih oseb – so bili narejeni skrajni napor, da se s formulacijo »grobišče oseb, ki so bile v zvezi z drugo svetovno vojno po 15. 5. 1945 v nasprotju z načeli in pravili pravne države, po obsodbi ali po izvensodnem postopku usmrčene od organov ali predstavnikov takratne oblasti na ozemlju Republike Slovenije«, zaobide poimenovanje revolucionarnega nasilja. Če natančno sledimo duhu tega in drugih vojnih zakonov, pa moramo ugotoviti, da so bile te žrtve usmrčene, četudi zunaj sodno, zaradi krivde v vojnih dogodkih, ker so bili po razlagi pristašev revolucije »narodni izdajalci« in »sodelavci okupatorja« in ne zaradi revolucionarnega nasilja. Ker se revolucija, ki je bila izhodišče in cilj partizanskega gibanja, sploh več ne omenja, je toliko bolj protislovno, da se pojem »usmrčitve« veže na zunaj sodne postopke, ki so značilni za revolucijo in ne na izvedbo smrtne kazni, ki jo izreče sodišče. Tudi Kardelj se je 25. junija 1945 v depeši Kidriču dobro zavedal, da redna sodišča takrat niso delovala in je zato naročal, naj ne bodo »tako počasni v čiščenju kot doslej«. Čeprav zakon z opredelitvijo vojaških grobišč zajema tudi redka medvojna pokopališča vaških stražarjev, domobrancev in slovenskih četnikov (JVVD), jim pa po drugi strani odreka status vojaških oseb. Njihova grobišča je zato mogoče po tem zakonu šteti samo med grobišča žrtev vojne, kar pa v resnici niso, saj so lahko le grobišča žrtev revolucionarnega nasilja, ki pa jih zakon ne pozna. Tudi naknadno izglasovan napis »Žrtvam vojne in revolucionarnega nasilja« zgoraj omenjene opredelitve vojnih grobišč v bistvu ne spremeni, dokazuje pa, da je v sebi protisloven, saj so grobišča žrtev medvojnega in povojnega revolucionarnega nasilja v zakonu izvzeta. Ker v *Zakonu o vojnih grobiščih* ni grobišč žrtev revolucionarnega nasilja, moremo ponovno razumeti, da revolucije med okupacijo v Sloveniji ni bilo, naj bi pa bili »narodni izdajalci« in »okupatorjevi sodelavci«, ki so bili zato (za kazen) po vojni »usmrčeni«. Po *Zakonu o vojnih grobiščih* v Sloveniji ni bilo revolucionarnega nasilja in zato tudi ni grobišč množičnih povojnih pobojev, ampak so lahko le druga vrsta grobišč žrtev

vojne: »grobišča žrtev vojne – po vojni usmrčenih oseb.« Žrtve revolucionarnega nasilja v besedilu *Zakona* niso opredeljene, kot take ne obstajajo in posledično nimajo pravice do groba. Posredno se jim ne prizna pravica do samoobrambe pred boljševističnim nasiljem.

Neskladje nespravnega Zakona o žrtvah vojnega nasilja (ZZVN) z ustavo

ZZVN je bil med drugimi vojnimi zakoni v svoji prvotni obliki sprejet »zaradi zagotovitve posebnega varstva tistih državljanov RS, ki so bili v času vojne (v letih od 1941 do 1945) izpostavljeni nekaterim tipičnim in zaokroženim oblikam vojnega nasilja, kar je na vojni generaciji pustilo posledice, ki jih je mogoče odpraviti oziroma ublažiti le s posebnimi materialnimi in organizacijskimi naporii družbe«. Kot pri drugih vojnih zakonih so se določila tega zakona nanašala na zagotavljanje socialnih pravic tistim upravičencem, ki so podobne pravice uživali že po jugoslovanski zakonodaji. Poleg tega, da so vojni zakoni prenašali pravice le določenih skupin upravičencev iz prejšnje države v slovenski državnopravni okvir, je zanje značilno, da določenih pojmov niso dovolj opredelili in da so bili obremenjeni z izključevanjem pravic za tiste osebe, ki bi bile pod pogoji *Zakona* sicer upravičene do enakih pravic, a so bile žrtve revolucionarnega in ne okupatorskega ali protirevolucionarnega nasilja.

V prvotnem besedilu ZZVN so bile tako med upravičence zajete samo tipične kategorije civilnih oseb, ki so bile izpostavljene vojnemu nasilju, pri tem pa niti takrat niti pozneje pri dopolnitvah zakona ni bilo opredelitve pojma civilne osebe. Zaradi neenakopravnega obravnavanja različnih skupin civilnih oseb, ki so bile izpostavljene vojnemu in revolucionarnemu nasilju, je bil prav ta *Zakon* največkrat dopolnjen in spremenjen. Ustavno sodišče je večkrat odločalo o primerih, ko so posamezniki izpodbijali zakon in zatrjevali, da so neupravičeno izključeni iz kroga upravičencev do priznanja statusa žrtve vojnega nasilja. V posebnem členu *Zakona* so bile nato na zahtevo drugih skupin civilnih oseb, ki so bile izpostavljene vojnemu nasilju, v zaporedju nekaj let z dopolnili *Zakona* na novo opredeljene tudi druge kategorije žrtev vojnega nasilja: izgnanci, taboriščniki, zaporniki, delovni deportiranci, interniranci, begunci in ukradeni otroci. S posebno določbo so status žrtve vojnega nasilja pridobili tudi prisilni mobiliziranci v nemško vojsko in posebej tudi pripadniki bivše jugoslovanske vojske ob kapitulaciji Kraljevine

Jugoslavije, ki jih kot posebno kategorijo ni mogoče imeti za civilne žrtve vojne. Statusa žrtve vojnega nasilja pa nikakor niso uspele pridobiti civilne osebe, ki so bile izpostavljene revolucionarnemu nasilju, saj jih je *Zakon* v posebnem členu od upravičenosti izključil.

Kot temeljni kriterij za priznanje statusa žrtve vojnega nasilja je zakon določil povzročitelja oziroma osebo, ki je povzročila, da je bila žrtev izpostavljena nasilnim dejanjem ali prisilnim ukrepom. Na tej podlagi je *Zakon* vpeljal različno ureditev položaja žrtev vojnega nasilja, ki so vojni čas doživljale v primerljivih okoliščinah. Priznanje statusa žrtve vojnega nasilja je *Zakon* omogočil samo tistim civilnim osebam, ki so bile izpostavljene nasilnim dejanjem ali prisilnim ukrepom okupatorja oz. njegovih sodelavcev, iz kroga upravičencev pa v celoti izključil civilne osebe, ki so bile izpostavljene revolucionarnemu nasilju pripadnikov partizanskega gibanja. Za opredelitev pojma civilne žrtve pa je vendarle odločilno, da so to osebe, ki so bile izpostavljene nasilju zaradi vojnih dogodkov, ne da bi bile aktivno udeležene na tej ali oni vojskujoči se strani.

Ker je postalo vse bolj očitno, da je izključevanje pravic civilnim osebam, ki so bile izpostavljene revolucionarnemu nasilju, po tem *Zakonu* na podlagi tega, kdo je povzročil nasilje, ne pa sama izpostavljenost nasilju, v nasprotju z *Ustavo* in mednarodnimi pravnimi načeli, je skupina državljanov, ki jim je bila pravica do statusa žrtev vojnega nasilja kršena, jeseni 2004 vložila pobudo za oceno ustavnosti tega *Zakona*. Pobudniki so bili bližnji sorodniki oseb, ki so bile kot civilne žrtve umorjene med drugo svetovno vojno zaradi nasilja pripadnikov partizanskega gibanja (študijski krožek *Moč preživetja*). Ustavno sodišče je po dobrih dveh letih od prejema vloge 9. novembra 2006 odločilo (odločba št. U-I-266/04-105), da je *Zakon o žrtvah vojnega nasilja* v neskladju z *Ustavo* in da je Državni zbor dolžan ugotovljeno neskladje odpraviti v roku enega leta po objavi odločbe v *Uradnem listu* RS.

Po presoji Ustavnega sodišča je Državni zbor kot zakonodajalec s tem, ko je navedeni krog civilnih žrtev vojne, ki so obdobje druge svetovne vojne doživljale v primerljivih okoliščinah, v celoti izključil iz posebnega varstva, ravnal v nasprotju s pooblastilom iz tretjega odstavka 50. člena *Ustave*, ki določa: »Vojnim veteranom in žrtvam

vojnega nasilja je zagotovljeno posebno varstvo v skladu z zakonom.« Pooblastilo, ki ga navedena ustavna določba daje zakonodajalcu, po mnenju ustavnega sodišča, ni neomejena. Zakonodajalec ga lahko izvršuje samo v okviru ustavnih načel in ob spoštovanju ustavno zagotovljenih človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Ko je v *Zakonu* določil, da so iz kroga žrtev vojnega nasilja izključene osebe, ki naj bi prostovoljno ali poklicno sodelovale z okupatorjem, je ravnal v okviru tega pooblastila. Ureditev, ki bi priznavala status žrtve vojnega nasilja osebam, ki naj bi sodelovale z okupatorjem, bi bila lahko, po mnenju Ustavnega sodišča, v neskladju s splošno uveljavljenimi načeli mednarodnega prava in s tem v neskladju z *Ustavo*, vendar pa iz *Ustave* ne izhaja, da bi bilo treba pojem žrtve vojnega nasilja omejiti samo na tiste civilne osebe, ki so bile izpostavljene nasilnim dejanjem ali prisilnim ukrepom oboroženih sil druge vojskujoče se strani. Ugotavljanje ali so morebitne žrtve vojnega nasilja sodelovale z okupatorjem, pa je, po mnenju ustavnega sodišča, lahko predmet konkretnih postopkov, ne pa predmet ustavnosodne presoje predpisa.

Ustavno sodišče je bilo ob presoji izpodbijane zakonske ureditve dolžno upoštevati tudi splošno veljavna načela mednarodnega prava, kar zajema predvsem pravila mednarodnega običajnega prava in splošna pravna načela, ki jih priznavajo civilizirani narodni. V podobnih zadevah je pred tem izhajalo tudi iz tega, da je bil mednarodnopravni red po drugi svetovni vojni vzpostavljen na podlagi obsodbe nacističnega režima ter preganjanja storilcev, odgovornih za storjena hudodelstva, kar je potrdila vsa tedanja mednarodna skupnost. Za presojo ocene o ustavnosti tega zakona je upoštevalo tudi *Preambulo* k slovenski ustavi, ki ji daje, posebej v takšnih primerih, poseben pomen.

Med presojanjem ocene ustavnosti zakona na Ustavnem sodišču je večina v Državnem zboru zavrnila predlog, po katerem se status žrtve vojnega nasilja prizna vsem civilnim osebam, ki so utrpele nezakonito nasilje katere koli oborožene vojaške sile. Z novimi predlogi novelacije zakona v Državnem zboru so nekatere stranke očitno nevzdržno stanje zaradi osnovnega kriterija povzročitelja nasilja, po katerem so krivično izključevali cele skupine civilnih oseb, ki so bile izpostavljene nasilju pripadnikov partizanskega gibanja, želele popravljati s še

bolj nevzdržnimi dopolnili. Ker *Zakon* podeljuje statuse, iz katerih izhajajo socialne pravice upravičencev, je *Zakon* nevzdržen ne le za pravno, ampak tudi za socialno državo. Kljub temu pa postpartijske tranzicijske sile na noben način niso hotele pristati na enako zakonsko obravnavo za žrtve vojnega okupatorjevega in za žrtve revolucionarnega nasilja. S prilagajanjem demokratičnim standardom so se še bolj zapletali v nejasnosti in nedoslednosti svojega ravnanja. Zaradi številnih zakonskih omejitev, nejasnosti in zapletenosti bi po novih predlogih med prizadetimi zaradi revolucionarnega nasilja le malokdo dejansko dobil status žrtve vojnega nasilja. S takimi predlogi so lahko žrtve revolucionarnega nasilja samo sramotili.

V iskanju soglasja o zakonskem besedilu med poslanskimi skupinami v Državnem zboru pred razglasitvijo odločbe Ustavnega sodišča je poslanska skupina socialnih demokratov 30. maja 2005 takratnemu predsedniku Državnega zbora Francetu Cukjatiiju poslala svoj predlog *Zakona*, v katerem so zapisali, da je zanje »nesprejemljivo, da bi se kakor koli enačilo domobranstvo z NOB in da bi se tistim, ki so bili oboroženi pripadniki na strani okupatorjev, dajala materialna priznanja in priznanja žrtev vojnega nasilja«. Stranka, ki je neposredna naslednica *Zveze komunistov Slovenije*, pa takrat ni nasprotovala temu, da so žrtve vojnega nasilja tiste civilne osebe, ki so jim bila dejanja povzročena od katere koli vojskujoče si strani. Status žrtve vojnega nasilja bi zato priznali vsem otrokom, ki so zaradi nasilnih ravnanj katere koli vojskujoče si strani izgubili enega od staršev. Miran Potrč je pri tem pojasnil, da otroku status pripada ne glede na to, »iz katerih razlogov je do smrti starša prišlo, tudi če so ga ubili partizani, saj otrok ne more odgovarjati za takšno ali drugačno opredelitev svojih staršev«. Ta stranka je bila v začetku leta 2008 za to, da se v noveli *Zakona o žrtvah vojnega nasilja* med osebe, ki lahko dobijo status žrtve vojnega nasilja, dodatno uvrsti tudi otroke in begunce, ki so bili žrtve partizanskih enot, osebam, ki so bile prisilno mobilizirane, pa prizna tudi pravico do življenjske mesečne rente.

Ko se je po volitvah 2008 v državnem zboru oblikovala nova koalicija, je bila 8. septembra 2009, brez soglasja in z obstrukcijo SDS, sprejeta novela *Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o žrtvah vojnega nasilja*. Status žrtve vojnega nasilja je po njej dobil tudi državljan RS, ki je bil kot civilna oseba izpostavljena

nasilnim dejanjem ali prisilnim ukrepom drugih oboroženih sil (enot NOV in POJ in enot zaveznikov protifašistične koalicije). Na tej podlagi je žrtev vojnega nasilja tudi »otrok, katerega starš je umrl, bil ubit ali pogrešan zaradi nasilnih dejanj ali prisilnih ukrepov drugih oboroženih sil«, vendar samo v primeru, »če ni prostovoljno ali poklicno sodeloval z agresorjem«. Iskanje soglasja za dopolnitev *Zakona o žrtvah vojnega nasilja*, prav tako tudi *Zakona o vojnih grobiščih*, ki je potekalo v mandatu Državnega zbora 2004–2008, se je s tem v novih razmerah končalo s preglasovanjem. Stranka socialnih demokratov je poleg tega odstopila tudi od prejšnjega stališča, po katerem je status žrtve vojnega nasilja priznala »vsem otrokom, ki so zaradi nasilnih ravnanj katere koli od vojskujočih si strani izgubili enega od staršev«. Njeno ravnanje kaže na znano prilagajanje njene predhodnice, ki je bila v težjih razmerah pripravljena stopiti korak nazaj, da bi v ugodnejših lahko naredila dva ali več naprej. V vsakem primeru pa je bila daleč od tega, da bi v vojnih zakonih, posebej v *Zakonu o žrtvah vojnega nasilja*, pristala na revolucionarno nasilje, saj tako brani svoj obstoj in svoje mesto v zgodovini.

Čeprav je Ustavno sodišče *Zakon o žrtvah vojnega nasilja* problematiziralo in presodilo, da ni v skladu z Ustavo, ravno v tistem delu, ki po kriteriju, kdo je povzročil nasilje, iz statusa žrtve vojnega nasilja izključuje vse civilne osebe, ki so bile žrtve nasilja pripadnikov gibanja OF, je za tranzicijske postpartijske sile ostal še vedno najbolj merodajen in sprejemljiv. Nekatere določbe *Zakon* ohranja s sklicevanjem na besedno zvezo »je prostovoljno in poklicno sodeloval z okupatorjem«, čeprav ne določa pravne niti vsebinske opredelitve »sodelovanja z okupatorjem«. Z večkrat omejeno in obtožujočo sintagmo »sodelavec okupatorja« na vsak način vztrajajo na narodnem razdoru in proti spravi. Iz sprejetega besedila zadnje vsebinske dopolnitve *Zakona* jasno izhaja, da so predlagatelji imeli nalogo, da z njim ohranijo partizanski mit čistega boja proti okupatorju in prekrijejo med- in povojno revolucionarno nasilje. Povsod, kjer se omenja nasilje, partizani niso in ne smejo biti omenjeni, pod skovanko »druge oborožene sile« pa nastopajo skupaj z enotami zaveznikov protifašistične koalicije. Zastavlja se vprašanje, ali predlagatelju res ni bilo do tega, da prizna pravice civilnim žrtvam revolucionarnega nasilja ali pa mu je bilo več do tega, da zavaruje privilegije tistih, ki so revolucionarno nasilje izvajali in njihovih naslednikov.

Z zadnjimi vsebinskimi dopolnili *Zakona o žrtvah vojnega nasilja* (2009) ni mogoče izpolniti odločbe Ustavnega sodišča o odpravi neskladja zakona z *Ustavo*, da je treba žrtvam enakega nasilja zagotoviti enak položaj ne glede na to, katera oborožena sila je nasilje povzročila. *Zakon* še naprej vzdržuje očitno neenakost žrtev nasilja, kar je v očitnem nasprotju s temeljnimi človekovimi pravicami. *Zakon* tako deluje proti spravi, vzdržuje narodni razdor in ohranja ter utrjuje partijski pogled na polpreteklo zgodovino. Protispravne postpartijske sile z njim izkoriščajo neizpeljano lustracijo in institucionalno moč, ki so jo podedovali iz totalitarnega sistema. V *Zakonu o žrtvah vojnega nasilja*, prav tako tudi v drugih vojnih zakonih, posebej v *Zakonu o vojnih grobiščih*, je preživela boljševiska zapuščina krvavega prevzema totalitarne oblasti v Sloveniji. Z delitvami in izključevanjem je v njih še vedno uzakonjena nesprava.

Zakon o popravi krivic

Po dolgotrajnem in neutrudnem prizadevanju *Združenja žrtev komunističnega nasilja* so v Državnem zboru z aktivno podporo nekaterih poslancev novih demokratičnih strank izglasovali tudi *Zakon o popravi krivic* (1996), ki »ureja pravico do povrnitve škode in pravice iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja bivšim političnim zapornikom in svojcem žrtev povojnega protipravnega odvzema življenja«. Poleg urejanja pravic do izplačila odškodnin za krivično prestajanje zopora političnim zapornikom in protipravne usmrtilve (umore) svojcem žrtev po 15. 5. 1945, zakon določa tudi posebne pogoje in postopek za spremembo pravnomočne kazenske sodbe. Ni nobenega dvoma, da *Zakon* popravlja krivice, ki jih je po vojni v celoti povzročil totalitarni komunistični režim.

Zakon posebej opredeli tri kategorije oseb, ki so za izvajanje *Zakona* najbolj pomembne: bivši politični zapornik, žrtev povojnega protipravnega odvzema življenja in svojec žrtve povojnega protipravnega odvzema življenja. Za bivše politične zapornike *Zakon* šteje »osebe, ki so bile v času od 15. 5. 1945 do 2. 7. 1990 na ozemlju sedanje Republike Slovenije neopravičeno in v nasprotju z načeli in pravili pravne države, zaradi razrednih, političnih ali ideoloških razlogov, obsojene v sodnem ali upravno-kazenskem postopku na kazen odvzema prostosti ali jim je bila prostost odvzeta v teku teh postopkov«. Žrtve povojnega protipravnega odvzema

življenja, v prvotnem besedilu so »po vojni pobite osebe«, so vse osebe, ki so bile ob pogojih za bivše politične zapornike »obsojene na smrt in je bila smrtna kazen nad njimi izvršena«. Svoji žrtev povojnega protipravnega odvzema življenja pa so »osebe, ki so po predpisih o invalidskem in pokojninskem zavarovanju upravičene do družinske pokojnine po teh osebah«.

V posebnem členu *Zakon* določa širše razumevanje tako statusa bivšega političnega zapornika kot tudi žrtve povojnega protipravnega odvzema življenja. Za bivšega političnega zapornika tako šteje tudi »osebo, ki je bila v upravno-kazenskem postopku, zaradi prekrška, kaznovana na odvzem prostosti, ali ji je bil izrečen ukrep določitve prebivališča, ali je bila poslana na opravljanje družbeno koristnega dela zaradi prevzganja«. Prav tako je bivši politični zapornik oseba, zoper katero je bil uporabljen isti ukrep, vendar brez upravno-kazenske odločbe in le na podlagi odločitve upravnega organa. Za žrtev povojnega protipravnega odvzema življenja pa *Zakon* v istem členu tudi določa, da se ob pogojih, ki veljajo za obsojene, k temu statusu šteje tudi »oseba, ki je bila usmrčena brez obsodbe sodišča«. Za vse osebe, ki se jim po tem *Zakonu* prizna status žrtve povojnega protipravnega odvzema življenja, imajo pravico do izdaje mrliških listov in obeležitve grobov, ki naj bi jim ga zagotavljal drug zakon (o vojnih grobiščih).

Upravičeni osebi do odškodnine po tem *Zakonu* sta bivši politični zapornik in svojec žrtve povojnega protipravnega odvzema življenja. V primeru, da je upravičena oseba umrla pred vložitvijo zahteve, sme zahtevo vložiti oseba, ki po predpisih o pokojninskem in invalidskem zavarovanju lahko uveljavlja družinsko pokojnino po umrli upravičeni osebi. O priznanju statusa bivšega političnega zapornika in žrtve povojnega protipravnega odvzema življenja ter o pravici do odškodnine in všetjta časa odvzema prostosti in drugega časa v pokojninsko dobo odloča komisija, ki jo je v ta namen imenovala Vlada Republike Slovenije.

Iz zakonskega besedila izhaja, da *Zakon*, v primerjavi z vojnimi zakoni, ne uporablja kriterija, kdo je nasilje/krivico povzročil, saj je splošno znano in jasno, da je možen povzročitelj samo novo vzpostavljena totalitarna boljševistična oblast, ki jo *Zakon* nikjer in z ničemer ne omeni. Z natančno opredeljenimi pojmi zato *Zakon* nobene

osebe, ki predpisane pogoje izpolnjuje, ne izključuje. Ker ne izključuje, tudi ne uporablja izrazov in besednih zvez (»okupatorjev sodelavec«, »prostovoljno ali poklicno sodelovanje z agresorjem«), s katerimi vojni zakoni brez jasnih opredelitev tudi sramotijo eno stran v državljanski vojni.

Ker *Zakon* ne uporablja in ne pozna izraza revolucionarno nasilje, iz narave stvari pa se očitno vidi, da so žrtve izključno posledica revolucionarnega nasilja, tudi jasno izhaja, da *Zakon* v tem delu dosledno sledi vojnim zakonom. Očitno je nastal na podlagi iste odločitve starih partijskih sil, da se revolucionarnega nasilja ne omenja v nobenem zakonu RS, ker se s tem tudi revolucije ne prizna oz. se jo zanika. Nedoslednost *Zakona* se kaže v tem, da priznava krivice totalitarnega režima za obdobje po vojni, vendar pa pri tem uporablja izraze in pojme, s katerimi se na vse možne načine izogiba neposrednemu in nedvoumnemu poimenovanju revolucionarnega nasilja in posredno množičnih povojnih pobojev. Dolgo načrtovani in pripravljene povojni umori vojaških, idejnih, političnih in razrednih nasprotnikov, s katerimi je partija v drugi fazi revolucije osvojila totalitarno oblast, so po opredelitvi tega *Zakona* protipravni odvzemi življenja. Taka opredelitev z ničemer ne pojasni vzroka njihove smrti, napeljuje pa na razlago, da je bil problematičen samo način, kako je do smrti prišlo.

Kljub taki opredelitvi žrtev pa prav ta *Zakon* daje žrtvam revolucionarnega nasilja in njihovim svojcem za obdobje po koncu vojne vsaj nekaj zadoščanja. Poleg zelo omejene odškodnine za prestan zapor ali umor, ne pa tudi za ukradeno premoženje, so svojci žrtev lahko na podlagi vloženih zahtevkov od države pridobili dokument, ki po več kot pol stoletja izkazuje smrt njihovih sorodnikov. Ker v *Zakonu* ni kriterija, kdo je povzročil krivice, so kriterij predvsem povzročene krivice same in način njihove poprave. *Zakon* statusa, ki ga daje upravičencem, ne pogojuje in z njim ne izključuje določenih oseb ali celih skupin, ampak je prav nasprotno omogočil, da se je status bivšega političnega zapornika z dodatnimi pravnimi tolmačenji razširil tudi na druge, bolj posredne žrtve povojnega revolucionarnega nasilja in na mladoletne otroke teh žrtev. Med temi so ta status za obdobje bivanja v begunskih taboriščih v Italiji in Avstriji po 15. 5. 1945 pridobile tudi prebegle osebe, ki so pred koncem vojne in po njej iz političnih razlogov zapustile Slovenijo.

Med prvimi so pravice do poprave krivic po tem *Zakonu* izkoristili obsojenci zaradi Informbiroja, ki so kazen političnega zapornika večinoma prestajali na Golem otoku. Z organiziranjem Združenja žrtev komunističnega nasilja so takoj po prvih svobodnih volitvah začeli s prizadevanjem za revizijo sodb in rehabilitacijo njihovega trpljenja v taborišču, ki je zajemalo tudi izplačilo odškodnine in nadomestilo za izgubljene socialne pravice. Ker so bili glavni pobudniki *Zakona* in predlagatelji predloga prvega zakonskega besedila, se tako v zgradbi kot tudi v vsebini *Zakona* opazi sledove njihovega interesa, duha in izhodišča, ki so v *Zakon* postavljeni predvsem po njihovi meri.

Zakon tako že pri opredelitvi statusov v prvi vrsti sledi njihovem položaju in potrebam. Izpostavlja obsojene v sodnem ali upravno-kazenskem postopku in obsojene na smrt z izvršeno smrtno kaznijo, šele v naslednjih členih pa tem dodaja tudi osebe, ki jim je bila prostost odvzeta brez upravno-kazenske odločbe in so bili usmrčeni brez obsodbe sodišča. S tem vsaj nekoliko relativizira povojno brezpravje, kajti tistim, ki jim je bila prostost odvzeta brez sodbe in tistim, ki so jih tudi usmrtili brez sodbe, pripisuje obrobno vlogo, čeprav je bilo prav takšnih primerov največ. Razumeti je, da so bili zapori in usmrčitve brez sodbe po vojni redki. Kar nekoliko anahrono zato zveni pojasnilo, da se »za žrtev povojnega protipravnega odvzema življenja ob pogojih iz prejšnjega člena šteje tudi oseba, ki je bila usmrčena brez obsodbe sodišča«. Navkljub navedenim pripombam je potrebno ugotoviti, da *Zakon o popravi krivic* deluje spravno, ne razdvaja in ne izključuje, kot na drugi strani izključujejo in razdvajajo vsi vojni zakoni.

Na Komisijo za izvajanje *Zakona o popravi krivic* je bilo vloženi več zahtevkov tudi za žrtve revolucionarnega nasilja v obdobju okupacije, ki so bili zavrnjeni iz razloga, ker se priznanje statusov in pripadajočih pravic veže na zakon glede na opredeljeno časovno obdobje veljavnosti po 15. 5. 1945. Žrtve medvojnega revolucionarnega nasilja, razen »otroka, katerega starš je umrl, bil ubit ali pogrešan zaradi nasilnih dejanj ali prisilnih ukrepov drugih oboroženih sil, če ni prostovoljno ali poklicno sodeloval z agresorjem«, so zato diskriminirane po dveh zakonih: *Zakon o žrtvah vojnega nasilja* jih izključuje zaradi kriterija, kdo je nasilje povzročil, *Zakon o popravi krivic* pa jih zavrže zaradi časovne nepristojnosti pred 15.5.1945.

Kot izhaja tako iz vojnih zakonov kot tudi iz *Zakona o popravi krivic* stare partijske sile priznavajo, da so bili povojni množični poboji protipravni, vztrajajo pa na medvojni čistosti partizanskega gibanja oz. legitimnosti revolucije. S tem še vedno opravičujejo, zagovarjajo in razglašajo za legalne in pravno utemeljene medvojne umore idejnih, političnih in razrednih nasprotnikov partije, umore celih družin, množična streljanja in umore zajetih civilistov in pripadnikov protirevolucionarnih vojaških formacij, umore ranjencev, večjih skupin prebivalstva ter tudi številnih partizanskih pripadnikov, ki so med vojno nepojasnjeno izginili neznano kje. Po razlagi *Zakona o žrtvah vojnega nasilja* bi morali razumeti, da revolucije med vojno ni bilo, pobiti pa so navadni »narodni izdajalci« in »sodelavci okupatorja«, ki na bi jih pripadniki partizanskega gibanja zato imeli pravico pobiti.

Zakon o prikritih vojnih grobiščih in pokopu žrtev (2015)

Kot dopolnilo k *Zakonu o vojnih grobiščih*, ki je z *Zakonom o žrtvah vojnega nasilja* najbolj razdvajajoč, diskriminatoren in najbolj antispravni zakon, je Državni zbor leta 2015 sprejel *Zakon o prikritih grobiščih in pokopu žrtev*. Predlog *Zakona* je v parlamentarno zakonodajno proceduro vložila opozicijska NSi, ki ga je pripravila skupaj s člani Komisije Vlade RS za reševanje vprašanj prikritih grobišč. Do predloga je bilo kritično društvo *Nova slovenska zaveza* in društvo *Združeni ob Lipi sprave*. Prvo združuje udeležence protikomunističnega odpora, drugo si prizadeva za spravo; oboji pa od ustanovitve 1990 za vrnitev časti žrtvam revolucionarnega nasilja. Za sprejem v Državnem zboru je bila odločilna podpora največje vladne stranke SMC in da tudi SDS zakonu ni nasprotovala.

Zakon ureja vprašanja in postopke pri odkrivanju prikritih vojnih grobišč, njihovo označevanje, vpis teh grobišč v register vojnih grobišč in dokončen dostojen pokop vseh žrtev vojnega in povojnega nasilja na ozemlju RS. Za vse drugo, kar pa ta *Zakon* v zvezi s prikritimi grobišči izrecno ne ureja, se po vidnem pojasnilu na začetku zakonskega besedila uporablja *Zakon o vojnih grobiščih*, kateremu je podrejen. Ne preseneča, da je zato z njim skladen in mu sledi tudi po razlagi polpretekle zgodovine. V zakonskem besedilu v 18. členih se revolucionarno nasilje in revolucija nikjer ne omenjata. *Zakon* za žrtve revolucionarnega nasilja uporablja besedno zvezo »žrtve vojnega in povojnega nasilja«, kar se v smislu drugih vojnih zakonov

razume tako, da je med vojno v Sloveniji potekal samo boj proti okupatorju, povojni dogodki pa so le posledica medvojnega osvobodilnega boja proti okupatorju in njegovim sodelavcem. Ker ni bilo revolucionarnega nasilja, so posmrtni ostanki žrtev v prikritih grobiščih »sodelavci okupatorja« in »narodni izdajalci«. Pripadniki partizanskega gibanja in enote Jugoslovanske armade jih med vojno in po njej zato niso pobili kot nasprotnikov revolucije, pač pa zato, ker naj bi bili okupatorjevi sodelavci. Domnevna »pravica kaznovanja« okupatorjevih sodelavcev pa ni drugega, kot opravičilo za množične povojne poboje.

Na ravni razumevanja uporabljenih pojmov in besednih zvez, ki opredeljujejo zgodovinsko ozadje dogodkov, se ta *Zakon* bistveno ne razlikuje od drugih vojnih zakonov. S tega vidika se ga lahko opravičeno šteje k zakonom, ki so do ene strani v državljanski vojni izključujoči in zato delujejo protispravno. Razlaga pomena »prikrita vojna grobišča« z žrtvami vojnega in povojnega nasilja je zavajajoča, saj, kot smo razbrali, zakriva boljševistično revolucijo kot bistveno sestavino medvojnih dogodkov, ki so povzročili narodni razdor. Po drugi strani se *Zakon* na samem začetku sklicuje na mednarodno humanitarno pravo, ženevske konvencije o ravnanju z mrtvimi, na resolucije in deklaracije parlamentarne skupščine Sveta Evrope in Evropskega parlamenta o obsodbi komunističnih režimov in o ukrepih za razgradnjo ostankov komunističnih režimov, ki jih Državni zbor še ni posvojil, in poskuša na praktični ravni urejati zatečeno stanje na področju urejanja »prikritih vojnih grobišč«. Ta pojmuje kot »grobišča žrtev vojnega in povojnega nasilja oziroma po vojni usmrčenih oseb na ozemlju Republike Slovenije, ki so bila po drugi svetovni vojni prikrita«. Za »dokončni dostojni pokop« *Zakon* smatra označitev novoodkritega vojnega grobišča v naravnem okolju s predhodnim vpisom grobišča v register vojnih grobišč. Pri tem je potrebno označiti tako mesto, kjer je bilo grobišče odkrito, kot tudi mesto pokopa žrtev, če je do prekopa prišlo. Dokončno slovo se predvideno opravi s postavitvijo spominskega obeležja in z žalno slovesnostjo.

Zakon ureja pristojnosti v zvezi z varstvom prikritih vojnih grobišč, postopek odkrivanja, zbiranje in obdelave podatkov, evidentiranje, začasno obeležitev in zavarovanje, potrjevanje domnevnega vojnega grobišča, identifikacijo posmrtnih

ostankov, izvedbo pokopa in v večjem obsegu pristojnosti *Komisije Vlade RS za reševanje vprašanj prikritih grobišč*, ki je moralno in materialno odgovorna za pripravo in izvedbo letnega programa urejanja celotne problematike prikritih vojnih grobišč. Zakon določa pogoje za delo komisije, financiranje letnega programa in jo pooblašča za dokončanje postopkov v zvezi z naključno odkritimi vojnimi grobišči, če tega, za kar so poklicani, ne storijo drugi pristojni državni organi in sodišča.

Na praktični ravni *Zakon* določa konkretne postopke in posege v urejanje konkretnih zadev prikritih grobišč, na vsebinski pa se navkljub navedbam in sklicevanju na mednarodne konvencije in izjave, s katerimi je mednarodna skupnost obsodila komunistične zločine, nekoliko spreneveda z razlago pojmov, ki ne odražajo zgodovinskih dejstev in samo kaže ujetost v sistem (neurejenih) vojnih zakonov v Sloveniji. Ker se vsebinsko veže in izhaja iz *Zakona o vojnih grobiščih*, se mora držati tudi njegove partijske razlage polpretekle zgodovine. Po tej strani še naprej megli revolucionarno nasilje in na daljše obdobje le posredno odpira pot k širšemu razumevanju vzrokov za narodni razdor. Nekoliko sramotno je, da je bilo potrebno za premike v reševanju pretežno tehnično administrativnih zadev prikritih grobišč sprejeti nov zakon in pri njem ohraniti postulate starih sil, ki obvladujejo razlago revolucionarne zgodovine.

Zakon o prikritih grobiščih je nastal pod bremenom na novo odkritih grobišč množičnih poveljnih pobojev in neurejenih ter necivilizacijskih razmer pri ravnanju s posmrtnimi ostanki žrtev revolucionarnega nasilja v množičnih poveljnih pobojih, kakor tudi zaradi nemoči ZZVN Komisije Vlade RS za reševanje vprašanj prikritih grobišč, da bi vprašanja lahko reševala. Ta je v *Zakonu o prikritih grobiščih* dobila pomembna pooblastila, po drugi strani pa tudi veliko odgovornost, da zahtevna vprašanja prekopov in identifikacije žrtev vodi in nadzoruje po strokovnih načelih in preizkušenih metodah dela. *Zakon* ji daje potrebno infrastrukturo in sredstva za izvajanje letnega programa dela, ki ji ga potrjuje Vlada, od katere je njeno delo najbolj odvisno. Kakor je *Zakon* pri vseh postopkih po eni strani velika pooblastila podelil komisiji, so pravice svojcev žrtev na drugi strani zelo obrobne ali pri prekopih sploh niso opredeljene.

Razlaga polpretekle zgodovine

Čeprav vsi dogodki iz polpretekle zgodovine niso znani in zagotovo nikoli ne bodo povsem znani, se vseskozi odkrivajo nove podrobnosti, ki že znane dogodke natančneje osvetljujejo. Za razlago zgodovinskih procesov je dragocen vsak pristen podatek, vsaka življenjska zgodba in vsako novo pričevanje. Razlago zgodovine namreč ni mogoče postaviti, ne da bi upoštevali vseh razpoložljivih virov. Skupaj z novimi podatki je vseskozi na tnalu novih dognanj stroke in poštenosti ter nepristranskosti zgodovinarja. Tudi statistični pregledi žrtev vojnega in revolucionarnega nasilja za širša in ožja območja, ki so bili izdelani v zadnjem obdobju in se še dopolnjujejo. Njihova medsebojna primerjava in primerjava z drugimi državami, so izhodišča za nove ugotovitve in spoznanja, dajejo pa tudi temelj za nove razlage tako posameznih dogodkov, procesov kakor tudi dogajanja v celoti.

Za totalitarno oblast je bila razlaga zgodovinskih dogodkov bolj pomembna od samih dogodkov. Ko je bilo najbolj potrebno, je dogodke popravljala tudi za nazaj. Z razjasnitvijo in raziskavo dogodkov pa je potrdila svojo že vnaprej znano razlago. Dogodki niso smeli odstopati od njihove razlage. Za totalitarno oblast ni pomembno vprašanje ugotavljanja resnice in objektivnosti, ampak predvsem potrditev ideološke »resnice« in predvsem lastnega interesa. Po obdobju absolutne prevlade totalitarnega pogleda se pod težo resnice soočajo različne razlage dogodkov, s čemer se počasi, vendar vztrajno, razgrajuje tudi prepričevalna moč »razlogov«, ki so obvladovali razlago zgodovine polpreteklosti. V razlagi dogodkov med okupacijo, vzrokov za revolucionarno nasilje in množične poboje med vojno in po njej prevladujeta dva diametralno nasprotna pogleda. Pri tem bolj kot spoznavni prevladujejo emocionalni, ideološki in drugi razlogi, zaradi katerih je dialog zelo zahteven.

Med resnimi zgodovinarji, ki uporabljajo znanstvena orodja za preučevanje preteklosti in poskušajo biti čim bolj nepristranski, je soglasje, da povsem objektivne razlage zgodovinskih dogodkov pravzaprav ni. Zaradi uničenja arhivov manjka tudi objektivnih zgodovinskih poročil, čeprav se mozaik kljub temu sestavlja. Še manj pa bi smel kak politični organ trditi, da je objektivni in imeti

izključno pravico do razlage dogodkov v preteklosti. Uradne politične razlage zgodovinskih dejstev se ne vsiljuje s preglasovanjem v predstavnih organih oblasti, saj Državni zbor ne more sprejemati zakonodaje za preteklost, lahko ali celo mora pa pretekle dogodke razlagati v smislu odgovornosti za prihodnost in jih tako tudi vrednotiti. Tako lahko prispeva k spravi in popravi krivic ali pa prepreči, da se z napačno razlago zgodovine spodbuja ali napeljuje k novim krivicam in izključevanju.

V dokumentih evropskih ustanov, ki obravnavajo zgodovino Evrope v 20. stoletju, se poudarja, da je za demokratičen razvoj izjemno pomembno ohranjati spomin na tragično preteklost in je treba dostojno obeležiti žrtve ter moralno ter kazensko obsoditi tudi storilce. V evropski zavesti sta temelj sprave resnica in spomin. V totalitarnih režimih je bilo po svetu pregnanih, zaprtih, mučenih in ubitih na milijone žrtev. Povojne množične poboje je treba zato priznati in jih razumeti kot posebno tragični del narodne zgodovine in nanje ohranjati časten spomin. Poenostavljeno razumevanje dogodkov med vojno, razlaga pojmov, kot npr. »sodelovanje z okupatorjem« in »narodno izdajstvo«, ki so dediščina indoktrinacije totalitarnega sistema in njeno nadaljevanje v družbenih podsistemih in javnih medijih, ljudi oddaljujejo od prizadevanja za spravo. Tudi zgolj omejeno gledanje le na dogodke na izbranem delu področja ali celote in neupoštevanje značilnosti tako posameznih ožjih enot kot tudi širšega območja ne omogoča razumevanja celovitosti zgodovinskih procesov, ki so potekali v različnih oblikah na več ravneh. Dogodke na območju celotne Slovenije, njenega obrobja, v Ljubljani ali na manjših ali večjih območjih Ljubljanske pokrajine je mogoče razlagati in predstavljati na različne načine in tako prikrajati tudi resnico. Zgodovinska resnica ni samo lastna zgodba, pripoved staršev, starih staršev, njihova osebna izkušnja ali družinsko izročilo, niti ne samo čustvena navezanost na prednike ali sklicevanje na njihovo idejno opredelitev, k njej sodi tudi zgodba soseda in njegove družine, predvsem pa je resnica skrita za vidnimi dogodki in vpeta tako v širše procese, v načrtovano taktiko, strategijo in cilje nosilcev zgodovinskega dogajanja v določenem trenutku in prostoru kot tudi v usodo posameznikov in celotnega naroda.

Z obrambo političnih pozicij, ki jih stare partijske sile v Sloveniji ohranjajo celotno obdobje od sestopa ZKS z oblasti, na političnem prizorišču ob boju za ohranitev privilegijev istočasno poteka tudi prizadevanje za obrambo partijske razlage medvojnih dogodkov. Leta 2005 so neposredni politični nasledniki ZKS v iskanju soglasja k predlaganemu besedilu dopolnitve *Zakona o žrtvah vojnega nasilja* v državnem zboru poudarjali, da podelitev statusa žrtve vojnega nasilja vsem civilnim osebam, ki so bile žrtve vojnega in revolucionarnega nasilja, »ni ustrezna in bi povzročila zgolj spore in delitve, ne pa prispevala k spravi.« Prizadevanje za temeljno pravičnost in resnico so brez sramu opredelili kot nespravno dejanje. Veliko sprave je bilo v besedah, malo v dejanjih. Vojni zakoni uzakonjajo zelo nespravno stanje. S partijskega stališča pa je tako stanje pravo in spravno, saj naj zaradi podedovane prevlade ene strani ne bi povzročalo nobenih sporov in napetosti. Za ohranitev partijskih privilegijev in razlage zgodovine iz totalitarnega režima naj bi bila zato sprava nepotrebna in škodljiva.

Z novelacijami vojnih zakonov ni bilo bistvenih premikov za dejavno pravno prizadevanje. Stare partijske sile so v Državnem zboru za svoje življenjske interese navadno zbrale zadostno število poslanskih glasov in ohranile svoj privilegiran položaj. Še vedno ne odstopajo od totalitarne podlage, na kateri temelji tudi njihova razlaga polpretekle zgodovine. Z demokratizacijo družbe in nastankom nove države, ki je svoj obstoj utemeljila na človekovih pravicah in oznanja prelom z dediščino nekdanje države, v kateri so grobo kršili prav človekove pravice, so se partijskemu totalitarizmu, njegovi ideologiji delitev in izključevanja ter razlagi zgodovine začela izmikati tla pod nogami, toda z osamosvojitvijo so nosilci starega totalitarističnega režima kmalu prevzeli tudi ustanove nove države. Z enostranskim poudarjanjem boja proti okupatorju odvrtačajo pozornost od povzročene revolucionarne nasilja in storjenih zločinov. Kot domovini zapriseženo odporniško gibanje se z izpostavljanjem domoljubnih čustev in pravičnega boja za svobodo prilagajajo demokratičnim standardom in razmeram, ki veljajo v sodobnem svetu. Ker se morajo v demokraciji soočiti tudi z drugačnimi razlagami zgodovinskih dogodkov, so v prizadevanju, da bi zgodovinsko resnico prikrili, začeli zagovarjati pravico do »več resnic«.

Sklep

Osnovno civilizacijsko ravnanje za dokončanje vsake vojne je časten pokop vseh mrtvih brez delitev in izključevanja. Spoštljiv odnos do vseh mrtvih, priznanje njihove pravice do groba in dobrega imena priznavajo vsi civilizirani narodi. Revolucionarno sovraštvo, utemeljeno v revolucionarnem nasilju, ki so ga komunistični voditelji partizanskega gibanja nad slovenskim narodom povzročili med okupacijo, totalitarni komunistični režim pa po koncu druge svetovne vojne, v Sloveniji po 30 letih samostojnosti še vedno sega preko grobov. Brez jasnega priznanja revolucionarnega nasilja in njegove obsodbe tudi revolucionarno sovraštvo ne bo prenehalo. Z obsodbo komunističnih zločinov se priznava tudi pravica do odpora revolucionarnemu nasilju, žrtvam revolucionarnega nasilja pa vrne dobro ime. Za narodno spravo in slovensko prihodnost je nedvoumno priznanje in jasna obsodba revolucionarnega nasilja prvi predpogoj vsega nadaljnjega prizadevanja. Odprto in neobremenjeno se je potrebno soočiti s preteklostjo in storjenimi zločini. Brez predsodkov se je treba približati objektivni zgodovinski resnici, častno pokopati vse žrtve nasilja ter se jih spominjati v zavesti, da je vsaka žrtev vredna časti.

Obsodba komunizma in komunističnih zločinov v Državnem zboru, kot jo predvideva Izjava društva Združeni ob Lipi sprave, je temeljno dejanje in na splošni politični ravni odpira pot k prenehanju razdora, odpravi privilegijev in k narodni spravi. Obsodba komunizma že sama po sebi priznava legitimnost in upravičenost odpora proti revolucionarnemu nasilju in sovraštvu, ki ga je partija na začetku okupacije v nebrzdani sli po osvojitvi oblasti z metodami delitev in razdora zasadila v slovenski narod. Sovražnika, proti kateremu se je borila, da bi dosegla svoje cilje, ni in ni več potreben.

Vero v drugačno prihodnost in preseganje delitev, ki temelji na odpovedi sovraštvu, izkazujeta sočutje in solidarnost tudi z žrtvami revolucionarnega nasilja. Spomin na žrtve pomaga pri odpiranju in očiščevanju, na sprejemanju vere v dobro in v človečnost. S preobrazbo mišljenja na osebni ravni je dosegljiva tudi preobrazba na narodni ravni. Vrnitev dobrega imena žrtvam se začne v spremembi zakonodaje, v prenehanju delitev in izključevanja v vojnih zakonih in drugod. Čeprav večine

prizadetih ni več med živimi, bo čast zasramovanim vrnjena zaradi prihodnosti živih in ne zaradi preteklosti mrtvih.

Odločitev za samostojno Slovenijo je temeljila na pričakovanju, da bo nova država prekinila s totalitarno in nedemokratsko preteklostjo, da bo varovala temeljne človekove pravice in da bo na podlagi vladavine prava in poprave krivic iz preteklosti domovina vseh njenih državljanov. Sprava je v soglasju in je v zavedanju *Temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije*, ki nas opozarja, da bivša država ni delovala kot pravno urejena država in da so se v njej hudo kršile človekove in nacionalne pravice. Za uresničenje sprave je zato pomembno, kako pri svojem vsakodnevnem delu spravno ravnamo oziroma se obnašamo.

Lipo sprave na ljubljanskih Žalah so kot simbol drugačnega razumevanja slovenske preteklosti v prvih letih demokratizacije večkrat poškodovali. Po tridesetih letih s svojo navzočnostjo še vedno kljubuje prikritemu sovraštvu, ki vendar popušča. Osvobajanje od bremen preteklosti poteka postopoma in počasi, a tega procesa ni mogoče zaustaviti. Božji mlini meljejo počasi, vendar vztrajno in temeljito.

Avgust 2020

Tone Kuntner

SNEŽNIŠKI ZVONVI

Snežniški zvonovi k spravi zvonijo.
Veselo oznanjajo skorajšnji čas,
ko gluhi in nemi spregovorijo.

Prižgane so lučke za nepokopane.
Dobre misli grejo v klas.
Celijo se nezaceljene rane.

Zmaguje nas sila prijaznih duhov.
Snežniški zvonovi pomlad budijo.
Kličejo brate k bratom domov.

ZDRUŽENI OB LIPI SPRAVE
»LIPA SPRAVE«
4000 KRANJ, Žagarjeva 1

DEKLARACIJA O NARODNI SPRAVI

SLOVENKE IN SLOVENC!
VRNIMO DOLG OBČI ČLOVEŠKI IN NARODOVI KULTURI!
SPRAVA NA TEMELJU RESNICE JE NAŠA ZAVEZA!

Predsedniku Državnega zbora RS Dr. Janezu Podobniku

Združeni v Lipi sprave, ki vidimo prihodnost slovenskega naroda v spravi med nekdanjimi vojnimi in sedanjimi političnimi nasprotniki, za katero je velika večina slovenskih državljanov, na podlagi zgodovinskih virov iz NOB, dokumentov revolucije, dokumentov protirevolucije in drugih virov, na temelju pričevanj prizadetih in udeležencev vojne, očitvidcev ter odkritih množičnih grobišč ugotavljamo:

1. Štiriletni boj borcev OF in NOV ter drugih uporniških skupin in borcev proti tujim osvajalcem izven OF (plavogardisti, tigrovci) je bilo veliko dejanje slovenskega naroda za svobodoljubni svet in njegov častni prispevek k zavezniški zmagi nad nacifašizmom v drugi svetovni vojni, a hkrati nesreča, ker si je Komunistična partija podredila OF in NOV in ju je z boljševističnim nasiljem, ob preziranju načel krščanske (civilizacije?) – ne ubijaj, ne kradi, ne laži –, zlorabila za uresničitev svoje leninistične ideologije ter za svojo absolutno oblast, ki jo je tudi dosegla, in z razsutjem moralnih vrednot za dve desetletji zavrla narodov naravni razvoj.
2. Partizanska NOV, ki jo je ustanovila Komunistična partija za nasilno osvojitve oblasti in za nasilno prisvojitve javnega in zasebnega kapitala, je imela na Štajerskem, Gorenjskem in Koroškem, zlasti pa na Primorskem tudi narodnoosvobodilni značaj.

3. Komunistična partija Slovenije je pod krinko OF že v poletju 1941 začela v Ljubljani, na Dolenjskem in Notranjskem pobijati drugače misleče, neoborožene nasprotnike, zlasti iz Slovenske ljudske stranke, in je s pobijanjem nadaljevala tudi po koncu vojne. Za te zločine od poletja 1941 do poletja 1942, ki so dejansko zanikanje boja za narodovo svobodo in ki so izzvali oboroženo samoobrambo protikomunistov z organiziranjem vaških straž in pozneje domobranstva, so odgovorni takratni voditelji Komunistične partije Slovenije.
4. Upor proti boljševistično-komunističnemu nasilju je bil enako upravičeno moralno dejanje, kakor je bil boj proti okupatorju in nacifašizmu.
5. Za mučenje in poboje nasprotnikov v državljanski vojni od poletja 1942 do konca vojne leta 1945 sta odgovorni obe vojskujoči se strani, tako komunistična kakor protikomunistična.
6. Za poboje okoli 15.000 vojnih ujetnikov, to je slovenskih domobrancev, njihovih svojcev in drugih, ki so jih Angleži v zadnjih dneh maja 1945 v Vetrinjah na Koroškem izročili jugoslovanskim oblastem in ki so v glavnem bili pobiti meseca junija 1945 v Kočevskem rogu, Teharjah in drugod, za množične in posamične poboje »razrednih sovražnikov« (obrtnikov, trgovcev, gostilničarjev, delničarjev) in za žrtve protikomunistov (tudi komunistov) v ideoloških in političnih sodnih procesih (dahavski, božični) po vojni, kar je zločin nad narodom, so odgovorni takratni voditelji:
 - a) Komunistične partije Jugoslavije – CK KPJ,
 - b) Demokratične federativne Jugoslavije – vlade DFJ,
 - c) Jugoslovanske armade,
 - d) Komunistične partije Slovenije – CK KPS in
 - e) Najvišji organi Ljudske republike Slovenije – vlade LRS.
7. Vsi padli Slovenci v osvobodilni in državljanski vojni, vsi nasilno vpoklicani Slovenci, padli pod zastavami sil Osi, in vsi, ki so bili pozneje pobiti iz ideoloških razlogov ali umrli v taboriščih, so umrli za domovino; vsem smo dolžni spoštovanje in spomin.
8. Za zločine, za katere je soodgovorna totalitarna oblast Ljudske republike Slovenije in jih je prikrivala oblast Socialistične republike Slovenije, je Republika Slovenija kot demokratična in moralna država dolžna izreči obžalovanje.

Da bi slovenski narod mogel zaživeti polno življenje, ki ga je doslej hromila in ga deloma še hromi iz medvojnega časa izvirajoča in pol stoletja dolga razdeljenost, in da bi ob spoštovanju naše preteklosti mogli odložiti njena najtežja bremena in vse ustvarjalne moči posvetiti izboljšanju sedanosti in zahtevam prihodnosti, v dobro RS in vseh njenih državljanov ter v dobro prijateljskega sožitja z vsemi, ki nam jih je usoda namenila v povezanost in sosedstvo, predlagamo Državnemu zboru Republike Slovenije, da sprejme, predsednik Republike Slovenije pa razglasi, naslednjo:

DEKLARACIJO O NARODOVI SPRAVI

1. Državni zbor Republike Slovenije izreka v imenu Republike Slovenije, slovenskega naroda in v svojem imenu

OBŽALOVANJE

- za vse žrtve komunističnega in tudi protikomunističnega nasilja na Slovenskem med drugo svetovno vojno, posebej pa izreka obžalovanje za vse žrtve državnega terorizma po končani vojni, zlasti za množične poboje vrnjenih domobrancev, za množične poboje »razrednih sovražnikov«: podjetnikov, trgovcev, delničarjev in obrtnikov ter za umore in preganjanja drugih ideoloških nasprotnikov (duhovnikov, kmetov) v tajnih ali za javnost prirejenih procesih.
2. Nihče, tako na strani komunističnega in partizanskega, kakor tudi na strani protikomunističnega in domobranskega tabora, ne bo sodno ali administrativno kaznovan za protipravna vojna in povojna dejanja, ki so bila storjena iz ideoloških ali političnih razlogov, vendar so pristojni državni organi vkljub temu dolžni ugotavljati in ugotoviti odgovornost in krivdo osumljenih storilcev.
 3. Vsakemu Slovencu na tujem so v domovini zagotovljene vse državljanske pravice, zlasti pa pravica prostega prihoda in bivanja.
 4. Vsem, ki so bili preganjeni iz ideoloških ali političnih razlogov in so zaradi tega utrpeli materialno škodo (zaplembe, razlastitve), se jim bo to popravilo, kjer je mogoče.
 5. Slovenci iz Štajerske, Gorenjske, Koroške, Primorske in Prekmurja, ki so

v drugi svetovni vojni po sili oblasti bili vojaki pod zastavami sil Osi, imajo za varstvo svojih interesov pravico do svoje veteranske organizacije, enako kakor borci odporniških skupin zunaj OF in vojaki domobranske vojske; vsi z enakimi pravicami kot borci NOV.

6. Državni zbor Republike Slovenije obvezuje vlado Republike Slovenije:
 - a) Da iz spoštovanja do žrtev povojnega državnega terorizma v odločenosti volje, da se kaj podobnega ne zgodi več, v roku dveh let primerno kulturno uredi in zaznamuje najbolj množična grobišča, zlasti v Kočevskem rogu, na Celjskem (Teharje), v okolici Hrastnika, na Hočkem Pohorju in Barbarin rov pri Laškem, ki so sledovi tragičnih dejanj prejšnje totalitarne oblasti.
 - b) Da sestavi in objavi seznam Slovencev, prebivalcev na območju Republike Slovenije, ki so pogrešani iz časa od 5. 5. 1945 do 31. 12. 1960, da te pogrešane vpiše v matične knjige umrlih kot žrtve ali domnevne žrtve državnega terorizma in da zanje izda mrliške liste.
 - c) Da v roku enega leta popravi in dopolni očitno neobjektivno zgodovino pisje v učbenikih novejši zgodovine Slovencev, ob upoštevanju novih spoznanj zgodovinske vede, zajetih v petih ugotovitvenih točkah Deklaracije, s čimer bomo oris najbolj občutljivega segmenta narodovega življenja približali objektivni resnici.
7. Petnajsti junij, ki smo ga leta 1991 pri Lipi razglasili za Dan krivde, odpuščanja in sprave in ki ga je blagoslovila slovenska Katoliška cerkev, se v koledarju poimenuje v Dan krivde, odpuščanja in sprave v trajen spomin na največjo narodovo nesrečo v junijskih dneh leta 1945.

S sprejetjem te slovesne izjave slovenski narod delno vrača dolg svoji vesti in obči človeški kulturi.

Ljubljana, dne 25. marca 1997

ZDRUŽENI OB LIPI SPRAVE:

Stanislav KLEP I.r.

Dr. Janez JUHANT I.r.

Dr. Jože PUČNIK I.r.

Vitimir GROS I.r.
Dr. Ljubo SIRC I.r.
Dr. Alojz REBULA I.r.
Dr. Franc VRBINC I.r.
Franc IZGORŠEK I.r.
Marjetka DOLINAR I.r.
Dr. Sergej GOMIŠČEK I.r.
Dr. Borut KOŠIR I.r.
Peter SMUK I.r.
Uroš ŠUŠTERŠIČ I.r.
Dr. Tomaž HRIBERNIK I.r.
Boštjan TURK I.r.

OPOMBA

Ta predlog najvišjemu državnemu organu R Slovenije vlagamo že petič. Prvič junija 1990 predsedniku Skupščine RS dr. Francetu Bučarju, drugič marca 1993 predsedniku Državnega zbora RS mag. Hermanu Rigelniku, tretjič marca 1995 in četrtrič 17. novembra 1995 predsedniku Državnega zbora RS gospodu Jožefu Školču. Prav tako je pred tremi leti Slovenski narodni svet iz Clevelanda poslal podoben predlog DZ Slovenije, leta 1995 pa je nad 20.000 Slovencev doma in po svetu podpisalo spomenico in jo izročilo predsedniku DZ. Podobne predloge DZ so poslali že: Komisija za pravičnost in mir pri Slovenski škofovski konferenci, Kulturni forum pri SDS, 60 podpisnikov iz vrst slovenske kulture, Slovenska nova zaveza in že julija 1990 Slovenska demokratska zveza (dr. F. Bučar, S. Hribar in F. Miklavčič).

Predlog deklaracije z dne 17. 11. 1995 sta podpisala tudi SSK (dr. Jože Bernik) in Društvo za demokratizacijo javnih glasil (tajnik mag. Vinko Vodopivec).

Temu predlogu deklaracije smo dodali še novo šesto točko, ki se nanaša na bratomorni holokavst in zgodovinopisje.

Ljubljana, 25. marca 1997

Združeni ob Lipi sprave

Stanislav KLEP

Vljudno prosimo, da ta predlog Deklaracije o narodovi spravi Državnemu zboru sprejmejo v vednost in podporo:

1. predsednik Republike Slovenije gospod Milan KUČAN,
2. predsednik Ustavnega sodišča dr. Lovro ŠTURM,
3. predsednik vlade Republike Slovenije dr. Janez DRNOVŠEK,
4. Ljubljanski nadškof in metropolit dr. Franc RODE,
5. predsednik Vrhovnega sodišča (v.d),
6. Generalni državni tožilec gospod Anton DROBNIČ,
7. predsednik Državnega sveta dr. Ivan KRISTAN,
8. predsednik SAZU dr. Franc BERNIK,
9. rektor Univerze v Ljubljani dr. Alojz KRALJ,
10. rektor Univerze v Mariboru dr. Ludvik TOPLAK,
11. Varuh človekovih pravic gospod Ivan BIZJAK,
12. predsednik Svetovnega slovenskega kongresa dr. Jože BERNIK.

Naslednje besedilo je vloga članic »Partnerstva za mir in spravo v resnici«, ki so ga društva Nova slovenska zaveza, Združeni ob Lipi sprave in Komisija pravičnost in mir pri Slovenski škofovski konferenci, vložile Organizaciji združenih narodov za človekove pravice v Ženevi. Gre za pobudo, da naša država uresničuje rehabilitacijo žrtev, posebno da ob odkopih morišč zagotovi individualno obravnavo pobitih ter omogoči DNK analize, da bi jih sorodniki lahko pokopali v domače grobove.

Društvo Nova Slovenska zaveza

Društvo Združeni ob lipi sprave

**Komisija Pravičnost in mir
Slovenske škofovske konference**

Ljubljana, marec 2019

1 Članice »Partnerstva za mir in spravo v resnici«

1.1 *Društvo Nova Slovenska zaveza*

1.1.1 Nova Slovenska zaveza (NSZ, URL: www.zaveza.si) je bila ustanovljena in registrirana kot nevladna organizacija 12. maja 1991 v obliki društva preživelih članov ali sorodnikov umrlih žrtev komunističnega totalitarističnega in revolucionarnega nasilja, ki so ga v obdobju od leta 1941 do leta 1990 izvajale različne organizacije v okviru Osvobodilne fronte in njenih oboroženih sil oziroma tajna policija in nepoštene pravni sistemi, ki so po koncu 2. svetovne vojne delovali v Sloveniji in Jugoslaviji. NSZ se je sprva posvečala identificiranju, imenovanju in uvrščanju pokojnih žrtev na sezname, ker vlada po 2. svetovni vojni večine teh žrtev ni uradno priznala za pokojne. Društvo je z zbranimi donacijami financiralo izgradnjo spominskih plošč, ki obeležujejo spomin na več kot petnajst tisoč pokojnih na več kot dvesto lokalnih pokopališčih. Hkrati je ta organizacija identificirala številna množična grobišča in od različnih vlad zahtevala, da se jih razišče in izkoplje trupla z namenom identificiranja in predaje najdenih pokojnikov v njihove družinske grobove.

1.1.2 NSZ je priznana organizacija civilne družbe, ki ima vlogo zastopnika žrtev totalitarnega nasilja in preganjanja, in ji je bil neuradno dodeljen član vladne komisije za reševanje vprašanj prikritih vojnih grobišč v skladu z veljavno zakonodajo, sprejeto leta 2015. Dobila je naziv »društvo, ki deluje v javnem interesu« na področju preiskovanja množičnih grobišč in identifikacije žrtev, vendar nima zagotovljenih javnih sredstev za izvajanje s tem povezanih dejavnosti.

1.1.3 Za ohranitev zgodovinskih pričevanj je NSZ leta 1991 začela izdajati četrtletnik Zaveza, ki je javno dostopen. Večina sredstev za delovanje društva izvira iz zasebnih donacij, članarin in prodaje publikacij NSZ.

1.2 *Društvo Združeni ob Lipi sprave*

1.2.1 Društvo Združeni ob Lipi sprave (URL: www.lipasprave.si) je bilo ustanovljeno leta 1989, v letu sprememb in demokratizacije Slovenije. Uradno je bilo registrirano 31. 1. 2006 kot nevladna organizacija. 13. 2. 2017 ga je država uradno priznala kot »društvo, ki deluje v javnem interesu«. Prvi predsednik je bil odvetnik Stanislav Klep. Od 31. 1. 2013 je predsednik

zaslužni profesor, dr. fil. in mag. teol. Janez Juhant. Društvo je nastalo z namenom lajšati prizadevanja za odstranitev travmatičnih ostankov revolucionarne preteklosti in priznati žrtve totalitarnega komunističnega režima. Društvo je pripravilo Deklaracijo o narodni spravi, ki jo je večkrat predstavilo članom Državnega zbora Republike Slovenije, da bi jo uradno sprejeli in uradno razglasili konec revolucije v slovenski družbi. Leta 1997 so o njej razpravljali, vendar ni bil sprejeta. Cilj organizacije je prispevati k spravi v našem narodu, ključni korak za doseganje miru in pravičnosti pa vidi v vprašanju dostojanstvenega pokopa odkritih žrtev.

1.3 ***Komisija Pravičnost in mir Slovenske škofovske konference***

- 1.3.1 Komisija Pravičnost in mir (KPM, URL: www.katoliska-cerkev.si/ssk/komisija-pravicnost-in-mir) je delovno telo Slovenske škofovske konference (SŠK) za področje družbene pravičnosti, miru in spoštovanja človekovih pravic. Raziskuje odprta in pereča vprašanja, preiskuje in obravnava vprašanja, ki zadevajo družbeno pravičnost, mir in spoštovanje človekovih pravic v Republiki Sloveniji in zunaj nje.
- 1.3.2 KPM sodeluje tudi s komisijami Pravičnost in mir evropskih in drugih škofovskih konferenc ter vzdržuje redne stike s Papeškim svetom Pravičnost in mir v Rimu. V svojih prizadevanjih sodeluje tudi z drugimi organizacijami, gibanji in ustanovami, katerih nameni in duh so ji sorodni.
- 1.3.3 Komisija Pravičnost in mir je bila ustanovljena 24. septembra 1985, ustanovitev pa je postala pravnomočna 1. januarja 1986.
- 1.3.4 Delo komisije odseva predvsem v izjavah za slovensko in mednarodno javnost, ki so bile v tiskani obliki zbrane ob 10-letnici obstoja Komisije (1995). V njenih izjavah se izraža skrb za spoštovanje človekovih pravic in demokracije. Komisija je imela čast, da je delovala v enem najbolj prelomnih obdobjih za slovenski narod in se je zelo dejavno vključila v prizadevanja za demokratizacijo slovenske družbe. Slovenske katoličane je spodbujala k delovanju za družbeno pravičnost in izražala poluradna stališča vodstva slovenske Katoliške Cerkve do vprašanj, ki so bila včasih zelo žgoča.
- 1.3.5 Ob desetletnici delovanja Komisije je tedanji predsednik msgr. dr. Anton Stres zapisal: »Kako prav so imeli slovenski škofje, ko so pred desetletjem ustanovili komisijo Pravičnost in mir, čeprav je v začetku

imela samo položaj komisije pri pokrajinski konferenci slovenskih škofov. Kajti kmalu po njeni ustanovitvi se je v Sloveniji demokratična zavest vedno hitreje prebujala in uveljavljala. Katoliška Cerkev, ki je bila skupaj z nekaterimi drugimi verskimi skupnostmi edino območje, ki ni bilo pod neposrednim vodstvom vladajoče partije in so njeni člani zaradi tega, ker se ni hotela ukloniti njenemu monopolu, v preteklosti veliko trpeli, se je že s samim tem dejstvom uvrščala v prednjo vrsto demokratičnih hotenj. Komisija Pravičnost in mir je to poslanstvo Cerkve vzela zavestno za svojo nalogo, s tem ko si je zadala dolžnost, da bo branila človekove pravice in družbeno pravičnost. Kajti članom komisije Pravičnost in mir je bilo od vsega začetka jasno, da njihova naloga ni samo obramba pravic Cerkve in njenih članov, čeprav se ni bilo mogoče izogniti tudi tem nalogam. Vendar so pravice Cerkve in njenih članov samo del obćih človekovih pravic in so lahko zavarovane samo v demokratičnem družbenem okolju. To je bilo treba šele vzpostaviti in ta naloga še dandanes ni opravljena. Pravzaprav so svoboda, demokracija, družbena pravičnost in medsebojno spoštovanje take naloge, ki niso nikoli dokončane, zato je tudi poslanstvo Komisije Pravičnost in mir neomejeno.«

1.3.6 Od leta 1986 je KPM pripravila in objavila 114 izjav.

2 Povzetek

2.1 Partnerstva za mir in spravo v resnici so z namenom skupne predložitve v tretji krog rednega splošnega pregleda Republike Slovenije ustanovili društvo Nova Slovenska zaveza, društvo Združeni ob Lipi sprave in Komisija pravičnost in mir pri Slovenski škofovski konferenci.

2.2 Ta prispevek obravnava:

2.2.1 Nerešena vprašanja pri odkrivanju, označevanju in preiskovanju prikritih množičnih grobišč z žrtvami, umorjenimi med drugo svetovno vojno in po njej, pa tudi izkopa, identifikacije in pokopa žrtev iz teh prikritih množičnih grobišč.

2.2.2 Nerešena vprašanja v zvezi z delovanjem pravosodja med 2. svetovno vojno in po njej, ki je vodilo v sistemsko kršitev pravic posameznikov do zaslišanja pred pravičnim, usposobljenim, neodvisnim in nepristranskim

- sodiščem ter pravic do pritožbe in domnevne nedolžnosti.
- 2.2.3 Neprizadetost Republike Slovenije in različnih državnih organov ob pomanjkljivem napredku pri preiskovanju zločinov, katerih posledica so bila prikrita množična grobišča in več kot 100.000 žrtev različnih narodnosti (med drugim Slovenci, Nemci, Rusi, Italijani, Hrvati, Črnogorci, Srbi, Bosanci, Albanci, Ukrajinci in Romi), pregon odgovornih in sprejetje sistema pravnega varstva in odškodnine žrtvam.
- 2.2.4 Neizpolnjevanje mednarodnih obveznosti Republike Slovenije na področju človekovih pravic in mednarodnih obveznosti po humanitarnem pravu ter tudi lastnih zakonov.
- 2.3 Republika Slovenija naj bi sprejela nedvoumno pravno stališče trenutne ustavne demokratične republike do sistema pravosodja, pravne države, njune uporabe in ostankov takšnega sistema pred letom 1990 (tj. sodbe, predpostavke in predsodkov). To obveznost je treba priznati, med drugim, v okviru resolucije Parlamentarne skupščine Sveta Evrope št. 1096, sprejete 28. junija 1996, in resolucije št. 1481, sprejete 25. januarja 2006 ter resolucije Evropskega parlamenta št. P6_TA (2009) 0213, sprejete 2. aprila 2009.

3 Ozadje

- 3.1 Množični poboji in obstoj prikritih množičnih grobišč civilnih žrtev ter žrtev med vojaki in vojnimi zaporniki so bili v času od leta 1945 do 1990 splošno znani, čeprav sta nekdanja SFRJ in Socialistična republika Slovenije kakršno koli omembo takih prikritih množičnih grobišč strogo prepovedali in jo kaznovali.
- 3.2 Več kot 15.000 žrtev med civilisti in vojnimi zaporniki so državne vojaške in policijske sile po letu 1945 izvensodno usmrtili, medtem ko je bilo več kot 4.750 civilistov izvensodno usmrčenih v letih od 1941 do 1945, nekateri od njih so končali v prikritih množičnih grobiščih. Omenjena številka velja za slovenske državljane, več deset tisoč žrtev pa je bilo tudi drugih narodnosti, večinoma vojnih ujetnikov.

- 3.3 Mednarodne pogodbe, veljavne v času teh množičnih usmrtitev, so bile Ženevske konvencije iz leta 1929, ki jih je Kraljevina Jugoslavija ratificirala 25. 5. 1931.
- 3.4 Po sporazumu Tito-Šubašić so bile te pogodbe zavezujoče tudi za priznано jugoslovansko vlado pod Titovim vodstvom od 1. novembra 1944 do sprejetja Ženevskih konvencij iz leta 1949.
- 3.5 Jugoslavijo je leta 1991 nasledila Republika Slovenija. Pristop k Ženevskim konvencijam iz leta 1949 je bil 19. marca 1992 s parlamentarnim zakonom Republike Slovenije razglašen na podlagi Dunajske konvencije o pravu mednarodnih pogodb.
- 3.6 Odkrivanje lokacij skritih množičnih grobišč se je začelo takoj po demokratičnih volitvah leta 1990 in nadaljevalo pod različnimi državnimi in lokalnimi oblastmi v okviru nejasnega pravnega okvira. Pristojnost uradnih oseb, imenovanih za takšne naloge, je bila pogosto oslABLJENA zaradi pomanjkanja financ ali nejasnih pooblastil, zaradi pristranskega in negativnega medijskega poročanja in zaradi pomanjkanja politične volje za izvajanje kakršnega koli systemskega pristopa.
- 3.7 Vloga nevladnih organizacij civilne družbe, ki so se zavezale, da bodo žalujočim družinskim članom pomagale poiskati dokaze o lokacijah grobov pogrešanih žrtev in si prizadevale za pokop njihovih posmrtnih ostankov v družinskih grobovih, je postala glavno gibalno napredka na tem področju, čeprav so te organizacije redko prejele javne finance.
- 3.8 Več kot 600 prikritih grobišč je bilo uvrščenih v uradno evidenco in vpisanih v državni register¹.
- 3.9 Državni zbor je s sprejetjem Zakona o prikritih vojnih grobiščih in pokopu žrtev leta 2015 uvedel izrecno sklicevanje na Ženevske konvencije iz leta 1949 in njihovo uporabo v slovenski državni politiki v zvezi s prikritimi grobišči in žrtvami zakopanimi v letih od 1941 do 1990, kar izhaja iz prejšnjega priznanja enakopravnega statusa dodeljenega vsem grobovom žrtev revolucije in vojne z Zakonom o vojnih grobiščih iz leta 2003.

- 3.10 Urad visokega komisarja Združenih narodov za človekove pravice je sodeloval pri izdelavi poročila z naslovom Razkrivanje grozodejstev: množična grobišča na ozemlju, ki ga je nekoč obvladovala ISIL (*Unearthing Atrocities: Mass Graves in territory formerly controlled by ISIL*)² z dne 6. novembra 2018, ki bi se v mnogih pogledih lahko nanašal na vprašanja, ki jih ta skupni prispevek opredeljuje za Slovenijo. Zahtevamo, da se logika in priporočila navedenega poročila uporabljajo kot splošno pravilo za vse države, ki obravnavajo vprašanje množičnih grobišč, vključno s Slovenijo.

4 Kršitve človekovih pravic

- 4.1 **17. člen Prve konvencije za izboljšanje položaja ranjencev in bolnikov oboroženih sil v vojni, 8. 12. 1949:** Ker se sprejeti zakon o prikritih vojnih grobiščih in pokopu žrtev iz leta 2015 neposredno sklicuje na uporabo te konvencije, je v tem delu omenjen zavezujoči uradno objavljeni komentar iz leta 2016³ z namenom izpostaviti področja, kjer so kršitve 17. člena te konvencije očitne. Ustrezni komentar je neposredno naveden in označen s številko komentarja, kot jo ima v izvirniku.

4.1.1 Pokop žrtev v posamične grobove

- 4.1.1.1 (1645) *Najprimernejša možnost je vrnitev posmrtnih ostankov pokojnikov njihovim družinam, da bi jih ti lahko pokopali ali upepelili v skladu s svojimi verskimi prepričanji in praksami. Ta možnost je bolj zaželena tudi zato, ker družinam omogoča, da za svojimi dragimi žalujejo. Vračanje umrlih njihovim družinam lahko štejemo za osnovni humanitarni cilj, ki je priznan v konvencionalnem in običajnem humanitarnem pravu.*

- 4.1.1.2 (1650) *Obveznost pokopa ali upepelitve mrtvih je treba razlagati ozko. Če okoliščine »dovoljujejo« pokop v posamičnem grobu ali posamično upepelitev, je to pravno obvezujoče. Okoliščine, ki otežujejo pokop v posamičnem grobu ali posamično upepelitev, pogodbenic ne opravičujejo obveznosti iz tega člena. Gre za vprašanje dejanskega stanja. Pokop v skupnem grobu je prav tako nepotreben, če so na voljo sredstva za začasno hrambo teles, kot so led, elektrika ali tekočine za balzamiranje. Pokop v posamičnem grobu ali posamična upepelitev sta neizogibno zahtevnejša in zamudnejša kot pokop v skupnem grobu ali skupna upepelitev. To samo na sebi pogodbenic ne opravičuje obveznosti, saj bi bila obveznost potem*

manjša. Pogodbenice so opravičene le tedaj, ko so okoliščine takšne, da ne dovoljujejo posamičnega pokopa ali upepelitve. Le v takšnih primerih je dovoljen pokop v skupni grob, saj je tako bolje, kot pa, da bi umrlega pustili na bojišču.

4.1.1.3 Uporaba v sedanji slovenski praksi: Oktobra 2017 je bilo kljub protestom strani, ki vlagajo ta pregled in drugih prebivalcev zaradi očitne kršitve 17. člena⁴, v množičnem grobu na mariborskem pokopališču pokopanih 1416 posameznikov, žrtev, izkopanih iz množičnega grobišča Huda jama. Pretreseni sorodniki, ki so upali na posamični pokop umrlih, so pisno protestirali, kar tudi dokazuje, da je bila žalujočim sorodnikom odvzeta možnost ponovne združitve pokojnih z drugimi družinskimi člani v družinskih grobovih. Nerazumno odmaknjena lokacija sedanjega kraja pokopa in umanjkanje kakršnih koli verskih simbolov ali oznak je v nasprotju z določbami 17. člena in nespoštljivo do bližnjih sorodnikov.

4.1.2 Identificiranje pokojnih

4.1.2.1 (1661) Identiteto pokojnika je treba določiti s čim večjo možno gotovostjo. V zvezi s tem je treba sprejeti vse izvedljive ukrepe. Med njimi so temeljit pregled vseh dokumentov in drugih predmetov, ki so bili najdeni na pokojnem. Poleg pregledovanja takšnih predmetov se je treba zatekati tudi k drugim metodam, ki lahko omogočijo identifikacijo osebe. V preteklosti so se uporabljale predvsem meritve, opis telesa in telesnih lastnosti ter pregled zob. Od tedaj so se metode identifikacije znatno razvile, zato je danes pogodbenicam na voljo več možnosti pri izpolnjevanju te obveznosti. Med drugim so to fotografiranje in/ali video posnetki telesa in obraza, jemanje odtisov z vseh prstov in zbiranje lasnih vzorcev (s koreninami) za kasnejšo analizo DNK. Opis telesnih značilnosti osebe pa ostaja pomemben, medtem ko je treba novejša načine identifikacije razumeti kot dopolnilne. Potreben je celovit pristop k identifikaciji, saj je lahko vizualno prepoznavanje samo na sebi, vključno s fotografijami, nezanesljivo. Čeprav nimajo vse pogodbenice dostopa do vseh oblik oziroma sredstev identifikacije, odsotnost usposobljene forenzične službe oziroma slaba tehnična zmogljivost ne moreta opravičiti neupoštevanja temeljnih načel, na katerih temeljijo določbe. Organizacije, kot je Mednarodni odbor Rdečega križa, lahko prav tako pomagajo pogodbenicam pri razvijanju in razširjanju protokolov, krepitvi zmogljivosti in pridobivanju potrebne opreme.

- 4.1.2.2 (1663) *Identiteto osebe je treba ugotoviti, da se lahko pojasni izginotje pogrešanih in nudi informacije družinam v luči enega od osrednjih načel tega področja prava, in sicer »pravice družin, da poznajo usodo sorodnikov«.*
- 4.1.2.3 (1665) *Obveznost sprejetja vseh izvedljivih ukrepov za identifikacijo pokojnika sega dlje od konca spora. To je razvidno iz obveznosti v zvezi s pogrešanimi.*
- 4.1.2.4 **Uporaba v sedanji slovenski praksi:** Treba je priznati, da bodo protokoli, ki jih je sprejela sedanja vladna komisija, določeni v skladu z Zakonom o prikritih vojnih grobiščih in pokopu žrtev iz leta 2015, sledili postopkom, začrtanim v teh pripombah, kolikor se nanašajo na metode pregleda pokojnikov. Pomembno pa je, da je zbiranje podatkov o umrlih, vključno s telesnimi vzorci za kasnejšo analizo DNK, nesmiselno v odsotnosti strukturiranega in pravno trdnega okvira, ki bi družinam pogrešanih omogočil, da zagotovijo primerjalne vzorce DNK in nato obvezujejo oblasti, da izvajajo predpisano potrebno skrbnost pri primerjanju vzorcev DNK pokojnikov z vzorci DNK sorodnikov, s čimer ugotovijo identiteto. Poleg tega komisija samovoljno uporablja zbirko telesnih vzorcev, odvisno od pričakovanega državljanstva žrtve. To samovoljno prakso bi morali preprečiti in postopkovni protokol bi moral biti predmet dvostranskega sporazuma z državami, ki imajo materialni interes vrnitve žrtev, izkopanih iz množičnih grobišč v Sloveniji, njihovim družinam ali rodnim državam. Komisija je prepoznala pomembno pravno praznino v zvezi z vprašanjem zbiranja, analiziranja in izdelave podatkovne zbirke zaradi izpolnjevanja Ženevske konvencije in nacionalne zakonodaje v zvezi s prepoznavanjem pokojnih žrtev in zagotavljanjem obveščenosti družin o njihovi usodi kot tudi možnosti pokopa žrtev v družinskih grobovih. To pravno praznino naj bi v prvi vrsti obravnavali odgovorni oddelki na Ministrstvu za notranje zadeve (Policija in Nacionalni forenzični laboratorij), vendar se stvari na tem področju odvijajo počasi ali pa sploh ne. Čeprav so bila priporočila predlagateljev tega poročila, naj se uporabi podoben okvir, kot je bil (uspešno) uporabljen v Srebrenici – vključitev zainteresiranih civilnih družb in splošne javnosti pri iskanju rešitve, ki bi vključevala praktičen in pravičen postopek –, to ni bilo odobreno. Slovenija se mora zavezati, da bo upoštevala priporočila, kot jih je soglasno sprejela na konferenci leta 2003 z naslovom Pogrešani: mednarodna konferenca vladnih in nevladnih strokovnjakov (*The Missing: International Conference*

of Governmental and Non-Governmental Experts)⁵. Svet Združenih narodov za človekove pravice je objavil pomemben dokument A/HRC/14/42⁶, ki bi ga bilo treba ravno tako vključiti v priporočila Sloveniji v zvezi z »mehanizmi, določenimi za razjasnitev usode pogrešanih oseb« in »pravico vedeti«.

4.1.3 **Častni pokop**

4.1.3.1 (1684) *Obveznost častnega pokopa umrlih je brezpogojna. Ima pozitivne in negativne vidike. Pogodbence morajo spoštovati truplo pokojnika, mesto pokopa in obred pokopa. To na primer vključuje izbiro primernega mesta za pokop, če truplo pokojnika ni vrnjeno družini. Poleg tega so prepovedani tudi namerno onesnaževanje mesta pokopa in žaljiva dejanja, kot sta smetenje ali uriniranje. Prepovedan je tudi na primer pokop pokojnika s predmeti, ki bi lahko bili zanj žaljivi, kot so insignije nasprotne strani. Obveznost vključuje spoštovanje obreda pokopa brez motenja, na primer minuta tišine, če je to del obreda. Pogodbena mora prav tako zagotoviti, da druge osebe spoštujejo postopek pokopa.*

4.1.3.2 (1685) *Uveden je bil kazenski pregon za oviranje častnega pokopa mrtvih.*

4.1.3.3 **Uporaba v sedanjih slovenski praksi:** Več odkritih in izkopanih množičnih in posamičnih grobišč romskih civilnih žrtev, vključno z ženskami in otroki, je vodilo v pripravo več kot 70 posamičnih posmrtnih ostankov na osrednjem ljubljanskem pokopališču Žale, ker je vladna komisija v skladu z Zakonom o prikritih vojnih grobiščih in pokopu žrtev določila, da je ustrezno. Kljub temu pa so župan Ljubljane in oblasti mestnega pokopališča zavrnilo možnost zagotavljanja (pod običajnimi komercialnimi pogoji) prostora državi za tak pokop⁷. Ponižen odziv države na politično vplivnega župana je v neposrednem nasprotju z obveznostmi iste države po 17. členu, kot je začrtano v komentarju.

4.1.3.4 Takšen odnos do Romov je očitna kršitev 2. člena Splošne deklaracije o človekovih pravicah iz leta 1948, saj gre pri očitnih predsodkih do Romov zaradi njihove etnične pripadnosti in vere za diskriminacijo.

4.2 **Kršitev Splošne deklaracije o človekovih pravicah iz leta 1948, Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah iz leta 1966 in Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin iz leta 1950:**

4.2.1 **Pravica do življenja (Splošna deklaracija o človekovih pravicah, 3. člen), (MPDPP, 6. člen), (Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, 2. člen)**

4.2.1.1 Republika Slovenija ne spoštuje pravice do življenja, ki je obvezna pravna norma in je zaščiten z mednarodnimi in regionalnimi pogodbami, mednarodnim običajnim pravom in domačim pravnim sistemom. Pravica do tega, da se človeku samovoljno ne odvzame življenje, je temeljna in splošno priznana pravica, ki se uporablja ves čas in v vseh okoliščinah.

4.2.1.2 Načela ZN o učinkovitem preprečevanju in preiskovanju izvensodnih, samovoljnih in naglih usmrtitev iz leta 1989 in Minesotski protokol o preiskavi morebitno nezakonitih smrti (2016) (revidirani Priročnik Združenih narodov o učinkovitem preprečevanju in preiskovanju izvensodnih, samovoljnih in naglih usmrtitev) zagotavljajo mednarodne standarde v zvezi s preprečevanjem, preiskovanjem in sodnimi postopki z namenom zaščitili pravico do življenja. Protokol vključuje tudi podrobne informacije o mednarodnem pravnem okviru glede pravice do življenja, odgovornosti in pravnih sredstev, sprožitvi preiskovanja in obsegu dolžnosti preiskovanja ter o elementih in načelih preiskav. Protokol iz Minnesote iz leta 2016 obravnava tudi vprašanja poklicne etike, izvajanja preiskav in določa podrobne smernice za ravnanje državnih organov v takšnih okoliščinah. Splošno priznано je, da je dolžnost preiskovanja bistveni del spoštovanja pravice do življenja. Država mora tudi zagotoviti, da se identificirane storilce toži in po potrebi kaznuje v sodnem postopku. *De jure* ali *de facto* nekaznovanost ni združljiva s to dolžnostjo. Zato je nespoštovanje dolžnosti preiskovanja kršitev pravice do življenja. Preiskave in pregoni so bistveni za odvracanje prihodnjih kršitev in za spodbujanje odgovornosti, pravičnosti, pravice do pravnih sredstev in resnice ter pravne države.

4.2.1.3 Republika Slovenija se je v skladu s pravom o človekovih pravicah jasno zavezala k izvajanju skrbne, hitre, neodvisne, nepristranske in poštene preiskave zločinov proti človeštvu, ki so bili storjeni na njenem ozemlju. To vključuje razveljavitev nezakonitih struktur, zakonov in sodnih aktov prejšnjih režimov. Takšna razveljavitev bi lahko obnovila pravne domneve za žrtve nekdanjih režimov in ukinila/opustila ostanke totalitarnih praks v postopkih demokratične države Slovenije. Zato je dolžna spoštovati

nedvoumne obveznosti izvajanja učinkovitih preiskav narave in obsega kaznivih dejanj ter identificiranja domnevnih storilcev kaznivih dejanj.

- 4.2.1.4 Ta obveznost očitno ni bila sprejeta, ker je število žrtev, število prikritih množičnih grobišč, število zahtevkov za sodni nadzor in pritožb ter milijoni evrov plačanih povračil iz ustanovljenega državnega sklada v velikem nasprotju z dejstvom, da nihče ni bil uradno obtožen za tovrstna kazniva dejanja, kaj šele, da bi bil obsojena ali spoznan za krivega. Že to žalostno ravnovesje je *prima facie* dokaz, da se Republika Slovenija izogiba uporabi pravice in s tem krši pravico do življenja državljanov, ki so žrtve, s tem, da so neposredni potomci umorjenih ali pa so bili sami priče tem zločinom in je bilo odvzeto zaupanje v državo kot poroka za človekove pravice.

4.3 **Kršitev Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah iz leta 1966 in Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin iz leta 1950:**

4.3.1 **Pravica do poštenega sojenja (MPDPP, 14. člen), (Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, 6. člen)**

- 4.3.1.1 Republika Slovenija še naprej omejuje dostop do pravičnega sojenja in je močno omejila pravico do domneve nedolžnosti, dokler se na pristojnem, neodvisnem in nepristranskem sodišču ne dokaže krivda s pošteno, javno obravnavo.

- 4.3.1.2 Republika Slovenija ni delegitimizirala sodišč in sodnih odločb z veljavnim aktom parlamenta kljub dolgemu seznamu odločb Vrhovnega sodišča, ki so razveljavile številne odločbe sodišč o krivdi zaradi kršitve pravičnega postopka in napačne uporabe prava. Prav tako je treba priznati, da je slovensko ustavno sodišče leta 1996 (odločba UI-248/96) odpravilo pravo, ki se je uporabljalo pri pregonu in posledične sodne postopke proti žrtvam, ker je bilo v »temeljnem nasprotju s splošnimi pravnimi normami, ki jih uporabljajo sodobni civilizirani narodi«. Žrtvam in njihovim družinskim članom so bile odvzete osnovne državljanske pravice, ker so bili spoznani za krive. Iz tega izhajajoči pravni položaj žrtev in družinskih članov po odločbi Ustavnega sodišča Slovenije je še vedno »kriv, dokler se ne dokaže nedolžnost«, kar je temeljni odvzem pravic, ki jih določa 2. odstavek 14. člena MPDPP. Žrtve oziroma ožje družine so dobile navodila, naj sprožijo individualni pravni pritožbeni

postopek, ki se bo končal z razveljavitvijo prejšnje nezakonite obsodbe. Ta seznam uspešnih pritožb med drugim vključuje naslednje primere Vrhovnega sodišča:

- VS RS I Ips 78/2013 z dne 5. 12. 2013
- VS RS IV Ips 145/2013 z dne 18. 2. 2014
- VS RS IV Ips 148/2013 z dne m 18. 2. 2014
- VS RS I Ips 65988/2012 z dne 17. 10. 2013
- VS RS I Ips 188/2013 z dne 6. 6. 2013
- VS RS I Ips 77/2013 z dne 24. 10. 2013
- VS RS I Ips 54192/2012 z dne 23. 12. 2015
- VS RS I Ips 114/2009 z dne 1. 10. 2009
- VS RS I Ips 556/2013 z dne 9. 5. 2013
- VS RS I Ips 84/2013 z dne 3. 10. 2013
- VS RS I Ips 126/2009 z dne 11. 2. 2010
- VS RS I Ips 79/2013 z dne 24. 10. 2013
- VS RS I Ips 48523/2015 z dne 24. 5. 2018

4.3.1.3 Postopkovne ovire, ki jih je uvedla Republika Slovenija, so dobro vidne: tipičen je primer VS RS I Ips 13660/2012, ki je bil prvotno vložen decembra 1996 in končno uspešno zaključen z oprostitev Vrhovnega sodišča 17. septembra 2015, kar kaže na odsotnost volje sedanje države, da bi žrtvam načeloma nepravilne sodne prakse sodišč iz leta 1945 priznala pravico do pospešenega individualnega ali (po možnosti!) splošnega umika in razveljavitve vseh odločitev takega sistema, in tako žrtvam vrnila dostojanstvo (posmrtno, kjer je to merodajno).

4.3.1.4 Postopek obremenjuje najozžje sorodnike, ker morajo posamično vlagati zahtevke za sodno presojo primerov, kar je vodilo v nepravilne težave, tako finančne kot duševne, ki so se pogosto vlekli dolga leta in jim nalagali prevelike zahteve, da rekonstruirajo zgodovinske sodne dokumente iz arhivov.

4.3.1.5 S spremembami zakona o kazenskem postopku z dne 1. 1. 2013 je bila umaknjena celo ta možnost individualne pritožbe in prenesena izključno na državno tožilstvo. To močno omejuje pravico do ponovne presoje obsodbe in kazni posameznika ali njegovega prednika, s čimer se v takšni obsodbi ohrani zapis o krivdi žrtve. Opozoriti je treba tudi, da

lahko državno tožilstvo po prejemu takšnega predloga samovoljno vložiti pritožbo ali pa ne. Znano je, da osebna politična stališča državnih tožilcev vplivajo na takšne odločitve in v postopku odločanja vzpostavijo politiko notranjega oddelka, katere pravičnost je vprašljiva. Takšne okoliščine dodatno spodkopavajo zaupanje državljanov v pošten in uravnotežen pravosodni sistem.

5 Priporočila za ukrepe

5.1 Ta skupni prispevek Partnerstva v resnici za mir in spravo poziva slovenske oblasti, naj:

- 5.1.1 Zagotovijo, da bodo vse žrtve, izkopane iz množičnih grobov, pokopane v posamične grobove in po nesporni identifikaciji DNK po možnosti združene z družinami ali na lokacijah, s katerimi se strinjajo organizacije civilne družbe, ki zastopajo interese družin pogrešanih žrtev.
- 5.1.2 Predstaviškim nevladnim organizacijam, ki zastopajo interese družin pogrešanih žrtev, in verskim skupnostim v vseh stopnjah izkopa žrtev iz prikritih grobišč, zagotovijo neodvisno nadzorovanje.
- 5.1.3 Sprejmejo pravni okvir za identifikacijo izkopanih žrtev, vključno s sistemsko bazo podatkov in zbiranjem podatkov DNK sorodnikov žrtev, ki bosta omogočila hitrejšo identifikacijo.
- 5.1.4 Zagotovijo pokop Romov in vseh drugih izkopanih žrtev na lokacijah, o katerih je odločala in se zanje odločila pravilno pooblaščená vladna komisija za prikrita vojna grobišča.
- 5.1.5 Vključijo in zagotovijo financiranje nevladnih organizacij, ki jih priznajo za zastopnike interesov žrtev, in tako pospešijo njihovo delo pri pomoči vladi in širši javnosti pri izvajanju nalog, povezanih z identifikacijo in pokopom žrtev, kot je priporočila Resolucija Sveta Združenih narodov o človekovih pravicah 12/11 z dne 1. oktobra 2009 »Človekove pravice in prehodno pravosodje« in tako spodbuja potrebne procese sprave.
- 5.1.6 Sprejmejo zakonodajne in druge potrebne ukrepe za vrnitev domneve nedolžnosti vsem, ki so bili obsojeni po zakonih, ki jih je ustavno sodišče razveljavilo in s tem odpravi potrebo po ponovnem obravnavanju posamičnega primera ali pritožb državnega tožilca ali žrtev in njihovih bližnjih sorodnikov.

- 5.1.7 S potrebno strokovno skrbnostjo takoj izvedejo preiskavo in pregon kaznivih dejanj, ki so predstavljali kršitve Ženevskih konvencij iz leta 1929, kot tudi kaznivih dejanj genocida in umorov v letih 1941-1990, zarote za takšna kazniva dejanja, napeljevanja k takšnim kaznivim dejanjem s sredstvi pregona ali ustrahovanja prič in uničenja ali zadrževanja dokazov ali materialnih informacij.
- 5.1.8 Ustanovijo Muzej resnice in sprave kot nacionalni subjekt ali javno-zasebno partnerstvo ter razstavijo artefakte in druge avdio in vizualne materiale, zbrane v prikritih grobiščih v korist narodnega procesa ozdravitve in sprave.

1 URL: <https://podatki.gov.si/dataset/geopedija-vojna-grobisca> (26. marec 2019).

2 *Unearthing Atrocities: Mass Graves in territory formerly controlled by ISIL*, UNAMI/OHCHR, 6.11.2018 URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/IQ/UNAMI_Report_on_Mass_Graves4Nov2018_EN.pdf (26. marec 2019).

3 MORK, *Commentary on the First Geneva Convention: Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field*, 2nd edition, 2016 URL: <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/full/GCI-commentary> (26. marec 2019).

4 URL: <https://kataliska-cerkev.si/glas-krvi-tvojega-brata-vpije-iz-zemlje-k-meni-1-mz-4-10> (26. marec 2019).

5 Glej: https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/themissing_conf_03.2003_en_90.pdf (26. marec 2019).

6 Svet ZN za človekove pravice, *Progress report of the Human Rights Council Advisory Committee on best practices on the issue of missing persons*, 22. Marec 2010, A/HRC/14/42, na voljo na: <https://www.refworld.org/docid/4c0613072.html> (26. marec 2019).

7 Dopisi med odgovorno vladno komisijo, Žalami (Ljubljana Cemetery Authority) in mestom Ljubljana Ljubljana so vsebovali štiri poskuse, vsi so bili neuspešni. Navadeni so datumi in referenčne številke vsakega dokumenta: komisija 131-1/2017/96 (8.8.2017), Zale ZAL-020-027/2017-011 (23.8.2017), komisija 131-1/2017/149 (17.10.2017), mesto LN 131-2/2017 (25.10.2017), komisija 131-1/2017/201 (26.11.2017), mesto 131-2/2017-4 (29.11.2017), komisija 131-1/2018/40 (28.6.2018), Zale ZAL-020-010/2018-010 (4.7.2018).

15. junij • Dan Krivde • Odpuščanja • Sprave

BRINOX®

procesni sistemi

Župnija **SORA**

PRIMA
FILTERTENNIKA
Vaša filtracija - naša skrbi

KRKA

15. junij • Dan Krivde • Odpuščanja • Sprave

Lipo sprave na ljubljanskih Žalah so kot simbol drugačnega razumevanja slovenske preteklosti v prvih letih demokratizacije večkrat poškodovali. Po tridesetih letih s svojo navzočnostjo še vedno kljubuje prikritemu sovraštvu, ki vendar popušča. Osvobajanje od bremen preteklosti poteka postopoma in počasi, a tega procesa ni mogoče zaustaviti. Božji mlini meljejo počasi, vendar vztrajno in temeljito.

